

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yıl: 6 • Sayı: 12 • Aralık 2016

KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Year: 6 • Number: 12 • December 2016

TRABZON
2016

Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl: 6 - Sayı: 12 - Aralık 2016

Karadeniz Technical University Institute of Social Sciences Journal of Social Sciences

Year: 6 - Number: 12 - December 2016

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ / Karadeniz Teknik Üniversitesi

Editörler / Editors

Yrd. Doç. Dr. Osman Murat TELATAR – Doç. Dr. Abdulkerim DAŞTAN / Karadeniz Teknik Üniversitesi

Editör Yardımcısı / Associate Editor

Arş. Gör. Muharrem Akın DOĞANAY / Karadeniz Teknik Üniversitesi

Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief

Nursel YAVUZ / Karadeniz Teknik Üniversitesi

Yayın Kurulu / Publication Board

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ

Doç. Dr. Abdulkerim DAŞTAN

Yrd. Doç. Dr. Osman Murat TELATAR

Prof. Dr. Metin BERBER

Prof. Dr. Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA

Yrd. Doç. Dr. Mustafa CİN

ISSN: 2146–3727

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kanuni Kampüsü 61080

Trabzon / Türkiye

E-mail: sbedergi@ktu.edu.tr

Tel: +90 462 377 20 22

Fax: +90 462 325 32 10

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sbed>

<http://www.ktu.edu.tr/sbedergisi>

Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi; yılda iki kez yayınlanan (Haziran-Aralık) ulusal, hakemli ve bilimsel bir dergidir. Yayın dili, Türkçe ve İngilizce'dir. Editör, dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Derginin her hakkı saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü yazılı ön izin olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz. Dergide yayınlanan çalışmalardaki görüş ve düşünceler yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Karadeniz Teknik Üniversitesi veya Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün görüşlerini yansıtmaz.

Dergimiz; EBSCO, ASOS ve Türk Eğitim İndeksi tarafından taranmaktadır.

BU SAYININ HAKEM KURULU

Zehra ABDİOĐLU

Haydar AKYAZI

Taner ALTUN

Davut AYGÜN

Mustafa Kemal DEĞER

Atila DOĞAN

Kerim GÜNDOĐDU

Uđur KAYA

Yakup KÜÇÜKKALE

Osman MERT

Mustafa Çađatay OKUTAN

Hasan ÖZYURT

Fatih SAVAŞAN

Bayram SEVİNÇ

Suat Hayri ŞENTÜRK

Mehmet Sinan TEMURLENK

Çıđdem USTA

Şahinde YAVUZ

İÇİNDEKİLER

The Long-Run Relationship Between Exports and Imports in the Ottoman State: 1840-1913

Osmanlı Devleti'nde İhracat ve İthalat Arasındaki Uzun Dönem İlişkisi: 1840-1913

Rahmi YAMAK | Nebiye YAMAK | Sinem KOÇAK 231

Türkiye'de Enflasyon Hedeflemesinin Makroekonomik Performans Üzerindeki Etkileri

The Effects of Inflation Targeting on Macroeconomic Performance in Turkey

Bahar BURTAN DOĞAN | Zeki AKBAKAY 239

Türkiye'deki Muhasebe Anlayışının Gelişim Süreci ve Mevcut Durumun İncelenmesi

Development Process of the Accounting Mentality in Turkey and Analysis of the Current Situation

Engin DİNÇ | Oğuz Yusuf ATASEL 267

Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme Ağzı Söz Varlığının Türkçe / Türkçeleşmiş Sözler Açısından Karşılaştırılması

The Comparison of Turkish Words in Borçalı and Çıldır Karapapak / Terekeme Dialect Vocabulary

Bahadır GÜNEŞ 285

Alain Touraine'in Demokrasi Düşüncesi Üzerine Bir Değerlendirme

An Overview on Alain Touraine's Conception of Democracy

Murat İNCE 307

Trabzon'da Engelli Kadın Profili

The Profile of Women With Disabilities In Trabzon

Nezahat ALTUNTAŞ | Gülmelek DOĞANAY 315

İlköğretim Okul Binalarının Fiziksel Sorunlarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi (Van İl Örneği)

Investigating Teachers' Views About Physical Problems of Primary Schools (Van Sample)

Ahmet AKBABA | Mehmet TURHAN 341

Türkiye'de Gelir Dağılımının Sosyo Ekonomik Profili

Socio-Economic Profile of Income Distribution in Turkey

Egemen İPEK | Özlem SEKMEN 359

Türkiye'de Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Ampirik Analizi: 1990-2015 Dönemi

Empirical Analysis of the Relationship Between Public Expenditures and Inflation in Turkey:

The Period 1990-2015

Ahmet ULUSOY | Necdet YİĞİT 375

THE LONG-RUN RELATIONSHIP BETWEEN EXPORTS AND IMPORTS IN THE OTTOMAN STATE: 1840-1913*

OSMANLI DEVLETİNDE İHRACAT VE İTHALAT ARASINDAKİ UZUN DÖNEM İLİŞKİSİ: 1840-1913

Rahmi YAMAK**
Nebiye YAMAK***
Sinem KOÇAK****

Abstract:

In the 1830's the Ottoman government initiated a series of liberalization measures, including several trade agreements, aimed at integrating domestic economy to the world economy. The agreement known as the Treaty of Balta Liman has been subject to numerous debates. Many scholars argue that this agreement was an indication of the economic collapse in the State because of worsening the trade account and external debt position and also the liberalization reforms caused the State to loose political and economic independence and to collapse soon afterwards. The purpose of this paper is to investigate the long-run relationship between exports and imports in the Ottoman state for the period of 1840-1913 using Engle and Granger (1987) and Johansen and Juselius (1990) co-integration tests to determine whether the macroeconomic policies and liberalization reforms applied by the State were effective in making the trade deficit a short-run phenomenon. The co-integration test results indicate that there exists a stable long-run relationship between exports and imports of the Ottoman State for the period of 1840-1913. The existence of long-run relationship between exports and imports in the Ottoman State implies that the Treaty of Balta Liman is not responsible for worsening external debt position of the Ottoman State.

Keywords: Exports, Imports, Treaty of Balta Liman, Co-integration.

Öz:

Osmanlı Devleti, 1830'lu yıllarda bir dizi ticari serbestleşme hareketi gerçekleştirerek ekonomiyi dünya ekonomisine entegre etmeyi amaçlamıştır. Balta Limanı olarak bilinen ticaret antlaşması ise birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu antlaşma dış ticaret dengesi ve dış borç pozisyonunu olumsuz etkileyen bir gösterge olarak kabul görmesi ve içerdiği serbestleşme reformlarıyla devletin ekonomik ve politik bağımsızlığını kaybetmesine yol açtığı gerekçesiyle birçok araştırmacı tarafından tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı 1840-1913 dönemi itibarıyla Osmanlı Devleti'nde uygulanan makroekonomik politikaların ve serbestleşme reformlarının, kısa dönem dış ticaret açığı olgusu oluşumunda etkili olup olmadığını, ihracat ve ithalat arasındaki uzun dönem ilişkisi Engle ve Granger (1987) ve Johansen ve Juselius (1990) eşbütünleşme testlerini kullanarak belirlemektir. İhracat ve ithalat arasında uzun dönem ilişkinin mevcut olması Osmanlı Devleti'nin dış borç pozisyonunun kötüleşmesinde Balta Limanı Antlaşması'nın etkin olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, İthalat, Balta Limanı Antlaşması, Eş-Bütünleşme.

* Makale Gönderim Tarihi: 24.06.2016

Makale Kabul Tarihi: 18.08.2016

** Ph.D., Professor, Karadeniz Technical University, Department of Econometrics, yamak@ktu.edu.tr.

*** Ph.D., Professor, Karadeniz Technical University, Department of Economics, nyamak@ktu.edu.tr.

**** Research Assistant, Karadeniz Technical University, Department of Econometrics, sinemkocak@ktu.edu.tr.

INTRODUCTION

In the 1830's the Ottoman government initiated a series of liberalization measures, including several trade agreements, aimed at integrating domestic economy to the world economy. The agreement in August of 1838 between the Ottoman State and England, known as the Treaty of Balta Liman, has been subject to numerous debates. According to the terms of the Treaty, the Ottoman State removes all monopolies and lets British merchants to have full access to all Ottoman markets. Many scholars argue that this treaty was an indication of the economic collapse in the State. There has been a widespread agreement on that worsening the trade account and external debt position, the liberalization reforms caused the state to lose political and economic independence and to collapse soon afterwards.

Some recent studies in the literature have employed co-integration analysis to investigate whether macroeconomic policies are effective in making exports and imports converge toward equilibrium in the long-run. The existence of the co-integration relationship with co-integrating coefficient equal to unity between exports and imports is usually interpreted as an indication of the effectiveness of macroeconomic policies in bringing exports and imports to an equilibrium in the long-run. Bahmani-Oskooee (1994) investigated Australia's experience for the period of 1960-1992 and found that Australian imports and exports are co-integrated with the slope coefficient very close to unity in the long-run. In another study, Bahmani-Oskooee and Domac (1995) reached somewhat different conclusion for the case of Turkey. When they employed total exports and imports, they found no long-run relationship between total exports and imports, but between non-raw material exports and imports. Using quarterly data and Johansen co-integration approach, Arize (2002) found that exports and imports are co-integrated in 35 of 50 countries for the period of 1973-1998. In his paper, Rahman (2011) employed Engle-Granger and Johansen co-integration tests for the cases of Indonesia and Malaysia. He reported no long-run relationship between exports and imports in Indonesia. But his empirical findings supported the existence of the long-run relationship between two variables for the case of Malaysia. Babatunde (2014) detected the existence of the long-run relationship for Nigeria. His co-integration tests demonstrated that exports and imports in Nigeria are co-integrated with the co-integrating coefficient nearly equal to unity. Recently, Husein (2014) showed that there is no long-run relationship between two variables for Algeria, Sudan, Syria, Egypt, and Morocco. But, in the same study the co-integration relationship was found for Jordan, Iran, Israel and Tunisia.

The purpose of this paper is to investigate the long-run relationship between exports and imports in the Ottoman state for the period of 1840-1913 to determine whether the macroeconomic policies and liberalization reforms, especially the terms of Treaty of Balta Liman, applied by the State were effective in making the trade deficit a short-run phenomenon.

1. METHODOLOGY AND DATA

As an initial step in the co-integration test, stationarity tests must be performed for each of the variables in question. There is now a growing consensus that the stationarity test procedure due to Dickey and Fuller (1979) has superior small sample properties compared to its alternatives. Therefore, in this study, the Augmented Dickey-Fuller (ADF) test procedure was employed for implementing stationarity tests. The ADF test procedure requires to run the following regression for both level and first difference of each variable, separately. If necessary, the ADF regression can be run for the higher levels of the variables.

$$\Delta LX_t = \alpha + \gamma trend + \Phi LX_{t-1} + \sum_{i=1}^m \delta_i \Delta LX_{t-i} + w_t \quad (1)$$

where LX is the logarithmic form of the variable in question, α and trend are a constant term and a time trend, respectively, Δ is the first difference operator, w is the white noise residual and m is the lagged values of ΔLX that are included to allow for serial correlation in the residuals. In the context of the ADF test, a test for nonstationarity of the series, LX, amounts to a t-test of $\Phi=0$. The alternative hypothesis of stationarity requires that Φ be significant negative. If the absolute value of the computed t-statistics for Φ exceeds the absolute critical value given in MacKinnon (1990) then the null hypothesis that the log level of X series is not stationary must be rejected against its alternative. If, on the other hand, it is less than the critical value, it is concluded that the logarithmic level of X, LX, is nonstationary. In this case, the same regression must be repeated for the first difference of the logarithmic value of the series.

If two variables (exports and imports) are not stationary in their levels but in their first or higher differences, performing co-integration tests for both variables is theoretically possible. The long-run relationship between exports and imports is investigated by using the tests for co-integration developed in Engle and Granger (1987), Johansen (1988) and Johansen and Juselius (1990) separately. Engle and Granger co-integration test (hereafter EG) supposed a two-step estimation procedure. If the unit root tests indicate that both of the variables in consideration are I(1), the long-run equilibrium relationship can be estimated by using the equation (2).

$$LY_t = \beta_0 + \beta_1 LX_t + \varepsilon_t \quad (2)$$

The second step in EG approach is to determine if these variables are co-integrated or not. If the residual series obtained from the equation (2), $\hat{\varepsilon}_t$, is found to be stationary, it is then said that LY_t and LX_t sequences are co-integrated. If the residual series is not stationary, the variables in consideration are not co-integrated.

The Johansen method applies the maximum likelihood procedure to determine the presence of co-integrating vectors in nonstationarity time series. This procedure sets up the nonstationary time series as a vector autoregression (VAR).

$$\Delta Z_t = C + \sum_{i=1}^K \Gamma_i \Delta Z_{t-i} + \Pi Z_{t-1} + \eta_t \quad (3)$$

where Z is a vector of nonstationary (in log levels) variables and C is the constant term. The information on the coefficient matrix between the levels of the series Π is decomposed as $\Pi = \alpha\beta'$ where the relevant elements of the α matrix are adjustment coefficients and the β matrix contains the co-integrating vectors. Johansen and Juselius (1990) specify two likelihood ratio test statistics to test for the number of co-integrating vectors. The first likelihood ratio statistic for the null of exactly “ r ” co-integrating vectors against the alternative of “ $r+1$ ” vectors is the maximum eigenvalue statistic. The second statistic for the hypothesis of at most “ r ” co-integrating vectors against the alternative is the trace statistic. Critical values for both test statistics are tabulated in Johansen and Juselius (1990). The number of lags applied in the co-integration test are based on the information provided by the multivariate generalization of the Akaike Information Criteria (AIC).

The data used in this study are annual and cover the period of 1840-1913. All data come from “Ottoman Foreign Trade in the 19th century” prepared by Pamuk (1995)¹. Both variables are measured in both million of British pound sterling and Ottoman lira. XS and MS are the symbols used for nominal exports and imports expressed in million of British pound sterling respectively while XL and ML for nominal exports and imports expressed in million of Ottoman lira, respectively.

2. EMPIRICAL FINDINGS

Table 1 presents the results of the ADF test with and without the inclusion of a trend detecting a unit root in the levels and first differences of the variables.

Table 1: ADF Test Results

Variable	ADF-tstatistics (without trend)	p	ADF-tstatistics (with trend)	p
Log XS	-1.665	2	-2.186	1
Log MS	-1.470	2	-1.963	2
Log XL	-1.926	2	-2.318	1
Log ML	-1.521	2	-1.997	2
Δ Log XS	-6.942	1	-6.901	1
Δ Log MS	-7.728	1	-7.790	1
Δ Log XL	-7.564	1	-7.626	1
Δ Log ML	-7.981	1	-7.949	1

Note: The critical values of the ADF statistics with trend and without trend at the 5% level of significance are -3.472 and -2.902, respectively. These values are from MacKinnon (1990). p is the selected lag lengths of dependent variable in the ADF regression by using the information criterion provided by Akaike (1979).

The calculated ADF- t statistics for the levels of the variables indicate that the nonstationarity of the logarithm of the levels of exports and imports can not be rejected at the 5% level of significance, while the calculated ADF- t statistics for first difference of each series reject the null hypothesis which implies the presence of the unit root for all

¹ Data source is the first volume of a new project called the Historical Statistics Series being published by the State Institute of Statistics of Turkey in 1995. Although data cover the period of 1830-1913, the period of 1830-1839 is excluded because of the reliability of data.

series at the 5% level. However, the growth rates of nominal exports and imports appear to be stationary according to the ADF test statistics calculated for the first differences of the variables.

As required by two-step procedure of Engle and Granger (1987) the static regression of logarithm of the levels of exports on a constant and logarithm of the levels of imports was run in order to test co-integration relationship. The results are shown in the Table 2. The residuals of the static regression equation, $\hat{\epsilon}_t$, was used for the construction of the ADF regression which, in this case, tests the rejection of the null of non-co-integration in favor of the hypothesis of co-integration. As in the unit root tests, the lag structure is determined by means of the Akaike information criterion. The resulting number of lags was found to be one for all regressions.

Table 2: Engle-Granger Co-Integration Test Results

Dependent Variable	Independent Variable	Constant**	Slope	R ²	ADF-t statistics*
Log XS	Log MS	0.037 (0.110)	0.935 (0.039) ^a	0.88	-4.380 [1]
Log MS	Log XS	0.275 (0.107) ^b	0.949 (0.039) ^a	0.88	-4.529 [1]
Log XL	Log ML	0.086 (0.101)	0.926 (0.035) ^a	0.91	-4.204 [1]
Log ML	Log XL	0.177 (0.102) ^c	0.981 (0.036) ^a	0.91	-4.263 [1]

* The critical value of the ADF-t statistics in co-integration equation is -3.422 at the 5% level of significance. This value is from MacKinnon (1990). Number inside the bracket is the lag length of dependent variable in the ADF regression.

** Number inside the parenthesis is the standard error of the coefficient estimate. ^a Significant at the 1% level. ^b Significant at the 5% level. ^c Significant at the 10% level.

As seen from Table 2, the calculated ADF-t statistics exceed the critical value given in MacKinnon (1990). Similar results were obtained from the application of the two-step procedure to the inverse equation in which logarithm of the levels of imports is dependent variable. Because it is not possible to accept the null hypothesis, the analysis of the data points to the conclusion that, in the long-run, exports and imports of the Ottoman Empire moved together, despite possible divergence in the short-run.

Tables 3 and 4 present test results of Johansen-Juselius co-integration technique.

Table 3: The Johansen-Juselius Co-Integration Test Results: [Log XS, Log MS]

H ₀	H ₁	Maximal eigenvalue	95% critical value
r=0	r=1	29.46	14.90
r≤1	r=2	3.29	8.17
H ₀	H ₁	Trace statistics	95% critical value
r=0	r≥0	32.76	17.95
r≤1	r=2	3.29	8.17
Co-integrating vectors		[Log XS, Log MS] [-1.000 1.008]	[Log MS, Log XS] [-1.000 0.992]

Note: The normalized cointegrating vectors are shown inside the brackets. The critical values are from Johansen and Juselius (1990).

Table 4: The Johansen-Juselius Co-Integration Test Results: [Log XL, Log ML]

H_0	H_1	Maximal eigenvalue	95% critical value
$r=0$	$r=1$	21.43	14.90
$r \leq 1$	$r=2$	3.67	8.17
H_0	H_1	Trace statistics	95% critical value
$r=0$	$r \geq 1$	25.11	17.95
$r \leq 1$	$r=2$	3.67	8.17
Co-integrating vectors		[Log XL, Log ML]	[Log ML, Log XL]
		[-1.000 0.963]	[-1.000 1.038]

Note: The normalized co-integrating vectors are shown inside the brackets. The critical values are from Johansen and Juselius (1990).

Table 3 presents the results for the variables expressed in British pound sterling, and Table 4 for the variables expressed in the Ottoman lira. The lag lengths of the VAR models were determined by testing various lag lengths against the alternative of one less lag. The method of testing was the likelihood ratio test corrected for small samples using Sims' (1980) procedure. The resulting lag lengths were found to be one for both models. The calculated test statistics of maximal eigenvalue and trace indicate the presence of one non-zero vector at 5% level for both measures of the variables. In other words, co-integrating test results reveal the presence of stationary long-run relationship between exports and imports. From the normalized equations of the estimated co-integrating vectors, the slope appears to be positive and close to unity. The positive slope means that an increase (decrease) in exports results an increase (decrease) in imports and/or that an increase (decrease) in imports results an increase (decrease) in exports. In addition, the unit slope indicates that making the trade deficit a short-run phenomenon, exports and imports converge toward equilibrium in the long-run. Thus, the series of liberalization measures were effective in integrating the Ottoman economy to the world economy. Also the findings showed that trade deficits of the Ottoman State were sustainable for the period of 1840-1913. Finally, it can be concluded that the Treaty of Balta Liman which has been subject to numerous debates in Ottoman State history was not the primary reason causing the state to loose political and economic independence.

CONCLUSION

In this paper, co-integration analysis is used to see whether macroeconomic policies and liberalization reforms including several free trade agreements of the 1830's in the Ottoman State were effective in bringing exports and imports to an equilibrium in the long-run and thus in making the trade deficit a short-run phenomenon.

Our results show that exports and imports of the Ottoman State are co-integrated for the period of 1840-1913 and that long-run coefficient is almost equal to unity. The existence of the stable long-run relationship with coefficient equal to unity indicates that macroeconomic policies, especially free trade agreements in 1830's, do not appear to be responsible for worsening external debt position of the Ottoman State.

REFERENCES

- Akaike, H. (1979). A Bayesian Extension of the Minimum AIC Procedure of Autoregressive Model Fitting, *Biometrika*, 66, 237-242.
- Arize, A.C. (2002). Imports and Exports in 50 Countries Tests of Co-integration and Structural Breaks, *International Review of Economics and Finance*, 11, 101-105.
- Babatunde, M. A. (2014). Are Exports and Imports Cointegrated? Evidence from Nigeria, *Journal of International and Global Economic Studies*, 7(2), 45-67.
- Bahmani-Oskooee, M. (1994). Are Imports and Exports of Australia Co-integrated, *Journal of Economic Integration*, 9, 525-533.
- Bahmani-Oskooee, M & Domac, I. (1995). The Long-Run Relation Between Imports and Exports in an LDC: Evidence from Turkey, *Metu Studies in Development*, 22, 177-189.
- Dickey, D.A. & Fuller, W.A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Series with a Unit Root, *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427-431.
- Engle, R.F. & Granger, C.W.J. (1987). Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing, *Econometrica*, 55, 251-76.
- Husein, J.G. (2014). Are Exports and Imports Cointegrated? Evidence from Nine Mena Countries, *Applied Econometrics and International Development*, 14(1), 123-132.
- Johansen S. (1988). Statistical Analysis of Cointegrating Vector, *Journal of Economic Dynamic and Control*, 12, 231-254.
- Johansen, S. & Juselius, K. (1990). Maximum Likelihood Estimation and Inference on Co-integration-with Applications to the Demand for Money, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52, 169-210.
- MacKinnon, J.G. (1990). Critical Values for Co-integration Tests, *Economic Discussion Paper No. 90-4*.
- Pamuk, S. (1995). Ottoman Foreign Trade in the 19th century, Historical statistics series, *State Institute of Statistics of Ankara, Turkey*, 1, 61-77.
- Rahman, M. Z. (2011). Existence of Exports-Imports Co-integration: A Study on Indonesia and Malaysia, *International Business Research*, 4(3).
- Sims, C.A. (1980). Macroeconomics and Reality, *Econometrica*, 48, 1-49.

TÜRKİYE'DE ENFLASYON HEDEFLEMESİNİN MAKROEKONOMİK PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ^{*,**}

THE EFFECTS OF INFLATION TARGETING ON MACROECONOMIC PERFORMANCE IN TURKEY

Bahar BURTAN DOĞAN^{***}
Zeki AKBAKAY^{****}

Öz:

Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye 1970'lerden sonra yüksek ve kronik bir enflasyon sorunu yaşamıştır. 1990'lardaki başarısız parasal hedefleme ve döviz kuru hedeflemesinin ardından 2002 yılında "örtük enflasyon hedeflemesi" stratejisini kabul etmiştir. Gerekli önkoşullar sağlandıktan sonra 2006 yılında "açık enflasyon hedeflemesi" resmi olarak ilan edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de uygulanan enflasyon hedeflemesinin makroekonomik performans üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Bu amaçla yapılan regresyon analizinde enflasyon hedeflemesinin enflasyon, enflasyon ataleti ve faiz oranlarını düşürdüğü ancak büyüme üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Tüm bu sonuçlar literatürde öne çıkan argümanlarla örtüşmektedir. Sonuç olarak enflasyon hedeflemesi Türkiye'de makroekonomik performansı olumlu etkilediği bu çalışmayla ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Para Politikası, Enflasyon Hedeflemesi, Makroekonomik Performans.

Abstract:

Like other developing countries after 1970's Turkey has experienced a high and chronic inflation problem. After an unsuccessful monetary targeting and exchange rate targeting experience in 1990's, Turkey adopted "implicit inflation targeting" in 2002. Having implemented the preconditions for inflation targeting, Turkey adopted officially "open inflation targeting" in 2006.

The objective of this study is to evaluate macroeconomic performance of inflation targeting that has earlier been applied in Turkey. For this purpose, in the regression analysis that was performed, the results obtained are as follows: inflation targeting has decreased inflation rate, inflation persistence and interest rate; however, any important relationship has not been determined to exist between growth rate and inflation targeting. All these findings were found to be consistent with the prominent arguments in literature. In conclusion, through our study, inflation targeting was determined to have favourable effect on macroeconomic performance in Turkey.

Keywords: Monetary Policy, Inflation Targeting, Macroeconomic Performance.

* Makale Gönderim Tarihi: 19.07.2016
Makale Kabul Tarihi: 23.10.2016

** Bu çalışma Doç. Dr. Bahar Burtan Doğan danışmanlığında Zeki Akbakay tarafından hazırlanan ve 2016 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen "Dünyada ve Türkiye'de Enflasyon Hedeflemesi Politikaları ve Türkiye Uygulamasının Etkinliği" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

*** Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İİBF, İktisat, baharburtandogan@yahoo.com

**** Dr., MEB, zekiakbakay@gmail.com.

GİRİŞ

Enflasyon hedeflemesinin temel amacı orta vadede para politikası için güvenilir bir çapa sunmaktır. Bu yüzden hedeften geçici sapmaların merkez bankası kredibilitesine zarar vermediği görüşünden hareketle, enflasyon hedeflemesinin başarısında, merkez bankalarının fiyat istikrarına uygun olarak enflasyon oranını düşürmede ne kadar başarılı olduklarının yanında düşürülen enflasyon oranını sürdürmeleri de oldukça önemlidir. Dünyada ve Türkiye’de uygulanan enflasyon hedeflemesi katı kurallardan oluşan bir rejim değildir. Enflasyon hedeflemesinin öncelikli amacı fiyat istikrarının sağlanması olsa da, bu rejimi uygulayan ülkelerde para politikası finansal istikrar ve reel ekonomideki gelişmeleri de gözetmektedir. Bu açıdan enflasyon oranlarının düşüklüğü ve istikrarı yanında enflasyon hedeflemesinin büyüme, faiz ve döviz kuru üzerindeki etkisi de önemlidir. Dolayısıyla Türkiye’de uygulanan enflasyon hedeflemesinin makro ekonomik performansı araştırılırken söz konusu değişkenler üzerindeki etkileri bir bütün olarak incelenmelidir.

1. KONU İLE İLGİLİ LİTERATÜR

1990’lı yılların başından bu yana parasal hedefleme ve döviz kuru hedeflemesi gibi parasal rejimleri terk edip enflasyon hedeflemesi uygulayan ülkelerde ortalama enflasyon oranlarında bir düşüşün yaşandığı bir çok ampirik çalışma ile ortaya konulmuştur. Her ne kadar enflasyon hedefleyici olmayan bazı ülkelerde de ortalama enflasyonun düştüğü gözlemlense de enflasyon hedefleyici ülkelerin bunu yüksek ve belirsiz enflasyon oranlarının karakterize ettiği uzun periyotlardan sonra gerçekleştirdiği gerçeğinin unutulmaması gerekir (Gavin, 2003: 1).

Pétursson (2004), panel veri metodunu kullanarak 21 enflasyon hedefleyici ve altı enflasyon hedefleyici olmayan gelişmiş ülke (Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya ve ABD) üzerinde yaptığı çalışmada, enflasyon hedeflemesi öncesi ve sonrası dönemi enflasyon oranlarını açısından karşılaştırmıştır. Çalışmada tüm enflasyon hedefleyici ülkelerde enflasyon hedeflemesinin kabulünden sonra ortalama enflasyonun ve enflasyon değişkenliğinin azaldığı görülmektedir. Pétursson, enflasyon düzeyi ile enflasyondaki dalgalanmalar arasındaki ilişki göz önüne alındığında enflasyondaki azalmanın sürpriz olmadığını ifade etmektedir. Zira ortalama enflasyon düştükçe enflasyondaki oynaklık da düşecektir. Enflasyon hedefleyici ülkelerde düşen enflasyon oranının enflasyon hedeflemesi rejimiyle mi yoksa küresel bir fenomen mi olduğu konusuna açıklık getirmek için Pétursson (2004) 1990’lardaki dezenflasyon trendini de analizine katmıştır. Buna rağmen enflasyon hedeflemesinin ortalama enflasyon oranlarında %2-%3 kadar bir düşüşe neden olduğu belirlenmiştir (Pétursson, 2004: 6-13).

Fraga, Goldfajn ve Minella (2003) çalışmalarında enflasyon hedeflemesini uygulayan hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin rejim öncesi ve sonrası dönemdeki enflasyon, faiz oranı, çıktı ve döviz kuru oynaklıkları karşılaştırılmış ve her iki grubun rejimin benimsenmesinden sonra daha iyi bir performans sergiledikleri, ancak gelişmiş ülkelerin performansının gelişmekte olan ülkelere göre daha iyi olduğu ortaya konmuştur (Fraga vd., 2003: 1-2).

OECD’nin gelişmiş ülkeleri üzerinde yaptığı çalışmasında Wu (2004) iki önemli sonuca varmıştır. Bunlardan birincisi, resmi olarak enflasyon hedeflemesini kabul eden ülkelerde ortalama enflasyon oranının azalmasıdır. İkincisi, enflasyon hedefleyici ülkelerde yeni rejimin kabul edilmesinin ardından faiz oranlarında önemli bir artışın gerçekleşmemesidir. Enflasyon üzerinde önemli ve negatif etkileri olan faiz oranları kontrol edildikten sonra enflasyon hedeflemesi ile düşük enflasyon arasındaki nedensel ilişkisinin devam ettiği görülmüştür. Bu sonuçlar enflasyon hedeflemesinin enflasyonu düşürmedeki başarısının sadece faiz oranlarını yüksek tutmak suretiyle ‘agresif’ bir para politikasından kaynaklanmadığını göstermektedir (Wu, 2004: 15-16).

Batini and Laxton (2006) enflasyon hedefleyici olmayan ülkeler ile karşılaştırıldığında enflasyon hedefleyici ülkelerde ortalama enflasyondaki düşüşün daha büyük olduğunu ortaya koymaktadırlar. Yazarlar, her şeyden önce merkez bankasının öncelikli amacı dikkate alındığında diğer rejimlere göre enflasyon hedeflemesinin enflasyon performansında bu iyileşmeyi gerçekleştirmesinin sürpriz olmadığını ifade etmektedirler (Batini and Laxton, 2006: 13).

Neuman and von Hagen (2002) çalışmalarında yüksek enflasyon geçmişi olan ülkeler ile düşük ve istikrarlı enflasyon oranını yakalamış olan ülkeler arasında bir ‘enflasyon yakınsaması’ gerçekleştiği ve bu yakınsamaya enflasyon hedeflemesinin neden olduğu sonucuna varmışlardır (Neuman and von Hagen, 2002: 17). Benzer şekilde Gertler (2005) yüksek enflasyon geçmişi olan ülkelerde enflasyon hedeflemesinin dezenflasyonu kolaylaştırdığını ifade etmektedir (Gertler, 2005: 278).

OECD’nin enflasyon hedefleyici olan ve olmayan ülkelerinin makro ekonomik performanslarının karşılaştırıldığı çalışmalardan biri olan Walsh (2009)’da da enflasyon hedeflemesinin ortalama enflasyon ile birlikte enflasyon değişkenliği üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Tüm ülkelerde enflasyon değişkenliğinde bir azalma gerçekleşmiş olsa da enflasyon hedefleyici ülkelerde bu azalmanın daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Walsh, 2009: 212).

Kim and Park (2006) çalışmalarında enflasyon hedeflemesinin Kore’de fiyat istikrarının sürdürülmesinde etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Zira enflasyon hedeflemesinin benimsenmesinin ardından Kore’de enflasyon seviyesinin ve oynaklığının düşmüş olduğu, bu düşüşün enflasyonist şokların büyüklüğünden kaynaklanmadığı, enflasyon beklentilerinin enflasyonist şoklara daha az duyarlı hale geldiği ortaya konmuştur (Kim and Park, 2006: 161).

Broto(2008), GARCH modelini kullanarak yaptığı çalışmada beş enflasyon hedefleyici (Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika, Peru) ve üç enflasyon hedefleyici olmayan (Arjantin, Ekvator, Uruguay) Latin Amerika ülkelerini karşılaştırmaktadır. Çalışmada enflasyon hedeflemesinin Şili, Kolombiya, Meksika ve Peru’da enflasyon oranlarını ve enflasyon değişkenliğini düşürdüğü, yalnız aynı sonuçların Brezilya için kesin olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte enflasyon hedeflemesinden sonra Brezilya’da enflasyon ataletinin azaldığı sonucuna varılmıştır. Oysa söz konusu sonuçların Arjantin dışında enflasyon hedefleyici olmayan Ekvator ve Peru için geçerli olmadığı görülmüştür (Broto, 2008: 25-26).

On dört ülkenin verilerini kullanarak açık enflasyon hedeflemesi ile enflasyon oranı, büyüme ve faiz oranları arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemiyle inceleyen De Mendonça (2007), enflasyon hedeflemesinin enflasyon oranlarını düşürmede etkili bir strateji olduğu ve böylece üretim üzerinde önemli bir maliyet yüklemeyen faiz oranlarının düşmesine yol açtığı sonucuna varmıştır. Bununla birlikte işsizlik oranlarının da arttığı ifade edilmektedir (Mendonça, 2007: 573-579).

De Mendonça and de Guimarães e Souza (2012), 1990-2007 yılları arasında 180 ülkenin karşılaştırıldığı çalışmalarında enflasyon hedeflemesinin gelişmekte olan ülkelerde enflasyon oranı ve enflasyon değişkenliğini düşürdüğü, ancak aynı sonuçların gelişmiş ülkeler için çok güçlü olmadığı görülmüştür (Mendonça and Souza, 2012: 178-191).

Enflasyonun istikrara kavuşturulması konusunda bazı ülkelerin diğerlerine göre daha başarılı olmasının hangi faktörlerle açıklanabileceği ve özellikle küçük, dışa açık ve gelişmekte olan ülkelerde enflasyon değişkenliğinin neden daha fazla olduğunun ve 1990'lerden günümüze kadar enflasyon değişkenliğindeki genel bir iyileşmenin ne ile açıklanabileceğini belirlemeye çalışan Pétursson (2009), enflasyon hedeflemesinin bu gelişmelerde önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Çalışmada periyot boyunca (1997-2005) tüm ülkelerde enflasyon değişkenliğinde bir düşüş yaşanırken, enflasyon hedefleyici ülkelerde bu düşüşün daha fazla olduğu görülmektedir (Pétursson, 2009: 15-20).

Enflasyon hedeflemesinin makro ekonomik performansı üzerine yapılan çalışmaların başında gelen Levin vd. (2004)'te enflasyon hedefleyici olan ve enflasyon hedefleyici olmayan gelişmiş ülkeler enflasyonun kalıcılığı açısından karşılaştırılmaktadır. Çalışmada 1994-2003 periyodu için enflasyon ataleti enflasyon hedefleyici olmayan ülkelere göre enflasyon hedefleyici ülkelerde belirgin bir şekilde daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır (Levin vd, 2004: 59-60).

Siklos (1999)'un gelişmiş enflasyon hedefleyici ülkeler üzerine yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre enflasyon hedeflemesini kabul eden Kanada, Yeni Zelanda, Finlandiya, İsveç ve İngiltere'de enflasyon hedeflemesinin kabulünden sonra enflasyon ataleti azalmıştır (Siklos, 1999: 57).

Enflasyon hedeflemesinin enflasyonu kontrol altına almadaki başarısı açık bir şekilde görülmesine rağmen ekonominin reel tarafı üzerindeki etkilerinin daha belirsiz olduğu ifade edilmektedir. Enflasyon hedeflemesini savunanlar genellikle argümanlarını bu rejimin enflasyon üzerindeki etkileri temeline dayandırmaktadırlar. Oysa enflasyon hedeflemesine temkinli yaklaşanlara göre başarılı bir para politikasının aynı zamanda güçlü bir büyüme, yüksek kapasite kullanım düzeyi gibi diğer amaçlar açısından da değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu bağlamda, enflasyon hedeflemesinin etkilerine yönelik temel endişe, bu rejimin bir taraftan enflasyon oranlarını düşürüp fiyat istikrarı sağlarken diğer taraftan daha düşük ve istikrarsız büyümeye neden olabilmesidir. Bu endişeler karşısında enflasyon hedeflemesini savunanlar enflasyon hedeflemesinin potansiyel etkilerinin sadece fiyat istikrarı ile sınırlı olmadığını ileri sürmektedirler. Örneğin Mishkin (1998)'e göre

dezenflasyon süresi boyunca enflasyon hedeflemesi rejimlerinde enflasyondaki düşüş ile üretimdeki düşüş arasında bir ilişki kurulmuş olsa da, bir defa düşük enflasyon oranına ulaşıldığında üretim ve istihdam en azından önceki yüksek düzeylerine geri döner. Dolayısıyla genel bir sonuç olarak, düşük enflasyon oranları gerçekleştiğinde enflasyon hedeflemesi reel ekonomi üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaz. Enflasyon hedeflemesini kabul eden bazı ülkelerde başarılı bir dezenflasyon sürecinden sonra yakalanan güçlü ekonomik büyüme göz önüne alındığında, örneğin Yeni Zelanda’da olduğu gibi, enflasyonun kontrol altına alınmasının yanında enflasyon hedeflemesinin aynı zamanda reel ekonomik büyümeyi teşvik ettiği söylenebilir (Mishkin, 1998:1-15).

Enflasyon hedeflemesinin büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen ampirik çalışmaların çoğunda bu etkilerin belirsiz olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin Pétursson (2004) enflasyon hedeflemesinin büyüme üzerindeki pozitif etkilerinin sadece enflasyon hedeflemesi öncesinde yüksek enflasyona sahip olan ülkelerde görüldüğünü ve bununla birlikte enflasyon hedeflemesinin büyüme üzerinde herhangi bir zararlı etkisinin olduğu yönünde bir kanıtı rastlanmadığını ifade etmektedir (Pétursson, 2004: 20). Benzer şekilde Ball and Sheridan (2005) enflasyon hedeflemesinin büyüme üzerinde pozitif etkilerinin olduğunu, yalnız bu etkilerin istatistiksel olarak önemli olmadığı sonucuna varmışlardır (Ball and Sheridan, 2005: 225).

Enflasyon hedeflemesinin reel ekonomi üzerindeki etkileri tartışılmaya devam etmiş olsa da merkez bankalarının uygulamış olduğu esnek enflasyon hedeflemesinin sadece enflasyon değişkenliğini değil aynı zamanda büyüme değişkenliğini de azalttığı Svensson gibi birçok ekonomist tarafından ifade edilmiştir. Bu yaklaşım birçok ampirik çalışma ile uyumluluk göstermektedir. Mishkin and Schmidt-Hebbel (2002)’ye göre enflasyon hedeflemesinin kabul edildiği ülkelerde fedakarlık oranı ile birlikte üretim değişkenliği düşerek enflasyon hedefleyici olmayan gelişmiş ülkelerdeki düzeylere yaklaşmaktadır (Mishkin and Schmidt-Hebbel, 2002:182).

Enflasyon hedeflemesinin üretim değişkenliği üzerindeki etkisini inceleyen önemli çalışmalardan biri olarak bilinen Gonçalves and Salles (2006)’da alternatif para politikaları uygulayan diğer ülkelere göre enflasyon hedefleyici ülkelerde üretim değişkenliğinde önemli düşüşlerin yaşandığı görülmektedir. Gonçalves and Salles (2006)’ya göre diğer alternatif para politikasını uygulayan ülkeler ile karşılaştırıldığında enflasyon hedefleyici ülkelerde büyüme değişkenliğindeki düşüşün daha fazla olması enflasyon hedeflemesini savunanların “enflasyon hedeflemesinin şoklara karşı mücadele edebilme yeteneğinin daha yüksek olduğu” şeklindeki argümanlarını desteklemektedir (Gonçalves and Salles, 2006: 5-6).

Son yıllarda, ister açık bir şekilde enflasyon hedeflemesini kabul etmiş veya etmemiş olsunlar, merkez bankalarının çoğu para politikasının temel enstrümanı olarak kısa dönem faiz oranlarını kullanmaktadırlar. Kısa dönem faiz oranlarının para politikasındaki kritik rolünden dolayı, para politikasının yürütülmesindeki köklü değişimler söz konusu faiz oranlarındaki hareketlenmenin zamanla nasıl olacağını da belirlemektedir. Eğer enflasyon hedefleri merkez bankasının enflasyon ile mücadelesinde önemli bir değişim anlamına geliyorsa

(hedef taahhüdü), doğal olarak enflasyon hedeflerinin faiz oranlarının davranışlarında da sistematik değişimlere yol açması gerekir (Kahn and Parrish, 1998: 19).

Enflasyon hedeflemesini savunanlar, bu rejimin kabulünden bir süre sonra enflasyonun devamlı olarak düşük seviyede kalacağını ileri sürmektedirler. Eğer kamuoyu bu argümana güçlü bir şekilde inanırsa, enflasyon hedeflemesi altında hem beklenen enflasyon oranlarında hem de enflasyon belirsizliğinde bir azalmanın yaşanması kaçınılmazdır. Her iki etki sonuç olarak uzun dönem faiz oranlarının azalmasına neden olacaktır.

1990'lar ve sonrasında genel olarak hem enflasyon hedefleyici hem de enflasyon hedefleyici olmayan ülkelerde kısa dönem faiz oranlarında bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. King (2002)'de ifade edildiği gibi bu dönem boyunca enflasyon oranlarında gerçekleşen düşüş hem uzun hem de kısa dönemli faiz oranlarında keskin düşüşlere neden olmuştur (King, 2002: 2). Benzer şekilde enflasyon oranlarındaki genel düşüş göz önüne alındığında faiz oranlarında gerçekleşen bu düşüşün sürpriz olmadığını belirten Pétursson, düşük nominal faiz oranlarının nedenleri arasında enflasyon bekleyişleri ve enflasyon risk priminin de olabileceğini vurgulamaktadır. Bu yüzden nominal faiz oranlarındaki bu aşırı düşüşün daha çok enflasyon oranlarındaki düşüş ile mi, dünyada yaşanan faiz oranlarındaki genel bir düşüş ile mi yoksa enflasyon hedeflemesi rejimi ile mi açıklanabileceğinin test edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Pétursson (2004)'ün ulaştığı sonuçlar faiz oranlarındaki düşüşün yurt içi enflasyondaki düşüş ve faiz oranlarındaki küresel düşüşün ötesinde enflasyon hedeflemesi ile de ilişkili olduğunu göstermektedir (Pétursson, 2004: 22-24).

Dalgalı bir döviz kuru sistemi iyi işleyen bir enflasyon hedeflemesi rejimi için önemli bir gerekliliktir. Bu gerekliliğin temel nedeni, literatürde 'Kutsal Üçlemenin İmkansızlığı' (Impossibility of the Holy Trinity) olarak da ifade edilen, sermaye akımlarının serbest olduğu bir ekonomide bağımsız bir para politikasının sabit döviz kuru rejimi ile bir arada yürütülmesinin mümkün olmamasıdır. Enflasyon hedeflemesi ile döviz kuru arasındaki bu ilişkiden dolayı bazı analistlere göre, enflasyon hedeflemesinin maliyetlerinden birinin de rejimin döviz kuru değişkenliğini arttırmasıdır. Bu bağlamda, döviz kuru ile ilgili olarak, enflasyon hedeflemesi rejimi altında döviz kurundaki dalgalanmaların temel nedeninin enflasyon hedeflemesinin ulusal paranın değerindeki istikrara verdiği aşırı değer bir sonucu olduğu kabul edilmektedir. Diğer bir anlatımla, Pontines (2011)'in ifade ettiği gibi yerel-yönelimli (domestically-oriented) bir para politikası çerçevesi olmasından dolayı enflasyon hedeflemesi fiyat istikrarını merkez bankasının öncelikli amacı olarak görmektedir. Bu ise enflasyon hedeflemesinin döviz kurunu fazla önemsemediği ve, eğer bu çıkarım doğru ise, yüksek döviz değişkenliğini tolere ettiği anlamına gelmektedir (Pontines, 2011:1).

Pétursson (2009) enflasyon hedeflemesini kabul eden ülkelerin birçoğu daha öncesinde döviz kuru istikrarına odaklanan döviz kuru rejimlerini uyguladıkları için enflasyon hedeflemesini kabul ettikten sonra bu ülkelerde döviz kuru değişkenliğinde bir artış olduğunu ve dolayısıyla söz konusu argümanın bir yere kadar doğru olduğunu belirtmektedir. Ne var ki, enflasyon hedeflemesinin esnek döviz kurunu gerektirdiği ve bu yüzden zorunlu olarak daha

büyük döviz kuru değişkenliğine neden olduğu şeklindeki bir değerlendirme tartışmalıdır. Şurası açıktır ki, dalgalı döviz kurları sabit döviz kuruna göre daha hareketlidirler. Ama şurası da açıktır ki, döviz kuru hareketlerinin tümünü ekonomik olarak maliyetli saymak doğru değildir. Döviz kurları göreceli fiyatları temsil ettiği için, bazı döviz kuru hareketleri hem gerekli hem de şoklar karşısında ekonomik bir uyum sağlaması açısından yararlıdır (Pétursson, 2009:2).

Birçok teorik yaklaşım düşük ve istikrarlı bir enflasyonun döviz kuru istikrarına önemli katkılar yaptığını göstermektedir. Bununla birlikte döviz kurundaki dalgalanmalar ile temel ekonomik değişkenler arasında tam ve kesin bir ilişkinin var olduğunu ileri sürmek zordur. Nitekim Kuttner and Posen (2000), döviz kuru değişkenliği için, para politikası şeffaflığının temel makroekonomik değişkenlerden daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre para politikası rejimleri arasındaki şeffaflık farkı döviz kuru değişkenliğindeki farklılıkları açıklayan önemli bir faktördür. Para politikasında şeffaflığın artması merkez bankasının bağımsızlığını arttırdığı için aynı zamanda döviz kuru değişkenliğinin de azalmasına neden olur (Kuttner and Posen, 2000: 24-25).

Petersson (2004)’ün 21 enflasyon hedefleyici ülke üzerinde yaptığı çalışmada reel döviz kuru değişkenliği toplamda azalmakla birlikte gelişmiş ülkelerde döviz kuru değişkenliğinin ortalama olarak arttığı görülmektedir. Ancak döviz kuru değişkenliğindeki artışın enflasyon hedeflemesinin kabulünden önce uygulanan sabit döviz kuru rejiminin terk edilmesi ile alakalı olduğu ifade edilmektedir. Daha öncesinde dalgalı döviz kuru uygulayan ülkelerde enflasyon hedeflemesinin döviz kuru değişkenliğini arttırmaktan ziyade azaltması aynı zamanda Kuttner and Posen (2000)’in ‘para politikasında artan şeffaflığın döviz kuru değişkenliğini azaltacağı’ şeklindeki argümanı ile uyumaktadır (Pétursson, 2004: 28). Buna benzer analizlerden biri de Edwards (2006)’da yapılmaktadır. Çalışmada her ülkede enflasyon hedeflemesinin kabulünden önce uygulanan döviz kuru rejimi de göz önüne alınarak enflasyon hedeflemesinin döviz kuru değişkenliği üzerindeki etkisi test edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar, önceden uygulanan döviz kuru rejimi kontrol edildiğinde, enflasyon hedeflemesinin döviz kuru değişkenliğini arttırmadığını, tersine bazı ülkelerde döviz kuru değişkenliğini azaltma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Edwards, 2006: 19).

Enflasyon hedeflemesinin döviz kuru üzerindeki etkisini inceleyen önemli çalışmalardan biri olarak gösterilen Rose (2006) diğer ülkelerle karşılaştırıldığında enflasyon hedefleyici ülkelerde nominal ve reel döviz kuru değişkenliğinin daha düşük olduğunu ve dolayısıyla enflasyon hedeflemesinin yerel odaklı (domestic focus) olmasının yüksek döviz kuru değişkenliğine neden olmadığını göstermektedir (Rose, 2006: 14).

Döviz kuru ile ilgili önemli çalışmalardan biri de eğilim skoru metodunun kullanıldığı (propensity score matching method-PSM) Lin (2010)’un yaptığı çalışmadır. Lin (2010) bir bütün olarak bakıldığında enflasyon hedeflemesinin ülkelerin dışsal ekonomik dengeleri üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte, farklı ülke gruplarında döviz kuru değişkenliği ve uluslar arası rezervler üzerinde enflasyon hedeflemesinin

farklı etkilerinin olduğu vurgulayan Lin (2010)'a göre gelişmekte olan ülkelerde enflasyon hedeflemesinin reel ve nominal döviz kuru değişkenliğini azalttığı, tersine gelişmiş ülkelerde ise enflasyon hedeflemesinin reel ve nominal döviz kuru değişkenliğini arttırdığı ve uluslar arası rezervler açısından da enflasyon hedeflemesinin etkilerinin aynı yönde olduğu ifade edilmektedir (Lin, 2010: 198).

Döviz kurunun istikrar kazanması aynı zamanda ülkedeki dolarizasyon seviyesini de etkilemektedir. Lin and Ye (2013) yaptığı çalışmada 106 gelişmekte olan ülkede 1985-2004 yılları arasında enflasyon hedeflemesinin dolarizasyonun düşüşü yönünde çok güçlü etkiler yaptığı sonucuna varmışlardır. Bu sonuç ülke parasına olan güvenin arttığı anlamına gelmektedir (Lin and Ye, 2013: 1253-1274).

Ampirik çalışmalardan elde edilen sonuçlar genel olarak, enflasyon hedeflemesinin döviz kuru değişkenliği üzerindeki etkisinin açık olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte özellikle daha öncesinde sabit döviz kuru uygulamış olan ülkelerde enflasyon hedeflemesine geçildikten sonra döviz kuru değişkenliği artarken, farklı bir nominal çapa ile birlikte dalgalı döviz kuru uygulayan ülkelerde enflasyon hedeflemesine geçildikten sonra döviz kuru değişkenliğinin azalması, enflasyon hedeflemesi altında daha fazla şeffaflıktan kaynaklanmış olduğu ifade edilmektedir. Bu yüzden döviz kuru değişkenliğindeki artış enflasyon hedeflemesinin kabulünden çok sabit döviz kurunun terk edilmesidir. Aksi kabul edilirse, enflasyon hedeflemesinin daha öncesinde dalgalı döviz kuru rejimi uygulamış olan enflasyon hedefleyici ülkelerde de döviz kuru değişkenliğini arttırması gerekirdi.

Türkiye'de enflasyon hedeflemesinin makroekonomik performansına yönelik yapılan çalışmalarda genel olarak enflasyon hedeflemesinin makroekonomik değişkenler üzerinde olumlu etkiler yaptığı görülmüştür. Örneğin Akyazı ve Ekinci (2008)'in gelişmekte olan ülkelerin enflasyon hedeflemesi öncesi ve sonrasının makro ekonomik performansının karşılaştırıldığı çalışmasında Türkiye'nin enflasyon hedeflemesini kabul ettikten sonra özellikle enflasyon değişkenliği ve üretim değişkenliğinin istikrar kazandığı görülmektedir (Akyazı ve Ekinci, 2008: 33).

Ermişoğlu (2011) çalışmasında Türkiye'de enflasyon hedeflemesi rejiminin ortalama enflasyon ve enflasyon değişkenliğini düşürdüğü, enflasyon hedeflerinin beklentiler üzerindeki etkisinin arttığı ve enflasyon ataletini kırdığı sonucuna varmıştır (Ermişoğlu, 2011: 88).

Eroğlu (2009) çoklu doğrusal regresyon modeli çerçevesinde yaptığı çalışmada, enflasyon hedeflemesinin ortalama büyüme üzerinde bir etkisinin olmamakla birlikte büyüme değişkenliği, ortalama enflasyon, enflasyon değişkenliği, döviz kurundaki değişim ve döviz kuru değişkenliği, ortalama faiz oranları ve faiz değişkenliğini olumlu yönde etkilediğini ampirik bulgularla ortaya koymaktadır (Eroğlu, 2009: 338).

Akıncı vd. (2005), 1996-2005 yılları arasında Türkiye'de dolarizasyon eğiliminin incelendiği çalışmasında, 2002 yılında örtük enflasyon hedeflemesinin kabulünden sonra dolarizasyon seviyesinin düştüğü ve ters dolarizasyon sürecine girildiği ifade edilmektedir (Akıncı vd., 2005: 13).

Süslü (2012), VAR analizi çerçevesinde 2006 yılı öncesi ve sonrası arz, talep ve parasal şokların kayıp fonksiyonunda yarattığı dalgalanmanın boyutunu araştırdığı çalışmasında enflasyon ve çıktıdaki dalgalanmaların açık enflasyon hedeflemesi politikasının izlendiği yıllarda, enflasyon hedeflenmesinden önceki yıllara göre daha az olduğu görülmektedir. Enflasyon hedeflemesi altında kayıp fonksiyonundaki dalgalanma daha az olduğundan sosyal refah düzeyinin enflasyon hedeflemesi altında önceki yıllara göre maksimize edildiği söylenebilir. Bu sürecin gerçekleşmesindeki en önemli nedenlerinden biri enflasyon hedeflemesi altında kullanılan faiz aracının şoklar karşısında ideal bir para politikası aracı olması, bir diğer neden ise enflasyon hedeflemesi rejiminin beklentileri olumlu etkilemesi olarak ifade edilmiştir (Süslü, 2012: 144).

2. AMAÇ

Enflasyon hedeflemesi ile ilgili literatür incelendiğinde, bu rejimin makro ekonomik değişkenlerin performansı üzerinde olumlu etkiler yaptığı yönünde temel bir argümanın ileri sürüldüğü görülmektedir. Küresel finansal kriz öncesinde enflasyon hedeflemesi sadece fiyat istikrarına ağırlık verdiği için yapılan makroekonomik analizlerde finansal istikrar ile ilgili değerlendirmeler önemli bir yer tutmamaktaydı. Kriz sonrasında ise merkez bankalarının finansal istikrarı önemsemesiyle birlikte geleneksel yaklaşımdan farklı olarak analizlerde finansal istikrarın ağırlığı artmıştır. Yapılan değerlendirmelerde enflasyon hedeflemesinin fiyat istikrarı yanında finansal istikrarı da sağladığı ileri sürülmüştür. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de uygulanan enflasyon hedeflemesinin ekonometrik bir model çerçevesinde makroekonomik performans üzerinde etkisinin olup olmadığını analiz etmektir. Bu bağlamda enflasyon hedeflemesinin; enflasyon, enflasyon ataleti, büyüme ve faiz üzerindeki etkisi araştırılarak enflasyon hedeflemesinin fiyat istikrarı ve finansal istikrarı sağlayıp sağlamadığı ortaya konulacaktır.

Yapılan **araştırmanın öngörüsü**, literatürde ortaya konulan argümana paralel olarak Türkiye’de uygulanan enflasyon hedeflemesi rejiminin enflasyon, enflasyon ataleti, büyüme ve faiz üzerinde yaptığı olumlu etkiyle fiyat istikrarı ve finansal istikrarı sağlayacağı yönündedir.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada; enflasyon oranı, enflasyon ataleti, büyüme oranı ve faiz oranı değişkenleri enflasyon hedeflemesi rejimi uygulanmadan önceki dönem ile rejim uygulandıktan sonraki dönem karşılaştırılarak En Küçük Kareler Metodu’na (EKKM) göre regresyon analizine tabi tutulmuştur.

Regresyon analizinde iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Bir bağımlı ve bir bağımsız değişken arasındaki ilişkinin incelendiği model basit regresyon modeli, serbest değişken sayısının iki veya daha fazla olduğu model ise çoklu regresyon modeli olarak ifade edilmektedir.

Çoklu regresyon analizinde serbest değişkenlerle bağlı değişkenler arasındaki ilişki;

$Y = a + bX + cZ + dT$ şeklindeki bir doğru denklemi ile ifade edilmektedir. Denklemden yer alan a,b,c,d parametreleri EKKM ile belirlenir.

İki serbest, bir bağlı değişkenli ilişkide söz konusu olan $Y = a + bX + cZ$ denkleminin (b) ve (c) parametreleri için,

$$\sum xy = b\sum x^2 + c\sum xz$$

$$\sum zy = b\sum xz + c\sum z^2$$
 eşitliklerinden yararlanılır.

Çoklu regresyon modelinde bağlı değişken ile serbest değişkenler arasındaki ilişkinin derecesi önemlidir. Bu ilişkinin kuvveti “çoklu korelasyon katsayısı” (R) ile gösterilmektedir. Çoklu korelasyon katsayısı (R) -1’den küçük, +1’den büyük olamaz. Yani $-1 \leq R \leq +1$ dir. Çoklu korelasyon katsayısı aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanır (Serper, 1980:277):

$$R = \sqrt{\frac{b\sum xy + c\sum zy + d\sum ty + \dots}{\sum y^2}}$$

Çoklu korelasyon katsayısının karesi alındığında “çoklu belirlilik katsayısı” (R^2) hesaplanabilir. Çoklu belirlilik katsayısı yorum yapma açısından daha elverişli olduğu için daha çok tercih edilmektedir. Çoklu belirlilik katsayısı (R^2) sadece iki serbest değişkenin varlığı durumunda aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanır (Eroğlu, 2009: 310):

$$R^2 = \frac{b\sum xy + c\sum zy}{\sum y^2}$$

Hesaplanan belirlilik katsayısı, bağımlı değişkendeki değişimlerin ne kadarının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını (%) olarak göstermektedir. Çoklu belirlilik katsayısı $0 \leq R^2 \leq 1$ arasında değerler alır. R^2 değeri 1’e yaklaştıkça regresyon modelinin uygunluk derecesi de artar.

4. ÖRNEKLEM

1990 yılında Türkiye’de hedefleme stratejisi olarak parasal büyüklüklerin nominal çapa olarak seçildiği parasal hedefleme stratejisi uygulamaya konulmuştur. 2000 yılında ise parasal hedeflemeden vazgeçilerek yerine döviz kuru hedeflemesi uygulanmış ve 2001 Şubat krizinin ardından döviz kuru hedeflemesi terk edilerek kur dalgalanmaya bırakılmıştır. 2002 yılında örtük enflasyon hedeflemesine geçilmişse de tam donanımlı enflasyon hedeflemesine geçildiği 2006 yılına kadar enflasyon hedefleri yanında parasal büyüklükler de nominal çapa olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte enflasyon hedeflerinin sadece bir gösterge olarak kabul edilmesi, Merkez Bankası’nın bu hedeflerin tutturulmasına yönelik bir taahhüdünün olmaması ve buna bağlı olarak hedeflerin tutturulamaması durumunda da hesap verme yükümlülüğünün olmamasından dolayı 2002-2006 dönemi bir ara dönem olarak kabul edilmektedir. Kısacası, 1990-2006 döneminde enflasyon hedeflemesi dışında farklı para poli-

tikası hedefleme stratejileri uygulanmıştır. Bu yüzden çalışma enflasyon hedeflemesi stratejisinin uygulanmasından önceki (1990Q1-2005:Q4) ve sonrasındaki (2006Q1-2014Q4) dönemleri göz önünde bulundurarak enflasyon hedeflemesinin makroekonomik performans üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Çalışmada enflasyon hedeflemesinin makroekonomik performans üzerindeki etkisi enflasyon, büyüme, enflasyon ataleti ve faiz değişkenleri ile sınırlandırılmıştır. Bunun yanında finansal istikrar göstergesi olarak reel döviz kuru ve dolarizasyon düzeyi de hem ortalama ve değişkenlik yönleriyle hem de grafiksel gösterim şeklinde bir ön analize tabi tutulmuştur.

Çalışmada, kullanılan dolarizasyon dışındaki veriler Federal Reserve Bank of St. Louis web sitesi <https://research.stlouisfed.org/fred2>’den alınmıştır. Adı geçen kurum ise OECD verilerini kullanmaktadır. Dolarizasyon ile ilgili veriler ise TCMB elektronik veri dağıtım sistemi (EVDS)’den alınmıştır. Enflasyon oranı olarak TÜFE’de geçen yılın aynı dönemine göre % artış oranı, büyüme oranı olarak sabit fiyatlarla GSYİH’da geçen yılın aynı dönemine göre % değişim oranı (reel büyüme oranı), kısa vadeli nominal faiz oranları olarak gecelik interbank faizleri ve döviz kurunda ise TÜFE’ye dayalı reel efektif döviz kuru oranları kullanılmıştır. Ön analizde kullanılan dolarizasyon düzeyi ise mevduat bankalarındaki döviz cinsinden mevduatın toplam mevduata oranı (YP Mevduat/Toplam Mevduat) hesaplanarak elde edilmiştir.

5. ÖN ANALİZ

Enflasyon hedeflemesinin belirlenen değişkenler üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek için enflasyon hedeflemesi öncesi dönem ile hedeflemenin yapıldığı dönemi değişkenlerin ortalaması ve değişkenlikleri açısından karşılaştırmamızın bir ön analiz yapma açısından faydalı olduğu ifade edilmektedir (Eroğlu, 2009:312). Zira birçok çalışmada değişkenlerin ortalamaları ve standart sapmaları temel performans kriterleri olarak ele alınmaktadır. Örneğin Pétursson (2004) ülkelerin enflasyon hedeflemesi öncesi ve sonrası performanslarını karşılaştırırken ortalamalar ve değişkenlikleri kullanmıştır. Çalışmada ele alınan değişkenlere ait bu anlamdaki sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: EH Öncesinde ve Sonrasında Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapmaları

Makro Ekonomik Değişkenler	EH Öncesi (1990-2005:12)		EH Sonrası (2006:01-2015:05)	
	Ortalama	St. Sapma	Ortalama	St. Sapma
Enflasyon(%)	60,61	28,87	8,37	1,73
Büyüme(%)	4,44	5,64	3,90	5,07
Faiz(%)	64.42	45.0	9.16	5.52
Reel Döviz Kuru	0.71	0.09	0.78	0.05
Dolarizasyon	0.42	0.08	0.31	0.02

Kaynak: Enflasyon, büyüme faiz ve reel döviz kurları ilgili sonuçlar Federal Reserve Bank of St. Louis verileri, dolarizasyon ile ilgili sonuçlar ise TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) verileri kullanılarak hesaplanmıştır

Seçilen makroekonomik değişkenlerle ilgili ortalamaların ve standart sapmalarının gösterildiği tablodan şu sonuçlara varılabilir.

- Enflasyon hedeflemesi öncesinde %60,61 olan ortalama enflasyon oranı enflasyon hedeflemesi stratejisinin uygulanmasından sonra yaklaşık 52 puan düşerek %8,37'ye gerilemiştir. Aynı düşüş trendinin standart sapmada da gerçekleştiği görülmektedir. Zira enflasyon hedeflemesi öncesinde 28,87 olan standart sapma enflasyon hedeflemesi döneminde 1,73'e gerilemiştir. Bu sonuçlar; Türkiye'de enflasyon hedeflemesi stratejisi uygulandıktan sonra ortalama enflasyonun ve enflasyon değişkenliğinin düştüğünü ve böylece fiyat istikrarı amacıyla önemli bir başarımın yakalandığını göstermektedir. Bununla birlikte sonuçlar, literatürde ileri sürülen "ortalama enflasyon düşerken, enflasyondaki değişkenlik de azalır" şeklindeki argümanı da desteklemektedir.
- Enflasyon hedeflemesi öncesinde Türkiye ekonomisinde ortalama %4,44 olarak gerçekleşen büyüme, enflasyon hedeflemesi döneminde yaklaşık 0,5 puan düşerek %3,90 olarak gerçekleşmiştir. Büyüme değişkenliği ise 5,64'ten 5.07'ye düşmüştür. Bu sonuçlara göre enflasyon hedeflemesi döneminde ortalama büyüme oranı az da olsa düşerken, büyüme değişkenliğinde gerçekleşen düşüş büyümenin hedefleme öncesi döneme göre daha istikrarlı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte açık enflasyon hedeflemesi dönemine geçtikten bir yıl sonra küresel piyasalarda yaşanan krizin ve sonrasında Avrupa'da yaşanan daralmanın Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamak gerekir.
- Enflasyon hedeflemesi öncesinde ortalama olarak %64,42 olan kısa dönem nominal faiz oranları enflasyon hedeflemesi döneminde yaklaşık 55 puan düşerek ortalama olarak %9,16 düzeyine gerilemiştir. Ortalama faiz oranlarında gerçekleşen yüksek miktarlardaki bu düşüşün faiz değişkenliğinde de yaşandığı görülmektedir. Zira enflasyon hedeflemesi öncesi 45 olan faiz değişkenliği enflasyon hedeflemesi sonrası 5.52'ye gerilemiştir. Bu ise enflasyon hedeflemesi sonrası dönemde finansal istikrar için iyi bir gösterge olarak kabul edilebilir.
- Enflasyon hedeflemesi öncesi 0,71 seviyesinde olan reel döviz kuru enflasyon hedeflemesi sonrasında yükselerek 0,78 seviyesine ulaşmıştır. Reel döviz kuru değişkenliği ise enflasyon hedeflemesi öncesinde 0,09 iken sonrasında 0,05'e düşmüştür. Bu sonuçlar enflasyon hedeflemesinden sonra Türkiye'de diğer ülkelerle karşılaştırıldığında fiyatların görece olarak ucuzladığı ve döviz kurunun istikrar kazandığını göstermektedir. Dolarizasyon seviyesi incelendiğinde; enflasyon hedeflemesi öncesinde dolarizasyonun 0,42 düzeyinde gerçekleştiği, sonrasında ise 0,31'e düştüğü görülmektedir. Dolarizasyon değişkenliği de 0,08'den 0,02'ye gerilemiştir. Dolarizasyonda yaşanan bu gelişmeler enflasyon hedeflemesi döneminde Türk lirasına olan güvenin artığının önemli bir göstergesidir. Dikkat edilmesi gereken önemli bir husus dolarizasyonla ilgili sonuçların döviz kurunda yaşanan gelişmelerle örtüşüyor olmasıdır.

Yukarda yapılan analize göre Türkiye’de enflasyon hedeflemesi stratejisinin uygulanmasından sonra enflasyon oranı, kısa dönem nominal faiz oranları ve dolarizasyon düzeyi düşerken reel döviz kuru seviyesinde artış gerçekleşmiştir. Diğer taraftan söz konusu değişkenlere ait değişkenlik de azalmıştır. Büyüme oranında az da olsa bir düşüş yaşanırken değişkenliği de azalmıştır. Tüm bu sonuçlar enflasyon hedeflemesinin makroekonomik performansı ile ilgili literatürde öne çıkan argümanlarla örtüşmektedir.

Bu analize göre Türkiye’de enflasyon hedeflemesi döneminde makroekonomik performansın arttığı söylenebilir. Yalnız, bu performansın bir para politikası stratejisi olarak uygulanan enflasyon hedeflemesinden mi, yoksa başka faktörlerden mi kaynaklandığı, enflasyon hedeflemesi stratejisinden kaynaklanıyorsa bunun hangi boyutta gerçekleştiğini bu analiz sonuçlarıyla ortaya koymak zordur. Bu etkinin belirlenebilmesi için analizin ekonometrik bir model çerçevesinde yapılması gerekir.

6. MODEL

Daha önce de ifade edildiği gibi çalışmada çoklu doğrusal regresyon modeli kullanılmaktadır. Çoklu doğrusal regresyon modelinde birden fazla serbest (bağımsız) değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişki incelenir. Bu çalışmada bağımlı değişkenler; 1990Q1-2014Q4 dönemi için seçilen enflasyon, enflasyon ataleti, kısa dönem nominal faiz oranları ve reel büyüme oranları gibi makro ekonomik değişkenlerdir. Bağımsız değişkenler ise her bir bağımlı değişkene göre değişmektedir. Bu yüzden model her bir bağımlı değişkene ayrı ayrı uygulanmıştır. Bu bağlamda çoklu doğrusal regresyon genel denklemi şöyle kurulabilir:

$$Y = a + bIT + cX_1 + dX_2 + \dots + e$$

Burada Y : performansı test edilen makroekonomik değişkeni ifade etmektedir. IT : enflasyon hedeflemesini (kukla değişken; enflasyon hedeflemesi öncesi 1990Q1–2005Q4 dönemi için: 0, enflasyon hedeflemesi sonrası 2006Q1–2014Q4 dönemi için: 1); a , sabit değeri, b : enflasyon hedeflemesi olan kukla değişkenin (IT) katsayısını vermektedir. c katsayısı, X_1 değişkeninde bir birimlik bir değişimin olması halinde Y bağımlı değişkeninde meydana getirdiği değişikliği, d katsayısı X_2 değişkeninde meydana gelen bir birimlik değişimin Y bağımlı değişkeninde meydana getirdiği değişikliği ve e katsayısı da hata terimlerini ifade etmektedir. Bu denkleme dayanılarak yapılan bir regresyon analizinde IT değişkeninin katsayısı, enflasyon hedeflemesi uygulamasının Y değişkeni üzerindeki etkisini verecektir.

Model çözümlenmesine geçmeden önce çoklu regresyon modelinin temel varsayımları ve serilerin durağan olup olmadıklarının ortaya konulması gerekir.

6.1. Çoklu Regresyon Modelinin Temel Varsayımları

Çoklu doğrusal modelinin varsayımlarını şöyle sıralayabiliriz: bunlar; hata terimlerinin normal dağılımı, hata terimlerinin ortalamasının sıfır olması, hata terimlerinde değişen varyans probleminin olmaması ve otokorelasyon probleminin olmamasıdır. Hata terimlerinin normal dağılım göstermesi; hata terimlerinin kendi ortalamaları etrafında çan eğrisi

biçiminde simetrik bölünme göstermesidir. Hata terimlerinin ortalamasının sıfır olması; değişkenin her bir değeri için hata teriminin bütün değerleri dikkate alındığında hata terimleri ortalamasının sıfıra eşit olmasıdır (Serper, 2000: 318).

Otokorelasyon, çoklu regresyon analizinde hata teriminin birbirini izleyen değerleri arasında ilişki bulunması halidir. Bu durum, doğrusal regresyon modelinin önemli bir varsayımından sapmadır. Çoklu doğrusal regresyon modeli varsayım gereği olarak, hata terimleri arasında bir ilişki yoktur. Değişen varyans probleminin olmaması hata terimleri varyansının bağımsız değişkendirdeki değişmelere bağlı olarak değişmeyip aynı kalmasıdır. Bir başka ifadeyle hata terimleri varyansı ile bağımsız değişken arasında bir ilişki olmamalıdır.

Ekonometride hata terimleri, dikkate alınmayan diğer faktörlerin etkisini göstermek üzere kullanılmaktadır. Ortalamasının sıfır olması ve normal dağılması önemli faktörlerin gözetildiğine işarettir. Değişkenlere ait hata terimlerinin ortalaması sıfıra yakın çıksa da yapılan çözümlemede tüm değişkenlere ait normallik testinde olasılık (probability) değerleri 0.05'ten küçük olduğu için hata terimleri serisinin normal dağılım göstermedikleri gözlenmiştir. Bu tip problemin çözümü, çoğu zaman “Merkezi Limit Teoremi (Central Limit Theorem)” varsayımına dayandırılmaktadır. Teorem gereği, hata terimlerinin (kalıntıların) örneklem hacmi arttıkça normal dağılıma uyacağı varsayılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bağımlı değişkenin hata terimleri normal değilse örnek büyüklüğü arttıkça örneklem dağılımı da normale yaklaşır (Eroğlu, 2009:325).

Anlamli bir regresyon modelinin en önemli varsayımları otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olmamasıdır. Oluşturulan modellerde değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarının elimine edilmesi için değişkenlerin logaritmik dönüşümleri yapılmış ve sonuç olarak hiç birinde otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarına rastlanmamıştır.

6.2. Serilerin Birim Kök Testleri

Ekonometrik modeller iktisat teorisi tarafından öngörülen denge ilişkileri üzerine kurulmuştur. Değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için analizi yapılan serilerin durağan olması gerekmektedir. Seriler bazen geçici veya kalıcı şoklara maruz kalabilirler. Bu yüzden seriler, şokların karakterlerine göre trend veya mevsimsel dalgalanma özellikleri gösterebilmektedir. Trend veya mevsimsel dalgalanma özellikleri gösteren seriler durağan değildir. Eğer değişkenlere ait zaman serilerinde trend bulunuyorsa ve bu trend kalıcı şoklardan kaynaklanmışsa, zaman serileri belli bir değere doğru yaklaşmayacaklardır. Değişkenlerin zaman içinde belli bir değere yaklaşmaları olarak tanımlanan durağanlık açısından bu trend durağan olmayan bir özellik taşıyor ve şokların öngörülemez tesadüf niteliğinden dolayı bu trend “stokastik trend” olarak tanımlanır. Serilerin bu stokastik kısmı elimine edilmeden, sadece seriler arasında kurulan ilişki gerçek olmaktan çok “yanıltıcı regresyon” (spurious regression) şeklinde ortaya çıkabilir. Bu nedenle serilerin gerçek bir ilişkiyi mi yoksa yanıltıcı bir ilişkiyi mi ifade ettiği zaman serilerinin durağan olup olmamaları ile ilgilidir (Yurdakul, 2000: 22).

Zaman serilerinin durağanlığının araştırılmasında en çok kullanılan yöntem Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller; ADF) birim kök testidir. Bu test aşağıdaki denklem kullanılarak yapılmaktadır.

$$\Delta Y_t = \mu + \beta_t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \gamma_i \Delta Y_{t-i} + u_t$$

Denklemden ΔY_t durağan olup olmadığı test edilen değişkenin birinci farkı ($Y_t - Y_{t-1}$), trend değişkenini, ΔY_{t-i} gecikmeli fark terimleridir. Gecikmeli fark terimleri denkleme hata teriminde otokorelasyon (ardışık bağımlılık) probleminin rastlanmaması için dahil edilmektedir. ADF testinin sağlıklı sonuç vermesi için tahmin edilen modelde otokorelasyon probleminin olmaması gerekir. Denklemden k gecikme uzunluğunu ifade etmekte ve genelde Akaike bilgi kriteri (Akaike information criterion; AIC) veya Schwarz bilgi kriteri (Schwarz information criterion; SIC) kullanılarak belirlenmektedir (Karaca, 2005: 5).

ADF birim kök testi için aşağıdaki üç model kullanılmaktadır:

1. Sadece sabitin yer aldığı model: $\Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{t-1} + u_t$
2. Sabitin ve trendin yer aldığı model: $\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + u_t$
3. Trendin ve sabitin yer almadığı model: $\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t$

Serinin durağan olabilmesi veya birim kök içermemesi için ρ (prob=Mac Kinnon (1996) tek taraflı ρ değeri) değerinin ADF kritik değerleri olan %1, %5 veya %10 düzeyleri ile eşit veya daha küçük olması gerekir. Durağanlığın tespiti için her üç model sırasıyla denendikten sonra birim kökün varlığı devam ediyor ise değişkenlerin birinci farkı alınarak seri durağan hale getirilir. Burada birim kökün varlığı $\rho \leq 0.05$ şartı göz önünde tutularak araştırılmaktadır. Ayrıca Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) kullanılmak suretiyle maksimum gecikme uzunluğu 12 olarak belirlenmiştir. Yapılan ADF testi sonucunda sadece enflasyon değişkeninde birim köke rastlanmış, birinci farkı alındıktan sonra seri durağan hale gelmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Serilerin ADF Birim Kök Test Sonuçları

DEĞİŞKENLER	DÜZEY		BİRİNCİ FARK	
	ρ değeri	Lag	ρ değeri	Lag
ENFLASYON	S: 0.8787	4	S: 0.0000*	3
	T+S: 0.6068	4		
	None: 0.2287	4		
BÜYÜME	S: 0.0107*	5		
NOMİNAL FAİZ	S: 0.1194	2		
	T+S: 0.0000*	0		
REEL DÖVİZ KURU	S: 0.3481	0		
	T+S: 0.0343*	1		
REEL FAİZ	S: 0.0000*	0		

* %5 anlamlılık seviyesine göre H_0 hipotezini red etmektedir. (birim kök içermemektedir)

6.3. Analiz Sonuçları

6.3.1. Enflasyon Modeli ve Analiz Sonuçları

Yukarıda ortalamalar ve standart sapmalar çerçevesinde yapılan analize göre ortalama enflasyon oranının enflasyon hedeflemesinden sonra önemli ölçüde düştüğü görülmektedir. 2002 yılında örtük enflasyon hedeflemesi ile başlayan enflasyondaki bu düşüş süreci açık enflasyon hedeflemesine geçilen 2006 yılından sonra da devam etmiştir. Ne var ki, bu analize dayanarak enflasyon hedeflemesi rejiminin enflasyonu düşürmedeki etkisini ortaya koymak ve kesin bir sonuca varmak oldukça güçtür. Bu etkiyi ortaya koyabilmek için başka bir analize ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla enflasyon oranı için aşağıdaki regresyon modeli tahmin edilmiştir

$$LOGFARKI_t = \alpha_t + \beta IT_t + \gamma (LOGFARKI_{t-1}) + \mu (LOGG_{t-1}), t=1 \dots T$$

Burada; I_t t dönemindeki enflasyon oranını, IT_t enflasyon hedeflemesi öncesi dönemde (1990Q1-2005Q4) 0, enflasyon hedeflemesi döneminde (2006Q1-2014Q4) ise 1 değerini verdiği kukla değişkeni (dummy variable), G_t t dönemindeki büyüme oranını, I_{t-1} t döneminden bir dönem önceki enflasyon oranlarını temsil eden gecikmeli değişkendir (lagged variable). Büyüme oranı (G) yurtiçi konjonktürel dalgalanmaların ve genel ekonomik durumun enflasyon üzerindeki etkisini ortaya koymak için modele dahil edilmiştir. Gecikmeli değişkenler ise kukla değişken ile geçmiş dönem enflasyonu arasındaki korelasyondan kaynaklanabilecek muhtemel bir sapma göz önünde bulundurularak modele dahil edilmiştir (Pétursson, 2004: 8). Ayrıca geçmiş dönem enflasyon oranlarının psikolojik etkilerinin mevcut dönem enflasyon oranları üzerindeki olası etkisi gecikmeli değişkenlerin modele dahil edilmesini gerekli kılmaktadır.

Enflasyon oranı ilgili yapılan regresyon çözümlerinde otokorelasyon için Breusch-Godfrey Serial Correlation LM testi, değişen varyans (heteroscedasticity) için ise Breusch-Pagan-Godfrey testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre modelde otokorelasyon ve değişen varyans görülmemiştir. Ayrıca yapılan CUSUM test sonuçlarına göre modelin istikrarlı olduğu görülmüş ve model ile ilgili analiz söz konusu testlerden sonra yapılmıştır. Test sonuçları ekler kısmında verilmektedir.

Tablo 3: Enflasyon Oranı Regresyon Sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN: LOGFARKI

Değişkenler	Katsayı	Standart hata	t- istatistiği	P (olasılık)
C	1.386573	0.258245	5.369210	0.0000
IT	-1.004819	0.276349	-3.636051	0.0005
LOGFARKI(-1)	0.197904	0.101202	1.955537	0.0535
LOGG(-1)	-0.303554	0.125082	-2.426846	0.0153
R ²	0.282899			
Düzeltilmiş R ²	0.260013			
F Testi	12.36111			
Prob(F-statistic)	0.000001			

Tablodaki değerler enflasyon için oluşturulan regresyon denkleminde yerine konulduğunda denklem şu şekilde yazılabilir.

$$\text{LOGFARKI}_t = 1.386573 - 1.004819\text{IT}_t + 0.197904(\text{LOGFARKI}_{t-1}) - 0.303554(\text{LOGG}_{t-1})$$

Yukarıdaki regresyon model incelendiğinde bağımsız değişkenlerden çoğunluk olarak p olasılık değerinin 0.05’ten küçük olması, üç değişkenin birlikte (jointly) enflasyon üzerinde etkili olduğu anlamına gelmektedir. R²’nin 0.282899 değerini aldığı ve F istatistiğinin %5 kritik değerine göre anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum enflasyonda meydana gelen değişimlerin %28’inin modeldeki bağımsız değişkenlerden yani t-1 dönemi enflasyon oranı, t-1 dönemi büyüme oranı ve kukla değişken olan (IT) enflasyon hedeflemesi politikasından kaynaklandığı anlamına gelmektedir.

Kukla değişken IT’nin katsayısının -1.004819 şeklinde negatif bir değer alması enflasyon oranı ile enflasyon hedeflemesi arasında negatif bir ilişki yani enflasyon hedeflemesinin enflasyonu düşürmede oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan p olasılık değerinin %5 anlamlılık kriterine göre anlamlı olması (p≤0.05) enflasyon hedeflemesinin tek başına enflasyondaki değişimi açıklamaya yeterli olduğunu göstermektedir.

6.3.2. Enflasyon Ataleti Modeli ve Analiz Sonuçları

Enflasyon hedeflemesinin amaçlarından biri de geçici şokların enflasyon üzerindeki etkilerini elimine edip yayılma süresini kısaltmak ve böylece enflasyon ataletini (inflation persistence) düşürmektir. Enflasyon ataletinin düşük olması aynı zamanda para politikasının kredibilitésinin arttığını ve enflasyon bekleyişlerinin geçmişteki enflasyon performansına göre değil ileriye yönelik oluştuğunu göstermektedir.

Enflasyon hedeflemesinin enflasyon ataleti üzerinde bir etkisinin olup olmadığını belirlemek için şöyle bir model oluşturulmuştur.

$$\text{LOGFARKI}_t = \alpha + \Phi_1(\text{LOGFARKI}_{t-1}) + \Phi_2(\text{LOGFARKI}_{t-2}) + \theta_1 \text{IT} * \text{LOGI}_{t-1}$$

Burada; I_t dönemindeki enflasyon oranını, $\Phi_1 + \Phi_2$ enflasyon hedeflemesi öncesindeki enflasyon süreci hafızası ve buna bağlı olarak bekleyişlerin etkisini temsil etmekte, $\Phi_1 + \Phi_2 + \theta$ ise hedefleme sonrasındaki enflasyon süreci hafızası ve bekleyişlerin etkisini ifade etmektedir. θ katsayısının negatif olması enflasyon ataletinin düştüğünü ve böylece geçici şokların enflasyon üzerindeki etkisinin uzun olmadığını göstermektedir (Pétursson, 2004: 8).

Enflasyon ataleti ile ilgili yapılan regresyon çözümlemesinde otokorelasyon için Breusch-Godfrey Serial Correlation LM testi, değişen varyans (heteroscedasticity) için ise Breusch-Pagan-Godfrey testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre modelde otokorelasyon ve değişen varyans görülmemiştir. Uygulanan CUSUM testine göre ise modelin istikrarlı olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Enflasyon Ataleti Regresyon Sonuçları**BAĞIMLI DEĞİŞKEN: LOGFARKI**

Değişkenler	Katsayı	Standart hata	t- istatistiği	P (olasılık)
C	0.741741	0.221562	3.347782	0.0012
LOGFARKI(-1)	0.147216	0.103404	1.423697	0.1579
LOGFARKI(-2)	0.176580	0.105527	1.673314	0.0376
IT*LOGI(-1)	-0.394320	0.144615	-2.726692	0.0076
R2	0.254115			
Düzeltilmiş R2	0.230054			
F Testi	10.56137			
Prob(F-statistic)	0.000005			

Tablodaki sonuçlara göre aşağıdaki enflasyon ataleti denklemi elde edilmiştir.

$$LOGFARKI_t = 0.741741 + 0.147216(LOGFARKI_{t-1}) + 0.176580(LOGFARKI_{t-2}) - 0.394320 IT * LOGI_{t-1}$$

Yukarıdaki model incelendiğinde önceki dönem enflasyon oranlarının ve enflasyon hedeflemesinin enflasyon ataletindeki %23'lük değişimi birlikte açıkladığını göstermektedir. IT*I(-1)'nin katsayısı negatif ve yüksek olmasının yanında %5 kritik değerine göre oldukça anlamlıdır. Bu durum enflasyon hedeflemesi rejiminin enflasyon ataletini düşürdüğünü göstermektedir. I(-1) ve I(-2) değişkenlerin katsayısına bakıldığında enflasyondaki artış üzerinde bekleyişlerin etkili olduğu görülmekle birlikte bu etkinin bir önceki döneme göre azaldığı söylenebilir.

6.3.3. Büyüme Modeli ve Analiz Sonuçları

Daha önce yapılan analiz çerçevesinde ortalama büyüme oranının enflasyon hedeflemesi sonrasında, çok az da olsa, düştüğü görülmüştür. Enflasyon hedeflemesi rejiminin büyüme üzerindeki etkisini ortaya konulabilmesi için aşağıdaki regresyon modeli kullanılmıştır.

$$LOGG_t = \alpha_g + \beta_g IT_t + \gamma LOGG_{t-1} + \mu LOGRR_{t-1} + \Phi LOGRER_{t-1}, t = 1, \dots, T, (T=100)$$

Burada; G t dönemindeki büyüme oranını, G_{t-1} bir önceki dönem büyüme oranını, RR_{t-1} bir dönem öncesi reel faiz oranlarını, RER_{t-1} bir dönem öncesi reel döviz kuru seviyesini ve IT enflasyon hedeflemesi öncesinde 0, enflasyon hedeflemesi sonrasında ise 1 değerini alan kukla değişkeni göstermektedir.

Büyüme oranı ile ilgili yapılan regresyon çözümlemesinde otokorelasyon için Breusch-Godfrey Serial Correlation LM testi, değişen varyans (heteroscedasticity) için ise Breusch-Pagan-Godfrey testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre modelde otokorelasyon ve değişen varyans görülmemiştir. Uygulanan CUSUM testine göre ise modelin istikrarlı olduğu görülmüştür.

Tablo 5: Büyüme Oranı Regresyon Analizi Sonuçları**BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN: LOGG**

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t- istatistiği	P (olasılık)
C	1.206673	0.377000	3.200721	0.0019
IT	-0.012557	0.307428	-0.040846	0.9675
LOGG(-1)	0.193504	0.101817	1.900502	0.0604
LOGRR(-1)	0.051863	0.075978	0.682601	0.4965
LOGRER(-1)	0.193953	0.845874	0.229292	0.8191
R ²	0.040178			
Düzeltilmiş R ²	0.000665			
F Testi	0.983715			
Prob(F-statistic)	0.420350			

Tablodaki sonuçlar göz önüne alınarak aşağıdaki büyüme oranı regresyon denklemi elde edilmiştir.

$$LOGG_t = 1.206673 - 0.012557IT_t + 0.193504LOGG_{t-1} + 0.051863LOGRR_{t-1} + 0.193953LOGRER_{t-1}$$

Yukarıdaki regresyon sonuçlarına baktığımızda R² değerinin 0.040178 olarak çıkması modeldeki değişkenlerin büyümedeki değişimi açıklayacak yeterlilikte olmadıklarını göstermektedir. Enflasyon hedeflemesi ile büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu görülse de p olasılık değeri %5 değerinden küçük olduğu için, bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuçlara göre enflasyon hedeflemesinin büyüme üzerinde herhangi olumlu veya olumsuz etkisinin olduğunu söylemek güçtür.

6.3.4. Faiz Modeli ve Analiz Sonuçları

Enflasyon hedeflemesi rejiminin kabul edilmesinden sonra para politikasının artan kredibilitesi enflasyon beklentileri ve nominal faiz oranları üzerindeki enflasyon risk primine de yansımaktadır. Ekonomik birimlerin enflasyon beklentilerini düşürmesi ve enflasyon risk primindeki azalma sonuç olarak nominal faiz oranlarının da azalmasına neden olacaktır. Nominal faiz oranlarında gerçekleşen bu düşüşün enflasyon hedeflemesi politikalarından mı yoksa başka nedenlerden mi kaynaklandığını ortaya koymak amacıyla aşağıdaki regresyon modeli kullanılmıştır.

$$LOGR_t = \alpha + \beta IT_t + \gamma LOGR_{t-1} + \lambda LOGFARKI_t + \mu LOGFARKI_{t-1} + \Phi LOGG(-1), t=1, \dots, T (T=100)$$

Burada; R_t t dönemindeki kısa dönem nominal faiz oranlarını, IT enflasyon hedeflemesi öncesi dönem için 0, enflasyon hedeflemesi döneminde ise 1 değerini alan kukla değişkeni, R_{t-1} bir dönem öncesinin kısa dönem nominal faiz oranını, I_t t dönemindeki enflasyon oranını, I_{t-1} bir dönem öncesinin enflasyon oranını ve G_{t-1} ise bir dönem öncesinin büyüme oranını göstermektedir.

Faiz oranı ile ilgili yapılan regresyon çözümlemesinde otokorelasyon için Breusch-Godfrey Serial Correlation LM testi, değişen varyans (heteroscedasticity) için ise Breusch-Pagan-Godfrey testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre modelde otokorelasyon ve değişen varyans görülmemiştir. Uygulanan CUSUM testine göre ise modelin istikrarlı olduğu görülmüştür.

Tablo 6: Faiz Oranı Regresyon Sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN: LOGR

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t- istatistiği	P (olasılık)
C	0.597494	0.281623	2.121611	0.0366
IT	-0.321711	0.152690	-2.106963	0.0378
LOGR(-1)	0.828122	0.067363	12.29349	0.0000
LOGFARKI	-0.008312	0.035373	-0.234983	0.8147
LOGFARKI(-1)	0.022910	0.034699	0.660262	0.5107
LOGG(-1)	0.035564	0.043009	0.826897	0.4104
R ²	0.897830			
Düzeltilmiş R ²	0.892277			
F Testi	161.6919			
Prob(F-statistic)	0.000000			

Tablodaki sonuçlara göre faiz oranı için aşağıdaki regresyon denklemi elde edilmiştir.

$$LOGR_t = 0.597494 - 0.321711IT + 0.828122LOGR_{t-1} - 0.008312LOGFARKI_t + 0.022910LOGFARKI_{t-1} + 0.035564LOGG(-1)$$

Yukarıdaki regresyon sonuçlarına bakıldığında R² değeri oldukça yüksek çıkmıştır. Buna göre kısa dönem nominal faizlerdeki değişimin %89'u modele dahil edilen bağımsız değişkenler tarafından açıklanabilmektedir. Enflasyon hedeflemesi (IT) katsayısının negatif, p olasılık değerinin ise %5'ten küçük olması enflasyon hedeflemesi ile faiz oranları arasında negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Buna göre enflasyon hedeflemesinin faiz oranlarını düşürmede oldukça etkili olduğu söylenebilir.

Bir önceki dönem faiz oranı R(-1)'in katsayısının pozitif ve p olasılık değerinin %5'ten küçük olması t dönemi faiziyle t-1 dönemi faizi arasında pozitif ve oldukça anlamlı bir ilişkinin olduğu anlamına gelmektedir.

Bir dönem öncesi enflasyon oranı I(-1) ile faiz oranı arasında ve bir dönem öncesi büyüme oranı G(-1) ile faiz arasında pozitif bir ilişki görülmüş olsa da bunun istatistiksel olarak anlamlı olmamasından dolayı her bir değişkenin tek başına faizdeki değişimi açıklayabilme gücü yoktur.

Sonuç olarak enflasyon hedeflemesinin faiz oranlarını düşürmede etkili bir strateji olduğu görülmektedir. Yalnız faiz oranlarının bir önceki dönem faiz oranları ile olan pozitif ilişkisi bu etkiyi sınırlandırabilir. Bununla birlikte faizlerdeki düşüşte yurtiçi ekonomik kon-

jonktür ve düşen enflasyon oranlarının ötesinde enflasyon hedeflemesi stratejisinin etkili olduğunu görülebilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Enflasyon hedeflemesi rejiminin performansı ile ilgili yapılan çalışmalara dayanılarak ortaya çıkan konsensüs, enflasyon hedeflemesi rejiminin fiyat istikrarını sağladığı ve fiyat istikrarını sağlarken reel ekonomiye herhangi bir zararının olmadığı şeklindedir. Yani, enflasyondaki azalmanın ekonomik büyümeden bir fedakarlık yapmadan gerçekleştiği ileri sürülmektedir. Bununla birlikte küresel finansal kriz sürecinde enflasyon hedeflemesi uygulayan ülkelerin diğer ülkelere göre finansal istikrarın sağlanmasında daha başarılı oldukları gözlenmiştir. Bu yüzden enflasyon hedeflemesinin fiyat istikrarı yanında finansal istikrarını da sağlayacağı ifade edilmektedir.

Enflasyon hedeflemesi rejiminin performansını ele alan çalışmalarda elde edilen sonuçların Türkiye’deki uygulama ile ne kadar örtüştüğünü gösterebilmek için çalışmada ulaşılan sonuçlar şu şekilde değerlendirilebilir.

1. Enflasyon oranı ile ilgili yapılan ön analizde; Türkiye’de enflasyon hedeflemesi stratejisinin uygulanmasından sonra ortalama enflasyon oranlarında ve enflasyon değişkenliğinde oldukça büyük düşüşlerin yaşandığı gözlenmiştir. Yapılan regresyon çözümlemesinde ise enflasyon hedeflemesinin beklendiği gibi ortalama enflasyon oranındaki bu düşüşte etkili olduğu görülmüştür. Buna göre enflasyon hedeflemesinin enflasyon üzerinde pozitif bir etki yaptığı söylenebilir. Bununla birlikte Türkiye’deki enflasyon rakamlarının %8’ler civarında olması fiyat istikrarının tam olarak sağlanmadığını göstermektedir.

2. Enflasyon ataleti ile ilgili yapılan analizde enflasyon hedeflemesinin enflasyon ataletini düşürdüğü görülmüştür. Enflasyon hedeflemesinin enflasyon ataletini düşürmüş olması; para politikası kredibilitésinin arttığını, ekonomik birimlerin bekleyişlerini geçmişteki yüksek enflasyon oranlarına göre değil Merkez Bankası’nın taahhüt ettiği enflasyon hedeflerine göre oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum enflasyon hedefi ile beklenen enflasyon arasındaki farkı ifade eden güvenilirlik açığının giderek azalmakta olduğu ve uygulanan para politikasına olan güvenin arttığı anlamına gelmektedir. Ekonomik birimlerin bekleyişlerini düşük “hedef enflasyon” oranlarına göre oluşturması yaşanan enflasyonist şokların yayılma sürelerini azaltacağı gibi enflasyon oranlarının düşüşüne en önemli katkıyı sağlayan psikolojik bir etken olarak görülmelidir. Bunda Merkez Bankası’nın yürüttüğü iletişim stratejisinin etkili olduğu söylenebilir.

3. Büyüme oranı ile ilgili yapılan ön analizde; enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçildikten sonra büyüme oranında önemli bir değişiklik yaşanmazken, büyüme oynaklığında azalmanın olduğu, yani daha istikrarlı bir büyümenin gerçekleştiği söylenebilir. Yapılan regresyon çözümlemesi ön analizin ortalama büyüme oranı için ulaştığı sonucu desteklemektedir. Zira regresyon analizinde enflasyon hedeflemesinin büyüme oranları üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Enflasyon hedeflemesi fiyat istikrarı konusunda önemli bir ilerleme sağlasa da, tam ve sürdürülebilir bir fiyat istikrarının sağlanmadığını kabul etmek gerekir. Sürdürülebilir bir fiyat istikrarının, uzun dönemde reel ekonomi üzerinde de pozitif etkiler yapması muhtemeldir. Zira fiyat istikrarının sağlanmasından sonra Merkez Bankası'nın faiz oranlarını düşürmesi daha kolay olacaktır. Faiz oranlarındaki bu düşüş ise reel ekonomiyi olumlu yönde etkileyecektir. Enflasyon hedeflemesini kabul eden diğer ülkelerde de süreç bu şekilde işlemiştir. Yani ilk önce fiyat istikrarı sağlanmış, sonrasında bunun sunmuş olduğu rahat hareket edebilme imkanı kullanılarak reel ekonomiye daha fazla ağırlık verilmiştir. Bu yüzden enflasyon hedeflemesinin büyüme üzerinde etkili olabilmesi için daha uzun bir süreye ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir.

Enflasyon hedeflemesi döneminde daha istikrarlı bir dönem yaşanmasına rağmen büyüme oranında artış olmamasında iç dinamiklerden ziyade küresel etkiler daha etkili olabilmektedir. Zira enflasyon hedeflemesinin kabul edilmesinin ardından yaşanan küresel finansal kriz ve sonrasında özellikle Türkiye'nin ihracatında en önemli payı alan Avrupa ülkelerinde görülen ekonomik daralma büyüme üzerinde olumsuz etkiler yapmıştır. Dolayısıyla büyüme ile ilgili değerlendirmelerde küresel faktörlerin etkisini göz ardı etmemek gerekir.

4. Faiz oranı ile ilgili yapılan ön analizde; açık enflasyon hedeflemesi döneminde hem ortalama faiz oranlarında hem de faiz değişkenliğinde oldukça yüksek miktarlarda bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Faiz oranlarındaki düşüşte enflasyon hedeflemesinin etkisini ortaya koymak amacıyla yapılan regresyon çözümlemesinde varılan sonuçlar ön analizi desteklemekte; yani enflasyon hedeflemesinin faiz oranlarını düşürmede oldukça etkili olduğu görülmüştür. Faiz oranlarının düşmesi özellikle para politikasının kredibilitésinin artması ve finansal istikrarın sağlanması açısından oldukça önemlidir.

5. Reel döviz kuru ve dolarizasyonla ilgili yapılan ön analizde; enflasyon hedeflemesi döneminde reel döviz kurunun giderek yükseldiği ve değişkenliğinin de azaldığı görülmektedir. Reel döviz kurundaki bu yükseliş muhtemelen Türkiye'de fiyatların yurt dışı fiyatlara göre daha çok düşmesinden kaynaklanabilir. Reel döviz kurunda yaşanan bu gelişmeler yabancı para cinsinden mevduatın toplam mevduat içindeki payını gösteren dolarizasyon seviyesi için de geçerli olmakta ve dolarizasyon seviyesinin giderek azaldığı gözlemlenebilmektedir. Bununla birlikte Türkiye hala dolarizasyon seviyesinin yüksek olduğu ülkeler arasında olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, ulusal para istikrarlı bir seyre kavuşturulmuş olsa bile uzun yıllar yüksek ve kronik enflasyonla yaşamış olmanın getirdiği alışkanlıklar ve geçmiş dönemlerdeki istikrarsızlığın hafızalarda yarattığı olumsuz etkiler sonucu, dolarizasyon oranları hızlı bir şekilde düşmeyebilmektedir. Bu yüzden ters dolarizasyon eğiliminin sürebilmesi için para politikasına duyulan güvenin artması oldukça önemlidir.

EKLER

EK-1: Otokorelasyon Test Sonuçları

1.Enflasyon: Otokorelasyon yok

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	0.886397	Prob. F(2,92)	0.4156
Obs*R-squared	1.852710	Prob. Chi-Square(2)	0.3960

2.Enflasyon Ataleti: Otokorelasyon yok

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	1.002893	Prob. F(2,91)	0.3708
Obs*R-squared	2.091926	Prob. Chi-Square(2)	0.3514

3.Büyüme: Otokorelasyon yok

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	2.545137	Prob. F(2,92)	0.0840
Obs*R-squared	5.190398	Prob. Chi-Square(2)	0.0746

4.Faiz: Otokorelasyon yok

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	2.113463	Prob. F(2,90)	0.1268
Obs*R-squared	4.396183	Prob. Chi-Square(2)	0.1110

EK-2: Değişen Varyans (Heteroskedasticity)

1.Enflasyon: Değişen varyans yok

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	0.523072	Prob. F(3,94)	0.6675
Obs*R-squared	1.609128	Prob. Chi-Square(3)	0.6573
Scaled explained SS	3.895484	Prob. Chi-Square(3)	0.2730

2.Enflasyon Ataleti: Değişen varyans yok

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	0.898763	Prob. F(3,93)	0.4450
Obs*R-squared	2.733021	Prob. Chi-Square(3)	0.4346
Scaled explained SS	6.628987	Prob. Chi-Square(3)	0.0847

3.Büyüme: Değişen varyans yok

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	1.478756	Prob. F(4,94)	0.2148
Obs*R-squared	5.860856	Prob. Chi-Square(4)	0.2098
Scaled explained SS	25.69751	Prob. Chi-Square(4)	0.0000

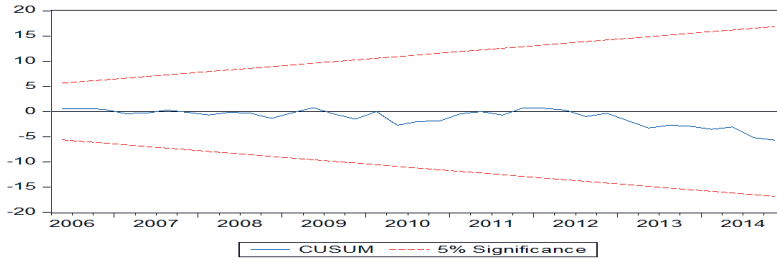
4.Faiz: Değişen varyans yok

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

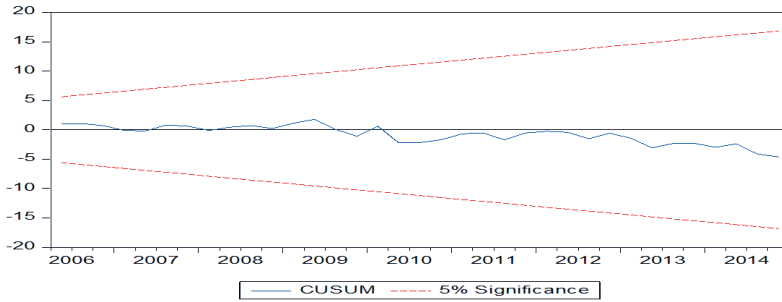
F-statistic	0.853369	Prob. F(5,92)	0.5157
Obs*R-squared	4.343663	Prob. Chi-Square(5)	0.5011
Scaled explained SS	20.07874	Prob. Chi-Square(5)	0.0012

EK-3: Model İstikrarlılık Testi: Cusum Test

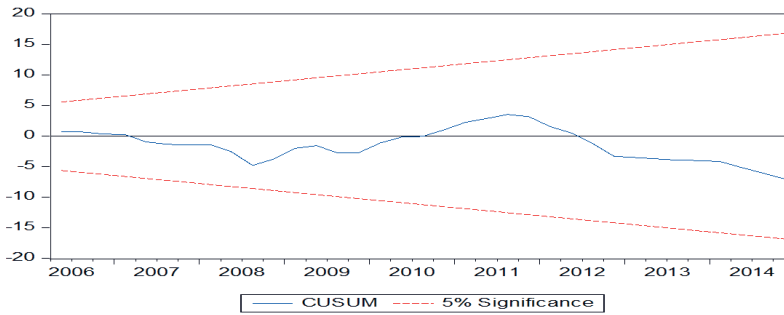
1. Enflasyon: İstikrarlı

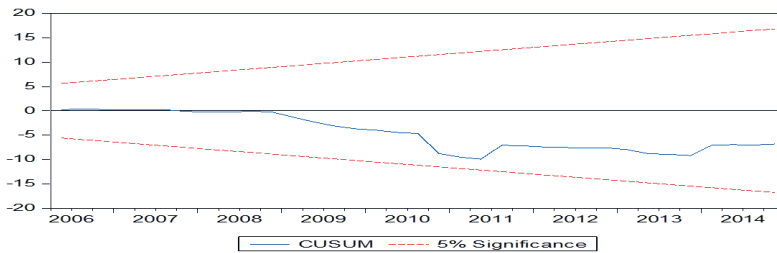
2. Enflasyon ataleti: İstikrarlı

3. Büyüme: İstikrarlı

4. Faiz: İstikrarlı

KAYNAKÇA

- Akıncı, Ö. Barlas, Özer, Y. & Usta, B. (2005). Dolarizasyon Endeksleri: Türkiye'deki Dolarizasyon Sürecine İlişkin Göstergeler. *TCMB Çalışma Tebliği* No. 05/17.
- Akyazı, H. & Ekinci, A. (2008). Enflasyon Hedeflemesinin Performansı: Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 14(1), 21-40.
- Ball, L. & Sheridan, N. (2005). Does Inflation Targeting Matter?, B.S. Bernanke and M. Woodford(Eds), *The Inflation-Targeting Debate*, içinde (249-282), University of Chicago Press.
- Batni, N. & Laxton, D. (2006). Under What Conditions Can Inflation Targeting Be Adopted?, *Central Bank of Chile Working Papers* N° 406.
- Broto, C. (2008). Inflation Targeting in Latin America: Empirical Analysis Using GARCH Models., *Documentos de Trabajo*, No. 0826, Banco de Espana.
- De Mendonça, F. H. (2007). Empirical Evidence from Fourteen Countries with Explicit Inflation Targeting, *Applied Economics Letters*, 14 (89), 573-579.
- De Mendonça, F.H. & Guimarães e Souza, G.J. (2012). Is Inflation Targeting a Good Remedy to Control Inflation?. *Journal of Development Economics*, 98(2), 178-191.
- Edwards, S. (2006). The Relationship Between Exchange Rates and Inflation Targeting Revisited, NBER Working Paper No. 12163.
- Ermişoğlu, E. (2011). *Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Türkiye'deki Başarısının Değerlendirilmesi*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Eroğlu, İ. (2009). *Enflasyon Hedeflemesi Rejimi ve Türkiye'deki Uygulamanın Performans Analizi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Fraga, A., Goldfajn, I. & Minella, A. (2003). Inflation Targeting in Emerging Market Economies, *NBER Working Paper*, No. 10019.
- Gavin, W. T. (2003). Inflation Targeting: Why It Works and How To Make It Work Better, *Federal Reserve Bank of St. Louis Working Paper*, 2003-027B.
- Gertler, M. (2005). Comment on, Does Inflation Targeting Matter?, B.S. Bernanke and M. Woodford(Eds), *The Inflation Targeting Debate*, University of Chicago Press.
- Gonçalves, C. E. S. & Salles, J.M.(2006). *Inflation Targeting in Emerging Economies: What Do The Data Say?*, *Journal of Development Economics*, 85, 312 – 318.
- Kahn, G. A. & Parrish, K. (1998). Conducting Monetary Policy With Inflation Targets, Federal Reserve Bank of Kansas City, *Economic Review*, Third Quarter, 5-32.
- Karaca, O. (2005). *Türkiye'de Faiz Oranı ile Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Faizlerin Düşürülmesi Kurları Yükseltir Mi?*, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartıma Metni* 2005/14, Ekim 2005, <http://www.tek.org.tr>, (10.10.2015).
- Kim, S. & Park, Y.C. (2006). Inflation Targeting in Korea: A Model of Success?, *BIS Papers* No 31, 140-163.
- King, M. (1997). The Inflation Target Five Years On, *Speech At the London Schools of Economics*, www.bankofengland.co.uk/publications/Pages/speeches/default.aspx, (06.06.2014)
- Kuttner, K. N. & Posen, A.S. (2000). Inflation, Monetary Transparency, and G3 Exchange Rate Volatility, *Institute for International Economics Working Papers*, No. 00-6.
- Levin, A. T., Natalucci, F.B. & Piger, J.M. (2004). The Macroeconomic Effects of Inflation Targeting, *The Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, July/August, 86(4), 51-80.

- Lin, S. & Ye, H. (2013). Does Inflation Targeting Help Reduce Financial Dollarization?, *Journal of Money, Credit and Banking*, 45(7), 1253-1274.
- Lin, S. (2010). On the International Effects of Inflation Targetin, *The Review of Economics and Statistics*, 92(1), 195-199
- Mishkin, F. S. & Hebbel, K.S. (2002). A Decade of Inflation Targeting in the World: What Do We Know and What Do We Need to Know, Loayza L. ve Soto R. (eds). *Inflation Targeting: Designs, Performance and Challenges*, içinde (171-219).
- Mishkin, F. S. (1998). International Experiences of Different Monetary Policy Regimes, *IIES Seminar Paper*, No.648, August 1998.
- Neumman, M. J. M. & Von Hagen, J.(2002). Does Inflation Targeting Matter?, *ZEI Working Paper*, No. B 01-2002.
- Pétursson, ‘T. G. (2009). Does Inflation Targeting Lead To Excessive Exchange Rate Volatility?, *Central Bank of Iceland Working Paper*, No.43.
- Pétursson, T. G. (2009). Inflation Control Around The World: Why Are Some Countries More Successful Than Others?, *Central Bank of Iceland Working Papers* No.42.
- Pétursson, T. G. (2004). The Effects of Inflation Targeting On Macroeconomic Performance, *Central Bank of Iceland Working Papers* No.23.
- Pontines, V. (2011). The Nexus Between Inflation Targeting and Exchange Rate Vollatility, *The South East Asian Central Banks (SEACEN) Staff Paper* No.84.
- Rose, A. K. (2006). A Stable International Monetary System Emerges: Inflation Targeting is Bretton Woods, Reversed, *NBER Working Paper* No. 12711.
- Serper, Ö. (1980). *İstatistik*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Serper, Ö. (2000). *Uygulamalı İstatistik II*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Siklos, P. L. (1999). Inflation-Target Design: Changing Inflation Performance and Persistence in Industrial Countries, *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, March/April, 47-58.
- Süslü, B. (2012). Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Altında Sosyal Refahtaki Değişim, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13 (1), 131-146.
- Walsh, C. E (2009). Inflation Targeting: What Have We Learned?, *International Finance*, 12(2), 195-233.
- Wu, T. Y. (2004). Does Inflation Targeting Reduce Inflation? An Analysis for the OECD Industrial Countries, *Banco Central do Brasil Working Paper Series* No.83.
- Yurdakul, F. (2000). Yapısal Kırımların Varlığı Durumunda Geliştirilen Birim-Kök Testleri, *G.Ü.İ.İ.BF. Dergisi*, 21-34

TÜRKİYE'DEKİ MUHASEBE ANLAYIŞININ GELİŞİM SÜRECİ VE MEVCUT DURUMUN İNCELENMESİ*

DEVELOPMENT PROCESS OF THE ACCOUNTING MENTALITY IN TURKEY AND ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION

Engin DİNÇ**
Oğuz Yusuf ATASEL***

Öz:

Günümüz Türkiye'sindeki muhasebe uygulamaları, ağırlıklı olarak vergi kurallarının etkisi altında olması nedeniyle, gerçeğe uygun muhasebe anlayışı yeterince gelişmemiştir. Bu çalışmanın amacı, günümüz Türkiye'sinde gerçeğe uygun muhasebe anlayışının niçin gelişmediğinin tarihsel sorgulama ekseninde ortaya konulmasıdır. Bu amaçla, çalışmada cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne kadar muhasebe ile ilgili gelişmeler üzerinde durulmuş ve gerçeğe uygun muhasebe anlayışının yeterince gelişmemesinin nedenleri sorgulanmaya çalışılmıştır. Yapılan bu sorgulama sonucunda, Türkiye'deki muhasebe uygulamalarının başlangıçtan itibaren vergi temelli gelişmesi ve kamu bürokrasisi tarafından yönlendirilmesi, özel sektörün ceza korkusu ile vergi kanunlarına öncelik vermesi gibi nedenlerle gerçeğe uygun muhasebe anlayışının yeterince gelişmediği, gerçeğe uygun muhasebe anlayışının gelişebilmesi için de muhasebe ikliminin ya da kültürünün değişmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Tarihi, Muhasebe Sistemleri, Gerçeğe Uygun Muhasebe Anlayışı.

Abstract:

Fair accounting mentality is not sufficiently developed in contemporary Turkey Accounting practices in the enterprise is under influenced by tax laws. The aim of this study is to try to understand why fair accounting mentality can not develop historical inquiry axis in contemporary Turkey. With this aim, developments related to accounting are reviewed from the republic's early years to today and also it has been tried to be questioned why fair accounting mentality is not sufficiently developed. Consequently, this study has reviewed that since the beginning of the accounting practice in Turkey is developed based tax and directed by the public bureaucracy, private sector took tax laws precedence because of fear of tax penalty. For these reasons, it has concluded that fair accounting mentality can not enough develop in Turkey. It's found that accounting climate or culture must change for development of fair accounting mentality.

Keywords: Accounting, Accounting History, Accounting Systems, Fair Accounting Mentality.

* Makale Gönderim Tarihi: 09.08.2016

Makale Kabul Tarihi: 23.10.2016

** Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, engindinc66@gmail.com.

*** Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, oguzatasel@ktu.edu.tr.

GİRİŞ

Türkiye’de son yıllarda muhasebe alanında Avrupa Birliği’nin de etkisi ile hızlı ve olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Bu olumlu gelişmelerle beraber uluslararası muhasebe finansal raporlama standartlarının uygulanmasında problemler de yaşandığı görülmektedir. Ancak sözkonusu problemler, sektörlerden ve meslek mensuplarından ziyade, bürokrasiden kaynaklanmaktadır.

Yeni Türk Ticaret Kanunu’nun 2011 yılında yayımlanan ilk halinde tüm sermaye şirketlerinin muhasebe finansal raporlama standartlarını kullanmalarını zorunlu tutmasına rağmen, özellikle kamu bürokrasisinden gelen itirazlar ile muhasebe finansal raporlama standartlarının uygulanmasına yönelik hükümler revize edilmiş ve uygulama ile ilgili düzenleme yapma yetkisi yeni kurulan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’na (KGK) verilmiştir. KGK ise bu yetki çerçevesinde muhasebe finansal raporlama standartlarının uygulama kapsamını bağımsız denetimi zorunlu işletmeler ile sınırlandırmıştır. Bu bağlamda, yukarıda KGK örneğinde olduğu gibi, Türkiye’de muhasebe alanı ile ilgili düzenlemelerin her zaman kamu bürokrasisinin etkisi altında geliştiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle de, Türkiye’deki muhasebe kültürünün ya da ikliminin her zaman kamu bürokrasisinin ve özellikle Maliye Bakanlığı’nın etkisi altında olduğu ve Türkiye’deki muhasebe uygulayıcılarının ve öğreticilerinin Maliye Bakanlığı’nın yaptığı düzenlemeler çerçevesinde muhasebeyi ele aldıkları ve uyguladıkları görülmektedir. Bu durum, İngiltere ve Amerika’daki gibi gerçeğe uygun muhasebe anlayışının gelişmesi yerine bürokrasi ekseninde muhasebe anlayışının gelişmesine neden olmaktadır. Oysa, gerçeğe uygun muhasebe anlayışının ortaya çıkabilmesi için işletmelerin çok ortaklı yapıya dönüşmüş olması, ortaklık kültürünün yerleşmesi, profesyonel yöneticiliğin gelişmesi, işletme sahiplerinin sadece denetim pozisyonunda olması gerekir. Çünkü işletme ortaklarının ya da sahiplerinin denetim pozisyonunda şirketi iyi denetleyebilmeleri, işletmenin muhasebesinin ve dolayısıyla finansal ve faaliyet raporlarının gerçeğe uygun hazırlanmasına bağlıdır. Bu durum, işletme sahiplerinin muhasebe defterlerinin gerçeğe uygun tutulması için özel çaba sarf etmesini sağlayacak ve bu da finansal raporların gerçeğe uygun düzenlenmesinin önünü açacaktır.

Türkiye’deki muhasebe kültürü, muhasebenin hazırladığı finansal ve faaliyet raporlarına pek fazla önem verilmemesine neden olmaktadır. Bu raporlara önem verilmemesi, işletme sahiplerinin muhasebeye yansımaya değer bir çok bilgiye de hakim olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, işletme sahiplerinin muhasebeye olan bakışını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, Osmanlı’nın son döneminden bu yana uygulanan muhasebe yönteminin vergi temelli olması da Türkiye’deki muhasebe kültürünü olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluk, işletmelerin gerçeğe uygun muhasebe anlayışı yerine vergi kanunlarındaki düzenlemeler çerçevesinde muhasebe anlayışının gelişmesine neden olmuştur. Ayrıca, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nın ve Ticaret Kanunu’nun muhasebeyle ilgili herhangi bir cezai müeyyide koymaması, bunun karşılığında muhasebe ile ilgili düzenlemelerin Maliye Bakanlığı’nın bünyesinde gerçekleşmesi ve bu anlayış çerçevesinde vergi kanunlarına cezai müeyyideler konulmuş olması olumsuzlukları artırıcı niteliktedir. Bu ortam, işletme sahiplerinin de

Maliye Bakanlığı'nın düzenlemelerine daha fazla önem vermesine neden olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, vergi matrahlarının ve vergi beyannamelerinin doğru olması finansal tabloların doğru olmasından daha fazla önemsenmektedir. Bu durumda, Türkiye'de finansal tabloların doğru olmasının önemsenmesi için Türk Ticaret Kanunu'na ağır cezai müeyyideler koymanın ve bunun etkin şekilde denetlemenin uygulamadaki vergi ağırlıklı anlayışı düzeltebileceği düşünülebilir.

Türkiye'de vergi düzenlemeleri zamanla muhasebe uygulamalarına ve eğitimine doğrudan müdahale edici olabilmektedir. Vergi düzenlemeleri ile muhasebe arasındaki bu ilişki Türkiye'de muhasebenin vergi amaçlı, vergi düzenlemeleri ağırlıklı ve vergiye yönelik tutulması, “vergi için muhasebe anlayışının” “gerçeğe uygun muhasebe anlayışının” önüne geçmesine neden olmuştur (Sürmen ve Daştan, 2006: 16).

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Türkiye'deki muhasebe anlayışının gelişim sürecine ilişkin bilgiler verildikten sonra, muhasebe uygulamalarının mevcut durumu ortaya konulmuş ve muhasebe uygulamalarının mevcut düzenlemeler çerçevesinde karşılaştırılması yapılmıştır.

1. TÜRKİYE'DEKİ MUHASEBE ANLAYIŞININ GELİŞİM SÜRECİ

Türkiye'de gerçeğe uygun muhasebe anlayışının yeterince gelişmemiş olmasının nedeni, Türkiye'deki muhasebe ile ilgili tarihi gelişmeler eşliğinde aşağıda ele alınmıştır. Bu çerçevede Türkiye'deki tarihsel muhasebe sürecini dört ana başlık altında özetlemek mümkündür. Bunlar; Fransız ekolünün hakim olduğu dönem, Alman ekolünün hakim olduğu dönem, Amerikan ekolünün hakim olduğu dönem ve Avrupa Birliği ekolünün hakim olduğu karma dönemdir.

1.1. Fransız Ekolü Dönemi (1850 – 1925)

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, Osmanlı döneminden kalma bir uygulama mirası mevcuttur. Sözkonusu miras, Fransız Ticaret Kanun'undan uyarlanan 1850 tarihli Ticaret Kanunu (Kanunname-i Ticaret)'dur. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Fransızlara verilen kapitülasyonlar (1535) sebebiyle, Fransızlar ile çok yakın ticari ve ekonomik ilişkiler kurulmuştur. 1740'da Fransızlara verilen kapitülasyonlar daha da genişletilmiştir. Bu dönemlerdeki muhasebe uygulamalarında Fransızların etkisi görülür. 1850 tarihli Ticaret Kanunu'nda, tüccarların tutmakla yükümlü oldukları defterler hakkında hükümler getirilmiştir. Bu yıllarda, milli nitelikli özel işletme bulunmamaktadır. Mevcut işletmeler, genellikle Fransız, Yahudi, Rum ve Ermeni tüccarlara aittir. Bu dönemde, Fransızlar ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki yakın ticari ve ekonomik ilişkiler, muhasebe uygulamaların da Fransız etkisinde kalmasına neden olmuştur. Fransız ekolünde, muhasebe sadece devletin işletmeler üzerindeki vergisel ve benzeri diğer amaçlar için kontrolünü sağlayan bir araç olarak düşünülmüştür (Elitaş vd., 2010: 129). Tüm bunlardan görülmektedir ki, Cumhuriyetin ilk yıllarında muhasebe uygulamaları ile ilgili gelişmeler işletmelerin ihtiyacından değil, devletin vergisel denetimi kontrol altında tutma ihtiyacından doğmuştur. Bu durum, muhasebe uygulamalarında vergi temelli anlayışın oluşmaya başladığı ilk dönem olarak ifade edilebilir.

1.2. Alman Ekolü Dönemi (1926-1960)

1926 yılından itibaren muhasebe alanında özellikle Almanların etkisi altında kaldığı görülmektedir. (Altıntaş, 2011: 166-167; Altıntaş, 2011: 177). 1926 yılında yürürlüğe giren 856 sayılı Ticaret Kanunu, Alman Ticaret Kanunu esas alınarak hazırlanmıştır. Bu Kanun'la, işletmelerle ilgili bilanço ve kar zarar hesaplarının düzenlenmesi gibi hususlara önemli esaslar getirilmiş, hesapların tutuluş şekli ve karın hesaplanması ile ilgili usuller oluşturulmuştur. 856 sayılı Ticaret Kanunu'nu, tutulması zorunlu olan defterlerin belirlenmiş olması açısından önemlidir (Öz ve Çevikcan, 2010: 116).

Bu yıllarda milli nitelikli özel işletme bulunmamaktadır. Yapılan düzenlemeler daha çok devlet kuruluşlarına yöneliktir. Nitekim 1923-1950 dönemlerindeki muhasebe uygulamaları özel sektördeki kuruluşlarda değil, devlet kuruluşlarında gelişme göstermiştir (Güvemli, 2001: 6).

1926 yılından, vergi reformu yapıldığı 1950 yılına kadar geçen döneme kadar vergi kanunları ile ilgili yapılan düzenlemeleri iki kısımda toplamak mümkündür. Bunlar Muamele Vergisi Yasası ile Kazanç Vergisi Yasası'dır (Öz ve Çevikcan, 2010: 116).

Muamele Vergisi ve Kazanç Vergisi muhasebe düzenine önem veren, devletin muhasebe kayıtlarına dayalı olmasını sağlayan vergilerdir. Sözkonusu vergiler ile beyan düzenine geçilmiş olması, Türkiye'de muhasebe uygulamalarında dönüm noktası olmuştur. Bununla beraber, verilen beyannamelerinin doğruluğunun tartışılır hale gelmesiyle devletin, beyanın doğruluğu konusundaki denetim gereksinimini ortaya çıkartmıştır. Bu gereksinim sonucunda 1936 yılında 2996 sayılı Maliye Vekâleti Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun ile varidat (gelir) kontrolörleri oluşturulmuştur. Bu kontrolörler zamanla genişleyerek hesap uzmanları, gelirler kontrolörleri ve vergi denetmenleri şeklinde isimler almıştır. Muhasebe düzeni ile ilgili olarak belgeler, defter kayıtları, sağlama ve finansal tabloların oluşturulmaya başlanması kazanç vergisiyle olmaya başlamıştır (Güvemli, 2001: 147).

Bu dönemde muhasebe ile ilgili yapılan düzenlemeler, işletmelerin ihtiyacından kaynaklanmamaktadır. Bu gelişmeler, daha çok devletin beyan usulüne geçmiş olması nedeniyle devletin vergi toplamak amacıyla gereksinim duyduğu bilgileri toplayabilmek içindir. Buradan da görüldüğü üzere, Osmanlı'dan gelen muhasebe uygulamalarındaki vergi temelli düşünce Cumhuriyet'in ilk döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde, özel sektördeki kuruluşlar ile iktisadi gelişmenin sağlanması çabaları 1923-1932 yılları arasında denenmiş, ancak başarılı olunamamıştır. Başarısızlığın en büyük nedeni, 1929 Ekonomik Buhranı olmuştur. Bunun üzerine 1932 yılından sonra devletçilik anlayışı benimsenerek iktisadi gelişmenin hızlandırılması tasarlanmıştır. 1950'ye kadar devletçilik anlayışı başarılı bir şekilde uygulanmıştır (Altıparmak, 2002: 37). Devletçilik anlayışının zirve yapması, devlet muhasebesinin gelişmesine neden olmuştur. Özel sektörün gelişimi, devlet tarafından teşvik edilse de, muhasebe uygulamaları vergi kanunlarının etkisi dışına çıkamamıştır.

1.3. Amerikan Ekolü Dönemi (1961 – 2000)

1960'dan sonra, Türkiye'nin ABD ile yakın askeri ve ekonomik ilişkiler içinde girdiği görülmektedir. Bu yakınlık, muhasebe uygulamalarını da etkisi altına almıştır. Nitekim tekdüzen muhasebe sistemi oluşturma çabası içine bu dönemde girildiği görülmektedir. Muhasebe ile ilgili yapılan düzenlemeler, özellikle ABD'de kullanılan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (Generally Accepted Accounting Principles [GAAP]) dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

1960'lı yıllarda, Türkiye'de planlı kalkınma döneminin başlamasıyla birlikte bazı muhasebe tekniklerinin izlenmesi zorunlu hale gelmiştir. Esas itibariyle hedeflere yönelik yatırım harcamaları gerek özel sektör gerekse de kamu sektöründe önem kazanmıştır. Bu dönemde, ilk defa muhasebe teorisi ile uğraşanlarla uygulamacı olanların oluşturduğu bir çalışma kurulu (komisyonu) kurulmuştur. Bu kurul, özellikle 1964'te iktisadi devlet kuruluşlarının mali işlerini tarihi gelişimi içinde inceleyip bütün kuruluşlarda uygulanabilir olmasına dikkat etmiştir. Bu kurul, dört yıl süren çalışma neticesinde sekiz adet el kitabı ortaya çıkarmış ve 1968'de yayınlamıştır. (Kızıl vd., 2015: 79).

1971 yılında oluşturulan Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulama Komisyonu tarafından hazırlanan Tekdüzen Muhasebe Sistemi 07.07.1971 tarih ve 7/2767 sayılı Kararname ile 01.01.1972 tarihinden itibaren belirlenen Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nde (KİT) uygulanmaya başlanmıştır. KİT'ler için hazırlanan tekdüzen muhasebe uygulamaları büyük özel kuruluşları da etkilemeye başlamıştır. Bundan dolayı muhasebe uygulamalarında Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri esas alınmaya başlanmıştır (Öz ve Çevikcan, 2010: 118).

Görüldüğü üzere, 1960-1972 yıllarında oluşturulmaya çalışan Tekdüzen Muhasebe Sistemi de kamu sektörüne yöneliktir. Bu düzenlemelerin tamamının kamu bürokrasisi tarafından yönlendirildiği görülmektedir.

Türkiye, 1980'den sonra dışarıya açılma politikası izlemiştir. Türk ekonomisinin dış açılmasıyla birlikte Türkiye uluslararası sermaye hareketleriyle tanışmıştır (Güvemli, 2016: 62). Uluslararası sermayenin Türkiye'ye girmesinin yoğunlaşması ile birlikte de 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur. Sermaye Piyasası Kurulu, bir kamu kurumudur. Kurul, muhasebeyle ilgili olarak 1984 yılında Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'nin benimsendiği ve sadece Sermaye Piyasası Kurulu'na tabi işletmeler için geçerli olan Sermaye Piyasası Kurulu Standart Hesap Planı yayımlamıştır. Bu düzenleme, özel sektöre yönelik muhasebe alanında gerçekleştirilen ilk çalışmadır. Sermaye piyasalarının gelişebilmesi için gerçeğe uygun finansal tablolar hazırlanması gerektiği ve bunun içinde gerçeğe uygun muhasebe uygulamalarına gereksinim olduğu görülmeye başlanmıştır.

Aynı dönemde, Sigorta Murakabe Kurulu tarafından yapılan çalışmalar sonlandırılmış ve 01.01.1994 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek şekilde sigorta sektörüne yönelik tekdüzen hesap planı yayınlanmıştır. Temel olarak Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'ni benimsenmiş olduğu görülmektedir.

Türkiye’de özel sektöre yönelik muhasebenin dönüm noktası olarak görülen en önemli gelişmelerden birisi 26.12.1992 tarihinde Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan ve uygulanması 01.01.1994 tarihinden itibaren zorunlu olan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT)’nin yürürlüğe girmesidir. *Bu düzenlemeler, bilanço esasına göre defter tutan gerçek ve tüzel kişilere ait teşebbüs ve işletmelerin faaliyet ve sonuçlarının sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, mali tablolar aracılığı ile ilgililere sunulan bilgilerin tutarlılık ve mukayese edilebilirlik niteliklerini koruyarak gerçek durumu yansıtmamasının sağlanması ve işletmelerde denetimin kolaylaştırılması amacıyla yapılmıştır* (Altıntaş, 2011: 177-178). MSUGT’nin hazırlanmasında ABD’de kullanılan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GAAP) dikkate alınmıştır. Bu düzenlemeler, Türkiye’de muhasebe uygulamaları alanında çok önemli bir yere sahipse de, bu düzenlemelerin yine kamu bürokrasisi tarafından yönlendirilmiştir. Özellikle, bu düzenlemelerin Maliye Bakanlığı tarafından vergi kanunları çerçevesinde yönlendirilmesi, muhasebenin vergi öncelikli olduğu algısının oluşmasına neden olmuştur. MSUGT’inde amaç kısmında belirtilen gerçeğe uygunluk ilkesi, uygulamada yeterince dikkate alınmamıştır.

MSUGT ile birlikte işletmelerde muhasebe uygulamalarında ve finansal tablo formatlarında bir tekdüzelik sağlanmıştır. Ancak tekdüzen hesap planının kullanılmasıyla aynı formatta finansal tabloların düzenlenmesindeki başarı, muhasebe politikalarının oluşturulmasına ve uygulanmasına yansımamıştır (Ayboğa, 2002: 47). Yansımamasının nedeni MSUGT’nin içeriğinde atfedilen “finansal tabloların gerçeğe uygun sunum yapılması” ilkesi ön planda tutulmamasıdır. Uygulamada, tüm bilgilerde gerçeklik yerine sadece vergi matrahında gerçeklik esas kabul görmüştür. Bunun nedeni ise, düzenlemelerin Vergi Usul Kanunu (VUK) çerçevesinde ele alınmış olmasıdır. Bu durum, uygulayıcılarda vergi temelli bir bakış açısının oluşmasına neden olmuştur.

1.4. Karma Ekol Dönemi (2000 ve sonrası)

Küreselleşme, dünya genelinde ortak bir muhasebe dili anlayışının tartışılmasına ve de bu amaç çerçevesinde 1970’li yıllarda başlatılan çalışmaların, daha da hızlanarak Uluslararası Muhasebe Standartları’nın doğmasına sebep olmuştur. 2000’li yılların başlarında yaşanan işletme krizleri ise Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri’nin sorgulanmasına ve uluslararası muhasebe standartlarının hızlı bir şekilde kabul edilip uygulanmasına zemin hazırlamıştır.

Türkiye’de faaliyette bulunan işletmelerin ve diğer kuruluşların finansal tablolarının düzenlenmesini esas almak ve muhasebe ilkelerinde tekdüzeni sağlamak amacıyla Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) bünyesinde 1994 yılında Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) kurulmuştur. TMUDESK, Uluslararası Muhasebe Standartlarını esas alarak Türkiye’de uygulama ve mevzuatını da göz önünde bulundurarak 19 adet standart yayınlamıştır (Ayboğa, 2002: 48; Kocamaz, 2012: 116). İlk defa, kamu dışından sivil bir kuruluşun başlattığı bu çalışmalar uzun soluklu olmamıştır. TMUDESK’in yerine 1999 yılında 2499 sayılı Sermaye

Piyasası Kanunu'na ve 4487 sayılı Kanunla eklenen Ek-1'inci madde ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) kurulmuştur. Böylelikle, kamu bürokrasisi bir kez daha muhasebe alanına müdahil olmuş ve inisiyatif almıştır. TMSK başlangıçta Başbakanlığa, daha sonra Maliye Bakanlığı'na bağlanmıştır (Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, 2008: 5).

Türkiye'de muhasebe uygulamaları bu dönemde ABD'nin ve Avrupa ülkelerinin etkisi altında karma bir yapıda gelişme göstermiştir (Güvemli, 2001: 13). Avrupa ülkelerinin etkisi Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'na uyum çabalarında önem arz etmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinin başladığı 03.10.2005 tarihinden itibaren tüm mevzuatın Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlu hale getirme zorunluluğu doğmuştur. Bu doğrultuda 1999 yılında Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak Ticaret Kanunu Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon 2007 yılında yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK) taslağını hazırlamak üzere görevlendirilmiş ve taslağı oluştururken daha çok Alman ve İsviçre bilanço hukuku kaynaklarından yararlanılmıştır. Ayrıca yeni TTK taslağında TMSK'nın yetkileri ve yayınlamış olduğu Türkiye Muhasebe Standartları'na (TMS) yer verilmiştir (Kocamaz, 2012: 113). TMS'nin yayınlanması ile birlikte ve 2005 yılından itibaren SPK mevzuatına tabi borsada işlem gören şirketlerin TMS'leri uygulaması zorunlu hale getirilmiştir. Bu tarih, ilk defa Türkiye'de gerçeğe uygun finansal rapor hazırlama zorunluluğunun getirilmesi açısından önemlidir. Ancak uygulama kapsamı oldukça sınırlıdır.

TMSK, 2011 yılına kadar bünyesinde, kavramsal çerçeve dışında 38 adet standart (9 adet Finansal Raporlama Standardı ve 29 adet Muhasebe Standardı) ve 26 adet Standart yorumu orijinal haliyle Türkçe'ye çevrilmek suretiyle tebliğler halinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu standartlar aynı zamanda Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayınlanan standartlar ile birebir uyumlu olmuştur (Karabayır ve Ertugay, 2010: 197).

14.02.2011 tarihinde ise Resmi Gazete'de yayımlanarak 6102 sayılı yeni TTK'nın muhasebe uygulamaları ile ilgili maddeleri 01.01.2013 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir (Uluslararası, 2011: 12; Deloitte, 2011: 1). Yeni TTK ile birlikte tüm sermaye şirketlerine Türkiye Muhasebe Standartları'na göre finansal tabloların hazırlanması ve bağımsız denetimi zorunluluğu getirilmiştir. Ancak muhasebe alanındaki radikal değişikliğe, kamu bürokrasisi karşı çıkmış ve 2013 yılında TMS'ye göre finansal tablolarını uygulama zorunluluğu kapsamı daraltılmıştır.

2011 yılında yayınlanan TTK'da adı geçen TMSK, 02.11.2011 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 660 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 32'nci maddesinin 3.'üncü fıkrası ile hükmen ortadan kaldırılmıştır (Pekdemir, 2011: 120). Atfedilen kararname ile birlikte TMSK yerine Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) kurulmuştur.

KGK, Başbakanlıkla ilişkili, idari özerkliğe sahip bir üst kuruldur. Yani kamu tüzel kişiliğe sahiptir. KGK'nın amacı "*yatırımcıların çıkarlarını ve denetim raporlarının doğru ve bağımsız olarak hazırlanmasına ilişkin kamu yararını korumak ile doğru, güvenilir ve karşılaştırılabilir finansal bilginin sunumunu sağlamak*"tır (KGK, t.y. <http://www.kgk.gov.tr>).

gov.tr/contents/files/Pdf/KGK_Brosur.pdf). Bu doğrultuda başta borsa şirketleri, bankalar, sigorta şirketleri olmak üzere belirlenen büyük ölçekli şirketlerin denetimlerini gözetlemek ve izlemek için kurulmuştur.

Görüldüğü üzere kamu bürokrasisinin muhasebe alanındaki düzenlemelerin seyrini yönetmeye olan isteği günümüzde de devam etmektedir. Yapılan son düzenlemelerle, gerçeğe uygun muhasebe anlayışının sadece Kamu Yararını İlgilendiren Kurumlar (KAYİK) ve KAYİK gibi değerlendirilen işletmelerde hayata geçmesine müsaade edilmiştir. Bunun dışında kalan alanlarda, Maliye Bakanlığı'nın etkisi devam etmektedir.

2. TÜRKİYE'DE MUHASEBE UYGULAMALARININ MEVCUT DURUMU

Günümüz dünyasında yaşanan gelişmeler çerçevesinde, Türkiye'de 2010'lu yıllarda gerçeğe uygun muhasebe ile ilgili gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, Türkiye'de gerçeğe uygunluk anlayışında yeni çerçeveler uygulamaya alınmıştır (Dinç, 2015: 37). Günümüzde Türkiye'de yürürlükte olan üç farklı düzenleme mevcuttur. Bunlardan birincisi, Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT)'dir. İkincisi, KGK tarafından yayınlanan Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS) olup, KGK bu standartların uygulanması için Finansal Tablo Örnekleri ve Kullanım Rehberi yayınlamıştır. Bu standart ve rehberin, KAYİK adı verilen işletmeler tarafından kullanılması zorunludur. Sonuncusu ise, KAYİK olmayan ancak bağımsız denetimi zorunlu olan işletmeler içindir. Bu işletmeler geçici olarak MSUGT'ini İlave Hususlar ile birlikte kullanma zorunluluğu getirilmiştir. Ancak, bu işletmeler için Yerel Finansal Raporlama Çerçevesi (YFRÇ) adı altında bir çalışma başlatılmış ve taslak çalışma kamuoyunun görüşüne sunulmuştur. (http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/TMS_resmi_gazete_30.12.2014.pdf) Bu üç çerçevenin tamamı, gerçeğe uygun muhasebe anlayışı içermektedir. Ancak bu çerçevelerden MSUGT'i kural temelli, TMS/TFRS ve YFRÇ ise ilke temelli hazırlanmıştır.

KGK'nın 30.03.2015 tarihli duyurusu dikkate alınarak Türkiye'de yürürlükte olan muhasebe çerçeveleri aşağıda açıklanmıştır (http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/Bas%C4%B1n%20Duyurusu_2015.pdf).

2.1. TMS / TFRS'leri Uygulamak Zorunda Olanlar

KGK'nın duyurusuna göre, Bakanlar Kurulu Kararı ile KAYİK olarak nitelendirilen kuruluşların bağımsız denetimi zorunludur. Ayrıca, KAYİK olarak nitelendirilen bu şirketlerin 01.01.2014 tarihi ve sonrasında başlayan hesap dönemlerine ilişkin münferit ve konsolide finansal tablolarını TMS/TFRS'ler ve Finansal Tablo Örnekleri ve Kullanım Rehberine göre hazırlamaları zorunludur (http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/Kurul_Karar%C4%B1-degisikliklerislenmis)

KAYİK olarak nitelendirilenlerin listesi ise (23.01.2013 tarihli 28537 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2012/4213 sayılı) Bakanlar Kurulu kararına göre (I) no.lu listede aşağıdaki gibi belirlenmiştir (http://kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/bagimsiz_denetim_sirketleri_bkk.pdf).

Bu listeye göre aşağıdaki kuruluşların bağımsız denetimi zorunludur.

1) Yatırım kuruluşları, 2) Kolektif yatırım kuruluşları, 3) Portföy yönetim şirketleri, 4) İpotek finansmanı kuruluşları, 5) Varlık kiralama şirketleri, 6) Merkezi takas kuruluşları, 7) Merkezi saklama kuruluşları, 8) Veri depolama kuruluşları, 9) Derecelendirme kuruluşları, 10) Değerleme kuruluşları, 11) Sermaye piyasası araçları bir borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören anonim şirketler, 12) Bankalar, 13) Finansal holding şirketleri, 14) Finansal kiralama şirketleri, 15) Faktoring şirketleri, 16) Finansman şirketleri, 17) Varlık yönetim şirketleri, 18) Finansal holding şirketleri üzerinde 5411 sayılı Kanunda tanımlandığı şekliyle nitelikli paya sahip olan şirketler, 19) Sigortacılık Kanunu ile Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu kapsamında faaliyet göstermekte olan sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri, 20) İstanbul Altın Borsası'nda üye olarak faaliyet göstermesine izin verilen; yetkili müesseseler, kıymetli madenler aracı kurumları, kıymetli maden üretimi veya ticareti ile iştigal eden anonim şirketler, 21) Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu hükümleri uyarınca anonim şirket halinde kurulan tarım ürünleri lisanslı depo şirketleri ile Umumi Mağazalar Kanunu hükümleri uyarınca anonim şirket şeklinde kurulan şirketler, 22) Ulusal karasal, uydu ve kablolu televizyon sahibi medya hizmet sağlayıcı şirketler.

Bu kapsama giren işletmeler, muhasebe uygulamalarını gerçeğe uygunluk çerçevesinde yönlendirmek zorundadırlar.

2.2.Yerel Finansal Raporlama Çerçevesini (YFRÇ) Uygulamak Zorunda Olanlar

YFRÇ, KGK tarafından taslak olarak yayınlanmış ve kamuoyu görüşüne açılmıştır. Halen yürürlüğe girmemiş olan bu çerçeve, bağımsız denetimi zorunlu olan ancak TMS/TFRS'leri uygulamak zorunda olmayan işletmeler için geçerli olacaktır. Bu gruba giren işletmeler, YFRÇ yürürlüğe girene kadar, MSUGT'ni KGK'nın açıkladığı "İlave Hususlar" ile birlikte kullanmaya devam edeceklerdir (http://kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/bagimsiz_denetim_sirketleri_bkk.pdf). Bağımsız denetimi zorunlu olup da, ihtiyari olarak TMS ve TFRS'leri kullanmaya karar veren işletmeler, KGK'nın yayınladığı Finansal Tablo Örnekleri ve Kullanım Rehberi'ni esas alarak TMS ve TFRS'leri kullanacaklardır.

KAYİK'ler dışında kalan ve bağımsız denetimi zorunlu olan işletmelerin belirlenmesinde 660 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinde adı geçen genel kriterler ile aynı kararnamede (II) no.lu listede belirtilen kriterler kullanılacaktır.

Genel kriterler (19 Mart 2016 tarihli 29658 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2016/8549 sayılı bakanlar kurulu kararı) şöyle belirlenmiştir:

Tek başına veya bağlı ortaklıkları ve iştirakleriyle birlikte;

- Aktif toplamı kırk milyon ve üstü Türk Lirası.
- Yıllık net satış hasılatı seksen milyon ve üstü Türk Lirası.
- Çalışan sayısı ikiyüz ve üstü şeklinde sayılan üç ölçütten en az ikisini sağlayan şirketler, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile 26.09.2011 tarihli ve 660 sayılı Kamu Göze-

timi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümleri çerçevesinde bağımsız denetime tabidir.

Yukarıdaki genel kriterler dışında, Ekli (II) sayılı liste kapsamında yer alan şirketler, tek başına veya bağlı ortaklıkları ve iştirakleriyle birlikte listede belirtilen sınırlamalar dikkate alınarak, bağımsız denetime tabi tutulmuştur. Bu listede (23.01.2013 tarihli 28537 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2012/4213 sayılı bakanlar kurulu kararı ile yayımlanan listedir) adı geçenler ve kriterleri aşağıdaki gibidir:

- a. Sermayesinin en az %25'i kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına, sendikalara, derneklere, vakıflara, kooperatiflere ve bunların üst kuruluşlarına doğrudan veya dolaylı olarak ait olan şirketler için, aktif toplamı otuz milyon TL, yıllık net satış hasılatı kırk milyon TL, çalışan sayısı yüzyirmibeş ve üstü,
- b. 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında faaliyet gösteren Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları ile sermayesinin en az %50'si belediyelere ait olan şirketler için aktif toplamı otuz milyon TL, yıllık net satış hasılatı kırk milyon TL, çalışan sayısı yüzyirmibeş ve üstü,
- c. Yurt çapında günlük olarak gazete yayımlayan şirketler için aktif toplamı kırk milyon TL, yıllık net satış hasılatı altmış milyon TL, çalışan sayısı yüzyetmişbeş ve üstü,
- d. Kaynak tahsisi içermeyen yetkilendirme sahibi şirketler ile çağrı merkezi şirketleri hariç olmak üzere, Elektronik İmza Kanunu, Elektronik Haberleşme Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu kapsamında Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu denetimine tabi olan şirketler için aktif toplamı otuz milyon TL, yıllık net satış hasılatı altmış milyon TL, çalışan sayısı ikiyüzelli ve üstü,
- e. Elektrik Piyasası Kanunu, Doğalgaz Piyasası Kanunu, Petrol Piyasası Kanunu ve Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Kanunu ve Elektrik Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun uyarınca Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu düzenlemelerine tabi olarak faaliyet gösteren lisans, sertifika veya yetki belgesi sahibi şirketler için aktif toplamı otuz milyon TL, yıllık net satış hasılatı altmış milyon TL, çalışan sayısı ikiyüzelli ve üstü,
- f. Sermaye piyasası araçları bir borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen ancak Sermaye Piyasası Kanunu kapsamında halka açık sayılan şirketler için aktif toplamı onbeş milyon TL, yıllık net satış hasılatı yirmi milyon TL, çalışan sayısı elli ve üstü,
- g. Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonunun iştirakleri ile Bankalar Kanunu ve Bankacılık Kanunu kapsamında Fon tarafından denetimi ve yönetimi devralınan şirketler için aktif toplamı otuz milyon TL, yıllık net satış hasılatı altmış milyon TL, çalışan sayısı beşyüz ve üstüdür.

Bu kapsama giren şirket sayısının 2016 yılı için 10.000 civarında olduğu belirtilmektedir. Yakın bir gelecekte, genel kriterlerin Avrupa Birliği standartlarına (aktif toplam 4 milyon EURO, satış toplamı 8 milyon EURO) çekilerek kapsama giren şirket sayısının artırılması hedeflenmektedir.

2.3. Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ni Uygulamak Zorunda Olanlar

660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun (KGGK) Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre, bağımsız denetimi zorunlu olmayan işletmeler KGGK'nın aldığı karar gereğince Maliye Bakanlığı'nın düzenlemesi olan MSUGT'ne uymaya devam edeceklerdir. Bu kapsama giren işletme sayısı milyonlarla ifade edilmektedir. MSUGT'inin amacı her ne kadar gerçeğe uygunluk olsa da, vergi kanunlarının etkisi ile bu şirketlerde vergi temelli muhasebe ön plana çıkmaktadır.

3. TÜRKİYE'DEKİ MUHASEBE ANLAYIŞININ MEVCUT MUHASEBE DÜZENLEMELERİ ÇERÇEVESİNDE KARŞILAŞTIRILMASI

Yukarıda yapılan açıklamalardan dört farklı muhasebe düzenlemesinden bahsedildiği görülmektedir. Bunlar (Dinç, 2015: 37):

- Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT),
- Türkiye Muhasebe Standartları ve Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS),
- Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) ve İlave Hususlar,
- Yerel Finansal Raporlama Çerçevesi (YFRÇ) Taslağı'dır.

Aşağıda, dört düzenlemede benimsenen muhasebe anlayışının sırasıyla; hazırlanacak finansal tablolar, esas alınan muhasebe ilkeleri, benimsenen muhasebe yaklaşımı açısından olmak üzere üç kategoride karşılaştırılması yapılmıştır.

Hazırlanacak finansal tabloların sayısı açısından, muhasebe çerçeveleri karşılaştırıldığında ortaya çıkan sonuç Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Hazırlanacak Finansal Raporlar Açısından Karşılaştırma

TMS ve TFRS'ye Göre	MSUGT'a Göre	MSGUT ve İlave Hususlara Göre	YFRÇ (Taslağı)'ye Göre
<ul style="list-style-type: none"> - Finansal Durum Tablosu, - Kapsamlı Gelir Tablosu, - Nakit Akış Tablosu, - Özkaynak Değişim Tablosu, - Dipnotlar. 	<p>Temel Finansal Tablolar;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bilanço ve Dipnotları, - Gelir Tablosu ve Dipnotları. <p>Ek Finansal Tablolar¹;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Satışların Maliyeti Tablosu, - Fon Akım Tablosu, - Nakit Akım Tablosu, - Kar Dağıtım Tablosu, - Özkaynak Değişim Tablosu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bilanço ve Dipnotları, - Gelir Tablosu ve Dipnotları, - Nakit Akış Tablosu, - Özkaynak Değişim Tablosu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Finansal Durum Tablosu, - Kar veya Zarar Tablosu, - Özkaynaklar Değişim Tablosu, - Nakit Akış Tablosu, - Dipnotlar.

¹ Ek Finansal Tablolar şart – 2016 yılı için **Aktif Toplamının 14.074.300,-TL'yi ve Net Satışlarının 31.275.800,-TL'yi** aşmış olma şeklindedir.

Tablo 1 incelendiğinde, TMS ve TFRS'leri kullanan işletmeler beş temel finansal tablo hazırlamak zorunda iken, MSUGT'ni kullananlar iki temel finansal tablo (bilanço ve gelir tablosu) hazırlamak zorundadırlar. MSUGUT ile birlikte "ilave husus"lara uyan işletmeler ise dört temel finansal tablo hazırlayacaklardır. YFRÇ'ye göre ise hazırlanması zorunlu temel finansal tablo sayısı beş olarak belirlenmiştir.

MSUGT'ine göre hazırlanan bilançolar ve gelir tabloları ayrıntılı olarak hazırlanmakta ve hesaplar ile ilgili detaylar bilanço ve gelir tablosu üzerinde verilmektedir. Ayrıca, tam açıklama ilkesi gereği yapılması gereken önemli açıklamalarda bilanço ve gelir tablosunun eki şeklinde sunulmaktadır. TMS/TFRS ve YFRÇ'de ise bilanço ve gelir tablosu özet olarak sunulmakta, hesaplar ve önemli açıklamalarla ilgili bilgiler ayrı bir tablo olarak dipnotlar adı altında sunulmaktadır. Yine, MSUGT'inde bilanço olarak adlandırılan finansal tablo, TMS/TFRS ve YFRÇ'de "Finansal Durum Tablosu" olarak, Gelir Tablosu ise "Kar ya da Zarar ve Kapsamlı Gelir Tablosu (TMS/TFRS'ye göre), Kar veya Zarar Tablosu (YFRÇ'ye göre) olarak adlandırılmaktadır. Yine, MSUGT'inde ek finansal tablo olarak yer verilmiş olunan Nakit Akım Tablosu ve Özkaynak Değişim Tablosu, TMS/TFRS ve YFRÇ'de temel finansal tablolar olarak tanımlanmıştır. YFRÇ yürürlüğe girene kadar yerine kullanılacak olan "İlave Hususlar" tebliği ise dört finansal tablonun hazırlanması gerektiğini belirtmektedir. Buna göre, MSUGT'in adı geçen bilanço ve gelir tablosunu ekleri ile birlikte kabul etmekte, bunlara ek olarak Nakit Akım Tablosu ve Özkaynak Değişim Tablosunu'da temel finansal tablolar içine koymaktadır.

MSUGT'inde yer alan 12 temel kavramdan bazıları muhasebe ilkesi bazıları varsayım niteliğindedir. İşletmenin Sürekliliği bir varsayımdır. Geri kalan kavramlar ise muhasebe ilkeleri olarak adlandırılabilir (Sürmen, 2016: 25). Bu çalışmada da kavram yerine ilke kullanılmıştır. Muhasebe ilkeleri açısından muhasebe çerçeveleri karşılaştırıldığında tespit edilen hususlar Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2: Muhasebe İlkeleri Açısından Karşılaştırma

TMS ve TFRS'ye Göre	MSUGT'a Göre	MSGUT ve İlave Hususlara Göre	YFRÇ (Taslağı)'ye Göre
<p>Temel Niteliksel Özellikler;</p> <ul style="list-style-type: none"> - İhtiyaca Uygunluk, - Gerçeğe Uygun Sunum. <p>Destekleyici Özellikler;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Anlaşılabilirlik, - Karşılaştırılabilirlik, - Doğrulanabilirlik, - Zamanında Sunum. 	<p>Sosyal Sorumluluk</p> <p>Kişilik</p> <p>İşletmenin Sürekliliği</p> <p>Dönemsellik</p> <p>Parayla Ölçülme</p> <p>Maliyet Esası</p> <p>Tarafsızlık ve Belgelendirme</p> <p>Tutarlılık</p> <p>Tam Açıklama</p> <p>İhtiyatlılık</p> <p>Önemlilik</p> <p>Özün Önceliği</p>	<p>Sosyal Sorumluluk</p> <p>Kişilik</p> <p>İşletmenin Sürekliliği</p> <p>Dönemsellik</p> <p>Parayla Ölçülme</p> <p>Maliyet Esası</p> <p>Tarafsızlık ve Belgelendirme</p> <p>Tutarlılık</p> <p>Tam Açıklama</p> <p>İhtiyatlılık</p> <p>Önemlilik</p> <p>Özün Önceliği</p>	<p>Faydalı Finansal Bilginin Özellikleri (Niteliksel özelliklerine ayırmadan, Önemlilik Kavramı'nı ve İhtiyatlılık Kavramı'nı da ayrı olarak ele almaktadır.)</p> <ul style="list-style-type: none"> - İhtiyaca Uygunluk, - Önemlilik, - Gerçeğe Uygun Sunum, - İhtiyatlılık, - Anlaşılabilirlik, - Karşılaştırılabilirlik, - Zamanında Sunum

Tablo 2 incelendiğinde, muhasebe çerçevelerinin finansal rapor hazırlamada dikkate alınacak ilkeleri farklı şekilde ele aldığı ancak özde aynı oldukları görülmektedir. MSUGT’inde daha ayrıntılı olarak ele alınan ilkeler ve kavramlar, TMS/IFRS ile YFRÇ’de daha özetlenerek ele alındığı, konuya daha ilkesel yaklaşıldığı görülmektedir.

TMS/IFRS ve YFRÇ, muhasebe ilkelerini temel ve destekleyici şeklinde ikiye ayırmışken, MSUGT’inde böyle bir ayırım yoktur. Yine, MSUGT temel kavram (ilke) olarak ele aldığı “Süreklilik” kavramını, TMS/IFRS ve YFRÇ temel varsayım olarak ele almıştır. MSUGT’in “ihtiyatlılık, tutarlılık, dönemsellik, maliyet esası, tam açıklama, özün önceliği” şeklinde belirtilen kavramlar (ilkeler), TMS/IFRS ve YFRÇ’de “Gerçeğe Uygunluk” olarak ele alınmıştır. Yine, MSUGT’inde önemlilik, sosyal sorumluluk, gibi kavramlar (ilkeler) TMS/IFRS ve YFRÇ’de ihtiyaca uygunluk olarak tanımlanmıştır. TMS/IFRS ve YFRÇ’de “anlaşılabilirlik, zamanında sunum ve doğrulanabilirlik” ilkeleri MSUGT’inde yoktur.

Finansal rapor hazırlamada esas alınacak yaklaşım açısından karşılaştırma yapıldığında ortaya çıkan sonuç Tablo 3’te özetlenmiştir.

Tablo 3: Esas Alınan Yaklaşım Açısından Karşılaştırma

TMS ve IFRS’ye Göre	MSUGT’a Göre	MSGUT ve İlave Hususlara Göre	YFRÇ (Taslağı)’ye Göre
Gerçeğe Uygunluk	Gerçeğe Uygunluk	Gerçeğe uygunluk	Gerçeğe uygunluk
İlke Temelli	Kural Temelli	Kural Temelli	İlke Temelli

Tablo 3 incelendiğinde, tüm düzenlemelerde gerçeğe uygunluk ilkesinin benimsendiği görülmektedir. MSUGT’nin 1994 yılından bu yana uygulanmasına rağmen, Türkiye’de gerçeğe uygun muhasebe anlayışının yerleşmemiş olması vergi temelli anlayıştan kaynaklanmaktadır. Muhasebe ile ilgili düzenlemelerin VUK çerçevesinde tebliğlerle yönlendirilmiş olması, uygulayıcı ve öğreticilerde vergi için muhasebe anlayışının gelişmesine neden olmuş, tebliğin amacı gözden kaçırılmıştır. Bu bağlamda, işletmelerin vergi için muhasebe anlayışını tercih etmelerinin en önemli nedenlerinden biri de Türkiye’de uygulanan vergi ağırlıklı sistemden kaynaklandığı söylenebilir. Vergi ağırlıklı uygulanan muhasebenin sonucu olarak işletmelerin finansal tabloları gerçek durumu yansıtmaktan uzak kalmaktadır (Sürmen ve Daştan, 2006: 22). 2004 yılından sonra Türkiye’de uygulanmaya başlanan TMS/IFRS’ler ve günümüzde yürürlüğe girmesi beklenen YFRÇ gerçeğe uygun muhasebe beklentisini yükseltmiştir. Özellikle, bağımsız denetim uygulamalarında gerçeğe uygunluk aranması bu beklentiyi artıran bir etkidir.

MSUGT, kural temelli bir anlayışa sahiptir. Bu kural temelli anlayış ABD’nin GAAP (Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri)’inden alınmadır. TMS/IFRS ve YFRÇ’lerde ise ilke temelidir. Kural temelli sistemde, hesap çerçevesinin yanından hesap planları da oluşturulmaktadır. İşletmelere kendi ihtiyaçlarına uygun hesap ismi kullanma şansı tanımamaktadır. İlke temelli yaklaşımda ise, sadece hesap çerçevesi belirlenmekte hesap planı zorunlu tutulmamaktadır. Her işletme kendi ihtiyacına uygun hesap planını kendi belirlemektedir.

Ancak, hesap planları hazırlanırken, anlaşılabilir ve ihtiyaca uygun olmasına dikkat edilmedi. YFRÇ yürürlüğe girene kadar onun yerine kullanılmakta olan “ilave hususlar” tebliği ise kural temellidir. Kural temelli anlayışta, değerlendirme ölçekleri ve yöntemleri tam olarak kurala bağlanır, mükellefe güvenilir. Oysa ilke temelli anlayışta değerlendirme ile ilgili ilkelere ortaya konur ve mükellefe güvenilir. Ayrıca, ilke temelli anlayışta birçok karar mükellefe bırakılmışken, bağımsız denetim zorunluluğu ile güven mekanizması sağlanmaya çalışılmıştır.

MSUGT ve İlave Hususların yerine uygulanacak olan YFRÇ Taslağı KGK tarafından yayınlanmıştır. Ancak YFRÇ Taslağı'nın henüz nihai metni yayınlanmamış olup, 01.01.2017 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesi beklenmektedir. YFRÇ bağımsız denetime tabi olan ancak tam set TMS ve TFRS'yi uygulamayan işletmeler için yayınlanmıştır. Taslakta yapılan düzenlemeler ile bir taraftan MSUGT ve VUK'daki düzenlemeler devam ettirilirken, diğer taraftan tam set TMS ve TFRS'ye uygun düzenlemelere de yer verilmektedir (Özerhan, 2016: 334). Anlaşıyor ki MSUGT ve İlave hususların yerine uygulanacak YFRÇ'de ilke temelli olmasına rağmen vergi için muhasebe anlayışından kurtulamamıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından itibaren Türkiye'de güçlü bir özel sektör bulunmamaktadır. Bu nedenle de muhasebe ile ilgili tüm gelişmeler, kamu bürokrasisi tarafından yönlendirilmiştir. Muhasebe ile ilgili ihtiyaç duyulan düzenlemeler, her zaman kamu bürokrasisi tarafından talep edilmiş ve oluşturmuştur. Bu nedenle, devlet muhasebesi çok gelişmiştir. Türkiye'de ekonomi ve ticari hayat, dönemin şartları gereği, devletçilik anlayışı ile yönlendirilmiştir. Bundan dolayı özel sektöre ait sermaye birikimi son derece az olmuştur. Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra özel sektör atağa geçerek, özelleştirmeler ile birlikte kamu sektörünün önüne geçmiştir. Özel sektördeki bu ilerlemeye rağmen, muhasebe uygulamaları vergi denetimi çerçevesinde ele alınmıştır. Muhasebe, vergi denetiminin etkinleştirilmesi için bir araç olarak kullanılmıştır. Yine bu gelişmenin sonucu olarak bilgi için (gerçeğe uygun) muhasebe anlayışı yerine çoğunlukla vergi için muhasebe anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayış, muhasebe mensupları ve muhasebe öğrencilerine de yansımıştır. Türkiye'de gerçeğe uygun muhasebe anlayışında yeterince gelişme olmamasının nedeni, muhasebe kültürünün gelişim düzeyi ile açıklanabilir. Muhasebe kültürü ile ilgili ilk defa çalışma yapan Violet (1983) muhasebe uygulamalarının doğrudan içinde bulunan kültürün etkisi altına girdiği ve böylece muhasebe uygulamalarında ülkeler arasında farklılıklar oluştuğunu söylemektedir. Türkiye'de yapılan önemli çalışmalardan biri ise, Karabınar ve Kışlalıoğlu (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. Karabınar ve Kışlalıoğlu (2014), muhasebe kültürünün, muhasebe uygulamalarında ülkeler arasında farklılıklar doğurduğunu ve muhasebe uygulamalarının her ülkenin kendi kültürüne göre evrimleştiğini belirtmiştir.

Türkiye'deki muhasebe kültürü de devlet öncülüğünde ve vergi temelli bir yaklaşımla gelişmiştir. Söz konusu gelişme çerçevesinde muhasebe meslek mensuplarının gerek aldıkları eğitim ve gerekse uygulama sürecinde vergi temelli muhasebe anlayışı hakim olmuş ve

bu anlayış onlar için bir kültür haline gelmiştir. Bu nedenle de, Türkiye'de gerçeğe uygun muhasebe anlayışına dayalı bir kültür gelişmemiştir. Bu yeni anlayışın Türkiye çapında yerleşebilmesi için ülkedeki muhasebe kültürünün değiştirilmesi gerekir.

Yeni TTK ile 2011 yılında gerçekleştirilen devrim niteliğindeki düzenlemelerle sermaye şirketlerinde gerçeğe uygun muhasebe anlayışı ve bağımsız denetim zorunluluğu getirilmiştir. Ancak, kısa süre içerisinde, vergi denetimi kaygısıyla Kanun'un muhasebe ve bağımsız denetim ile ilgili maddelerin kapsamı daraltılmıştır. Gerçeğe uygun muhasebe anlayışı sadece bağımsız denetime tabi işletmeler için zorunlu tutulmuştur. Milyonlarca işletmenin bulunduğu bir ülkede, gerçeğe uygun muhasebe anlayışına göre finansal tablolarını hazırlayan işletmelerin oranı çok düşüktür. İşletmelerin büyük çoğunluğu, vergi temelli muhasebeyi devam ettirmektedir.

Türkiye'de kurumsallaşmış, çok ortaklı ve profesyonel olarak yönetilen işletme sayısı son derece azdır ve bu işletmeler genelde KAYİK ve KAYİK gibi olanlar şeklinde tanımlanmaktadır. Bu işletmelerde gerçeğe uygun muhasebe anlayışı büyük ölçüde uygulanmaktadır. Oysa, bağımsız denetimi zorunlu olanlar dışında kalan bilanço usulüne tabi onbinlerce işletmede uygulanan MSUGT'i, gerçeğe uygunluk aramasına rağmen, uygulamada böyle bir anlayış gelişmemiştir. Bu işletmelerde, vergi beyannamelerinin doğruluğu ve vergi cezasından sakınmak her zaman öncelikli olmuştur. Çünkü, vergi kanunlarına uymamanın cezası çok ağırdır. Oysa, gerçeğe uygun finansal rapor hazırlamamanın cezası çok düşüktür hatta yoktur. Bu durum, bu işletmelerde, gerçeğe uygun finansal raporlama diye bir bilincin oluşmamasına neden olmaktadır. Bu da, Türkiye'deki muhasebe meslek mensuplarının büyük çoğunluğunun gerçeğe uygun değil, vergi temelli düşünmesine neden olmaktadır. Bu ortam, Türkiye'de gerçeğe dayalı muhasebe ikliminin ve kültürünün oluşmasında engel olarak durmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de gerçeğe uygun muhasebe anlayışının gelişebilmesi ancak muhasebe kültürünün değiştirilmesi ve geliştirilmesine bağlıdır. Muhasebe kültürünün gelişmesi için, muhasebe uygulamalarının vergi kanunları ekseninde değil, ticaret kanunu ekseninde yönlendirilmesi, işletmelerin hazırladığı finansal tabloların çeşitli sektör kuruluşları tarafından birincil evrak olarak dikkate alınması gerekir. Ayrıca muhasebe eğitimi veren öğretim kuruluşlarında temel muhasebe derslerinin gerçeğe uygunluk anlayışına göre planlanması ve temel muhasebe ders kitaplarının vergi kurallarından arındırılarak gerçeğe uygun muhasebe anlayışına uygun hale getirilmeli, vergi kuralları ek bilgi olarak verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, A. T. (2011). Uluslararası Muhasebe ve Türkiye’de Muhasebe Hukuku, *İ.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 162-174.
- Altıntaş, N. (2011). Türkiye’de Muhasebe Hukukunun Çerçevesi, *İ.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 175-188.
- Altıparmak, A. (2002), Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi, *Er-ciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 35-59.
- Ayboğa, H. (2002). Globalleşme Sürecinde Muhasebe Alanındaki Gelişmelere Ülkemizin Uyumu, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (8), 39-55.
- Deloitte, (2011), Yeni Türk Ticaret Kanunu ve Şirketim, TOBB Yayınları, Ankara.
- Diñç, E. (2015). Türkiye’deki Mali Tablo Hazırlamaya (Finansal Raporlamaya) Yönelik Mevzuata Bir Bakış, *Ordu Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Bülten*, 17 (43), 37-39.
- Elitaş, C., Büyükşalvarcı, A. & Üç, M. (2010). Muhasebede Sınıflandırma: Kronolojik Bir İnceleme, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2), 123-168.
- Güvemli, O. (2001). *Türk Devletleri Muhasebe Tarihi Cumhuriyet Dönemi XX. Yüzyıl*, İstanbul: Proje Danış A.Ş.
- (2016). Türk Muhasebe Düşüncesinin Batılaşma Süreci (1839 – 2011), *Ordu Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Bülten*, 19 (46), 60-62.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), (2013). Bağımsız Denetime Tabi Olacak Şirketlerin Belirlenmesine Dair Karar, http://kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/bagimsiz_denetim_sirketleri_bkk.pdf (20.07.2016).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), (2014). TMS Uygulama Kapsamına İlişkin Kurul Kararı, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/Kurul_Karar%C4%B1-degisikliklerislenmis.pdf (23.07.2016).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), (2014). Kurul Kararı (İlave Hususlar) http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/TMS_resmi_gazete_30.12.2014.pdf (20.07.2016).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), (2015). Basın Duyurusu Yeni Türk Ticaret Kanununa Göre Finansal Raporlama http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/Bas%C4%B1n%20Duyurusu_2015.pdf (20.07.2016).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), (t.y.). Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu Tanıtımı, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/KGK_Brosur.pdf (20.07.2016).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), (t.y.). Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlara (KAYİK) İlişkin Duyuru, [http://www.kgk.gov.tr/content_detail-191-618-kamu-yararini-ilgilendiren-kuruluslara-\(kayik\)-iliskin-duyuru.html](http://www.kgk.gov.tr/content_detail-191-618-kamu-yararini-ilgilendiren-kuruluslara-(kayik)-iliskin-duyuru.html) (22.07.2016).
- Karabayır, M. E. & Ertugay E. (2010). Kronik: Finansal Raporlama Standartlarının Dünü ve Bugünü, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65 (4), 195-198.
- Karabınar, S. & Kışlalıoğlu, V. (2014). Muhasebe Kültürü İle İlgili Seçilmiş Bazı Çalışmaların Ampirik Analizi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (31), 233-254.
- Kızıllı, C. Akman, V. Zorkalkan, T. & Türkmen, R. (2015). Muhasebenin Tarihine Küresel Kapsamda ve Türkiye Kapsamında Vergisel Bir Bakış, *Sosyal Bilimler Uluslararası Hakemli Akademik Dergi*, 1 (3), 70-87. http://www.academia.edu/17094273/Muhasebenin_

- Tarihine_K%C3%BCresel_Kapsamda_ve_T%C3%BCrkiye_Kapsam%C4%B1nda_Vergisel_Bir_Bak%C4%B1%C5%9F_A_Taxational_Overlook_to_the_History_of_Accounting_from_a_Global_and_Turkish_Extent_-_Full_Paper_Tam_Metin_(23.07.2015).
- Kocamaz, H. (2012). Uluslararası Muhasebe Standartlarının Dünyada ve Türkiye'de Oluşum ve Gelişim Süreci, *KSÜ İİBF Dergisi*, 2 (2), 105-120.
- Öz, E. & Çevikcan, F. (2010). Vergi Kanunlarıyla Getirilen Düzenlemelerin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 113-128.
- Özerhan, Y. (2016). Yerel Finansal Raporlama Çerçevesi Taslağındaki Ölçümleme Esasları Üzerine Bir Değerlendirme, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18 (2), 307-336.
- Pekdemir, R. (2011). TMS-TFRS Diye Diye..., *Mali Çözüm Dergisi*, (107), 117-128.
- Sürmen, Y. (2016), *Muhasebe-1*, Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Sürmen, Y. & Daştan, A. (2006), Maliye Bakanlığı Vergi Mevzuatı Düzenlemelerinin Yükseköğretimde Muhasebe Eğitime Olumsuz Yansımaları, *Vergi Dünyası Dergisi*, (299), 16-26.
- Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (2008). *TMSK 2007 Yılı Faaliyet Raporu*, http://kgk.gov.tr/contents/files/2007_Faaliyet_Raporu.pdf (20.07.2016).
- Uluslan, H., Elçin, E. & Köylü, Ç. (2012). 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK)'nun Muhasebe ve Denetim Uygulamalarına Getirdiği Yenilikler Üzerine Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (55), 11-34.
- Violet, W. J. (1983), The Development of International Accounting Standards: An Anthropological Perspective, *International Journal of Accounting*, 18 (2), 1-12.

BORÇALI VE ÇILDİR KARAPAPAK / TEREKEME AĞZI SÖZ VARLIĞININ TÜRKÇE / TÜRKÇELEŞMİŞ SÖZLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI^{*,**}

THE COMPARISON OF TURKISH WORDS IN BORÇALI AND ÇILDİR KARAPAPAK / TEREKEME DIALECT VOCABULARY

Bahadır GÜNEŞ^{***}

Öz:

Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzının Türkçe / Türkçeleşmiş söz varlığı, araştırmacı tarafından ses kayıt cihazı yardımıyla ve not olarak ilgili yörelerden derlenen metinlerden hareketle ortaya konulacaktır. Söz konusu çalışmanın eş zamanlı karşılaştırmalı bir araştırma olması nedeniyle aynı zaman diliminde derlenen metinlerden yararlanılmıştır. Çalışmada üzerinde durulan 642 adet kelime, yapı ve anlam özellikleri dikkate alınarak sınıflandırılmış, aynı Türk boyunun çeşitli siyasi, sosyal ve kültürel sebeplerden ötürü ayrı düşmelerine karşın söz varlığının kullanımı açısından büyük oranda ortaklık gösterdikleri görülmüştür. Bu çalışma, ilgili yörelerin söz varlığını bütünüyle ortaya koyma iddiası taşımamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Borçalı, Çıldır, Karapapak / Terekeme, Söz Varlığı, Karşılaştırma.

Abstract:

In this study Borçalı and Çıldır Karapapak / Terekeme Turkish origin word will be shown in comparison related places by us with the help of voice recorder and taking notes compiled text of the support. The study simultaneously and is comparatively the most important reason for this. Therefore, it is used also compiled texts. In the study classified by considering the 642 words, structure, and meaning features that are emphasized despite the fact that the same Turkish is separated by various political, social and cultural causes They have shown great partnership in terms of the use of speech. This study does not specify all of the vocabulary of the places.

Keywords: Borçalı, Çıldır, Karapapak / Terekeme, Vocabulary, Comparison.

* Makale Gönderim Tarihi: 07.06.2016
Makale Kabul Tarihi: 28.11.2016

** Bu araştırma Karadeniz Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenen 8584 numaralı *Borçalı (Gürcistan) ve Ardahan / Çıldır Karapapak / Terekeme Ağzının Mukayeseli İncelenmesi* başlıklı BAP1 projesi kapsamında hazırlanmıştır.

*** Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bahadır.gunes@hotmail.com.

GİRİŞ

Türkiye’de Karapapak / Terekeme Türklerinin ağırlıklı olarak yerleştiği bölge, Ardahan’ın Çıldır ilçesine bağlı köylerdir. Gürcistan’da ise kadim Türk yurdu Borçalı bu anlamda ilk akla gelen yerdir.

Ağırlıklı olarak 1828 yılında imzalanan Türkmençay Antlaşması ve 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle Türkiye’ye göç eden Karapapak / Terekemelerin büyük bölümü öncelikle Kars, Ardahan, Ağrı, Muş ve daha sonra Amasya, Tokat, Sivas illerine yerleştirilmiştir (Ercilasun, 2002: 45-46; Alyılmaz, 2002: 291; Alyılmaz, 2003: 5-6).

Borçalı Karapapak / Terekeme ağı Azerbaycan Türkçesinin Batı grubu ağızları içinde ele alınmaktadır. Batı grubu ağızları Borçalı’dan başka Karabağ, Kazak, Gence, Ayrım ağızlarını da kapsar (Şireliyev, 1962: 16-17).

Çıldır Karapapak / Terekeme ağı ise Karahan’ın tasnifinde Türkiye Türkçesi ağızları içinde Doğu grubuna bağlı ikinci alt grubun yedinci alt başlığı altında “Kars Azerileri ve Terekemeleri Ağı” içinde değerlendirilmiştir (Karahan, 1996: 96).

Borçalı Karapapak / Terekeme ağzının, Azerbaycan Türkçesi ağızları ile Türkiye Türkçesi ağızlarının özellikle Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ağızları arasında köprü görevi üstlendiğini söylemek mümkündür. Gerek ağız özellikleri gerekse kültürel değerleri bakımından Borçalı ile Çıldır Karapapak / Terekeme Türkleri arasında çok fark bulunmamaktadır (Ercilasun, 2002: 1-2).

Ağız araştırmalarında çoğunlukla fonetik ve morfolojik esaslı karşılaştırma yoluna gidilmekle birlikte, genel veya isim, fiil özelinde olmak üzere söz varlığı üzerinden ağızların karşılaştırıldığı araştırmalar da yapılmaktadır¹. Bu çalışma da söz varlığı esasında Türkçe ve Türkçeleşmiş söz varlığının ilgili yörelerdeki durumunu karşılaştırmalı olarak ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. BORÇALI VE ÇILDIR KARAPAPAK / TEREKEME AĞZI SÖZ VARLIĞI

Bir dilde anlatım imkânlarının temel taşları olan kelimeler, aynı zamanda ait oldukları dilin söz varlığını meydana getirir. Ancak söz varlığı yalnızca o dilin kelimeleri değil, deyimler, kalıplaşmış sözler, atasözleri, terimler ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütündür. Aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesitidir².

Ağızlar söz varlığı açısından dilin en önemli kaynağı durumundadır. Barındırdıkları sözlerin hem standart dilin verileri hem de arkaik özellikli olması, ağızların söz varlığı açısından önemini ortaya koyar. Ayrıca yabancı asıllı sözlerin dile girmesi, ağızları da

¹ Söz varlığı esasında bir karşılaştırma örneği için bk. (Alimova, 2011).

² Aksan, bir dilin söz varlığı incelenirken öncelikle “temel söz varlığı” adı verilen organ adları, akrabalık adları, sayılar, insanın maddi ve manevi kültür dairesi içine giren çeşitli kavramların dikkate alınması gerektiğini belirtir. (Aksan, 2006: 7, 26).

etkilemekte, söz konusu alıntıları (kopyalama) kendi seslendirme biçimleriyle sunan ağız konuşucuları, bu sözlere olduğundan farklı anlamlar da verebilmektedirler.

Ağız araştırmalarında karşılaştırmalı söz varlığı incelemeleri, önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle çalışmada Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı söz varlığı açısından karşılaştırılmış; ancak çalışmanın sınırlılıkları göz önüne alınarak derlenen malzeme içinde yalnız Türkçe kökenli isim ve fiil türü kelimeler özelinde bir mukayese yapılmıştır. Çalışmada ele alınan madde başları, birer sözlük malzemesi olabilecek kelimelerden seçilmiştir. Dolayısıyla yöresel söyleyiş özelliği nedeniyle ölçünlü dilden ayrılan her kelimeye yer verilmemiştir. Bu tür sözlerden ancak anlamı bilinemeyecek derecede değişik seslendirilen ve ölçünlü dilden farklı anlamlar içerenler alınmıştır³.

Değerlendirmeye alınan madde başı sözler, ilgili yörelerdeki seslendiriliş biçimleriyle gösterilmiştir. Madde başı kelimelerin sıklıkla kullanılan farklı söyleniş biçimleri ise ilgili kelimedenden ayrı değil, “/” işareti konularak yanında gösterilmiştir⁴.

1.1. Türkçe Söz Varlığı

Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında tespit edilen Türkçe kökenli olup sözlük malzemesi olabilecek sözler çeşitlilik gösterir. Bunların içinde dilin eski dönemlerine ait yapı ve anlam özelliklerini muhafaza edenler de söz konusudur. Bu manada madde başı özelliği gösteren sözler; söyleniş ve anlamca aynı olanlar, söylenişleri aynı, anlamları farklı olanlar; söylenişleri farklı, anlamları aynı olanlar; Borçalı’da olup Çıldır’da tespit edilemeyenler ve Çıldır’da olup Borçalı’da tespit edilemeyenler şeklinde tasnif edilerek değerlendirilmiştir.

1.1.1. Söyleniş ve Anlamca Aynı Olanlar

Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında Türkçe kökenli madde başı kelimelerin söyleniş ve anlamca ortaklığı büyük bir orana sahiptir. Öyle ki bu başlık altında yapılan tasnifteki diğer gruplara göre bu özelliğe sahip söz varlığı belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Mevcut verilerden hareketle tespit edilen, ilgili yörelerde söyleniş ve anlamca aynı olan madde başı kelimelerin sayısı 231’dir. Bunlardan 146 tanesi isim; 85 tanesi ise fiil ve birleşik fiildir.

³ Demir, standart varyantı olan bir dilin ağızlarının sözlüğü yapılırken ağız ile standart arasında kesin bir çizgi çekilemeyeceğini, ağız sözlüklerinin hazırlanmasında karşılaşılan önemli sorunlardan birinin sözlük-birimlerin seçimi olduğunu belirtmiştir. Demir’e göre, bu aşamada karşılaşılan ilk sorun, sözlüğe alınacak malzemenin seçiminde hangi ölçütlere başvurulacağı, hangi malzemenin neye göre alınacağıdır. Demir, ağız sözlüklerine alınacak malzemenin seçiminde standart bir yaklaşım olmasa da genel eğilimin, standart dilde kullanılan ve yapısında, anlamında veya kullanıldığı bağlamda bir farklılık görülmeyen verilerin sözlüğe alınmaması şeklinde olduğunu belirtmiştir. (Demir, 2013: 86-87).

⁴ Demir, yerel varyantlar tek biçimli olmadığından bir kelimenin aynı metinde sesçe farklı yapılara dönüşebildiğini, bu tür verilerin aynı madde başlarında gösteriminin ve birbirine gönderme yapılmasının pratikte çalışmaya sınırlı bir katkı sağladığını belirtmiştir. (Demir, 2013: 90).

Tablo 1: Söyleniş ve Anlamca Aynı Olanlar

Madde Başı	Anlam
<i>ağı</i>	zehir
<i>ağlaşma</i>	ağıt yakma, cenaze evinde topluca ağlama
<i>aşsağ</i>	aksak, topal
<i>ajit-</i>	acıtmak, ekşitmek
<i>al vër</i>	alış veriş, ticaret
<i>añarı (añar, añrı)</i>	o taraf, o yan
<i>ara ğat- / vur-</i>	ara bozmak, fitne salmak
<i>aralan-</i>	ayrılmak, uzaklaşmak
<i>arhaç</i>	ağıl
<i>arhëyin ol-</i>	rahatlamak
<i>artıñ</i>	ihtiyaç fazlası, çok
<i>ata</i>	baba
<i>atdı</i>	atlı; düğünde erkek tarafından kız tarafına giden erkekler
<i>bajı</i>	bacı, kız kardeş
<i>bala</i>	evlat, çocuk, yavru
<i>balaca</i>	çok küçük
<i>basır-</i>	gömmek, saklamak
<i>başa çek-</i>	saygı göstermek, hürmet etmek, ağırlamak
<i>başa gel-</i>	tamamlanmak, bitmek
<i>başa tüş-</i>	anlamak, idrak etmek
<i>başına dön-</i>	hizmet etmek için etrafında dolanmak
<i>bayah (beyah, beyahdan)</i>	az önce, biraz önce
<i>bele-</i>	sarmak, kundaklamak
<i>beleh'</i>	kundak
<i>beri</i>	bu taraf, bu yan
<i>beze-</i>	süslemek
<i>bezeh'</i>	bezek, süs, ziynet
<i>bezen-</i>	süslenmek
<i>birce</i>	sadece, tek
<i>boğaz ortağı</i>	başkasının rızkını yemeği alışkanlık hâline getirmiş kimse
<i>boğaz otar-</i>	yemekten başka bir şey düşünmemek
<i>budağ</i>	budak; ağaç sürgünü
<i>bulağ</i>	kaynak, çeşme, pınar
<i>cığır</i>	çığır; dar yol, patika
<i>cız</i>	çizgi, hat
<i>çal-</i>	vurmak
<i>çap-</i>	kesip doğramak, parçalamak
<i>çetin</i>	zor, güç
<i>çıl-</i>	varmak, ulaşmak
<i>çılpağ</i>	çılplak, yalın
<i>çingil</i>	yapı işlerinde kullanılan küçük taş
<i>çiğın</i>	omuz
<i>çöyür-</i>	çevirmek, döndürmek
<i>dada</i>	çocuk maması

Tablo 1'in Devamı: Söyleniş ve Anlamca Aynı Olanlar

<i>dal</i>	arka, sırt l
<i>daldala-</i>	korumak, himaye etmek, sarmak
<i>daldalan-</i>	sığınmak
<i>daldéy</i>	sığınacak, gizli yer
<i>daldéylen-</i>	sığınmak
<i>dam</i>	evin çatısı
<i>danışıl</i>	konuşma
<i>dañla-</i>	ayıplamak, suçlamak, kötülemek
<i>dayağ</i>	destek, dayanak
<i>dêş-</i>	oymak, delmek; karıştırmak
<i>did-</i>	didiklemek, tırmalamak
<i>dincel-</i>	dinlenmek, sağılamak
<i>diyeseñ / diyesen</i>	sanki
<i>dolan-</i>	geçinmek, yaşamak
<i>dolça</i>	küçük su kabı
<i>doygâ</i>	bir tür yoğurtlu çorba
<i>doyšan</i>	tavşan
<i>dön-</i>	vazgeçmek, sözünden dönmek
<i>düz</i>	doğru, düzgün, uygun
<i>düz-</i>	dizmek, düzenlemek, söylemek
<i>düzelt-</i>	hazırlamak, ortaya çıkarmak
<i>eğış _ üğüş</i>	eğri, biçimsiz
<i>ekin</i>	ekin ekme işi; tarla
<i>él</i>	il, ülke, memleket; yabancı
<i>élçi</i>	kız istemeye giden kişiler
<i>éle</i>	öyle, o şekilde
<i>epbeh'</i>	ekmek
<i>er</i>	eş, koca
<i>ere gét-</i>	evlenmek, kocaya varmak
<i>éşih'</i>	eşik, dışarı, evin dışı
<i>eyağ</i>	ayak
<i>eylen-</i>	durmak, beklemek, kalmak
<i>eylet-</i>	durdurmak
<i>ğağa</i>	baba; dede
<i>ğan _ almağ</i>	tedavi amaçlı hayvanın kanını akıtmak
<i>ğan _ uddur-</i>	eziyet etmek
<i>ğapı</i>	kapı; evin önü, bahçesi
<i>ğaraçı</i>	çingene
<i>ğarın gezdir-</i>	sürekli başkalarının sofrasına ortak olmak
<i>ğatıl</i>	yoğurt
<i>ğav</i>	kap, kapacak
<i>ğavağ</i>	ön, önce
<i>ğayır-</i>	yapmak, hazırlamak, meydana getirmek
<i>ğaytar-</i>	döndürmek, geri çevirmek
<i>gelen geden</i>	misafir

Tablo 1'in Devamı: Söyleniş ve Anlamca Aynı Olanlar

<i>gılıh</i>	kandırma, ikna etme
<i>gılıhla-</i>	kandırmak, ikna etmek
<i>gür-</i>	kırmak, yok etmek, öldürmek
<i>gırah</i>	kenar, civar, etraf
<i>gürğün</i>	afet, büyük savaş
<i>goca</i>	yaşlı; büyük, yüksek; eş
<i>gocal-</i>	yaşlanmak
<i>goçağ</i>	atılğan, cesur
<i>gol bud эле-</i>	kesmek, doğramak, parçalamak
<i>gonağ</i>	konuk
<i>gorğa-</i>	korumak, kollamak
<i>goruğ</i>	korunan, yasaklanan yer
<i>goş-</i>	eklemek, birleştirmek; at veya başka bir hayvanı arabaya bağlamak.
<i>goy-</i>	izin vermek; bırakıp gitmek
<i>göğ</i>	gökyüzü; mavi, yeşil
<i>gön</i>	deri, hayvan derisi
<i>gören</i>	acaba
<i>göyme-</i>	yanmak, sızlamak, ağlamak
<i>gözde-</i>	gözlemek, beklemek
<i>gözü gal-</i>	çok istemek
<i>ğudurğan</i>	kudurmuş, yoldan çıkmış
<i>ğulağ as-</i>	dinlemek
<i>ğulağ</i>	kulak; kenar, su kenarı
<i>ğurdala-</i>	araştırmak, karıştırmak
<i>ğurut</i>	kurutulmuş süzme yoğurt
<i>ğuzoy</i>	kuzey
<i>ğuzu ğulağı</i>	yenilebilen, ekşi bir bitki türü
<i>gün</i>	güneş
<i>günöy</i>	güney
<i>halça</i>	halı, küçük halı
<i>hancarı</i>	nasıl
<i>hara</i>	nere, hangi taraf
<i>harda</i>	nerede
<i>hardan</i>	nereden
<i>harya</i>	nereye
<i>hası</i>	hangi, hangisi
<i>helelih'</i>	şimdilik
<i>hodda-</i>	çalıştırmak, harekete geçirmek
<i>hoşda-</i>	hoşlanmak
<i>hündür</i>	yüksek, uzun (boy)
<i>il</i>	yıl, sene
<i>ilhi</i>	yılkı, at sürüsü
<i>imeh'</i>	emekleme
<i>indi</i>	şimdi
<i>irelden</i>	eskiden, önceden
<i>isde-</i>	istemek, sevmek

Tablo 1'in Devamı: Söyleniş ve Anlamca Aynı Olanlar

<i>ismarış</i>	sipariş
<i>kal</i>	olgunlaşmamış
<i>kalağey / kelağey</i>	büyük başörtüsü
<i>kéçe</i>	yün dövülerek yapılan kaba kumaş
<i>kerti</i>	bayat; yaşlı
<i>kete</i>	yağlı, mayalı bir tür içli çörek
<i>kiçcih'</i>	küçük
<i>kimi</i>	gibi, benzer
<i>kişi</i>	erkek, adam
<i>kol</i>	orman, meşelik
<i>köç</i>	göç, yer değiştirme
<i>kömeğ_ ele-</i>	yardım etmek, destek olmak
<i>kömeh'</i>	yardım, destek
<i>köp-</i>	hayvanların çok otlayarak şişmesi
<i>köz</i>	ateş parçası, kor
<i>kutar-</i>	kurtarmak; bitirmek, tamamlamak
<i>kutdu</i>	kutlu, uğurlu
<i>min-</i>	binmek
<i>néce</i>	nasıl, ne derece
<i>od</i>	ateş
<i>oñloy</i>	oklava
<i>oñşa-</i>	benzemek
<i>osan-</i>	usamak, sıkılmak
<i>otañ / otağ</i>	oda, çadır
<i>oyat-</i>	uykudan uyandırmak
<i>öy</i>	ev
<i>öz</i>	kendi; bir kişinin kendisine ait olan
<i>özeh'</i>	bir şeyin esası, özü
<i>özge</i>	başka, diğer
<i>pañlava</i>	baklava
<i>paltar</i>	giysi, çamaşır
<i>papañ</i>	başlık, kalpak
<i>pıçañ</i>	bıçak
<i>pis</i>	kötü, çirkin
<i>pişih'</i>	kedi
<i>pit-</i>	sona ermek; yetişmek, büyüme (bitki)
<i>pokğulda-</i>	fokurdamak, kaynamak
<i>sañla-</i>	saklamak, korumak; beslemek, yetiştirmek
<i>sal-</i>	düşürmek
<i>sap</i>	iplik, ince ip
<i>senger</i>	siper, barikat
<i>sinañ</i>	sınama, sınav
<i>sor-</i>	emmek
<i>soyuh</i>	soğuk
<i>soyuhla-</i>	soğuk almak, üşütmek
<i>söy-</i>	sövmek, küfretmek
<i>suna</i>	sevgili; güzel kız

Tablo 1'in Devamı: Söyleniş ve Anlamca Aynı Olanlar

<i>sür-</i>	tarla ekmek
<i>şor</i>	bir çeşit tuzlu peynir
<i>tafsır-</i>	tembihlemek, emanet etmek
<i>tap-</i>	bulmak
<i>tay</i>	emsal, denk, eşit
<i>teh'</i>	gibi, benzer
<i>teh'Çe / tek</i>	yalnız, sadece
<i>teke</i>	erkek keçi
<i>teles-</i>	telaşlanmak, acele etmek
<i>tik- / tih'-</i>	dikmek, işlemek; yapmak, inşa etmek
<i>tike</i>	dilim, parça, lokma
<i>tor</i>	göze gelen perde, karartı
<i>toy</i>	düğün
<i>toyuh</i>	tavuk
<i>töreme</i>	nesil, soy sop
<i>tula</i>	köpek yavrusu
<i>tulla-</i>	atmak, fırlatmak
<i>tusdah</i>	tutsak, esir
<i>tut-</i>	yakalamak, ele geçirmek; uygun olmak
<i>tük / tuy</i>	tüy, kıl
<i>tüş-</i>	düşmek; denk gelmek, isabet etmek
<i>ud-</i>	oyunda, yarışta kazanmak
<i>uşah</i>	çocuk
<i>uyuş-</i>	uygun, uyumlu olmak
<i>üh'le-</i>	yüklemek, doldurmak
<i>üreh'</i>	yürek, kalp
<i>üz</i>	yüz, çehre
<i>üz-</i>	üzüntü vermek; suda yüzmek; hayvanın postunu çıkarmak
<i>üzüh'</i>	yüzük
<i>var</i>	zenginlik, servet
<i>yad</i>	el, yabancı
<i>yaşşı</i>	iyi, güzel, hoş
<i>yaloy</i>	gür ateş
<i>yaman</i>	kötü; cesur, atılgan
<i>yaraşılı</i>	yakışıklı, güzel
<i>yayan / yayah</i>	yaya, yürüyerek
<i>yëğın</i>	çabuk, hızlı
<i>yeher</i>	eyer
<i>yeherre-</i>	eyerlemek, ata eyer vurmak
<i>yëke</i>	büyük, kocaman, iri
<i>yëri-</i>	yürümek, gezmek, ilerlemek
<i>yët-</i>	ulaşmak, varmak
<i>yığ-</i>	toplamak, bir araya getirmek
<i>yığınah / yığınah</i>	topluluk, kalabalık, meclis
<i>yığşır- / yığşır-</i>	yığmak, toplamak
<i>yıye</i>	iye, sahip

Tablo 1'in Devamı: Söyleniş ve Anlamca Aynı Olanlar

<i>yola gét-</i>	anlaşmak, geçinmek
<i>yola sal-</i>	yolcu etmek, uğurlamak
<i>yola tüş-</i>	yola çıkmak, hareket etmek
<i>yoz-</i>	yorumlamak, açıklamak
<i>yuhça</i>	yufka

Tablo 1'de yer verilen söyleniş ve anlam özellikleri açısından her iki yörede de aynı özelliği gösteren söz varlığı, bu çalışma içinde yer alan diğer başlıklardan daha çok söz içermektedir. Bu durum Karapapak / Terekeme Türklerinin söz varlığı açısından tutarlı bir ortaklık ortaya koyduklarını gösterir.

1.1.2. Söylenişleri Aynı; Anlamları Farklı Olanlar

Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında önemli miktarda Türkçe kökenli madde başı kelime de söyleniş bakımından aynılık; anlam bakımından farklılık söz konusudur. Bu durum, Türkçe kökenli söz varlığı açısından büyük oranda örtüşen ilgili yörelerin, siyasî, sosyal, coğrafi ve kültürel etkilerin farklılığına bağlı olarak birtakım ayrılmalar yaşadıklarını gösterir. Belirtilen özelliklere sahip madde başı kelime sayısı 51'dir. Bunlardan 28 tanesi isim; 23 tanesi fiil ve birleşik fiildir.

Tablo 2: Söylenişleri Aynı; Anlamları Farklı Olanlar

Madde Başı	Anlam	
	Borçalı	Çıldır
<i>addat-</i>	yolcu etmek	adım attırmak
<i>ağdar-</i>	aramak, araştırmak	aktarmak
<i>asılı</i>	ilgili, bir sebebe bağlı	asılmış olan
<i>asılı ol-</i>	bir sebebe bağlı olmak	asılmış olmak
<i>atışma</i>	karşılıklı ateş açma, vuruşma	âşıkların karşılıklı söz söylemesi; söz dalaşı
<i>bağla-</i>	kapatmak, iptal etmek	bağlamak
<i>bağlan-</i>	yapılmak; kapanmak, iptal edilmek	bağlanmak, tutulmak
<i>bağlı</i>	bir sebebe dayalı, ilgili	bağlanmış olan
<i>bayatı</i>	sözlü edebiyatta bir nazım türü	ağıt
<i>bécer-</i>	yetiştirmek; hizmet etmek	üstesinden gelmek
<i>belge</i>	kız tarafına gönderilen ilk nişan, yüzük	resmî evrak
<i>bırağ-</i>	yayımlamak	bırakmak, terk etmek

Tablo 2'nin Devamı: Söylenişleri Aynı; Anlamları Farklı Olanlar

<i>çığal</i>	içten pazarlıklı, oyunbozan	iri boynuzlu inek veya boğa
<i>çal-</i>	ısırmak, yaralamak	çalmak (çalgi veya eşya)
<i>çat-</i>	varmak, ulaşmak	iki nesneyi birleştirmek
<i>çöreh'</i>	ekmek	çörek
<i>danış-</i>	konuşmak	danışmak
<i>dayan-</i>	durmak	yaslanmak
<i>dayandır-</i>	durdurmak, kesmek	kaldırmak, altından kalkmak
<i>don</i>	giysi, elbise	iç çamaşırı
<i>fikir vèr-</i>	anlamak; dikkate almak	akıl vermek
<i>gelirri</i>	anlamalı	varlıklı
<i>ğır</i>	petrolden elde edilerek çatılara dökülen madde	kısa boylu otların yetiştiği açık alan
<i>gızıl</i>	altın	kızıl rengi
<i>halay</i>	daire, yuvarlak	oyun türü
<i>herre-</i>	dönmek, dolanmak	peşine düşmek, ardı sıra koşmak
<i>hış</i>	ilkel bir tarım aleti	köpeklerin boynuna takılan sivri uçlu demir tasma
<i>isdeh'li</i>	sevgili, yar	istekli, hevesli
<i>işde-</i>	çalışmak, işi olmak	geçmek, geçerli olmak
<i>kent</i>	tarım ve hayvancılık yapılan bölge	şehir
<i>köçür-</i>	göç ettirmek	evlendirmek
<i>küleh'</i>	rüzgâr	tahta kap
<i>oturağ</i>	yerleşik, göçebe olmayan	alçak iskemle
<i>örtüh'</i>	örtü	örtülü, örtülmüş olan
<i>öt-</i>	geçmek, geçip gitmek	kuş, horoz vb. ses çıkarması
<i>özeh'</i>	esas, öz, çekirdek	sapı yenen bir bitki
<i>payla-</i>	paylaştırmak	azarlamak
<i>sal-</i>	yerleştirmek, yerleşim yeri oluşturmak	düşürmek
<i>san</i>	hürmet edilen	ad, unvan
<i>sap</i>	iplik	arpa, buğday gibi bitkilerin harman edilmeden önceki hâli

Tablo 2'nin Devamı: Söylenişleri Aynı; Anlamları Farklı Olanlar

<i>sin-</i>	gizlenmek	bastırılmak, kırılmak
<i>sön-</i>	ölmek	ışık kararmak
<i>toplü</i>	dergi, mecmua	birlikte, beraber
<i>tumarrı</i>	süslü (kadın)	tımar edilmiş (hayvan)
<i>tüş-</i>	araçtan inmek	düşmek
<i>tüşme</i>	bir yere sonradan yerleşen, yabancı	düşmek işi
<i>yağır</i>	yara	ata eyersiz binmekten kaynaklanan yara
<i>yanan-</i>	oluşmak, meydana gelmek	memnun etmek
<i>yay</i>	yaz, bahar	esnek parça
<i>yét-</i>	erişmek, ulaşmak	yeterli olmak
<i>yoldaş</i>	eş, karı koca	yol arkadaşı

Tablo 2'de yer verilen söylenişçe aynı; anlamca farklı olan madde başı kelimelerin kullanımında Borçalı'da kelimelerin daha çok eskicil anlamlarının; Çıldır'da ise ölçünlü Türkiye Türkçesi anlamlarının tercih edildiği görülmektedir.

1.1.3. Söylenişleri Farklı; Anlamları Aynı Olanlar

Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzına dair mevcut metinlerde madde başı kelime olarak değerlendirilebilecek olan Türkçe kökenli sözlerden söylenişleri farklı; anlamları aynı olanların sayısı 43'tür. Bu sözlerden büyük bölümü (35 tanesi) isimdir; 8 tanesi ise fiil ve birleşik fiildir.

Tablo 3: Söylenişleri Farklı; Anlamları Aynı Olanlar

Madde Başı		Anlam
Borçalı	Çıldır	
<i>acığı tut-</i>	<i>acığı ele-</i>	kızmak, küsmek, gücenmek
<i>alov</i>	<i>aloy</i>	alev
<i>bacar-</i>	<i>bécer-</i>	başarmak, üstesinden gelmek
<i>cocuğ</i>	<i>çocuğ</i>	çocuk
<i>cüce</i>	<i>cücüh'</i>	civciv
<i>çert-</i>	<i>kert-</i>	çentmek, azıcık kesmek
<i>deleduz</i>	<i>deledüz</i>	mayası bozuk, soysuz
<i>dil de-</i>	<i>dilnen ağla-</i>	ağıt yakmak
<i>divağ</i>	<i>duvağ</i>	üzerinde hamur açılan bir mutfak aleti
<i>dünen</i>	<i>düneyin</i>	dün
<i>äll _iki kéçir-</i>	<i>ell _ikisini oğut-</i>	ölümün elli ikinci günü cenaze evinde yemek vermek ve Kur'an okumak
<i>ëyin</i>	<i>eyin</i>	sırt, beden
<i>epmeh' (etmeh')</i>	<i>epbeh'</i>	ekmek

Tablo 3'ün Devamı: Söylenişleri Farklı; Anlamları Aynı Olanlar

<i>ğabağ</i>	<i>gavağ</i>	ön
<i>ğımğıma</i>	<i>ğınğını</i>	âşığın sevdiğine söylediği türkü
<i>ğırdırrama</i>	<i>ğılışdama</i>	kestirme, kısa yol
<i>gizdin</i>	<i>gizgin</i>	gizli
<i>goğum</i>	<i>goyum</i>	akraba
<i>ğonşu</i>	<i>ğonşu</i>	komşu
<i>govun</i>	<i>ğavin</i>	kavun
<i>göğşeh'</i>	<i>göğçeh'</i>	güzel, sevimli
<i>haray</i>	<i>harây</i>	yardım, destek
<i>hêyva</i>	<i>ayva</i>	ayva
<i>igit</i>	<i>iğit</i>	yiğit, cesur
<i>könül</i>	<i>gönül</i>	gönül
<i>köveh'</i>	<i>göveh'</i>	göbek; merkez
<i>menimce</i>	<i>mence</i>	bence
<i>menimse-</i>	<i>benimse-</i>	benimsemek
<i>mennih'</i>	<i>bennih'</i>	benlik, kişilik
<i>min</i>	<i>bin</i>	bin (sayı)
<i>oğurluğ</i>	<i>oğurruğ</i>	hırsızlık
<i>oğursağ</i>	<i>oğru</i>	hırsız
<i>ovçu</i>	<i>oycu</i>	avcı
<i>örtüh'</i>	<i>örtü</i>	örtü, örtmeye yarayan nesne
<i>sarammala-</i>	<i>sarmala-</i>	sarmak, paketlemek
<i>tovuğ</i>	<i>toyuğ</i>	tavuk
<i>ulduz</i>	<i>ıldız</i>	yıldız
<i>varlı</i>	<i>varrı</i>	varlıklı, zengin
<i>yaşıl</i>	<i>yêşil</i>	yeşil
<i>yay</i>	<i>yaz</i>	yaz, bahar
<i>yiyesiz</i>	<i>yêsiz</i>	sahipsiz, kimsesiz
<i>yü-</i>	<i>yüy-</i>	yumak, yıkamak
<i>yüngül</i>	<i>yunğul</i>	hafif, kolay

Söylenişçe farklı; anlamca aynı olan kelimelerde her iki yörenin de kelimelerdeki ses olaylarının varlığı konusunda öne çıkan, birbirinden farklı genel bir özelliği görülmemektedir.

1.1.4. Borçalı'da Olup Çıldır'da Tespit Edilemeyenler

Farklı siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda varlık gösteren bu iki ağız yöresinde, eş zamanlı bir söz varlığı mukayesesi ile eldeki veriler uyarınca iki yöreden birinde olup diğesinde tespit edilemeyen sözlük malzemesine rastlanır. Burada belirtilen madde başı kelimelerin sadece Borçalı'ya özgü olduğu, Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında bu kelimeler ve anlamlarının kesinlikle bulunmadığı gibi bir iddia söz konusu değildir. Eş zamanlı bir mukayese ile aşağıdaki verilere ulaşılmıştır. Söz konusu özelliğe sahip madde başı sözlerin sayısı 156 olarak tespit edilmiştir. Bunlardan 111 tanesi isim; 45 tanesi fiil ve birleşik fiildir.

Tablo 4: Borçalı'da Olup Çıldır'da Tespit Edilemeyenler

Madde Başı	Anlam
<i>adını çek-</i>	adını anmak
<i>ağ bəçeh'li / ağsakğal</i>	aksakal, ileri gelen
<i>ağı dé-</i>	ağıt yakmak
<i>algı satğı</i>	alışveriş, ticaret
<i>apar-</i>	götürmek; yerine getirmek; göstermek
<i>aran</i>	rakımı düşük, sıcak yer
<i>arı</i>	tenha, sakin; rahat
<i>at çap-</i>	at yarışı yapmak
<i>bağır</i>	karaciğer
<i>balaban</i>	kamıştan yapılan bir tür nefesli çalgı
<i>balacalağ</i>	küçücük
<i>baramı</i>	ipek kurdu kepenegi
<i>bērē</i>	av beklenen yer, pusu yeri
<i>bezeh' vur-</i>	süslenmek
<i>bütöv</i>	bütün
<i>cincilim</i>	yemeklere katılan bir bitki türü
<i>çap эле-</i>	yayımlamak, neşretmek
<i>çatakla-</i>	bağla-
<i>çekme</i>	bot, asker botu
<i>çelen-</i>	nemlenmek, ıslanmak; çiselemek
<i>çengel</i>	çatal
<i>çit</i>	kumaş parçası
<i>damğalı</i>	kötü namlı
<i>dan-</i>	inkâr etmek
<i>dañ üzü</i>	seher vakti
<i>dayağlan-</i>	sığınmak, destek aramak
<i>dayandrağçı</i>	bir işe engel olan, son veren
<i>desdeh'</i>	telefon ahizesi
<i>deye</i>	çadır veya keçeden ibaret küçük barınak
<i>deyih</i>	ayrıntılı, belirli
<i>dodağlı</i>	konuskan, boşboğaz
<i>dögüş apar-</i>	dövüşmek, savaşmak
<i>döz-</i>	katlanmak, sabretmek
<i>dut çöreh' kes-</i>	paylaşmak; hatır saymak
<i>düğü</i>	ince bulgurdan yapılan bir çorba türü
<i>edi</i>	ağıt
<i>eğirdeh'</i>	yağda pişirilen bir tür çörek
<i>el bayramı</i>	millî bayram
<i>elçim</i>	tutam
<i>eyahla-</i>	ezmek, çiğnemek
<i>ğadağan</i>	yasak, yasaklanmış
<i>ğadağ эле- / gadağa goy-</i>	yasaklamak
<i>ğahaç</i>	güneşte kurutulmuş et
<i>ğahacı çık-</i>	zayıflamak
<i>ğalih</i>	bölme işleminde kalan sayı
<i>ğanacağlı</i>	akıllı, düşünceli

Tablo 4'ün Devamı: Borçalı'da Olup Çıldır'da Tespit Edilemeyenler

<i>ğaralan-</i>	şüphelenmek
<i>ğara yah-</i>	karalamak, iftira atmak
<i>ğarığdalı</i>	mısır
<i>ğarlı-</i>	yoldan çıkmak, bela aramak
<i>ğaş</i>	dağ yamacı
<i>ğatdama</i>	yağda pişirilen bir tür çörek
<i>ğavağ ğaytar-</i>	nişanda misafirlere ikramda bulunmak
<i>ğayğiya ğal-</i>	başkalarının derdiyle dertlenmek
<i>ğaylı</i>	süs
<i>ğaylılı</i>	süslü; arabozucu kadın
<i>ğayıt-</i>	dönmek, geri dönmek
<i>ğaytan</i>	elbisenin kenarına dikilen işleme
<i>gelirri</i>	anlamli, zengin
<i>ğallah</i>	camız sürüsü
<i>ğälme</i>	misafir, yabancı
<i>gerdeh' tut-</i>	güvey odasında perde ile özel bir bölüm yapmak
<i>gezeğen</i>	gezmeyi çok seven kadın
<i>ğolbasa</i>	sucuk
<i>ğol çek-</i>	imza atmak
<i>ğombul</i>	tombul, şişman
<i>ğonağcıl</i>	misafirperver
<i>ğonağlı ğaralı</i>	sık sık misafir ağırlayan kimse
<i>ğonağlılı</i>	misafir için hazırlanmış yiyecekler
<i>ğorçu</i>	bekçi
<i>ğoşa</i>	yan yana, birlikte
<i>ğoşluf ğaçma</i>	kızın, erkeğe kaçması
<i>ğömür- / yomur-</i>	yenmek, bozguna uğratmak
<i>ğötür ğoy elle-</i>	müzakere etmek, etraflıca düşünmek
<i>ğötür-</i>	kullanımdan kaldırmak
<i>ğöyüh'</i>	yemeği de yapılan bir bitki türü
<i>ğözeçci</i>	bekçi
<i>ğuda</i>	dünür
<i>ğurumşah</i>	alçak, onursuz; faydasız
<i>ğümacağ</i>	fitne çıkaran kadın
<i>ğür</i>	tür, çeşit; biçim
<i>ğürbegür</i>	dolu dolu, bol
<i>halay</i>	yuvarlak, daire
<i>ğalğal</i>	ağıl, hayvan barınağı
<i>hamı / hamsı</i>	kamu; hep, bütün
<i>hansı</i>	hangi, hangisi
<i>hedele-</i>	korkutmak, ürkütmek; yakalamak
<i>heyvere</i>	kaba, boşboğaz
<i>hisdi / isdi</i>	sıcak
<i>ğoreh'</i>	yemek, aş
<i>ikile-</i>	eklemek, ilave etmek

Tablo 4'ün Devamı: Borçalı'da Olup Çıldır'da Tespit Edilemeyenler

<i>inam</i>	güven, itimat
<i>isdığannı</i>	sıcakkanlı
<i>kalan</i>	varlıklı, zengin
<i>kelem / kelen</i>	lahana
<i>kend</i>	köy
<i>ketiyen</i>	yabani bir bitki türü
<i>kinzi</i>	yemeği de yapılan yabani bir bitki türü
<i>kizir</i>	bekçi; asker
<i>korala-</i>	sağlamlaştırmak
<i>köçeri</i>	göçebe
<i>köçgün</i>	göç etmiş kimse
<i>kövrel-</i>	duygulanmak
<i>menem de-</i>	övmek, mağrurlanmak
<i>nêçe</i>	ne kadar, kaç
<i>nêçenci</i>	kaçıncı
<i>oğrun</i>	gizli
<i>onda</i>	o zaman, o an
<i>oylah</i>	yer, mekân
<i>ölümü boğazına yığ-</i>	ölümü göze almak
<i>özbaşmalıh</i>	başbozukluk
<i>pota</i>	camız yavrusu; şişman adam
<i>püt-</i>	bükme, sarmak
<i>sahlanç</i>	misafire ayrılan yiyecek vb.
<i>san</i>	hürmet edilen kimse
<i>savla-</i>	söylemek, konuşmak
<i>seheng / seneh'</i>	su kabı
<i>sın-</i>	kırılmak
<i>sinah</i>	batıl inanç
<i>sinahcıl</i>	batıl inançlı
<i>stılcım</i>	kısa boylu, çok bilmiş kadın
<i>soytulma</i>	yemeği suda haşlayarak pişirme
<i>soyüdücu</i>	buzdolabı
<i>sumbatsız</i>	suratsız, çirkin
<i>şakğala-</i>	ayrılmak, bölünmek
<i>şüyüt</i>	yemeği de yapılan kokulu bir bitki
<i>talā</i>	ağaçsız, açık alan
<i>talvar</i>	çardak, gölgelik
<i>tapmaca</i>	bilmece, muamma
<i>tay</i>	taraf, yön
<i>taytuş</i>	yaşıt, emsal, denk
<i>tān</i>	eşit, denk; ölçülü
<i>tikinti</i>	bina
<i>tonğal</i>	ateş; yakılacak nesne
<i>torpağcılıh</i>	tarım
<i>torpağ sal-</i>	fethetmek, yerleşmek
<i>toy tut-</i>	eziyet etmek

Tablo 4'ün Devamı: Borçalı'da Olup Çıldır'da Tespit Edilemeyenler

tullanğı	döküntü, çör çöp
tüşme	bir yere dışarıdan gelen, sonradan yerleşen
ücalt-	yüceltmek, yükseltmek
ülgüç	ustura
ünvanna-	unvan vermek, ad vermek
yapıncı	çobanların giydiği kalın aba
yaramma	meydana gelme, oluşma
yaran-	meydana gelmek, oluşmak
yararmağan	hediye
yasala-	sakinleştirmek
yatah	hayvan barınağı
yat_üt_ol-	bitmek, sona ermek
yaylıh	mendil
yēlen- / yiyelen-	sahiplenmek, sahip çıkmak
yēlli	çabuk, hızlı
yıgıncah	topluluk, kalabalık
yıgılan- / yıgnal- / yığriş-	toplanmak, yığılmak
yumurta sök-	yumurta kırmak
yüzünü keçir-	yüz yaşını aşmak

1.1.5. Çıldır'da Olup Borçalı'da Tespit Edilemeyenler

Bu bağlamda tespit edilen madde başı ve Türkçe kökenli kabul edilen sözlerin sayısı 161'dir. Bunlardan 114 tanesi isim; 47 tanesi ise fiil ve birleşik fiildir.

Tablo 5: Çıldır'da Olup Borçalı'da Tespit Edilemeyenler

Madde Başı	Anlam
açar	anahtar
ağ	tuzak
alacalan-	karişmak, aslı bozulmak
alay	asker topluluğu
anıh	yemeğe katılan kızgın yağ, salça ve soğan karışımı
arıh	zayıf
asğır-	hapşırarak
az-	kaybolmak
bad	tuzak
bada sal-	tuzağa düşürmek
bada tüş-	tuzağa düşmek
beye	büyükbaş hayvan yemliği
bıldır	geçen yıl
bine	eski, esaslı
bineli	sağlam, muhkem
bölüh'	askerde taburu oluşturan birlikler
bulul	biçilmiş ot yığını
buyuğ-	çok üşümek, donmak

Tablo 5'in Devamı: Çıldır'da Olup Borçalı'da Tespit Edilemeyenler

<i>bürün-</i>	sarınmak, örtünmek
<i>cemdeh'</i>	ceset; insan veya hayvan ölüsü
<i>cız</i>	çizgi
<i>cil</i>	sazlık bitkisi
<i>cum-</i>	suya dalmak
<i>çağır-</i>	türkü söylemek
<i>çalmaahlı</i>	bir tür silah
<i>çalğı</i>	ahır süpürgesi
<i>çarçi</i>	tuhafiyeci
<i>çarğat</i>	başörtüsü, tülbent
<i>çiğit</i>	meyve çekirdeği; çekirdek
<i>çim-</i>	yıkanmak, yüzmek
<i>çimdir-</i>	yıkamak
<i>çöl</i>	tarla, çayır, ova
<i>çüt</i>	ekin ekme işi
<i>dar</i>	zorluk, sıkıntı
<i>darih-</i>	bunalmak, sıkılmak
<i>davarcıh</i>	dağarcık; yiyecek koymaya yarayan torba
<i>daylağ</i>	at, eşek yavrusu
<i>daz</i>	kel, saçsız baş
<i>dëyin</i>	diye, diyerek
<i>dëyişme</i>	âşık atışması
<i>dındılı / dıdılı</i>	küçük, ufak
<i>dıngılal- / dıngıldat-</i>	saz çalmak
<i>diloy</i>	eyeri sabit tutmaya yarayan ip
<i>din-</i>	durmak; yorulmak
<i>dirgen</i>	ot toplamaya yarayan çatal biçimindeki tarım aleti
<i>doluğ- / doluğsun-</i>	ağlamaklı olmak
<i>döşdüh'</i>	önlük, kadın önlüğü
<i>düz</i>	otlak, mera
<i>ede</i>	kadınların erkeklere söylediği bir seslenme ifadesi
<i>eğış</i>	ucu yassı ve yuvarlak, demir mutfak aleti
<i>elceh'</i>	tırpanı tutup kullanmayı sağlayan kulp
<i>elçilih'</i>	elçi gitme, kız isteme
<i>emlih'</i>	süt emme döneminde olan kuzu
<i>enih'</i>	köpek yavrusu
<i>eşüzen</i>	kevgir
<i>ezi</i>	eziyet
<i>fırfır</i>	giysi kenarına dikilen büzgü
<i>ğaba kuşduğ</i>	tan yeri ağarmadan önceki vakit
<i>ğakğa çek-</i>	kahkaha atmak
<i>ğan-</i>	anlamak, idrak etmek
<i>ğan ét-</i>	adam öldürmek
<i>gantarma</i>	at dizgini

Tablo 5'in Devamı: Çıldır'da Olup Borçalı'da Tespit Edilemeyenler

<i>ğaracı / ğaraçı</i>	âşıklar arasında bir makam adı
<i>ğaşğa</i>	atın alınındaki beyazlık; namussuz
<i>ğaşğâ isdi</i>	bir çorba türü
<i>ğavar-</i>	kabarmak, şişmek, yükselmek
<i>gedih'li</i>	astsubay
<i>ğetmer</i>	katmer; bir çeşit börek
<i>ğımı</i>	çorbası ve turşusu da yapılan bir bitki türü
<i>ğırh-</i>	koyunların yününü kırmak
<i>ğırhun</i>	koyunların yünlerinin kırılması
<i>gi-</i>	deli; aptal
<i>goğullü / kesmeli aş</i>	hamurla yapılan bir çorba türü
<i>gombal-</i>	şişmek
<i>ğoyut</i>	kavrulmuş buğdayın öğütülmüş hâli
<i>gözelleme</i>	âşıklık geleneğinde bir makam adı
<i>göze-</i>	yama yapmak
<i>ğulan</i>	tay
<i>ğuymağ</i>	kuymak
<i>güzgü</i>	ayna
<i>harava</i>	araba
<i>harıh</i>	su arki
<i>haşa</i>	eyerin altına konan keçe
<i>haşıl</i>	yarma veya bulgurla yapılan bir yemek türü
<i>hay_êle-</i>	çağırma, seslenmek
<i>hedih'</i>	kaynatılmış buğday
<i>hızeyh'</i>	kızak
<i>him</i>	evin temeli
<i>hodağ</i>	hayvan koşulan sabanı süren kimse
<i>irde-</i>	hor görmek
<i>iş Köy</i>	iç güveyi
<i>ķabarâ</i>	ayakkabı altına çakılan çivi
<i>ķılıç çal-</i>	savaşmak
<i>kösöy</i>	ateşi karıştırmaya yarayan odun parçası
<i>ķuşhana</i>	tencere
<i>kürtüh'</i>	sert kar, buz
<i>kürün</i>	küçükbaş hayvan yemliği
<i>lele</i>	baba; dede
<i>lolazda-</i>	yiyeceği hafifçe kızartmak
<i>mama</i>	hala
<i>maran</i>	tahtadan yapılmış tarım aracı
<i>merah'</i>	samanlık
<i>mırilla-</i>	hırlamak (köpek)
<i>neñceri</i>	nasıl
<i>oğurra-</i>	çalmak
<i>pampağlı</i>	hantal, yavaş
<i>pazağ</i>	yağsız et
<i>pışğı</i>	testere
<i>piçeneh'</i>	biçilecek alan, çayır

Tablo 5'in Devamı: Çıldır'da Olup Borçalı'da Tespit Edilemeyenler

<i>pilte</i>	gaz lambası fitili
<i>pişi</i>	yağda kızartılarak yapılan hamur işi
<i>ponçağ</i>	püskül, saçak
<i>poşgun</i>	yer sofrası
<i>potur</i>	dar paçalı, kırmalı pantolon
<i>sağ-</i>	hayvanın memelerini sıkarak süt almak
<i>sağın</i>	sağılan, süt veren hayvan
<i>sap</i>	harman edilmeye hazır, kurumuş ekin
<i>sarıyağ</i>	tereyağı
<i>sarsağ</i>	ahmak, salak
<i>sesde-</i>	seslenmek, çağırmak
<i>seyirt-</i>	koşmak, koşturmak
<i>sınığ</i>	kırık, sakat
<i>sınığcı</i>	kırık çıkıkçı
<i>sırı-</i>	yorgan dikmek
<i>sökün _ét-</i>	çoşmak, gürce akmak (su)
<i>sulağ / suluğ</i>	büyük ve küçükbaş hayvanların kışın su içtikten sonraki yiyeceği
<i>süystün</i>	ense
<i>şakğıltı</i>	şak şak biçiminde ses
<i>şênelt-</i>	şenlendirmek, yaşanır kılmak
<i>şırat</i>	kaymağı, peyniri alındıktan sonra arta kalan süt suyu
<i>tar</i>	ahırda tavukların üzerinde durduğu uzun, yatay tahta
<i>tarna</i>	tarla
<i>daşa tut-</i>	taşlamak
<i>tepitme</i>	az pişmiş, kalınca yufka
<i>tereh'</i>	raf
<i>tezeh'</i>	yakmak üzere kurutulmuş hayvan gübresi
<i>tez-</i>	kaçmak (hayvan)
<i>tiğ soyür-</i>	karişik olan tahilla samanı ayırt etmek
<i>tırtıy gop-</i>	ortalık karişmak
<i>tintini</i>	küçük topaç
<i>tokğaç</i>	çamaşır ve yünün kirini çıkarmaya yarayan kalın tahta
<i>tökül-</i>	hayvanlar meradan ağıla, ahıra girmek
<i>töre-</i>	çoğalmak
<i>töreme</i>	bir kimsenin çocukları, soyu
<i>tümen</i>	on bin erden oluşan askerî birlik
<i>tüteh'</i>	duman vererek yanan ateş
<i>tütün</i>	duman
<i>unnuca</i>	yemeği de yapılan bir bitki türü
<i>usda malı</i>	usta âşıkların koşukları

Tablo 5'in Devamı: Çıldır'da Olup Borçalı'da Tespit Edilemeyenler

<i>üşdü</i>	bir tür tüfek
<i>üz-</i>	koparmak
<i>yağış</i>	yağmur
<i>yaħa-</i>	yıkamak
<i>yaħan-</i>	yıkanmak
<i>yallı</i>	halay gibi el ele oynanan oyunların genel adı
<i>yallı tut-</i>	halay çekmek, oynamak
<i>yarma</i>	yemeklik, kırılmış buğday
<i>yayla-</i>	yaylaya gitmek
<i>yenge</i>	düğünde erkek tarafından kız tarafına; kız tarafından erkek tarafına giden bayan
<i>yırğala-</i>	sallamak
<i>yuğür-</i>	koşturmak

Tablo 4 ve Tablo 5'te yer verilen ve yalnız Borçalı veya Çıldır'da tespit edilen söz varlığının miktarı, ilgili yörelerdeki Türklerin uzun zaman birbirinden ayrı kalmalarının sonucu ortaya çıkabilecek tabii bir durum olarak değerlendirilmelidir. Ancak eldeki verilerden hareketle yapılacak geniş çaplı bir araştırmayla söz konusu ayrılıkların daha aza indirgenebileceğini söylemek mümkündür.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında Türkçe kökenli veya Türkçeleşmiş olup söyleniş ve anlamca Borçalı ve Çıldır'da ortak olan madde başı kelimelerin sayısı 231'dir. Bunlardan 146 tanesi isim; 85 tanesi ise fiil ve birleşik fiildir. Söylenişleri aynı; anlamları farklı olan Türkçe sözlerin sayısı ise 51'dir. Bunlardan 28 tanesi isim; 23 tanesi ise fiil ve birleşik fiildir. Söylenişleri farklı; anlamları aynı olan Türkçe kökenli madde başı kelimelerin sayısı 43'tür. Bunlardan 35 tanesi isim; 8 tanesi fiil ve birleşik fiildir.

Ayrıca Borçalı'da olup Çıldır'da tespit edilemeyen Türkçe kökenli madde başı kelimeler de mevcuttur. Bu kapsamda ele alınan kelimeler, 111 isim; 45 fiil ve birleşik fiil olmak üzere toplam 156 adettir. Aynı şekilde Çıldır'da olup Borçalı'da tespit edilemeyen Türkçe kökenli kelimeye de rastlanmıştır. Bunların sayısı ise 114 isim ve 47 fiil olmak üzere toplamda 161 tane dir.

642 adet Türkçe / Türkçeleşmiş madde başı kelimenin değerlendirmeye alındığı bu çalışma, aynı Türk boyunun çeşitli siyasî, sosyal ve kültürel sebeplerden ötürü ayrı düşmelerine karşın söz varlığının kullanımı açısından büyük oranda ortaklık göstermelerini ortaya koymuştur. Bu durum, dil üzerinden Türk toplumunun kültürel sürekliliğini belirtmesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2006). *Türkçenin Sözvarlığı*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Alimova, J. (2011). *Türkiye Türkçesi Ağzaları ile Kırgız Türkçesinin Söz Varlığı Açısından Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.
- Alyılmaz, S. (2002). Borçalı Karapapak / Terekemelerin Tarihine Dair, *Yeni Türkiye Dergisi (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı)*, (43), 288-291.
- (2003). *Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar: Hayatı-Sanatı-Şiirleri*, Ankara: Devran Yayınları.
- Demir, N. (2013). *Ankara Örneğinde Ağzaların Belgelemesi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2002). *Kars İli Ağzaları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağzalarının Sınıflandırılması*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ölmez, M. (2009). Türkiye'deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri, *Türk Dilleri Araştırmaları*, (19), 223-304.
- Şireliyev, M. (1962). *Azerbaycan Dialektologiyasının Esasları*, Bakı: Azerbaycan Devlet Tedris Pedagoji Edebiyatı Neşriyyatı.

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

- â** : a-o arası ünlü
ä : açık e ünlüsü
é : e-i arası ünlü (kapalı e ünlüsü)
ā : uzun a ünlüsü
ē : uzun e ünlüsü
ǎ : kısa a ünlüsü
ī : kısa i ünlüsü
ū : kısa u ünlüsü
ǔ : kısa ü ünlüsü
· : c-j arası ses
ç : normalden daha önde telaffuz edilen ve hafif sızıcı olan ç sesi
ġ : arka damak g sesi
ħ : arka damak sızıcı h sesi
h' : ön damak sızıcı h sesi
ķ : arka damak k sesi
ќ : ön damak k sesi (yalnız kalın ünlülerle)
ñ : damak n'si
Ç : ç-c arası ses
K : k-g arası ses
l : düşme eğilimi gösteren l sesi

ALAIN TOURAINE'İN DEMOKRASİ DÜŞÜNÇESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

AN OVERVIEW ON ALAIN TOURAINE'S CONCEPTION OF DEMOCRACY

Murat İNCE**

Öz:

Bu çalışma modernliğin felsefi mirası üzerine kapsamlı fikirler geliştirmiş olan Fransız sosyolog Alain Touraine'in demokrasi anlayışını incelemeyi amaçlamaktadır. Demokrasi düşüncesi, Touraine'in kuramsal çalışmalarının merkezinde yer alır. Touraine, toplumbilimsel düşüncesini, Aydınlanma akımının iki temel felsefi mirası ve modernliğin kurucu bileşenleri olarak gördüğü Özne ve Akıl kavramları üzerinden kurgular. Buradan hareketle, Özne ile Akıl ve toplumsal eyleyenler ile toplumsal sistem arasındaki ideal praksis alanını "demokrasi" olarak tanımlar. Touraine'de Özne düşüncesi ve demokrasi düşüncesi birbirine sıkı bir biçimde bağlıdır. Demokrasinin yöneticilerin temsilciliği, yurttaşlık ve iktidarın sınırlandırılması olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Demokrasinin bu üç boyutu arasında ülküsel bir denge yoktur, zira iktidarın her türlü özelliği demokrasi düşüncesiyle bağdaşmaz. Demokrasiyi boyutlarından sadece biriyle açıklamak yanıltır, demokrasi boyutları arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi temelinde tanımlanmalıdır. Yine Touraine'e göre demokratik bir toplumsal ve siyasal düzeni, ne salt bir farklılıkçılık ne de Aydınlanma Çağı'nın evrenselciliği kurabilir. Demokrasiyi zorunlu kılan, aynı bütünün içinde birbirlerinden farklı, hatta birbirlerine karşıt olan, kısacası aynı zamanda hem birbirlerine benzeyen hem de birbirlerinden ayrılan birey ve grupların bir arada yaşama zorunluluğudur.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Özne, Akıl, Modernlik, Alain Touraine.

Abstract:

This study aims to elaborate on the democracy conception of French sociologist Alain Touraine who has developed comprehensive thoughts about the philosophical heritage of modernity. The conception of democracy constitutes the core of Touraine's theoretical efforts. Touraine builds his sociological approach on the conceptions of Subject and Reason which he perceives as two fundamental philosophical legacy of Enlightenment stream and constitutive components of modernity. From this point of view, he defines the ideal domain of praxis between the Subject and Reason and between the social actors and social system as "democracy". In Touraine's understanding, the conception of Subject and the conception of democracy are strictly interrelated. Democracy has three dimensions including the representativeness of the governors, citizenship and yet the limitation of the power. There is no idealistic relationship between these three dimensions; hence any essentialist conception of the power is incompatible with the thought of democracy. It is false to explain democracy with only one of its dimensions, so democracy should be defined on the basis of interdependence between its dimensions. Also, according to Touraine, neither a pure differentialism nor the universalism of Enlightenment Epoch can establish the democratic social and political order. What makes democracy indispensable today is the sheer necessity of "living together" of the individuals and groups who exist within the same integrity differently and even in contrast to each other, and yet in brief who are both alike and divergent as well.

Keywords: Democracy, Subject, Reason, Modernity, Alain Touraine.

* Makale Gönderim Tarihi: 02.05.2016

Makale Kabul Tarihi: 21.11.2016

** Dr., TC Sayıştay Başkanlığı, muratince@sayistay.gov.tr.

GİRİŞ

Bu çalışma, Türk okurunun ilk kez “Modernliğin Eleştirisi” adlı kitabıyla tanıdığı günümüzde gelen toplumbilimcilerinden Fransız sosyolog Alain Touraine’in¹ düşünce dünyasına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Aydınlanma mirası ve modern toplumbilime getirdiği yeni açılımlarla adı ülkemizde sıkça anılmaya başlayan ve “Modernliğin Eleştirisi”, “Demokrasi Nedir?”, “Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?”, “Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma” ve “Başka Türklü Düşünmek” adlı kitapları Türkçe’ye çevrilmiş bulunan yazarın özellikle demokrasi kuramına olan katkısı üzerinde durulacaktır.

Alain Touraine, çoğunlukla ABD’de üretilen paradigmalara yaygınlık kazanmış olan toplumsal hareketler sosyolojisine 1980’lerin başından itibaren yeni ve Avrupa merkezli bir bakış açısı geliştirmiş, Aberto Melucci ile birlikte “yeni toplumsal hareketler” paradigmasını inşa etmiş bir sosyologdur. Kıta Avrupa’sında olduğu kadar Latin Amerika’da da geniş bir popülarite kazanmış olmasına rağmen Anglo-Sakson dünyasında yeterli ölçüde bilinmemektedir. Bir toplumsal hareket grubunda çalışırken geliştirdiği “müdahaleci sosyoloji” yaklaşımıyla sosyolojiye yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Buna göre, 3-4 kişilik bir sosyologlar ekibi, hareketin eyleyenleriyle (aktivistleriyle) bir odak grubu çalışması yaparlar, grup tartışmaları sırasında sosyologlar eyleyenlerin konularını, inançlarını, çelişkili sözlerini tespit edip eyleyenleri bunlar üzerinde düşünmeye sevk ederek hareketin dinamiklerini anlamaya çalışırlar.

Alain Touraine’in akademi dünyasında geniş yankılar uyandıran çalışmaları, toplumsal değişim ve toplumsal hareket alanındaki kuramsal tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Otuzdan fazla kitabı olan Touraine, kariyeri boyunca daha çok bireysel eyleyen (aktivist) ve grupların siyasal ve toplumsal hareketler içindeki rolü üzerinde durmuştur. Çalışmalarının esasını genel olarak bir eylem toplumbilimi oluşturmaktadır ve toplumun kendi geleceğini yapısal mekanizmalar ve toplumsal mücadeleler aracılığıyla biçimlendirdiğine inanmaktadır. Temel olarak üç dönemi kapsadığı söylenebilecek olan çalışmalarının ilk dönemini, aslen Latin Amerika’daki saha çalışmaları sırasında geliştirdiği, emek ve işçi sınıfının bilincine ilişkin sosyolojik incelemeleri oluşturur. İkinci dönem, daha çok toplumsal hareketlerle ilgilidir. Mayıs 1968 olayları, Latin Amerika’daki askeri müdahaleler ve Polonya’daki işçi hareketi üzerine çalışmalar sürdürürken, aynı zamanda kalkınma konusuyla ilgili sorunlara eğilmeye başladığı dikkat çeker. Çalışmalarının üçüncü dönemini ise, toplumsal hareketlerin kurucu bir unsuru olarak özne düşüncesi teşkil etmektedir.

¹ Alain Touraine 3 ağustos 1925’te, Hermanville-sur-Mer’de doğmuştur. 1950-1958 yılları arası Centre national de la recherche scientifique’de (CNRS) araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 1960’tan bu yana çalıştığı Ecole des hautes études en sciences sociales’de (EHESS), Centre d’analyse et d’interventions Sociologiques (CADIS) müdürü olarak görev yapmıştır. 1968-1969 yılları arasında Paris-Nanterre Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde profesörlük de yapmış olan Touraine, son dönem Fransız toplumbiliminin önde gelen isimlerinden biridir. Aynı adı taşıyan yapıtıyla (Sociologie de l’action-1965) eylem toplumbiliminin öncülüğünü yapmış, özellikle de 80’li yıllarda, EHESS’teki çalışmaları doğrultusunda, toplumsal hareketler-toplumsal eyleyenler üzerine geliştirdiği yaklaşımlarla dikkati çekmiştir.

Demokrasi düşüncesi, Alain Touraine'in kuramsal çalışmalarının merkezinde yer alır. Bir bütün olarak modernliğin tarihsel-toplumsal analizi üzerinde odaklanan Touraine, toplumbilimsel düşüncesini, Aydınlanma akımının iki temel felsefi mirası ve modernliğin kurucu bileşenleri olarak gördüğü Özne ve Akıl kavramları üzerinden kurgular. Diğer bir deyişle hareket noktasını, Özne ve Akıl arasındaki modernliğe özgü gerilimli ilişkiler oluşturmaktadır. Bu mirasın ve bileşenlerinin toplumsal/felsefi çözümlenmesini, toplumsal sistem ile eyleyenler (aktivistler) arasındaki ideal praksisin siyasal alanı olarak gördüğü demokrasiyle bütünlükler. Touraine'e göre demokrasi, Öznenin Akıl ile, eyleyenlerin toplumsal sistem ile, farklılığın eşitlik ile ve son olarak çeşitliliğin birlik ile bir arada var olma biçimidir. Başka bir deyişle, Özne ile Akıl ve eyleyenler ile toplumsal sistem arasındaki gerilimli ilişkileri, birinden diğeri pahasına vazgeçmeyi gerektirmeyecek bir bağlamda kurgulamanın siyasal olanaklarını sunan bir yoldur demokrasi. İlk kez "Modernliğin Eleştirisi"² adlı kitabında kuşatıcı bir biçimde yer verdiği çığır açıcı fikirlerini, yine bu kitabın devamı niteliğindeki "Demokrasi Nedir?" ve "Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?" adlı kitaplarıyla somut bir içeriğe kavuşturmuştur.

1. ALAIN TOURAINE DÜŞÜNÇESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Alain Touraine'in düşüncelerinin ana eksenini modernliğin iki temel mirası olarak gördüğü Özne ve Akıl kavramları oluşturur. Touraine modernliğin, Özne ile Akılın, özneleştirme ile akılcılaştırmanın, giderek birey ve toplumun ahenkli bir bileşimi olarak ele alınması gerektiğini savunur. Bu unsurlardan birinin diğeri aleyhine merkeze alınması, diğer bir deyişle modernliğin salt Özne ya da salt Akıl temelli olarak kurgulanması olumsuz kavrayışlara kapı aralar. Touraine'e göre, en iddialı biçimiyle modernlik düşüncesi, insanın yaptığıyla bir olduğunun, dolayısıyla da, bilim, teknoloji ya da yönetimin daha etkili kıldığı üretimle, toplumun yasayla örgütlenmesi ve çıkarların, ama aynı zamanda da, tüm kısıtlamalardan kurtulma isteğinin harekete geçirdiği kişisel yaşam arasında bir denklik ilişkisinin olması gerektiğinin olumlanmasıdır (Touraine, 1995: 13).

² Fransa'da, olağanüstü bir ilgiyle karşılanan "Critique de la Modernité (1992)" (Modernliğin Eleştirisi), yazarın dilimize çevrilen ilk kitabıdır (Yapı Kredi Yayınları [YKY], 1994, 1995). Bu kitabın bir uzantısı olan "Qu'est-ce que la démocratie? (1994)" (Demokrasi nedir?), 1997'de Türkçe'de yayımlanmıştır (YKY). Yazarın dilimize çevrilen diğer kitapları şunlardır: "Pourrons-Nous Vivre Ensemble?/Egax et Différents (1997)" (Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz? (YKY, 2000), "Le monde des femmes (2006)" (Kadınların Dünyası-Kırmızı Yayınları, 2007), "Un nouveau paradigme: pour comprendre le monde d'aujourd'hui (2005)" (Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma-YKY, 2007) ve "Penser autrement (2007)" (Başka Türü Düşünmek-Kırmızı Yay., 2008). Yazarın Diğer Bazı Eserleri: L'évolution du travail ouvrier aux usines Renault (1955), Sociologie de l'action (1965), La Conscience ouvrière (1966), Le Mouvement de mai ou le Communisme utopique (1968), La Société post-industrielle (1969), Université et Société aux Etats-Unis (1972), Production de la société (1973), Vie et Mort du Chili populaire (1973), Pour la sociologie (1974), La Société invisible (1974), Les Sociétés dépendantes (1976), Un désir d'histoire (1977), Lutte étudiante (1978), Mort d'une gauche (1979), L'après socialisme (1980), Le pays contre l'Etat (1981), Solidarité (1982), Le Mouvement ouvrier (kolektif, 1984), Le Retour de l'acteur (1984), La parole et le sang (1988), La Voix et le Regard: sociologie des mouvements sociaux (1993), Lettre a Lionel, Michel, Jacques, Martine, Bernard, Dominique... et vous (1995), Le grand refus: Reflexions sur la grève de décembre (1995), Eguaglianza e diversità: i nuovi compiti della democrazia (1997), Sociologia (1998), Comment sortir du libéralisme? (1999), La recherche de soi: dialogue sur le sujet (2000), Un débat sur la laïcité (2004), Si la gauche veut des idées (2008), Après la crise (2010), Carnets de campagne (2012), La fin des sociétés (2013), Nous, sujets humains (2015).

Salt akılcılaştırmaya dayalı modernlik düşüncesi, eski düzenlerin yıkılması ve nesnel ya da araçsal akılcılığın utkusuyla tanımlandığı ölçüde, özgürleştirme ve yaratım gücünü yitirir. Akılcılaştırmaya dayalı modernlik düşüncesinin aşırı biçimi, Özneyi akılcı bir düzenleme iradesinin edilgen bir nesnesi olarak görme, dolayısıyla akılcı salt bir güçlülük aracına indirgeme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bugün örneklerini daha çok post modern paradigmalarda gördüğümüz modernliğin salt özneleştirilmeye dayalı kavranışı ise, totaliter ya da araçsalı aklın her türlü öznelik imkânını ortadan kaldıran düzenleyici tavrından duyulan ürküntünün akıldışı bir anlatımı olması ölçüsünde, özneyi toplumsal sistemden kopartan radikal bir farklılığın tuzağına düşer. Touraine'e göre toplumsal sistemle edimcilerin kopukluğunu ifade eden bu durum, Öznenin totaliter bir sapmasıdır.

Touraine, Özneyi aynı zamanda hem yaşamı ve eylemi örgütleme istenci, hem de egemen olanlar ve sömürgecilerin aygıtları tarafından tehdit edilen kültürel kimliğin savunulmasıyla tanımlar. “Özne bir mutlak değildir, içeriği aklın içeriğiyle aynı değildir. Ama bundan dolayı da toplumsal, kültürel ya da bireysel tikelliklere indirgenemez. Bireysel ya da kolektif bir Ben de değildir. Özne ancak kendisinin kanıtlanmasıyla üretim ve işletme aygıtlarına karşı verilen savunmaya dayalı mücadele arasındaki bağla kendini oluşturur. Özne/Ben de kendisini, yine bu bağ aracılığıyla kanıtlar” (Touraine, 1995:350).

Touraine'e göre Özne, bireyin bir eyleyen olmak için verdiği çabadır. Ne bireyi yaptığıyla özdeş kılan deneyimin bütünüyle, ne de bireye yön gösterip bir eğilim kazandıracak bir üst ilkeyle karıştırılabilir. “Öznenin, kendi kendinin üretiminden başka bir içeriği yoktur. Durmadan hareket eden, düzensiz ve dengesiz bir evrende kendi kendisinin parçalanmasına karşı direnme gereksinimi ve isteği dışında hiçbir davaya, hiçbir değere, hiçbir yasaya hizmet etmez” (Touraine, 2000a:27). Bir özgürlük kesinlemesi olarak Özne, onu bir yandan dünyanın düzenine, bir yandan da topluluğun düzenine uydurmak isteyen tüm ideolojilere karşı savaş verir. Günümüz dünyasına özgü çarpıcı bir gerçekliğin anlatımı olan ekonomi dünyasının bütünlüğüyle kültür dünyasının bölünmüş çeşitliliği/kapalı evreni arasındaki kopukluğu giderebilecek yegâne yol Öznenin siyasasıdır (Touraine, 2008:7-25). “Ekonomiyle kültür arasındaki kopukluğa getirilebilecek tek çözüm ve ekonomik değişimim efendilerine ya da toplulukçu diktatörlere karşı koyabilecek toplumsal hareketlerin tek olası kaynağı Özneye çağrıdır. Özne yalnızca bir özgürlük kesinlemesi değildir, aynı zamanda toplumsal bir harekettir” (Touraine, 2000a: 28).

Alain Touraine, Özne-yönelimli toplumbilim kavrayışına duyulan ihtiyacı şu şekilde açıklar: “Eyleyen ve Özne-yönelimli bir toplum geliştirme ihtiyacı kaynağını, norm üretici/kural koyucu toplumsal sistem düşüncesinin zayıflamış olmasından alır ve kapitalizm ve endüstrileşmenin, toplumsal yaşam üzerindeki kontrollerini olanaklı kılan yasal ve siyasal kurumlarından tedrici olarak yoksun hale gelmeleriyle birlikte, sözü edilen bu norm üretici/kural koyucu toplumsal sistem düşüncesi iyiden iyiye sarsılmaya başlamıştır. Sistem sosyolojisi ve eyleyen sosyolojisinin birbirlerini bütünüyle dışlayamayacağı ortada olmakla birlikte, ikincisinin günümüz toplumunun keşfedilmesinde daha üstün bir kapasitesi vardır” (Touraine, 2000b: 909).

Birey toplum geriliminde anlamlı bir birlikteliğin gerçekleştirilebilmesinin, ne Öznenin totaliter bir sapmasıyla, ne de Aklın salt bir güçlülük aracına indirgenmesiyle mümkün olabileceğini savunan Touraine, Modernliğin, Akılla Öznenin, akılcılaştırmayla özneleştirilmenin, toplumsal sistemle eyleyenlerin, Rönesans ruhuyla Reform ruhunun, bilimle özgürlüğün gerilimlerle dolu bağıntısı olarak yeniden tanımlanmasını önerir. Modernliği, kendisini akılcılaştırmaya indirgeyen bir tarihsel gelenekten kurtarmayı ve ona kişisel özne ve özneleşme temasını dahil etmeyi amaçlamaktadır. “Modernlik tek bir ilkeyi, hele de aklın egemenliğini engelleyen şeylerin yıkımını temel almaz; Akıl ile Öznenin diyalogundan oluşur. Akıl olmadığında Özne, kendi kimlik saplantısına takılır kalır, Özne olmadığı takdirde de, Akıl bir güçlülük aracına dönüşür” (Touraine, 1995: 18).

2. ALAIN TOURAINE'İN DEMOKRASİ DÜŞÜNCESİ

Touraine'in düşünce dünyasına olduğu kadar toplumbilim düşüncesine de egemen olan temel kaygı, nesnel olan ile öznel olan arasındaki, araçsal akıl ile bellek ya da yaratıcı düş gücü arasındaki ve dahası günümüz dünyasının özgül bir sorunu olarak pazarın ve teknoloji dünyasının araçsallığıyla kültürel kimliklerin kapalı evreni arasındaki giderek artan ayrımların bağdaştırılmasıdır. Touraine, bu ayrımların öncelikle somut toplumsal eyleyen (Özne) düzeyinde bağdaşması gerektiğine inanır. Bu bağdaşımın gerilimlerle dolu toplumsal/siyasal düzenini demokratik kültür oluşturur. Günümüz düşüncesinde ahlak felsefesiyle siyasal felsefe nasıl birbirine sıkı sıkıya bağlıysa, Touraine için demokratik kültür de zorunlu olarak Özne düşüncesine aynı biçimde bağlıdır. Bu kaygılarla hareket eden Touraine, demokrasiyi, evrenselin yerel özelliklere karşı zaferi olarak değil, araçsal aklın birliğiyle belleklerin çeşitliliğini, mübadeyleyle özgürlüğü birleştirmeyi sağlayan kurumsal güvenceler bütünü olarak tanımlamak gerektiğini vurgular.

“Modernlik akıl ve özne, akılcılaşıma ve özneleşme arasındaki bağın zor yönetimine dayandığından, öznenin kendisi araçsal akıl ile kişisel ve toplumsal kimliği bağdaştırmak üzere bir çaba olduğundan, demokrasi en iyi, akılcı düşüncüyü, kişisel özgürlüğü ve kültürel kimliği bağdaştırma istenciyle tanımlanır” (Touraine, 1997: 28).

Touraine'e göre demokrasiyi yöneticilerin düzenli aralıklarla yönetilenler tarafından serbest seçimlerle belirlenmesi olarak tanımlamak aynı zamanda demokrasinin varlığı için zorunlu olan kurumsal mekanizmayı da açıkça tanımlar. Demokrasi, devletin eşsiz gücüyle yurttaşlarını haklarını koruduğu siyasal bir alan oluştuğunda var olur (Touraine, 2007: 56-60). Bu anlayış halkla iktidar arasında doğrudan bir uyum düşüncesine karşıdır, çünkü halk yönetmez, yalnızca onun adına konuşanlar yönetir ve buna koşut olarak, devlet yalnızca halkın duygularının anlatımı olamaz, çünkü aynı zamanda siyasal bütünün birliğini sağlayan, onu temsil eden ve dış dünyaya karşı savunan kurumsal bir aygıttır. “Devleti özel yaşamdan ayıran uçurum siyasal kurumlar ve yasa tarafından tanınıp güvence altına alındığında demokrasi var olur. Demokrasi prosedürlere indirgenemez, çünkü devletin birliğiyle toplumsal eyleyenlerin çokluğu arasında bir aracılık bütünü temsil eder. Bireylerin temel haklarının güvence altına alınması gerekir; aynı zamanda bireylerin kendilerini birer yurttaş olarak duyumsamaları ve toplu yaşamın oluşumuna katılmaları gerekir” (Touraine, 1997: 45). Birbirinden ayrı kalması

gereken iki dünyanın -devlet ve sivil toplum-, siyasal yöneticilerin temsilciliği sayesinde aynı zamanda birbirine bağlı olması gerektiğini vurgulayan Touraine, temel haklara saygı, yurttaşlık ve yöneticilerin temsilciliği olmak üzere demokrasinin üç boyutunun varlığından söz eder ve demokrasiyi bunlar arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinin oluşturduğuna dikkat çeker.

Demokrasi ilkin yöneticilerin temsilciliğini, başka bir deyişle siyasilerin aracılığını ve temsilciliğini yapacağı toplumsal eyleyenlerin varlığını gerektirir. Sivil toplum pek çok toplumsal eyleyenden oluştuğuna göre, demokrasi ancak çoğulcu olduğu ölçüde temsilciliğe olanak sağlar. Demokratik bir toplumun ikinci özelliği, seçmenlerin yurttaş olmaları ve kendilerini yurttaş olarak kabul etmeleridir. Yönetilenler yönetimle ilgilenmiyor, siyasal bir topluma değil de yalnızca bir aileye, bir köye, bir mesleğe, bir etnik kimliğe ya da dinsel bir mezhebe ait olduklarını duyumsuyorlarsa, yöneticilerin serbest seçimle belirlenmesi işe yaramaz. Bir siyasal topluluk (polity) ve dolayısıyla bir ülke tanımına dayandırılmamış bir demokrasi düşünülemez. Son olarak demokrasinin üçüncü boyutunu, yöneticilerin iktidarının sınırlandırılması oluşturur. Yöneticilerin iktidarı, öncelikle seçimin varlığından ötürü ve daha somut olarak bakıldığında iktidarın hangi sınırlar içinde çalışacağını belirleyen yasalardan ötürü sınırlanmalıdır. Touraine'e göre, bu boyutlardan her biri ötekilerden ayrılma eğilimindedir, ama aynı zamanda her biri birbirini tamamlayabilir.

Demokrasinin üç boyutu arasında hiçbir ülküsel denge yoktur. Temsilcilik, yurttaşlık ve iktidarın temel haklarla sınırlanışının bir arada bulunması her zaman demokrasinin oluşması için yeterli değildir. Bu üç boyutu bir arada tutan bağın olumsuz/gergin bir içeriği vardır. Bunun nedeni tam olarak temel bir iktidar ve yasallaştırma (meşrulaştırma) ilkesinin var olmayışında yatar. Zira, iktidarın her tür özselliğinin yadsınması demokrasi için kaçınılmazdır.

Touraine, demokrasiyi kurmak için, devleti, siyasal toplumu ve sivil toplumu birbirinden ayırmak gerektiğini savunur. "Demokrasi siyasal toplumu içerir, ama hem siyasal toplumun özerkliğiyle tanımlanır, hem de bu toplumun devletle sivil toplum arasındaki aracılık rolüyle. Devletle sivil toplum, aracısız, doğrudan doğruya karşı karşıya geldiklerinde, sonuçta birinden biri kazanacaktır, ama kazanan hiçbir zaman demokrasi olmayacaktır" (Touraine, 1997: 65).

"Demokrasi ancak, sivil toplumla devletin kendilerine özgü, hatta çoğunlukla birbirine karşıt mantıkları olduğu kabul edildiğinde ve bunların aralarındaki ilişkiyi yönetmek üzere her ikisinin karşısında özerk bir siyasal sistem bulunduğu var olabilir. Bu da demokrasinin, tüm toplumun değil, siyasal toplumun bir var olma biçimi olduğunu, ayrıca siyasal toplumun demokratik yapısının sivil toplumla ve devletle ilişkilerine bağlı olduğunu anımsatır" (Touraine, 1997: 70).

Özneyi hem akıl, hem özgürlük, hem de bellek olarak tanımlayan Touraine, öznenin bu üç özelliğinin demokrasinin üç boyutuyla uyduğunu belirtir, "çünkü ortak bir kimliğe çağrı siyasal örgütlenmeye farklı toplumsal grupların çıkar ve değerlerinin temsili biçiminde yansır; akla güven Fransız Devrimi'nin istediği biçimiyle yurttaşlık izleğine çıkar; doğal hakka çağrıya gelince, doğrudan doğruya özgürlük düşüncesine ve bireyin temel haklarını korumak için devlet iktidarını sınırlamayı hedefleyen bireyci bir toplum görüşüne bağlanır" (Touraine, 1997: 185).

Demokrasiyi boyutlarından birine indirgeyerek açıklamak yanlıştır. Demokrasi nasıl bütünlleştirici ve seferberlikçi bir yurttaşlığa indirgenemezse, olumsuz bir özgürlüğe, keyfi iktidara karşı korunmaya da indirgenemez, çünkü demokrasi, evrensel özelin, teknoloji dünyasıyla simgesel dünyaların, göstergelerle anlamın bağdaşmasıyla tanımlıdır. “Bu demokrasi, ne basit bir prosedürler bütünüdür, ne de halk demokrasisi; birbirini tamamlayan, ancak hiçbir zaman tek yönelim ilkesinde kaynaşamayacak unsurların hep sınırlı kalacak bir bütünlüğüne ulaşmak üzere gösterilen bir çalışma, bir çabadır” (Touraine, 1997: 187).

Demokrasiyi yöneticilerin temsilciliği, yurttaşlık ve iktidarın sınırlandırılması boyutları ile devlet, sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi temelinde tanımlayan Touraine, demokratik bir yönetim biçiminin demokratik kişiliklerin var olmasına dayandığını vurgular. Ona göre demokrasinin birincil amacı, pratik dünyanın oluş dünyasından, geleceğin geçmişten ayrılmasına direnebilecek özne-bireylerin yaratılması olmalıdır. Ötekinin yadsınmasını ve akıl dışılığı demokrasi için ölümcül tehlikeler olarak görür. Kısacası demokratik toplum, olası en zengin kültürel çeşitliliği, aklın olası en geniş biçimde (tüm zenginliğinden yararlanarak) kullanılmasıyla birleştiren, evrensel olanı özel olanla, birliği farklılıkla ve kültürü doğayla bağdaştıran toplumdur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Alain Touraine'in birlik ve gerilimlerle dolu düşünce dünyasının gerisinde modernliğin iki temel kurucu ilkesi olarak gördüğü Akıl ve Özne düşüncesi yatar. Bu iki kurucu ilkeyi, tarihsel olarak devraldıkları, bir yanda tahakkümcü (aklın otoriter kullanımı) diğer yandan ise aşırı özgürlükçü/liberal (radikal bir farklılığın anlatımı olarak bireycilik) bir nitelik taşıyan olumsuz içeriklerinden arındırmaya çalışan Touraine, Modernliği Akıl ve Öznenin diyalektik bir birliği olarak yeniden tanımlama çabası içindedir.

Touraine'e göre Akıl, toplumsal alanda toplumsal sistem düşüncesine karşılık gelir, Özne ise toplumsal eyleyenlere işaret eder. Bir toplum ne salt akla dayalı olarak toplumsal sistem temelinde, ne de salt özneye dayalı olarak toplumsal eyleyenler temelinde kurulabilir. Salt akla dayalı bir toplum tasavvuru, aklın otoriter kullanımına, cumhuriyetçi ideolojinin aşırı biçimlerinden faşist diktatörlüklere dek uzanan bir dizi tahakkümcü toplum modeline kapı aralar. Öte yandan salt özne merkezli bir toplumsal yaşam tasavvuru da, daha çok günümüz post modern paradigmalarda ifadesini bulan ve toplumsal eyleyeni, toplumsal sistemden kopartarak radikal bir farklılığın kapalı evrenine sürükleyen başka bir sakınca-ya işaret eder. İdeal bir toplumsal yaşam, Özne ile Aklın, toplumsal eyleyenler ile toplumsal sistemin farklılık içinde birliğiyle tanımlanır.

Touraine, Özne ile Akıl ve toplumsal eyleyenler ile toplumsal sistem arasındaki ideal praksis alanını “demokrasi” olarak tanımlar. Bu anlamda Touraine'de Özne düşüncesi ve demokrasi düşüncesi birbirine sıkı bir biçimde bağlıdır. En kısa tanımıyla demokrasi, öznel-ler arasındaki ilişkilerin kurumsal düzenlenişidir. Demokrasinin var olma nedeni, ötekinin tanınması, kabul edilmesidir.

Demokrasinin yöneticilerin temsilciliği, yurttaşlık ve iktidarın sınırlandırılması olmak üzere üç boyutu vardır. Demokrasinin bu üç boyutu arasında ülküsel bir denge yoktur. Zira iktidarın her türlü özelliği demokrasi düşüncesiyle bağdaşmaz. Yine demokrasiyi yukarıda sözü edilen boyutlarından sadece biriyle açıklamak yanlıştır. Örneğin demokrasinin liberaler tarafından yapıldığı gibi baskın olarak iktidarın sınırlandırılması unsuruyla tanımlanması durumunda, demokrasinin yaşam alanı olan siyasal alanın bir pazara, oy verenlerin de birer tüketiciye indirgenmesi tehlikesiyle karşılaşılır. Demokrasiyi yöneticilerin temsilciliğiyle tanımlamak ise demokrasiyi bir prosedürler bütününe indirgeme sakıncasını beraberinde getirir. Ve son olarak demokrasi sadece yurttaşlıkla tanımlandığında, ötekinin tanınmasında baş gösterecek sorunların siyasal/organik bir birlik adına göz ardı edilmesine davetiye çıkartılmış olur. Touraine'e göre sayılan bu ve benzeri sakıncaları gidermenin yegâne yolu, demokrasiyi boyutları arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi temelinde tanımlamaktır.

Demokrasinin üç boyutu arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinin diğer bir görünümünü devlet, sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki ilişkiler oluşturur. Demokrasiyi kurmak için, devleti, siyasal toplumu ve sivil toplumu birbirinden ayırmak gerekir. Bu ayırımın olası en zengin farklılıklar içinde, olası en büyük birliğin bir anlatımı olmaktan çıkması, toplumu, ya devletle sivil toplumun özdeşleşeceği totaliter bir mecraya ya da devletle sivil toplumun birbirinden bütünüyle ayrışacağı radikal bir farklılığın tuzağına sürükleyecektir. Her iki durumda da demokrasiden söz etmek mümkün değildir. Demokrasi ancak, sivil toplumla devletin kendilerine özgü, hatta çoğunlukla birbirine karşıt mantıkları olduğu kabul edildiğinde ve bunların aralarındaki ilişkiyi yönetmek üzere her ikisinin karşısında özerk bir siyasal sistem bulunduğu var olabilir. Kısacası, Touraine'e göre ne salt bir farklılık ne de Aydınlanma Çağı'nın evrenselciliği kurabilir demokratik bir toplumsal ve siyasal düzeni. Demokrasiyi bugün zorunlu kılan, aynı bütünün içinde birbirlerinden farklı, hatta birbirlerine karşıt olan, kısacası aynı zamanda hem birbirlerine benzeyen hem de birbirlerinden ayrılan birey ve grupların bir arada yaşama zorunluluğudur. Bu zorunluluk demokrasinin toplumsal, siyasal ve ahlaki içeriğinin de bir anlatımı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Touraine, A. (1995). *Modernliğin Eleştirisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, A. (1997). *Demokrasi Nedir?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, A. (2000a). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, A. (2000b). A Method For Studying Social Actors, *Journal Of World-Systems Research, Fall/Winter*, 6 (3), 900-918.
- Touraine, A. (2007). *A New Paradigm for Understanding Today's World*, Cambridge: Polity Press.
- Touraine, A. (2008). *Başka Türli Düşünmek*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

TRABZON'DA ENGELLİ KADIN PROFİLİ^{*,**}

THE PROFILE OF WOMEN WITH DISABILITIES IN TRABZON

Nezahat ALTUNTAŞ^{***}
Gülmelek DOĞANAY^{****}

Öz:

Günümüzde engelliler önemli bir toplumsal kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Engellilerin topluma katılmalarının ve toplumun aktif bir üyesi olmalarının önünde önemli engeller bulunmaktadır. Ancak engellilerin kadın olması durumunda söz konusu engeller artmakta, engelli kadının toplumdaki görünür-lüğü sınırlı kalmaktadır. Bu makalenin amacı, Trabzon'daki engelli kadınların genel bir sosyo-ekonomik çerçevesini çizmek ve böylece Trabzon'daki engelli kadınların toplumdaki konumunu analiz etmektir. Makale 2015 yılında gerçekleştirilen alan çalışması verilerine dayanmaktadır. Alan çalışmasına, Trabzon'un bütün ilçeleri dâhil edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Trabzon'daki engelli kadınların konumu Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına karşın, söz konusu kadınların önemli sorunları ve dezavantajları bulunmaktadır. Engelli kadınların özellikle eğitim, iş ve sağlık alanlarında önemli sorunlar yaşadığı, yoksullukla mücadele ettiği ve şiddete maruz kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Kadın, Engelli Kadın, Sosyo-Ekonomik Göstergeler.

Abstract:

People with disabilities emerge as an important social category nowadays. There are many barriers for people with disabilities to participate to the society and to be an active member of society. However women with disabilities live much more problems than men and to be bound their visibility in society. The aim of this article is to draw a socio-economic frame of women with disabilities in Trabzon and thus analyze their position in society. This article is based on the results of a field research accomplished in 2015. The field research includes all the districts of Trabzon. According to the results of research, condition of women with disabilities in Trabzon are better than average of Turkey. However these women have important problems and disadvantages. It has been observed that women with disabilities live some problems especially concerning education, work and health, struggle with poverty and experience violence.

Keywords: Disability, Woman, Women with Disabilities, Socio-Economic Indicators.

* Makale Gönderim Tarihi: 25.08.2016

Makale Kabul Tarihi: 29.11.2016

** Bu makale, "Trabzon'da Engelli Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Projesi" kapsamında elde edilen verilere dayanmaktadır. Proje, Trabzon Valiliği koordinasyonunda KTÜ Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yürütülmüş ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından EDES Programı kapsamında finanse edilmiştir. Proje yürütücüsü Prof. Dr. Nezahat Altuntaş, proje araştırmacıları, Prof. Dr. Türkan Erbay Dalkılıç, Arş. Gör. Gülmelek DOĞANAY, Arş. Gör. Şölen KÖSEOĞLU HENDEN, Arş. Gör. Mehtap ERDOĞAN, Arş. Gör. Çağrı Doksan ÇOLAK, Arş. Gör. Muhammed Yunus BİLGİL'dir.

*** Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, naltuntas@ktu.edu.tr.

**** Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, melekaev@ktu.edu.tr.

GİRİŞ

Engelliler, tüm toplumlarda görünür olmaya başlayan önemli bir toplumsal kategori olarak son zamanlarda dikkatleri üzerine çekmektedir. Engellilik çeşitli şekillerde tanımlansa da genel olarak, “kişinin organlarında oluşan fonksiyonel bir hasar ya da normal aktivitelerini yerine getirmedeki kısıtlılık nedeniyle, toplumda ihtiyaç duydukları hizmetlere erişememesi ve böylece toplumda dezavantajlı duruma düşerek sosyal engellenme durumunun oluşması” şeklinde tanımlanabilir. Günümüzde artık geniş bir engellilik literatürü bulunmakta ve engelliliğin insanlığın normal bir durumu olarak algılanması yönünde çabalar devam etmektedir.

Engellilerin topluma katılmalarının ve diğer insanlar gibi toplumun aktif bir üyesi olmalarının önünde önemli engeller bulunmaktadır. Ancak engellilerin kadın olması durumunda söz konusu sorunlar katlanarak artmakta, engelli kadının toplumdaki görünürlüğü daha da sınırlanmaktadır. Örneğin tekerlekli sandalyeye ulaşmış bir erkek engelli artık tek başına sokaklarda, zorlanarak da olsa, görünür olabilirken, aynı durumdaki engelli kadınlar için bunu söylemek oldukça zordur. Bu durumda, toplumsal cinsiyet bağlamında kadına yüklenen rol ve beklentiler oldukça etkilidir. Bir çok araştırma göstermektedir ki, engelli kadınlar tüm toplumlarda daha dezavantajlı bir profil çizmektedir.

Bu makalenin amacı, Trabzon’daki engelli kadınların genel bir sosyo-ekonomik çerçevesini çizmek ve böylece Trabzon’daki engelli kadınların toplumdaki konumunu analiz etmektir. Makale temelde, 2015 yılında tamamlanan “Trabzon’da Engelli Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Projesi” kapsamında gerçekleştirilen alan çalışması verilerine dayanmaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın birinci bölümünde engellilik ve engelli kadınlar konusunda teorik bir çerçeve çizilmiş; ikinci bölümde araştırmanın yönteminden bahsedilmiş; üçüncü bölümde araştırma verileri analiz edilmiş ve sonuç bölümünde ulaşılan sonuç ve öneriler ifade edilmiştir.

1. ENGELLİLİK VE ENGELLİ KADINLAR: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası Grubu’nun ortaklaşa hazırladığı ve 2011 Yılında yayımlanan Dünya Engellilik Raporu’na göre, dünyada bir milyardan fazla insan herhangi bir tür engellilik ile yaşamaktadır. Dünya Sağlık Araştırmasına göre, dünyada 15 yaş ve üzeri kişiler arasında 785 milyon yani %15,5 oranında engelli bulunurken, Küresel Hastalık Yükü çalışması bu sayıyı 975 milyon (%19,2) olarak tahmin etmektedir. Bu insanların yaklaşık 110 milyonu (%2,2) hayatlarını devam ettirme konusunda ciddi zorluklar yaşamaktadır (Dünya Engellilik Raporu, 2011:2)

Engellilik çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. 3 Mayıs 2008’de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletlere ait Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme engelli kişileri, “Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılmalarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler” olarak tanımlamaktadır (Hekimler ve Tabip Odası Yöneticileri İçin Mevzua, 2009).

Farklı bir perspektiften bakan başka bir tanım ise engelliliği “engelli olan bireyleri göz ardı eden ya da çok az dikkate değer bulan ve dolayısıyla çoğunluğun katıldığı toplumsal etkinliklerden dışlayan toplumsal düzenin inşa ettiği hareket kısıtlaması ya da dezavantajlı durum” şeklinde tanımlar (Oliver, 1996: 22).

Engelliliğin farklı şekillerde tanımlanmasının bir nedeni aslında kullanılan kavram ile yakından ilgilidir. Çünkü engelli olma durumunun ifadesi konusunda bir kavram kargaşası bulunduğu görülmekte; engellilik, özrürlülük, sakatlık kavramları çoğu zaman bilinçli olarak kullanılmamakta ya da birbiri yerine kullanılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü özürürlülüğü (impairment) kişinin organlarında fonksiyonel bir hasar, sakatlığı (disability) normal aktivitelerde kısıtlılık, engelliliği (handicap) ise söz konusu fonksiyonel hasar ve aktivitelerde kısıtlılık durumunun kişide yarattığı sosyal dezavantaj olarak tanımlar (Fidan ve Saç, 2005: 65). Günlük kullanımda özellikle sakatlık ve engellilik arasındaki farkın vurgulanması önemlidir. Buna göre, ilkinin biyolojik, ikincisinin ise kültürel bir olgu olduğu görülmektedir (Goodley, 2011: 14).

Engellilik konusunda farklı tanımların olmasının bir diğer nedeni de, engellilik olgusuna getirilen farklı modeller ve söz konusu modeller içinde zamanla farklı bakış açılarının ön plana çıkmasıdır. Buna göre, tıbbi model (medikal model, biyo-tıbbi model ya da geleneksel bireyci tıbbi model) engelliliği tamamiyle bireysel bir deneyim olarak görür ve tıbbi bir dille ele alır. Buna göre, engellilik psikolojik ve biyolojik bir bozukluktur ve söz konusu hastalıklı durumun tıbbi müdahale ile ehlileştirilmesi, iyileştirilmesi gerekir (Shakespeare, 2006: 199; Abu-Habib, 1997: 11). Söz konusu model, engelli bireylerin “anormal” ya da “rehabilite edilen bağımlı objeler” olarak tartışılmasına neden olmuştur. Ayrıca engelliliğin kişiselleştirilmesi ya da tıbbileştirilmesiyle sosyal adalet gibi konularda sessiz kalınması sonucu doğmuştur (Smart ve Smart 2006’dan Akt. Burcu, 2015: 23-24). Engelli bireyin toplumsal hayata katılamamasını onun biyolojik yetersizliğine bağlayan medikal model, sorunun tedavi, teknolojik aletlerin kullanımı, bağışlar ya da kamu yardımları ile aşılabileceğini savunmaktadır (Masson, 2013: 112).

Zamanla engelliliğin bireysel bir kusur ya da trajedi olmadığı; engelliliğin belirli fiziksel ve zihinsel kapasitedeki kişilerin sosyal çevreleri ile arasındaki ilişkileri üzerinden okunması gerektiği düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. Böylece 1970’lerde ortaya çıkan sosyal model, engelli bireyleri gerçekten durduran şeyin onların etrafındaki dünyanın düzenlenme ve organize olma şekli olduğunu ve esnek olmayan organizasyon, erişilemez binalar ya da taşımının engellilerin günlük yaşama katılımı önünde bariyerler oluşturduğunu savunmuştur (Sally 1997’den Akt. Burcu, 2015: 31). Böylece engelliliğin, engeli olan bireylerin sosyal sistem içinde göz ardı edilmesi, bireydeki “engellilik durumunun” “sosyal engellenme durumuna” dönüşmesi düşüncesi literatürde hâkim olmaya başlamıştır (Burcu, 2015: 12). Yani engellilik, engellinin ihtiyaçlarının sistematik olarak karşılanamaması ve diğerlerinin bakış açısı ve tutumlarıyla ilgilidir. Günümüzde artık geniş bir engellilik literatürü bulunmakta ve engelliliğin insanlığın normal bir durumu olarak algılanması yönünde çabalar devam etmektedir.

Dünya genelinde, engelli insanlar engelli olmayan insanlara kıyasla daha kötü sağlık koşullarına, daha düşük eğitim düzeyine ve ekonomik koşullara ve dolayısıyla daha yüksek yoksulluk oranlarına sahiptir. Türkiye'nin 2009 yılında imzaladığı BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'ye göre, "engelliğe dayalı ayrımcılık" siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alandaki tüm insan hak ve temel özgürlüklerinin diğerleri ile eşit bir şekilde kullanılması veya bunlardan yararlanılması imkânını ortadan kaldıran veya bunu engelleyen her türlü ayırımı, dışlamanın veya kısıtlamanın engelliğe dayalı olarak yapılmasıdır". Oysa daha 1975 Yılında BM Genel Kurulunun Evrensel Bildirgesine ek olarak yayımlanan "Özürlü Hakları Bildirgesi" engelli insanların varlıklarını sürdürmesi, diğer engelli olmayan insanlar gibi yaşamlarını devam ettirebilmesi insan olmanın en doğal sonucudur" ilkesini benimsemiştir (Evcil, 2005: 185). 1993 de BM Genel Kurulu "Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kuralları" kabul etmiş ve devletler engellilere eşit fırsat sağlama konusunda gereken önlemleri almakla sorumlu tutulmuştur.¹ 2006 Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CRPD) ise, "tüm engelli insanların temel özgürlüklerden ve bütün insan haklarından tam ve eşit bir şekilde faydalanmasını teşvik etmek, sağlamak, korumak ve insan olmaktan ileri gelen haysiyetlerine yönelik saygıyı arttırmak" amacını ifade etmiştir.² Uluslararası düzeydeki bu gelişmelere rağmen, 200 ülkeden yalnızca üçte birinde engellilere yönelik ayrımcılıkla ilgili yasal düzenlemeler bulunmaktadır (Goodley, 2011: 2).

Türkiye'de, henüz yeni olan engellilik sosyoloji, 1990'larla birlikte gelişmeye başlamıştır. Özellikle engelli örgütlenmeleri ve engelli istatistikleri 2000'li yıllarda karşımıza çıkmaktadır. Anayasanın 61. Maddesinin "Sosyal Güvenlik Bakımından Özel Olarak Korunması Gerekenler" başlığı altında ise, "Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır" ifadesi ile engellilerin hakları anayasal güvence altına alınmıştır. 01.07.2005 tarih ve 5378 sayılı Özürlüler Kanunu'nun 3. maddesindeki engelli tanımı ise şu şekildedir:

"Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişidir."

Bu tanım, Türkiye'de engellilerin bedensel yetersizliklerinden ötürü yardıma muhtaç oldukları ve topluma kazandırılmaları için tedavi edilmeleri gerektiğini savunan medikal modelin benimsendiğini göstermektedir.

Engellilik konusu, son yıllarda sağlık, sosyal politikalar ve rehabilitasyon alanı dışında da tartışılmaya başlanmış, toplumsal cinsiyet ve kimlik çalışmalarının alanına da girmiştir

¹ Engellilere yönelik uluslararası düzenlemeler şöyledir: Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Sözleşmesi (1966); Uluslararası Zihinsel Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesi (1971); Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesi (1975); Engellilerin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar; Zihinsel hastalığı Olan Kişilerin Korunması ve Ruh Sağlığı Koruma Hizmetlerinin Geliştirilmesi Bildirgesi (1991);

² 2003 Yılı Avrupa Birliği üyeleri 2005 yılı ise Türkiye tarafından "engelliler yılı" olarak ilan edilmiştir.

(Garland-Thomson, 2006: 257). Dünya nüfusunun yarısını kadınlar oluşturmasına karşın kadınlar dünya gelirinin ancak %10'una, mülkiyetlerin ise %1'ine sahiptirler. Bu nedenle dünyada yoksulluk sınırındaki kişilerin %70'ini kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye'de de 2015 verilerine göre, okur-yazar olmayan kadınlar erkeklerin beş katıdır; kadınların istihdam oranı erkeklerin yarısı kadardır; kadınlar tüm eğitim düzeylerinde erkeklerden daha düşük ücret almaktadır (TÜİK, 2016). Kadınların engelli olmaları durumunda söz konusu olumsuz istatistikler katlanarak artmaktadır.

Engelli kadınların engelli erkeklerden daha mağdur olduklarının altını çizen Susan Lonsdale (1990) ve Susan Wendell (1989) kadın ve engelli olmanın üst üste bindiğini ve bu durumun, daha çok toplumsal yaşamdan izole edilmek anlamına geldiğini belirtmektedir. Engelliliğe feminist bir bakış açısıyla yaklaşan yazarlar, engellilik araştırmalarının toplumsal cinsiyet farklılıklarını ve eşitsizliklerini görmezden geldiğini savunmaktadır. Engelli kadınlar hem kamusal hem de özel alandaki birtakım rollerden (kamusal alanda iş, eğitim gibi; özel alanda çocuk sahibi olmak, cinsellik gibi) dışlanmakta, bu anlamda engellilik araştırmaları içerisinde özel bir yere sahip olmaktadır (Goodley, 2011: 34; Buz ve Karabulut, 2015). Yapılan çalışmalar sonucunda, kadın engellilerin erkek engellilere kıyasla sosyal dışlama ve ayrımcılığı daha ağır koşullarda yaşadıkları görülmektedir (Karataş, 2002).

Engelli kadınların hem engelliğe dayalı hem de toplumdaki cinsiyetçi yaklaşımlar nedeni ile iki kat risk altında oldukları gözlenmektedir. Engelli kadınların engelli kadın olmaktan dolayı haklarından mahrum kaldıkları, şiddete uğradıkları bilinmektedir (Küçükkaraca, 2005). Çünkü engelli kadınlar, tüm kadınların yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerinin üstüne, bir de engelli olmaktan kaynaklanan sorunları yaşamaktadırlar; engelli kadınlar toplum içerisinde damgalanmakta, dışlanmakta ve ötekileştirilmektedir (Karataş ve Gökçearsan Çifci, 2010). Söz konusu argümanlar, engelli kadınlar konusunda araştırmaların artırılması zorunluluğunu doğurmaktadır.

2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEM

Makalenin dayandığı alan araştırmasının çerçevesini, Trabzon'da yaşayan 18-65 yaş aralığında yer alan zihinsel engelliler dışındaki engelli kadınlar oluşturmuştur. İl ve İlçe Sosyal Yardımlaşma Vakıfları, Muhtarlıklar, Engelli Dernekleri, İŞKUR, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Rehabilitasyon Merkezleri'nden alınan listeler sonunda Trabzon'da bulunan engelli kadınların sayısı 2672 olarak tespit edilmiş, böylece araştırmanın evren büyüklüğü 2672 olarak belirlenmiştir. Ancak temin edilen listelerin her birinde, engel durumunun belirsiz olması, yaş bilgilerinin eksik olması, telefon numarasının eksik olması gibi çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Diğer taraftan, yaşı 65'ten büyük ve 18'den küçük olanlar, zihinsel engeli olanlar, Alzheimer hastaları çalışma kapsamı dışında olduğundan söz konusu engelli listelerinden çıkarılmış ve evren 1176 olarak belirlenmiştir.

Öngörülen %5 Örneklem Hatası ile örneklem büyüklüğü 286 olarak alınmış ve tüm ilçelerin çalışma kapsamında yer alabilmesini sağlamak amacıyla ilçelerden çalışmaya dâhil edilmesi gereken engelli kadın sayısı küme örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir.

Tablo 1: Görüşme Yapılan 286 Engelli Kadının İlçelere Göre Dağılımı

	İLÇE	SAYI		İLÇE	SAYI
1	Akçaabat	15	10	Köprübaşı	2
2	Araklı	17	11	Maçka	20
3	Arsin	20	12	Of	7
4	Beşikdüzü	11	13	Ortahisar	86
5	Çarşamba	14	14	Sürmene	9
6	Çaykara	9	15	Şalpazarı	9
7	Dernekpazarı	2	16	Tonya	12
8	Düzköy	8	17	Vakfıkebir	25
9	Hayrat	3	18	Yomra	17
TOPLAM			n=286		

Örnekleme dâhil edilen 286 engelli kadının ilçelere göre dağılımı belirlendikten sonra: Her bir ilçe için belirlenen sayıdaki engelli kadın, ilçe listelerinden tesadüfi örnekleme tekniği ile seçilmiş; seçilen kişilere telefon ile ulaşılarak randevu talep edilmiş ve görüşmeyi kabul eden engelli kadınlar ile anket ve derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Bu aşamada çeşitli sorunlarla karşılaşılmasına rağmen³ örnekleme aynı yaklaşımla yenilenecek hedeflenen örnekleme sayısına ulaşılmıştır.

Engelli kadınlara dair demografik, ekonomik, kültürel ve sosyolojik pek çok bilgiye ulaşılabilecek, 11'i açık uçlu olmak üzere 74 sorudan oluşan anket formu, derinlemesine mülakat ve odak grup çalışması teknikleri kullanılarak üç ay süren zorlu bir alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması tamamlandıktan sonra anketler SPSS programına aktarılarak; derinlemesine mülakatlar ve odak grup çalışması ise deşifre edilerek tema analizi yapılmış ve alan çalışması analizi tamamlanmıştır.

3. ARAŞTIRMA VERİLERİ

Bir ülkede engelliliğe ilişkin örüntüler o ülkenin sağlık sorunlarındaki eğilimler, trafik kazaları, doğal afetler, çatışma, beslenme ve madde bağımlılığı gibi çevresel ve diğer faktörlerden etkilenmektedir. TÜİK 2011 Nüfus ve Konut Araştırması⁴ (NKA) sonuçlarına göre, Türkiye'de en az bir engeli⁵ olanların oranı %6,9'dur. Böylece Türkiye'deki engellilik oranı,

³ Söz konusu sorunlar, aranan numaranın hatalı olması, aranan numaraya ulaşılamaması, aramaya cevap verilmemesi, telefonun başka kişiye ait olması, telefonun bir yakın tarafından açılması ve talebin reddedilmesidir.

⁴ Birleşmiş Milletler, nüfus konusunda ülkelerarası karşılaştırılabilir istatistikler elde edilmesi amacıyla sonu 0 ile biten yıllara yakın yıllarda ülkelerin "nüfus ve konut sayımı" yapmalarını önermektedir. Bu kapsamda 2011 yılında, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile eş zamanlı olarak idari kayıtlara dayalı geniş kapsamlı bir örnekleme araştırması olarak Nüfus ve Konut Araştırması gerçekleştirilmiştir (TÜİK, 2011: 79).

⁵ Görme; duyma; konuşma; yürüme, merdiven inme çıkma; bir şeyler taşıma-tutma; yaşlılarına göre öğrenme hatırlama gibi engelli olan 3 ve daha yukarı yaşta olanlar ifade edilmiştir.

%15 olan dünya ortalamasından daha düşüktür. Türkiye'deki engellilik oranı kadınlarda (%7,9) erkeklere (%5,9) oranla daha yüksektir. İllere göre engellilik oranlarına bakıldığında Giresun (%13,5), Çorum (%12,4) ve Erzincan (%12,4) en yüksek oranlara sahipken; engellilik oranı en düşük olan iller ise Kocaeli (%4,6), Muş (%4,3) ve Ankara (%5)'dir. Karadeniz Bölgesi engellilerin en yoğun olduğu bölgedir. Bu makalenin konusunu oluşturan Trabzon'da ise engelli oranı toplamda %9,1 iken bu oran kadınlarda %11,1 erkeklerde ise %7'dir (TÜİK, 2011: 79). Böylece Trabzon'daki engellilik oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Kadın engelli oranı ise, Trabzon'da (%11,1) Türkiye ortalamasının (%5,9) neredeyse iki katıdır.

3.1. Demografik Veriler

Araştırmaya katılan engelli kadınların %54,9'u bedensel-fiziksel engelli, %26,6'sı görme engelli, %4,9'u ise işitme-konuşma engellidir.⁶

Tablo 2: Engelli Kadınların Engel Türlerine göre Dağılımı

	Sıklık	%
Bedensel-Fiziksel	157	54,9
Görme	76	26,6
İşitsel-Konuşma	14	4,9
Diğer	39	13,6
Toplam	286	100,0

Tablo 3: Engelli Kadınların Yaş Grubuna Göre Dağılım

	Sıklık	%
18-25	44	15,4
26-35	69	24,1
36-45	80	28,0
46-55	56	19,6
56-65	33	11,5
Toplam	282	98,6
Cevapsız	4	1,4
Toplam	286	100,0

Araştırmaya katılan kadınların en küçüğü 18 en büyüğü 65 yaşındadır, kadınların yaş ortalaması 40'dır. Engelli kadınların %28 oranıyla en çok 36-45 yaş aralığında olmasına karşın, araştırmada yaş gruplarının orantılı şekilde dağıldığı gözlenmektedir.

⁶ TÜİK verilerine göre, engelli grupları, tüm engelliler içinde oransal olarak bedensel-fiziksel engelliler, işitme-konuşma engelliler, zihinsel engelliler ve görme engelliler sırasını izlemektedir. Ancak yapılan alan araştırmasında zihinsel engellilerle iletişim imkânı olmadığı için, araştırma dışı bırakılmıştır. Ayrıca işitme-konuşma engellilerin hepsi işaret dilini bilmedikleri için iletişim kurma imkânı sınırlı olmuş ve örnekleme de sayıları sınırlı kalmıştır.

Tablo 4: Engelli Kadınların Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

	Sıklık	%
Okur Yazar Değil	58	20,3
Okur Yazar	23	8,0
İlkokul	70	24,5
Ortaokul	24	8,4
Lise	65	22,7
Yüksek Okul	16	5,6
Üniversite	26	9,1
Lisansüstü	4	1,4
Toplam	286	100,0

Araştırmaya katılan engelli kadınlarda ilkokul mezunu olanlar %24,5 ile en yüksek oranda iken, %22,7 ile lise mezunları ikinci sıradadır. Ancak tabloda en çarpıcı veri engelli kadınların %20,3 oranında okur-yazar olmamasıdır. TÜİK Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre, Türkiye genelinde engelli kadınların eğitim düzeyi, her kategoride, erkek engellilere göre daha düşüktür. Okur-yazar olmayan engelli kadınların oranı %32,4, lise mezunu olanların oranı ise %4,2'dir⁷ (TÜİK, 2011: 96-97). İstanbul Büyük Şehir Belediyesinin yaptığı araştırmada⁸ ise engelli kadınların %21,2'si okuma-yazma bilmemektedir. Böylece Trabzon'da engelli kadınların eğitim düzeyinin, Türkiye ölçeğinde genel olarak engelliler ve İstanbul'daki engelli kadınlar ortalamalarının üzerinde olduğu söylenebilir. Ancak buna rağmen %20,3 oranındaki okur-yazar olmama oranı günümüz koşullarında oldukça yüksek bir orandır.

Tablo 5: Engelli Kadınların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

	Sıklık	%
Bekâr	163	57,0
Evli	99	34,6
Boşanmış	15	5,2
Eşini Kaybetmiş	5	1,7
Eşinden Ayrı Yaşıyor	4	1,4
Toplam	286	100,0

Araştırmaya katılan engelli kadınlarda bekâr olanların oranı %57 ile evli olanlardan (%34,6) daha yüksektir. İstanbul Büyük Şehir Belediyesinin yaptığı araştırmada bekâr engelli kadınların oranı %48,3'dür (Engin vd, 2005: 116). Buna göre Trabzon'da engelli ka-

⁷ Okur-yazar olmayan engelli erkeklerin oranı %10,9 lise ve dengi okul mezunu olan engelli erkekler ise %9,7 oranındadır.

⁸ İstanbul Özürlüler Merkezi, 2002 yılında İstanbul Büyük Şehir Belediyesi işbirliği ile "Toplum Temelli Rehabilitasyon Projesi" kapsamında 60 engelli kadın ile bir çalışma yaparak kadın engelliler ile ilgili bir profil çizmiştir.

dınlarda evlenmeme oranı, engelli kadınların yaş ortalamasının 40 olduğu da düşünülürse, Türkiye ve İstanbul ortalamasından oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Evli olan engelli kadınlar arasında eşi engelli olanlar %27,8 oranındayken eşi engelli olmayanlar ise %72,2'dir. İstanbul Büyük Şehir Belediyesinin yaptığı araştırmada eşi engelli olan kadınlar %31, eşi engelli olmayan kadınlar ise %68,8'dir (Engin vd, 2005: 120). Bu durum engelli kadınların evlilikte tercih edilmemesi yönündeki önyargının Trabzon özelinde biraz yumuşadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6: Engelli Kadınların Engel Yüzdesi

%	Sıklık	%
Bilmiyor	55	19,2
0-25	3	1,0
26-50	77	26,9
51-75	63	22,0
76-100	88	30,8
Toplam	286	100,0

Engelli kadınların engel yüzdesine bakıldığında, %76-%100 aralığındaki engel yüzdesine sahip kadınların %30,8 ile en yüksek oran olduğu görülmektedir. Engel yüzdesi %51-%70 olanların oranı ise %22'dir. Böylece araştırmaya katılan engelli kadınların engel yüzdesinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Engelli Kadınların Eşleri İle Akrabalık Durumu

	Sıklık	%
Birinci Dereceden Akraba	8	2,8
İkinci Dereceden Akraba	3	1,0
Uzaktan Akraba	3	1,0
Akrabalık Yok	99	34,6
Toplam	113	39,5
Cevapsız (Bekâr)	173	60,5
Toplam	286	100,0

Engelli kadınların eşi ile akrabalık (birinci ve ikinci dereceden akraba) oranının Türkiye koşulları düşünüldüğünde %3,8 ile oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ancak engelli kadınların anne ve babaları arasındaki akrabalık oranı %41,3 ile oldukça yüksektir. Böylece günümüzde Trabzon'da engelliler arasında akraba evliliklerinin tercih edilmediği ve bu konuda bir bilincin geliştiği söylenebilir.

Tablo 8: Engelli Kadınların Anne-Baba Arasındaki Akrabalık Durumu

	Sıklık	%
Yakın Akraba	86	30,1
Uzaktan Akraba	32	11,2
Akrabalık Yok	166	58,0
Toplam	284	99,3
Cevapsız	2	,7
Toplam	286	100,0

Engelli kadınların ebeveynlerindeki akraba evliliğine paralel olarak engelli kadınların ailelerinde %41,1 oranında başka engelli bulunmaktadır. Bunlar arasında en çok kardeşler (%19,6) bulunmaktadır.

Tablo 9: Engelli Kadınların Ailesindeki Diğer Engelliler

	Sıklık	%
Yok	168	58,7
Baba	14	4,9
Kardeş	56	19,6
Yakın Akraba	33	11,5
Anne	7	2,4
Diğer	7	2,4
Total	285	99,7
Cevapsız	1	,3
Total	286	100,0

Engelli kadınların ebeveynlerinin akrabalık durumuna engel türüne göre bakıldığında, engel gruplarının araştırmada temsil edilme oranları dikkate alınmalıdır. Bu çerçevede, an-ne-babası yakın akraba olanlar genel olarak tüm engel gruplarında yüksektir. Ancak işitsel-konuşma ve diğer başlığı altında olanlarda bu oranın daha yüksek olduğu söylenebilir. Uzak akraba olanlar arasında ise bedensel-fiziksel engellilerin oranı oldukça artmakta diğer iki engel grubu ise oransal olarak azalmaktadır.

Toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle, engelli kadınların evlilik kurumunun gereklerini (çocuk doğurmak, çocukları yetiştirmek, temizlik yapmak vb.) yerine getirmede sorunlar yaşayacağı önyargısı sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Ancak yapılan araştırmada evli olan engelli kadınların, özellikle evlilik kurumunun en önemli unsuru olan çocuk doğurmak ve yetiştirmek konusunda önyargıları kırdığı görülmektedir. Araştırmaya katılan evli engelli kadınların %49,6'sı 2-3 çocuğa, %17,4'ü 4-5 çocuğa, %17,4'ü tek çocuğa, %1,7'si ise 5'den fazla çocuğa sahiptir. Yani, evli engelli kadınların %86,1'i en az bir çocuğa sahiptir. Araştırma sırasında engelli kadınların çocuklarına ilişkin dikkati çeken bir gözlem ise, söz konusu çocukların olgun bir karakter yapısı sergilemiş olmalarıdır.

Araştırmaya katılan engelli kadınlar arasında bir işte çalışanlar %25,5 çalışmayanlar ise %74,5 oranındadır. TÜİK Nüfus ve Konut Araştırmasına göre Türkiye genelinde çalışan engelli oranı %20,1 iken işsizlik oranı %8,8'dir (TÜİK, 2011: 99). İstanbul Büyükşehir Belediyesinin yaptığı araştırmada ise engelli kadınların %10,2'si bir işte çalışmakta, %88'i ise herhangi bir işte çalışmamaktadır (Engin vd, 2005: 119). Buna göre, Trabzon'da engelli kadınların bir işte çalışma oranı, Türkiye ve İstanbul ortalamasının üzerinde olmasına karşın teşvik edilmesi gereken bir noktada olduğunu vurgulamak gerekir.

Tablo 11: Engelli Kadınların Engel Türüne Göre Çalışma Durumu

	Çalışıyor %	Çalışmıyor %
Bedensel-Fiziksel	46,6	57,7
Görme	27,4	26,3
İşitsel-Konuşma ve Diğer	26	16
Toplam	100,0	100,0

Trabzon'da bir işte çalışan engelli kadınların çalışma durumu engel türüne göre incelendiğinde (tüm engelli kadınlar arasında engelli grupların temsil oranı dikkate alındığında) “bedensel-fiziksel” engellilerde çalışma oranının görece daha düşük, “işitme-konuşma” engelliler arasında ise daha yüksek olduğu görülmekte, “görme” engelliler ise Trabzon ortalamasında yer almaktadır.

Tablo 12: Çalışan Engelli Kadınların İş Kollarına Göre Dağılımı

	Sıklık	%
Kamuda Sürekli	46	16,1
Kamuda Yarı Zamanlı	1	,3
Özel Sektör Sürekli	13	4,5
Sözleşmeli	5	1,7
İş Buldukça	2	,7
Çiftçi	2	,7
Emekli	3	1,0
Toplam	72	25,2
Cevapsız	214	74,8
Toplam	286	100,0

Trabzon'da çalışan engelli kadınların iş kollarına göre dağılımına bakıldığında %16,1 oranı ile kamuda sürekli çalışanlar çoğunluktadır. “Özel Sektörde Sürekli” çalışanlar %4,5, emekli olanlar ise %1'dir. Buna göre, çalışan engelli kadınlar büyük ölçüde kamuda istihdam edilmektedir.

Bir işte çalışan engelli kadınlar büyük ölçüde (%67,9) iş yerinde herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmiştir. Ancak %30,9 oranında engelli kadın, iş yerinde sorunlar yaşadığını belirtmiştir. İş yerinde sorunla karşılaştığını söyleyen engelli kadınlar karşılaştıkları sorunlar

arasında %45 oranında “İş arkadaşlarının kendilerini kabullenmemesi”, %40 oranında “fiziki koşulların uygun olmaması”, %15 “bilgi ve becerisini kullanamaması” cevabını vermiştir.

Engelli kadınların aylık hane gelir düzeyinin büyük ölçüde (% 38,1) 0-1000 TL, ikinci olarak da (% 33,2) 1001-2000 TL aralığında ifade edildiği görülmektedir. Böylece engelli kadın hanelerinin düşük gelir düzeyinde olduğu ve engelli kadınlar ile yoksulluğun birbirine paralel olduğu gözlenmektedir. Ayrıca engelli kadınların %25,5’inin çalıştığı ve %49,3’ünün engelli aylığı aldığı düşünülürse, hanelerdeki aylık gelirden engelli kadınların önemli bir yer tuttuğu da söylenebilir. Özellikle engelli aylıkları haneler için önemli bir gelir kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 13: Engelli Kadınların Aylık Hane Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

TL	Sıklık	%
0-1000	109	38,1
1001-2000	95	33,2
2001-3000	37	12,9
3001-4000	18	6,3
4001-5000	13	4,5
5001 den fazla	8	2,8
Toplam	280	97,9
Cevapsız	6	2,1
Toplam	286	100,0

Engelli kadınların ortalama hane büyüklüğüne bakıldığında daha çok 4 (% 24,1), 2 (% 20,3) ile 3 (% 20,3) kişilik aileler dikkati çekmektedir. Yani engelli kadınlar büyük ölçüde çekirdek aile yapısı içinde yer almaktadır.

Tablo 14: Engelli Kadınların Sahip Olduğu Sosyal Güvence Türüne Göre Dağılımı

	Sıklık	%
SGK	126	44,1
Özel Sağlık Sigortası	1	0,3
Yeşil Kart	120	42,0
Babadan SGK	28	9,8
Toplam	275	96,2
Cevapsız	11	3,8
Toplam	286	100,0

Araştırmaya katılan engelli kadınların %96,2’sinin sosyal güvencesi bulunmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin yaptığı araştırmada bu oran %69’dur (Engin vd, 2005: 119). Trabzon’da engelli kadınların büyük ölçüde sosyal güvenlik ağı içinde olması önemli bir göstergedir. Sosyal güvencesi olan kadınların %44,1’i SGK, %42’si ise yeşil kartlıdır. Engelli kadınların %49,3’ü engelli aylığı almaktadır.

Engelli kadınların engel durumunun nedeni sorulduğunda %39,5 oranında bilinmediği, %17,5 oranında da genetik olduğu ifade edilmiştir. Anne-baba arasında akrabalık olanların oranının %41,3 olduğu hatırlanacak olursa, engellilik durumunda genetik hastalıkların yük-

sek olmasının sebebi de ortaya çıkmaktadır. Doğum sırasında yaşanan sorunlar (%8,7) ve ev kazaları (%8,4) da engel nedeni olarak ifade edilmiştir.

Tablo 15: Engelli Kadınların Engel Durumlarının Nedenine Göre Dağılımı

	Sıklık	%
Genetik	50	17,5
Doğum Sırasında	25	8,7
Ev Kazası	24	8,4
Annenin Hamileliği Sırasında	7	2,4
Trafik Kazası	14	4,9
Hatalı Tıbbi Müdahale	25	8,7
İş Kazası	1	,3
Bilmiyorum	113	39,5
Çocuk Felci	10	3,5
Şiddete Uğramak	2	,7
Ateşli Hastalık	15	5,2
Toplam	286	100,0

3.2. Davranışlara İlişkin Veriler

Engelli kadınların zamanlarını büyük ölçüde evde geçirdikleri (%74,1) görülmektedir.

Tablo 16: Engelli Kadınların Vakitlerini Geçirdikleri Yaşam Alanları

	Sıklık	%
Ev Ortamı	212	74,1
İş Ortamı	46	16,1
Okul Ortamı	6	2,1
Rehabilitasyon Merkezi	1	,3
Açık Alanlar	15	5,2
Diğer	3	1,0
Toplam	283	99,0
Cevapsız	3	1,0
Toplam	286	100,0

Engelli kadınlara “Yaşamınızda karşılaştığınız en önemli üç sorun alanını önem derecesine göre sıralayınız” sorusu sorulduğunda, engelli kadınlar ilk olarak “Hareket Özgürlüğünün Sınırlı Olması” (%18,2), ikinci olarak “Ulaşım-Çevre Sorunları” (%12,9), üçüncü olarak “İnsanların Davranışları” (%8,4) ve dördüncü olarak da “İş ve Meslek Edinme Güçlüğü” (% 10,5) cevabını vermiştir. Böylece engelli kadınların öncelikle engelli olmaktan kaynaklanan fiziksel sınırlılıklardan, ikinci olarak da insanların kendilerine karşı olan tutumlarından rahatsız oldukları görülmektedir.

Tablo 17: Engelli Kadınların En Sık Karşılaştıkları Sorun Alanları

	Sıklık	%
İnsanların Davranışları	38	13,3
Hareket Özgürlüğünün Sınırlı Olması	52	18,2
Ulaşım-Çevre Sorunları	46	16,1
İş ve Meslek Edinme Güçlüğü	30	10,5
Eğitimden Yararlanamama	10	3,5
Kamu Hizmetlerine Ulaşamama	2	,7
Sağlık İmkanlarının Yetersizliği	17	5,9
Eş ve Aileye İlişkin Sorunlar	13	4,5
Psikolojik-Kişisel Sorunlar	9	3,1
Sosyal Etkinliklere Katılamama	1	,3
Sağlık Sorunları	24	8,4
Toplam	242	84,6
Cevapsız	44	15,4
Toplam	286	100,0

“Yaşadığımız sorunlara ilişkin olarak devletten talep ve beklentileriniz nelerdir?” sorusuna “İş İmkânı” (%23,1), “Maddi Destek” (%12,6), “Sağlık Hizmetlerinin Geliştirilmesi” (%15,4), “Yaşamı Kolaylaştırıcı Çevre Düzenlemesi” (%12,9) cevapları verilmiştir. “Devletten Hiçbir Şey Beklemiyorum” cevabı da %8,7 olarak ifade edilmiştir. Söz konusu oranlara göre engelli kadınlar devletten en çok ekonomik anlamda destek beklenmektedir. Hane gelir düzeyine ilişkin verilere (Tablo 14) dikkat edilecek olursa bu beklentinin olağan olduğu söylenebilir.

Tablo 18: Engelli Kadınların Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Devletten Beklentileri

	Sıklık	%
Eğitim Hizmeti	18	6,3
İş İmkânı	66	23,1
Meslek ve Edindirme İmkânı	9	3,1
Sağlık Hizmetlerinin Geliştirilmesi	44	15,4
Yaşamı Kolaylaştırıcı Çevre Düzenlemesi	37	12,9
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri	7	2,4
Maddi Destek	54	18,9
Sosyal Güvence İmkânı Genişletme	5	1,7
Devletten Hiçbir Şey Beklemiyorum	25	8,7
Diğer	3	1,0
Toplam	268	93,7
Cevapsız	18	6,3
Toplam	286	100,0

“İhtiyacımız olduğu halde alamadığımız, durumunuzu destekleyici/kolaylaştırıcı herhangi bir cihaz/tıbbi tedavi yöntemi var mı?” sorusuna %26,6 oranında evet, %71,3 “hayır” cevabı verilmiştir. “Evet” diyenlerin %9,4’ü “Akülü Araba-Tekerlekli Sandalye”, %6,3’ü “Engeli ile İlgili Takviye Araç”, %4,5 “Uzmanlık Gerektiren Tıbbi Tedavi”, %3,8’i “ameliyat” cevabını vermiştir. Buna göre, Trabzon’da hala tekerlekli sandalye ya da akülü araba gibi temin edilmesi görece kolay engellileri takviye edici araç eksikliği bulunduğu görülmektedir. Ancak araştırma sırasındaki gözlemlerden hareketle, bu araçların alındığı ve bölgeye özgü coğrafi koşullar nedeniyle kullanılmadığı vakaların da olduğunu ifade etmek gerekir.

Tablo 19: Engelli Kadınların İhtiyaç Duydukları Cihaz/Tıbbi Tedavi Yöntemler

	Sıklık	%
Engeli ile İlgili Takviye Araç	18	6,3
Uzmanlık Gerektiren Tıbbi Tedavi	13	4,5
Takviye İlaç Tedavisi	5	1,7
Teknolojik Cihazlar	8	2,8
Ameliyat	11	3,8
Akülü Araba-Tekerlekli Sandalye	27	9,4
Bakım Hizmeti	1	,3
Toplam	83	29,0
Cevapsız	203	71,0
Toplam	286	100,0

Engelli kadınlara en çok destek olan kişiler anneler (%29,4), kardeşler (14,7) ve eşler (14,3) olarak ifade edilmiştir. Hiç kimseden destek almadığını söyleyenler ise %11,5 oranındadır. Buna göre, her üç engelli kadından birine annesi bakmaktadır.

Tablo 20: Engelli Kadınlara Destek Olanlar

	Sıklık	%
Annem	84	29,4
Babam	12	4,2
Kardeşim	42	14,7
Eşim	41	14,3
Çocuğum	26	9,1
Arkadaşım	13	4,5
Devlet	7	2,4
Hiçkimse	32	11,2
Diğer (Gelin-Yeğen)	22	7,7
Total	279	97,6
Cevapsız	7	2,4
Toplam	286	100,0

Araştırmaya katılan engelli kadınların %66,8'i mutlu olduğunu, %68,22'si umutlu olduğunu, %77,3 kendisi ile barışık olduğunu, %78,7 kendine güvendiğini, %80,4 mücadeleci olduğunu ifade etmiştir. İstanbul Büyük Şehir Belediyesinin yaptığı araştırmada ise engelli kadınlar %50 oranında “mutluyum”, %61,7 “özgüven sahibiyim” cevaplarını vermiştir (Engin vd, 2005: 120). Buna göre, Trabzon'da engelli kadınlar İstanbul'da yaşayan engellilere göre psikolojik olarak biraz daha olumlu bir tablo çizmektedir.

Engelli kadınlar %30,4 oranında çoğu zaman, %29,7 oranında ise bazen psikolojik sorunlar yaşadığını ifade etmiştir. Böylece araştırmaya katılan her üç engelli kadından biri çoğu zaman psikolojik sorunlar yaşamaktadır. İstanbul Büyük Şehir Belediyesinin yaptığı araştırmada ise, %48,3 oranında engelli kadın “psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğunu” ifade etmiştir (Engin vd, 2005: 119). Bu durumda, yukarıda belirtildiği gibi, Trabzon'daki engelli kadınların İstanbul'daki engellilere göre psikolojik olarak daha iyimser bir noktada olduğu sonucu ile tekrar karşılaşılmaktadır.

Tablo 21: Engelli Kadınların Psikolojik Sorun Yaşama Sıklığı

	Sıklık	%
Çoğu Zaman	87	30,4
Bazen	85	29,7
Nadiren	42	14,7
Hiçbir Zaman	65	22,7
Toplam	279	97,6
Cevapsız	7	2,4
Toplam	286	100,0

Psikolojik sorunlar yaşadığını söyleyen kadınlar engelli grupları açısından incelendiğinde, “işitme-konuşma ve diğer” grubunda bulunanlar arasında “hiçbir zaman” sorun yaşamadığını söyleyenlerin yüksek olduğu görülmektedir. “Çoğu zaman psikolojik sorun yaşayanların”, engel gruplarının örneklemedeki temsil oranlarına paralel olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, bu grupta “işitme-konuşma ve diğer” engellilerin oransal olarak daha yüksek olduğu yorumu getirilebilir.

Tablo 22: Engelli Kadınların Engel Türüne Göre Psikolojik Sorun Yaşama Sıklığı

	Çoğu Zaman %	Bazen %	Nadiren %	Hiçbir Zaman %
Bedensel-Fiziksel	57,5	57,6	47,6	53,8
Görme	24,1	29,4	40,5	20
İşitsel-Konuşma ve Diğer	18,4	12,9	11,9	26,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

“Hayatınızın herhangi bir döneminde intihar etmeyi düşündünüz mü?” sorusuna %60,8 “hayır” cevabı verilmiştir. Bu cevap ifade edilirken intihar etmenin dini olarak yasak olması

sıklıkla ifade edilmiştir. Ancak araştırmaya katılan yaklaşık her 4 engelli kadından biri hayatının bir döneminde intihar etmeyi düşündüğünü ifade etmiştir. Dini duygulara rağmen intihar etmeyi düşünme oranının yüksek olduğu söylenebilir. Bu durum kadınların yaşamlarındaki zorlukların bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Tablo 23: Engelli Kadınlar Hiç İntihar Etmeyi Düşündü mü?

	Sıklık	%
Evet	69	24,1
Hayır	174	60,8
Toplam	243	85,0
Cevapsız	43	15,0
Toplam	286	100,0

“Yapmak isteyip de engelli olduğunuz için yapamadığınız/ulaşamadığınız şey/şeyler nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar, %18,2 “Çalışmak İsterdim”, %17,5 “Eğitime Devam Etmek İsterdim”, %10,5 “Toplumsal Hayata Katılmak İsterdim”, %6,3 “Kimseye Bağımlı Olmamak Özgür-Olmak İsterdim”, %5,9 “Araba Kullanmak İsterdim” şeklindedir. Özellikle bedensel-fiziksel engellilerde araba kullanma isteği yoğun bir şekilde ifade edilmiştir.

Tablo 24: Engelli Kadınların Yapmak İsteyip Engelli Olduğu İçin Yapamadığı Şey/Şeyler

	Sıklık	%
Eğitime Devam Etmek İsterdim	50	17,5
Çalışmak İsterdim	52	18,2
Araba Kullanmak İsterdim	17	5,9
Seyahat ve Tatil Yapmak İsterdim	13	4,5
Yönetici Olmak İsterdim	1	,3
Evlenmek İsterdim	5	1,7
İstedğim Kıyafeti Giymek İsterdim	1	,3
Toplumsal Hayata Katılmak İsterdim	30	10,5
Dini Vecibeleri Yerine Getirmek İsterdim	2	,7
Kimseye Bağımlı Olmamak Özgür Olmak İsterdim	18	6,3
Mal Mülk Sahibi Olmak İsterdim	5	1,7
Toplam	194	67,8
Cevapsız	92	32,2
Toplam	286	100,0

Araştırmaya katılan engelli kadınlar %42,3 oranında şiddete maruz kaldıklarını ifade etmiştir. İstanbul Büyük Şehir Belediyesinin yaptığı araştırmada bu oran %18,3 olarak belirtilmiştir (Engin vd, 2005: 120). Ancak Trabzon'da yapılan araştırmada sadece fiziksel şiddet değil diğer tüm şiddet türleri tek tek ifade edilmiştir. Bu nedenle Trabzon'da engelli

kadına yönelik şiddet oranı oldukça yüksek çıkmıştır. Karşılaşılan şiddet türleri ve oranları ise şöyledir: %11,9 “Küçük düşürücü davranışlara maruz kaldım”, %9,8 “Ahlaksız laflara maruz kaldım”, %7,7 “Dövüldüm”, %5,6 “Hakaret ve küfre maruz kaldım”.

Araştırmaya katılan kadınlara cinsel taciz-istismara uğrayıp uğramadığı sorulduğunda, %0,7 oranında (2 kişi-çevredeki kişiler tarafından) evet cevabı verilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yaptığı araştırmada engelli kadınlar, %5 oranında aile içinde, %3,3 oranında çevreden cinsel tacize-istismara uğradıkları ifade edilmiştir (Engin vd, 2005: 120). Trabzon'da söz konusu oranın oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ancak bu oranda, engelli kadınların cinsel taciz-istismar olayını ifade etmede çekinme ve zorlanma durumunu da dikkate almak gerektiğini belirtmek gerekir.

Tablo 25: Engelli Kadınların Uğradığı Şiddet Türü

	Sıklık	%
Ahlaksız laflara maruz kaldım	28	9,8
Küçük düşürücü davranışlara maruz kaldım	34	11,9
Hakaret ve küfre maruz kaldım	16	5,6
Dövüldüm	22	7,7
Cinsel ilişkiye girme teklifi aldım	1	,3
Eve kapatıldım	3	1,0
Çalışmam engellendi	3	1,0
Maaşım elimden alındı	3	1,0
İstemedem evlendirildim	3	1,0
Eşim cinsel ilişkiye zorladı	5	1,7
Tehdit edildim	2	,7
Maddi imkân verilmedi	1	,3
Hiç şiddete maruz kalmadım	125	43,7
Toplam	246	86,0
Cevapsız	40	14,0
Toplam	286	100,0

3.3. Tutumlara İlişkin Veriler

Araştırmaya katılan engelli kadınlar %34,6 gibi yüksek bir oranla eşinin engelli olmasını tercih etmediğini belirtmiştir. Böylece kadınlar engelli oldukları için evlilikte tercih edilmedikleri konusunda şikâyet ederken, kendilerinin de evlilikte engelli bir eş adayını tercih etmedikleri gözlenmiştir. Diğer taraftan kadınların %19,9'u “fark etmez derken”, %15,7'si “evlenmeyi düşünmüyorum” cevabını vermiştir. Engelli kadınlar %10,8 oranında eşinin engelli olmasını tercih ettiğini belirtmiş ancak engel türünün önemli olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 26: Engelli Kadınlar Eşinin Engelli Olmasını Tercih Eder mi?

	Sıklık	%
Evet türü önemli değil	23	8,0
Evet türü önemli	31	10,8
Engelli olmasını tercih etmem	99	34,6
Fark etmez	57	19,9
Evlenmeyi Düşünmüyorum	45	15,7
Diğer	1	,3
Toplam	256	89,5
Cevapsız	30	10,5
Toplam	286	100,0

“Eş bulmada zorluk çektiğinizi düşünüyor musunuz?” sorusuna engelli kadınlar %26,2 oranında “hayır”, %15,7 oranında “evet”, %18,9 oranında “Evlenmeyi Düşünmüyorum” cevabını vermiştir. Tabloda dikkati çeken diğer bir nokta da, %39,2 oranındaki engelli kadının bu soruya cevap vermek istememesidir. Araştırma sırasında, anketleri yapan anketörlerin kadın olmasına karşın, evlilik ve cinsellikle ilgili sorularda engelli kadınların rahat olmaları dikkati çekmiştir. Özellikle evlenmeyi düşünmüyorum cevabını veren bekâr engelli kadınlar, bu tür sorularda tepkisel davranmışlardır.

Tablo 27: Engelli Kadınların Evliliğe İlişkin Görüşleri

	Sıklık	%
Evet	45	15,7
Hayır	75	26,2
Evlenmeyi Düşünmüyorum	54	18,9
Toplam	174	60,8
Cevapsız	112	39,2
Toplam	286	100,0

Tablo 28: Engelli Kadınların Eş Bulmada Güçlük Çekme Nedenleri

	Sıklık	%
Ailelerin istememesi	9	3,1
Ekonomik sebepler	2	,7
Çekingen davranmam	2	,7
Sorumlulukları yerine getiremeyeceğim düşünülmesi	11	3,8
Dış görünüşe önem verilmesi	7	2,4
Cinsel yaşantı ile ilgili sorunlar	1	,3
Evlilikte tercih edilmemek	8	2,8
Anne olamayacağımın düşünülmesi	2	,7
Ev işlerini yapamayacağımın düşünülmesi	2	,7
Eşimin ihtiyaçlarını karşılayamayacağımın düşünülmesi	3	1,0
Toplam	47	16,4
Cevapsız	239	83,6
Toplam	286	100,0

Eş bulmada güçlük çekiyorum diyen engelli kadınların neden sorusuna cevabı sırasıyla “Sorumlulukları yerine getiremeyeceğimin düşünülmesi”, %3,1 “Ailelerin istememesi”, %2,8 “Evlilikte tercih edilmemek”, %2,4 “Dış görünüşe önem verilmesi” şeklinde olmuştur.

Evlenmeyi düşünmüyorum cevabını veren 49 engelli kadın bu kararın nedeni olarak %61,2 “Engelimden dolayı”, %18,4 “Evliliğin sorumluluklarını yerine getiremem”, %10,2 “Sağlık sorunlarımdan dolayı” cevaplarını vermiştir. Böylece engelli kadınların büyük ölçüde engellik durumlarını evlenmeleri önünde bir engel olarak gördükleri gözlenmiştir. Fine ve Asch (1988: 23) engelli kadınların, haklarındaki negatif ön yargılardan daha çok etkilendiklerini ifade eder. Bu durumu içselleştiren engelli kadınlar, kendilerini yardıma muhtaç, istenmeyen, sevilmeyen, âşık olunmayan olarak kabul etmektedirler.

Tablo 29: Engelli Kadınların Evliliği Düşünmeme Nedenleri

	Sıklık	%
Engelimden dolayı	30	61,3
Sağlık sorunlarımdan dolayı	5	10,2
Evlilikte tercih edilmemek	1	2,0
Evliliğin sorumlulukları yerine getirememem	9	18,5
Ev işlerini yapamayacağımdan	2	4,0
Eşimin ihtiyaçlarını karşılayamayacağımdan	2	4,0
Toplam		100,0
Toplam	49	100,0

Araştırmaya katılan engelli kadınlar %68,9 oranında yeterince arkadaşı olduğunu belirtmiştir.

Tablo 30: Engelli Kadınların En Çok Rahatsız Oldukları Davranışlar

	Sıklık	%
İnsanların görmezden gelmesi	19	6,6
İnsanların bakışları	71	24,8
İnsanların aşırı ilgi göstermesi	11	3,8
Anne-babanın suçlu hissetmesi	6	2,1
Aşırı korumacılık	11	3,8
Dilenci muamelesi	3	1,0
Dışlanmak	16	5,6
Önyargılar	18	6,3
İnsanların meraklı soruları	11	3,8
İtici söz ve lakaplar	7	2,4
Yok	113	39,5
Toplam	286	100,0

Engelli kadınlara “çevrenizde sizi en çok rahatsız eden davranışlar nelerdir” sorusu sorulduğunda %39,5 oranında böyle davranışlarla karşılaşmadıkları belirtilmiştir. Diğer taraftan “İnsanların bakışları” (%24,8), “İnsanların görmezden gelmesi” (%6,6) ve “önyargılar” (%6,3) ifade edilen diğer seçenekler olmuştur. Buna göre, engelli kadınlar büyük ölçüde çevreden rahatsız olmadıklarını ifade ederken, çevrede karşılaştıkları en büyük rahatsızlık ise insanların bakışlarıdır. Buz ve Karabulut (2015: 36) söz konusu durumun, engelli kadınların kendilerini toplumdan soyutlamalarına neden olduğunu belirtmektedir.

Engelli Kadınlara boş zamanlarında ne yaptıkları sorulduğunda, “Televizyon İzlerim” (%21,7), “Kitap-Dergi-Gazete Okurum” (%15,4), “El İşi Yaparım” (%11,5), “Arkadaşlarımla Zaman Geçiririm” (%9,4), “İbadet Ederim” (%9,1) cevapları verilmiştir.

Tablo 31: Engelli Kadınların Boş Zaman Etkinlikleri

	Sıklık	%
Televizyon İzlerim	62	21,7
Kitap-Dergi-Gazete Okurum	44	15,4
Müzik Dinlerim	19	6,6
Bilgisayarda Zaman Geçiririm	13	4,5
Egzersiz Yaparım	7	2,4
El İşi Yaparım	33	11,5
İbadet Ederim	26	9,1
Hobi	4	1,4
Arkadaşlarımla Zaman Geçiririm	27	9,4
Sinema-Tiyatroya Giderim	4	1,4
Diğer	31	10,8
Total	270	94,4
Cevapsız	16	5,6
Total	286	100,0

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak, Trabzon'daki engelli kadınlar arasında bekâr olanların oranı evlilere göre daha yüksektir; evlenmeyi düşünmüyorum cevabı önemli bir orandadır; engelli kadınlar büyük ölçüde çekirdek ailelerde yaşamaktadır; evli engelli kadınlar arasında akraba evliliği çok düşüktür ancak tüm engelli kadınlar arasında ebeveynlerinin engelli olma oranları yüksektir; bu nedenle kadınların engel nedenleri arasında genetik neden yüksektir ve hanede başka engelliler arasında kardeş engellilerin oranı yüksektir; evli engelli kadınların %86'i en az bir çocuk sahibidir; çalışma oranı %25,52'dir; hane gelirine bakıldığında engelli kadın ve yoksulluk olgusunun birbirine paralel gittiği görülmektedir; engelli kadınlar büyük ölçüde eve hapsolmuş durumdadır; devletten ilk beklenti ekonomik niteliklidir (iş, maddi destek gibi); en çok akülü araç-tekerlekli sandalye ihtiyacı ifade edilmiştir; her üç kadından biri çoğu zaman psikolojik sorunlar yaşamaktadır; %42,3'ü şiddet gördüğünü ifade etmiştir;

engelli kadınların en çok yapmak istedikleri şey çalışmak ve eğitimlerine devam edebilmek olarak ifade edilmiştir.

Genel olarak Trabzon'daki engelli kadınların durumunun görece olarak Türkiye genelindeki engellilere göre daha olumlu bir noktada olduğu söylenebilir. Ancak bu durum Trabzon'da engelli kadınlar için parlak bir tablo olduğu anlamına gelmemektedir. Araştırma sırasında bazı saptamalara ulaşılmış ve bu çerçevede bazı öneriler getirilmiştir:

- Engelliler konusundaki veri, bilgi ve istatistiklerin yetersiz ve sorunlu olduğu görülmüştür. Engellilere ilişkin demografik bilgi eksikliği ve yetersizliğinin giderilmesi için, il ve ilçelerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf'larının "*engelli envanterleri*" şeklinde bir çalışma içine girmesi önerilebilir.⁹ Bu çalışmalar projelendirilerek çeşitli kaynaklardan yararlanma imkânı sağlanabilir. Bu süreçte ve genel olarak engelliler konusunda kurumlar arasında eşgüdüm, koordinasyon ve işbirliği ağı oluşturulması gerekmektedir.
- Engelli tanımında "kronik hastalar"¹⁰ kategorisi de yer almaktadır. Ancak söz konusu hastalar kendilerini engelli olarak görmemektedir. Buna rağmen bu hastalar, engelli statüsü ve bu statünün getirdiği imkânlardan faydalanmaktadır. Bu durum engelli grubundaki kişilerin de dikkatini çekmekte ve tepki yaratmaktadır. Bu kronik hastaların engellilik algısı olmadığı için engellilik konusundaki çalışmalar da bu hastalar üzerinde etkin olamamaktadır. *Kronik hastaların farklı bir kategorizasyonu önerilebilir.*
- Engelli kadınlar tedavi amacıyla hastanelere ulaşmada ve hastane ortamında bazı zorluklar yaşamaktadır. Hastanelerdeki sağlık hizmetini kapsayıcı hale getirmek ve kamu sağlık hizmetlerini engelliler için daha erişilebilir kılmak gerekmektedir. Sağlık hizmeti sağlayıcılarının tavırlarını, bilgilerini ve becerilerini geliştirmek amacıyla engelliliğe dair gerekli bilgileri içeren eğitimler verilmelidir. Diğer taraftan, rehabilitasyon imkânlarının geliştirilmesi önemlidir. Rehabilitasyon araçları bölgede hizmet vermekte ve engellileri rehabilitasyon merkezlerine ulaştırmaktadır. Bu uygulama engelliler için önemlidir. Ancak rehabilitasyon araçları, Trabzon'un engebeli coğrafi yapısı nedeniyle, evlere uzak mesafelere kadar ulaşabilmekte ve engellilerin bu araçlara ulaştırılması konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Ne engelliye refakat eden kişiler (bunlar genellikle kadınlar olmaktadır) ne de araç şoförü tek başına bu konuda yardımcı olabilmektedir. Engelli kadınların hastanelere ulaşmada yaşadığı zorluklar düşünüldüğünde *seyyar fizik tedavi araçları* ile hizmet verilmesi önerilebilir.
- Araştırma sonuçlarına göre engelliler büyük ölçüde eve mahkûm yaşamaktadır. Özellikle ağır engellilerin dışarı çıkma fırsatları oldukça düşüktür. Evde uzun süre yalnız

⁹ Böyle bir çalışma, Vakıfkebir Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından yapılmıştır.

¹⁰ Tıbbi tedavi ve rehabilitasyona rağmen hastalığın, sakatlığın veya herhangi bir özrün giderilememesi sonucunda rahatsızlığın süreklilik arz etmesidir. Kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır (kan hastalıkları, kalp- damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, HIV) (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002: XI).

kalmak söz konusu engellilerde psikolojik sorunlar yaratmaktadır. Aslında tüm engelliler bu anlamda sorunlar yaşamaktadır. Ayrıca evde söz konusu engellilerle ilgilenmek durumunda olanlar (özellikle anne, kardeş, yenge, vb.) da sürekli engellilerle ilgilenmekten benzer psikolojik sorunlar yaşamaktadır. Bu durum evde gerilimler ve sorunlar yaşanma oranını arttırmaktadır. Bu nedenle engellilere *evde psikolojik destek imkânı* sağlanması önerilebilir. Söz konusu uygulama için kentteki üniversite hastanesinin ilgili bölümlerinin öğrencilerinden yararlanılabilir. Bu uygulama öğrencilerin eğitim sürecine de katkıda bulunabilir.

- Araştırmaya katılan engelli kadınların %20,3'ü okur-yazar değildir. Okur-yazar olanların oranı ise %8'dir. Yani Trabzon'da bir eğitim kurumuna hiç gitmeyen %28,3 oranında engelli kadın bulunmaktadır. Engelli kadınların tespit edilerek, engel türlerinin gerektirdiği koşullar dikkate alınarak bir eğitim sürecinin başlatılması önerilebilir. Bu konunun projelendirilerek, çeşitli kurum ve kuruluşların da desteği alınarak kapsamlı bir uygulama gerçekleştirilmesi mümkündür.
- Araştırmaya katılan engelli kadınların çalışma oranı %25,5 ile Türkiye ortalamasının (%20,1) üzerindedir. Ancak bu oranın artırılması gerekmektedir. Engelli kadınların çalışma hayatına dâhil edilmesi ve potansiyellerini, yaratıcılıklarını kullanabilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır. Böylece kadın, engelli ve yoksulluk üçgeninin kırılması sağlanabilir. Diğer taraftan, bir işte çalışmak, kişiye maddi imkânlar sunması yanında, kendini gerçekleştirme ve statü, kimlik, aidiyet duygusu sağlar ve böylece sosyal bütünleşme fırsatı yaratır. Bu konuda önemli bir uygulama olarak, işyerlerinde belirlenen *engelli kontenjanlarında kadın oranı-kotası* önerilebilir.
- Alt gelir grubuna yönelik konut edindirme politikası içinde, engelliler de bulunmaktadır. Yani engellilere konut edindirmek amacıyla alt gelir grubuna yönelik uygulamalardan faydalanması sağlanmaktadır. Ancak söz konusu evler şehrin dışında bulunmakta ve ulaşım sorun yaratmaktadır. Engellilerin bu sorunları aşması mümkün görünmemektedir. Trabzon'da bu konudaki örnek Yıldızlı Toki Evleridir. Alan araştırması sırasında burada oldukça sorunlu bir çerçeve dikkati çekmiştir. Şehrin dışında yer alan bu semtte ulaşım oldukça zordur. Engellilerin burada yaşama konusundaki algısı "bizi buraya attılar" şeklindedir. Oysa engellilerin toplumla bütünleşmeye ihtiyacı vardır. Onları bu şekilde şehrin dışına mahkûm etmek bir taraftan engellilerin zaten zor olan hayatlarını daha da zorlaştırmakta diğer taraftan kentle bütünleşme ve sosyalleşme fırsatlarını ortadan kaldırmaktadır.
- Çocukları olan engelli kadınlara özel destek verilmelidir. Söz konusu destek hem engelli kadınlara hem de engelli kadınların çocuklarına yönelik olmalıdır.
- Trabzon'daki engelli kadınların en büyük beklentisinin, iş ve maddi destek sağlanması gibi ekonomik kaynaklı olduğu görülmektedir. Yoksulluk sınırındaki engelli kadınların tespit edilerek iş imkânı ya da ek maddi destek imkânlarının sunulması önerilebilir.

- Birçok uluslararası sözleşmede de vurgulandığı gibi, kadın ve erkek engelliler arasında fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, engelli kadınlara özellikle eğitim, meslek edinme, çalışma hayatına erişim gibi alanlarda fırsat eşitliği sağlanmalıdır.
- Araştırmaya katılan engelli kadınlar arasında şiddete maruz kalma oranı (%42,3) oldukça yüksektir. Türkiye’de kadına yönelik şiddet konusunda yapılan çalışmalarda risk grubu olan engelli kadınlara özel yer verilmesinin sağlanması bu konuda önemli bir adım olacaktır.

Türkiye’de engellilere yönelik ilgi, bilgisiz duyarlılık şeklinde karşımıza çıkmakta ve büyük ölçüde acıma ve hor görme-görmezden gelme arasında yer almaktadır. Artık engellileri toplumda bir sorun olarak görme mantığı terkedilmelidir. Engellilere yönelik çalışmalarda “yardım” odaklı değil, engellilere özgüven kazandırma temelli bir duruş sergilemek gerekmektedir. Bu durum özellikle engelli kadınlar için daha büyük bir öneme sahiptir. Sonuç olarak, ulusal bir engellilik stratejisi ve eylem planı benimsenmesi böylece bir engelliler politikasının oluşturulması gerekmektedir. Bu politika içinde engelli kadınlar ayrıca değerlendirilmeli, “engelli” ve “kadın” olmaktan kaynaklanan farklı sorun ve ihtiyaçlara dikkat edilmeli ve kadın ve erkek engelliler arasında fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abu-Habib, L. (1997). *Gender and Disability: Women's Experiences in the Middle East*, Oxford: Oxfam.
- Burcu, E. (2015). *Engellilik Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Buz, S. & Karabulut, A. (2015). Ortopedik Engelli Kadınlar: Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Bir Çalışma, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 25-45.
- Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası (2011). *Dünya Engellilik Raporu*, www.who.int, (11.07.2016).
- Engin N., Güveli, M., Gültekin T. & Ünal, A. (2005). Toplum Temelli Rehabilitasyon programında Engelli Kadın Profiline Değerlendirilmesi, *Engelli Kadınların Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu 29-30 Nisan 2005*, Kocaeli, 116-120.
- Evcil, N. (2005). Kentsel Yaşamda Engelli Kadın ve İstihdam, *Engelli Kadınların Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu 29-30 Nisan 2005*, Kocaeli, 183-197.
- Fidan, F. & Saç, S. (2005). Bir Gün İçin Engelli Olduğunuzu Düşününün Kız Öğrenciler Gözüyle Engelli Kadın, *Engelli Kadınların Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu 29-30 Nisan 2005*, Kocaeli, 64-74.
- Fine, M. & Asch, A. (1988). *Introduction: Beyond Pedestals*, in *Women with Disabilities: Essays in Psychology, Culture and Politics*, (Der. Michelle Fine and Adrienne Asch), Philadelphia: Temple University Press, 1-37.
- Garland-Thomson, R. (2006). *Integrating Disability, Transforming Feminist Theory*, in *The Disability Studies Reader*, (Der. Lennard J. Davis), New York: Routledge, 2. Baskı, 257-273.
- Goodley, D. (2011). *Disability Studies: An Interdisciplinary Introduction*, London: SAGE.
- Hekimler ve Tabip Odası Yöneticileri İçin Mevzuat (2009). http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=686:engeller-haklarina-k-slee&Itemid=36, (12.06.2016).
- Karataş, K. (2002). Özürlülere Karşı Ayrımcılık ve Ayrımcılıkla Savaşım, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi, Türkiye Körler Federasyonu Yayını*, 2 (1), 1-10.
- Karataş, K. & Gökçearslan Çiftçi, E. (2010). Türkiye'de Engelli Kadın Olmak: Deneyimler ve Çözüm Önerileri, *The Journal of International Social Research. Woman Studies (Special Issue)*, 3 (13), 147-153.
- Küçükcaraca, N. (2005). Feminizm ve Engelli Kadın, *Engelli Kadınların Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu 29-30 Nisan 2005*, Kocaeli, 49-52.
- Lonsdale, S. (1990). *Women and Disability: The Experience of Physical Disability Among Women*, London: Palgrave Macmillan.
- Masson, D. (2013). Femmes et handicap, *Recherches Féministes*, 26 (1), 111-129.
- Shakespeare, T. (2006). *The Social Model of Disability*, *The Disability Studies Reader*, Lennard J. Davis (ed.), 2. Baskı, New York: Routledge, 197-204.
- Oliver, M. (1996). *Understanding Disability: From Theory to Practice*, Basingstoke: Macmillan.
- Thomas, C. (2002). *Disability Theory: Key Ideas, Issues and Thinkers*, *Disability Studies Today*, Colin Barnes, Mike Oliver ve Len Barton (eds.), USA: Blackwell Publishers, 38-57.
- TÜİK (2011). *Nüfus ve Konut Araştırması*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (2016). İstatistiklerle Kadın 2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>, (09.05.2016).
- Wendell, S. (1989). Toward a Feminist Theory of Disability, *Feminist Ethics & Medicine*, 4 (2), 104-124.

İLKÖĞRETİM OKUL BİNALARININ FİZİKSEL SORUNLARINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ (VAN İL ÖRNEĞİ)*

INVESTIGATING TEACHERS' VIEWS ABOUT PHYSICAL PROBLEMS OF PRIMARY SCHOOLS (VAN SAMPLE)

Ahmet AKBABA**
Mehmet TURHAN***

Öz:

Bu araştırmada öğretmen görüşlerine göre ilköğretim okul binalarının fiziksel sorunlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Nitel yaklaşımla tasarlanan çalışma betimsel tarama modelindedir. Literatür taraması yapılarak ve uzman görüşüne başvurularak 10 soru belirlenmiş ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile Van ilinde görev yapmakta olan 24 gönüllü öğretmenle görüşme yapılmıştır. Görüşmeler ses kaydı altına alınmış ve yazılı hale getirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin önemli bir kısmı okul binalarını fiziksel olarak yeterli görmemektedirler, ayrıca görüşülen öğretmenlerin dörtte üçü okullarında engelli bireyler için alınan özel bir düzenleme olmadığını dile getirmiştir. Hem dış cephe hem de sınıfların renk seçimi yapılırken insan psikolojisi üzerindeki etkilerinin göz önünde bulundurulmadığı anlaşılmaktadır. Okul bahçelerinin genel olarak yeşillendirilmemiş, beton zeminlerden oluştuğu ve öğrencilerin teneffüslerde oyun bahçesi olarak kullanmalarına uygun bulunmadığı söylenebilir. Hedeflenen çağdaş eğitime ulaşmada bir adım daha ileriye gidebilmek için okul binalarının fiziki sorunlarının zaman kaybetmeden giderilmesi gerektiği ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Okul Binası, Okul Binalarının Fiziksel Sorunları, Okul Bahçesi.

Abstract:

In this research it is aimed to determine teachers' views about primary and secondary schools' physical problems. The survey type research is modelled with qualitative approach. By making literature research and consulting expert opinion 10 questions were developed. With semi-structured interview technique 24 volunteer teachers who currently work in Van were interviewed. Interviews were recorded and typed. According to data a significant part of teachers do not think their school is physically adequate. Moreover, except from a quarter of them, teachers pronounce that there is no special arrangement for disabled people. It is understood that while determining school colours human psychology generally is not taken into consideration. It can be stated that most school gardens consist of pavement and were not planted enough. Also, they are not thought to be adequate to be used as playing garden for children. In order to go further in the way of a modern education aim, physical problems that schools face with should be dealt with immediately.

Keywords: School, Schools Physical Problems, School Garden.

* Makale Geliş Tarihi: 05.05.2016
Makale Kabul Tarihi: 11.10.2016

** Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Kampus/Van, ahmetakbaba13@gmail.com.

*** Arş. Gör., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Kampus/Van, turhan5619@gmail.com.

GİRİŞ

Okullar öğrencileri hayata mı hazırlar yoksa eğitim hayatın kendisi midir? Bu konuda birbirini destekleyen veya birbirine karşı çıkan ortaya atılmış onlarca fikir, yazılan yüzlerce kitap, yayınlanmış binlerce makale vardır. Belki on yıllar boyunca bu tartışmalar devam edecektir. Ancak hangi yönden bakılırsa bakılsın okulda verilen eğitimin kalitesini yükseltmek, öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştırmak ve öğrencileri derslere karşı motive etmek hemen hemen hepsinin temel amaçlarındandır. Bu çalışmada öğrenme ortamlarının etkililiğini arttırmak için ne tür düzenlemeler yapılabileceği incelenecektir.

Öğrencilere en verimli fiziksel öğrenim ortamını sağlamak için, sınıf içi bazı düzenlemelere gerek duyulmaktadır. Hem okul hem sınıf bazında yapılabilecek iyileştirmelerle verilen eğitimin kalitesi desteklenebilir. Gelişmiş ülkelerde okul binaların planlanması ve yapımı özel bir uzmanlık alanı olarak gelişmesine rağmen Türkiye’de bu durum henüz bir uzmanlık alanı olarak görülmemektedir. Okul bütün yönleriyle eğitimin verimine katkı sağlayacak özellikleri taşımalıdır. Sadece derslikler değil aynı zamanda bahçe, kantin, spor salonu ve kütüphane gibi ortak kullanım alanları da özenle planlanmalıdır (Işık, 2004: 62). Dinç ve Onat’a (2002: 54) göre ülkemizde okul binaları genel olarak birbirinin aynı projeler halinde yapılmakta ve okulun fiziki yapısında o okula has düzenlemelere nadir rastlanmaktadır. Bundan kaynaklı olarak da aynı tip binalar aynı tip sorunları beraberinde getirmektedir. Işık’a (2004: 63) göre okul binalarının eğitim öğretime uyguladığını belirlemek amacıyla şu kıstaslar kullanılabilir:

1. Eğitim öğretim plan ve programına uygun olmalıdır.
2. Öğrencilerin gelişimsel düzeylerine uygun olmalıdır.
3. Okuldaki öğrenci sayısına için yeterli olmalıdır.
4. Doğal afetlere karşı korunaklı olmalıdır.
5. Öğrenciler için ulaşılabilir olmalıdır.

Okulun Yeri; Okul binasının yapılacağı yeri belirlemek verimli bir eğitim öğretim ortamı süreci geliştirmenin ilk ayağıdır. Okullar hizmet vereceği toplum kesimlerinin merkezi konumunda olmalıdır. CEFPI’ya (1981) göre okul yeri belirlenirken göz önünde bulundurulması gereken kriterler şöyle sıralanabilir.

1. Eğitim öğretim faaliyetlerine uygun bir ortam olmalıdır.
2. Öğrencilerin rahatça ulaşabilecekleri uzaklıkta olmalıdır.
3. Güvenli bir çevrede olmalıdır.
4. Trafik ve endüstriyel gürültüye maruz kalmayacak bir çevrede olmalıdır.
5. Altyapı hizmetlerinin sağlanabileceği bir yerde olmalıdır.
6. Sonraki yıllarda gerekli görüldüğü takdirde okulun genişletilmesine elverişli bir yerde olmalıdır.

7. Okul yeri hem satın alma hem de sahip olma açısından ekonomik olmalıdır (Akt. Işık, 2004: 63).

Bunlara ek olarak okul türü ve kademesine göre de ek maddeler eklenebilir. Bagford'a (1981) göre ilköğretim okulların öğrencilerin yürüyerek ulaşabilecekleri mesafede olmalıdır (Akt. Işık, 2004: 63).

Okulun Büyüklüğü; Okul büyüklüğünün öğrencilerin akademik başarısı ve okul kültürü üzerindeki etkisi hakkında özellikle yurt dışında birçok araştırma yapılmış fakat bu araştırmalar farklı sonuçlar doğurmuştur. Hem küçük okulların hem de nispeten daha büyük okulların kendilerine özgü olumlu ve olumsuz etkileri ortaya çıkarılmıştır (Akkalkan, 2009:2).

Büyük okullar; Büyük okullarda hem öğretmen sayısı hem de öğrenci sayısı yüksektir. Bu durum öğretmenlere kendilerini geliştirme imkanı verirken öğrencilere ise farklı konu ve alanlarda ilgi ve yeteneklerine cevap verecek derslere ulaşma imkanı sağlamaktadır. Bununla birlikte büyük okullarda sınıf mevcutları da yüksek olmaktadır. Daha fazla disiplin problemiyle karşılaşmakta ve daha çok formal ilişkilerin gelişmektedir (Muse, Smith ve Baker, 1987, Akt. Işık, 2004: 65).

Küçük okullar; Küçük okullarda öğrenci başarısı daha yüksek düzeydedir. Ayrıca disiplin problemleri daha az yaşanmakta ve okulu terk etme oranları bu okullarda düşmektedir. Öğrenciler daha fazla görev ve sorumluluk alır ve bunun sonucunda kendileri ve okulları hakkında daha olumlu düşüncelere sahip olurlar. Okul aile işbirlikleri küçük okullarda daha kolay sağlanabilmektedir. Bununla birlikte hem öğrenciler hem de öğretmenler arasında informal bağlar kurularak okula karşı daha olumlu bir bakış gelişmektedir. Küçük okulların dezavantajları ise öğretmenlere öğretmenlik dışında yönetsel görevler verilmesi, öğrenci mevcudunun az olmasından kaynaklı olarak sınıf kültürünün ortaya çıkarılamaması, maliyetlerin de artması ve daha çok kırsal alanlarda kurulduklarından yeterli kaynağa ulaşmada yaşadıkları problemler olarak sıralanabilir (Akkalkan, 2009; Öğülmüş ve Özdemir, 1995:9).

Aydınlatma; İnsan gözü çevredeki ışık ortamına uyum sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Doğal yapısı gereği farklı ışık kaynakları ve şiddetine uyum sağlayabilmektedir. İyi bir ışıklandırma erken yorulmayı önlemekle beraber odaklanmayı da sağlayarak iş verimini artırır. Gün ışığına yakın bir aydınlatma görüş etkililiğini artırır. Kötü aydınlatma ise yorgunluğu arttırdığı gibi odaklanmayı güçleştirir ve insanları moral olarak yıpratır. Bu yüzden sınıf ortamında ışığın dağılımına, şiddetine ve rengine dikkat edilmesi gerekir.

Renklerin insan psikolojisi üzerinde etkileri vardır. Mavi ve yeşil insanları rahatlatırken, kırmızı ve turuncu renkler uyarıcı niteliğindedir. Sınıf duvarlarının çok açık ve parlak renklerle boyanmış sınıflarda ışık gereğinden fazla yansiyacak ve gözü rahatsız edecektir. Koyu renkli boyama da ise sınıfta boğucu ve karanlık bir ortam oluşabilir. Sınıf içinde renk düzenlemesi yapılırken sınıfın gün ışığı alma durumuna göre düzenleme yapılmalıdır. Açık pembe, yeşil ve mavinin tonları okullarda en sık tercih edilen renklerdir.

Işık kaynağından direk göze gelen ışık öğrenmeye odaklanmayı zorlaştırabilir ve dik-kati dağıtabilir. Bunun yerine dolaylı aydınlatma yapılması ekonomik görünmese de daha sağlıklıdır. Işık mümkünse tek kaynaktan gelmeli ve renk değişimlerinden kaçınılmalıdır. Aynı şekilde tavan yüksekliği ve şeklidir. Yüksek tavanlı öğrenme ortamlarında direkt aydınlatmanın zararları azaltılabilir (Tutkun, 2003: 139; Eren, 1993:228; Işık, 2004: 67).

Isı; Öğrenme ortamının ısı ve nem değerleri de öğrencilerin odaklanmalarında önemli bir faktördür. İnsan anatomisi çevresine uyum sağlamak için sürekli ısını kontrol altına almaya çalışır. Çok sıcak bir havada terleyerek vücudu soğutmaya soğuk bir hava da ise cilt hücrelerinde bulunan mitokondri tam performansla çalışarak sürekli ısı üretmeye çalışır. Her iki durumda da vücut tam olarak rahat değildir ve tepkiler verir (titreme). Öğrenme ortamı için en ideal sıcaklık 17-23 °C olarak kabul edilmektedir. Bu aralık insan vücudunun rahat bir şekilde çalışması için ortalama bir sıcaklıktır. Aynı şekilde havadaki nem oranının da aşırı yüksek ya da düşük olması rahat çalışmayı engeller. Nem vücudun ideal sıcaklığa ulaşması için verdiği tepkileri yavaşlattığı için vücut daha uzun süre rahatsızlık hissedecektir.

Sınıfın düzenli olarak havalandırılması bir diğer önemli faktördür. Kalabalık bir grubun uzun süre kapalı alanda bulunması ortamdaki karbondioksit oranını artıracak ve rahat nefes almanın dolayısıyla rahat çalışmanın önünde bir engel teşkil edecektir. Sınıfların düzenli olarak havalandırılması bu yüzden oldukça önemlidir (Tutkun, 2003: 141; Eren, 1993: 236).

Gürültü; Maddelerin titreşimi sonucunda bu titreşimlerin hava, su gibi bir ortam içinde iletilerek kulağa ulaşmasına ses denir. Hoşa gitmeyen ve rahatsız edici sesler ise gürültü olarak tanımlanmaktadır. Ses gürültünün kaynağıdır ve meydana gelen titreşimin saniyedeki miktarını ifade eden *frekans* ile ölçülür. Sesin saniyedeki titreşim sayısı ise *Herz* olarak ifade edilmektedir. Ses dalgalarının şiddeti ve yoğunluğu gürültü düzeyinde belirleyicidir. Gürültü dB (desibel) birimiyle ölçülür. dB ses şiddetinin frekansa göre ayarlanmış şeklidir (Velicangil, 1970; Akt. Hayta, 2007: 30).

Gürültüye maruz kalmak işleme organına, insan psikolojisine ve iş verimine zarar verir. 80 dB üzerindeki gürültüye belli bir süre maruz kalınca geçici ya da kalıcı sağırılık meydana gelebilir (Tablo 1). Ayrıca gürültü, insanları psikolojik olarak da etkileyip zamanla sinirlilik, öfke ve kararsızlık gibi davranış bozukluklarını arttırabilir (Hayta, 2007: 31). Yoğun gürültülü ortamlarda haberleşme güçleşmekte ve iletişim kopuklukları yaşanmaktadır, bu durum beraberinde iş verimliliğinin düşmesini hatta iş kazalarını getirmektedir (Aydemir, 1995, Akt. Hayta, 2007: 31).

Tablo 1: Gürültü Düzeyine Bağlı İşitme Kaybı Yüzdeleri

Gürültü Düzeyi dB	İşitme Yeteneği Kaybı %		
	5 yıl sonra	10 yıl sonra	20 yıl sonra
80	0	0	0
90	4	10	16
100	12	29	42
110	26	55	78

Kaynak: Çalışma ortamı koşullarının işletme verimliliği üzerine etkisi (Hayta, 2007: 31).

Gürültü sınıf içinde de eğitimi sekteye uğratan bir durumdur. Öğretmen öğrencilerin ilgi, dikkat ve katılımını dersin her aşamasında dinç tutmalıdır. Gürültülü bir ortamda öğrencilerin dikkati dağılacak ve sıkılacaklardır. Gürültü zihni yoran ve iletişimi engelleyen bir unsurdur ve genellikle derse ilgisizlik, dikkat ve güdülenme eksikliği ya da kaygı gibi nedenlerle ortaya çıkar. Gürültü hemen engellenemezse diğer öğrencilerin de dikkatini dağıtacak ve yığılmalı olarak artacaktır (Tutkun, 2003: 140).

Işık'a (2004: 68) göre sınıf ortamında yansımadan kaynaklı sesler de verilen eğitimin verimliliğini düşürebilir. Sesin kaynaktan çıktıktan sonra direk olarak alıcılara ulaşması en net ve anlaşılır sesi sağlayacaktır. Sınıf içinde bu akustiği sağlamak için şu önlemler alınabilir:

Tavan yüksekliğinin kontrol edilmeli (3.00 m), Ses emici yüzeyler oluşturulmalı, Yerlere halı kaplanmalı, Öğrenci ve öğretmen arasındaki mesafenin en aza indirilmeli, Gerekiyorsa ses düzeneklerinin kullanılmalı, Okulların gürültü oluşturacak yerlerden uzakta inşa edilmeli, Havalandırma ve klima gibi araçların seçilmesi ve kullanılmasında dikkatli olunmalıdır.

Renkler; Günümüzde renklerin insan psikolojisini etkilediğini destekleyen birçok çalışma var olsa da bu durumun nasıl meydana geldiği henüz tam anlamıyla açıklanamamaktadır. Yine de bu çalışmalar renklerin insan davranışlarını tahmin etmede ve yönlendirmede nasıl kullanılabileceği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Renkler sıcak, soğuk, pasif, aktif, hafif, uyarıcı, dinlendirici ve daha birçok şekilde kategorize edilebilir. Renklerin duyguluk tür ve değerleri kategorileştirmede önemli bir etkiye sahiptir. Diğer bir ifadeyle aynı rengin etkileri hem pozitif hem negatif olabilir, bunu rengin türü ve değeri belirler. Kırmızı rengi bir yandan hayatın rengi ve canlılığı simgeler. Aynı şekilde kaosu, kanı, şiddeti, hırs, tutku ve savaşı da simgeler (Özdemir, 2005:392).

Mavi rengin etkisi üzerine psikolojik araştırmalar yapan Ketchman yaptığı deneylerle park halindeki iki mavi araç arasındaki boşluğun daha geniş algılandığını ve bu yüzden mavi araçların arasına park edilirken daha fazla kazanın meydana geldiğini kanıtlamıştır (Kıran, 1986, akt. Özdemir, 2005:392).

Renklerin bu etkileri görüldükçe öğrenme ortamlarındaki renk seçiminin önemi bariz olarak ortaya çıkmaktadır. Sınıf ve okul renklerine öğrenciler üzerindeki muhtemel etkileri göz önüne alınarak karar verilmelidir. Mavi ve yeşil tonlarının rahatlığı ve özgürlüğü simgelediği bilinmektedir. Kırmızı ve turuncu renkler ise uyarıcı renklere. Renkler belirlenirken hangi kademe için uygulanacağı da önemli bir faktördür. İlköğretim öğrencileri için mavi ve pembenin açık tonları kullanılabilirken, 0-6 yaş aralığı için turkuaz tonları da tavsiye edilir. Koyu renklerin sınıflarda kullanılması karanlık bir ortam oluşturacağından uygun olmayabilir (Işık, 2004: 67; Özdemir, 2005: 392; Tutkun, 2003: 140).

1. YÖNTEM

Araştırmanın Önemi:

Bu araştırma ile eğitim sistemimize yön veren İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin, okul binalarının fiziki durumları ve problemleri konusundaki görüşlerinin tespit edilerek, eğitim çevrelerine ve ilgililere öneriler sunmak ve gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamaktır.

Araştırmanın amacı,

Bu araştırmada; İlköğretim okul binalarının fiziki durumlarını ve problemlerini Öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara yanıtlar aranmıştır.

1. İlkokul öğretmenlerinin okul binalarının fiziki durumları ve problemleri hakkındaki görüşleri nelerdir?
2. Ortaokul öğretmenlerinin okul binalarının fiziki durumları ve problemleri hakkındaki görüşleri nelerdir?
3. ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin okul binalarının fiziki durumları ve problemleri hakkındaki görüşleri arasında fark var mıdır?

Bu çalışma nitel yaklaşımla tasarlanan çalışma betimsel tarama modelindedir. Çalışmada; fiziksel yapı ve problemlerini öğretmen görüşleri doğrultusunda yüz yüze tespit etmek amaçlandığından nitel yaklaşımın daha uygun olduğu kanaatiyle nitel olarak tasarlanmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırmalardır (Karasar, 2008: 77). Bu bölümde çalışma grubu, verilerin toplanması ve çözümlenmesine yer verilmiştir.

1.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Van ilinde yer alan kamu ilköğretim okullarında görev yapan 24 sınıf ve branş öğretmenidir. Katılımcıların belirlenmesinde farklı kıdem yılı, branş ve okullardan öğretmenlerin basit tesadüfi yöntemle seçilmesine önem verilmiştir.

1.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi

Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Görüşme sorularının belirlenmesi için literatür taraması yapılmış ve uzman görüşüne başvurulmuştur. Ortaya çıkan görüşme sorularından bir ön görüşme formu oluşturulmuş ve forma son halini vermek üzere hem öğretmenlerden hem de alan uzmanlarından oluşan 5 kişilik gruba form gönderilmiş alınan dönütlere uygun olarak 10 sorulu yarı yapılandırılmış görüşme formuna son hali verilmiştir. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerle konu hakkındaki görüşleri sesli kayıt altına alınmış ve ses kayıtları yazılı hale getirilerek incelenmiştir. Katılımcı öğretmenler görüşülme sırasına göre G1, G2, G3 vb. şeklinde kodlanmıştır. Yazılı olarak toplanan veriler önce bilgisayar ortamında yazılı hale getirilmiş sonra da nitel araştırma tekniklerden içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Öğretmenlerin her bir soruya verdiği cevaplar benzer-

likleri bakımından temalara ayrılarak gruplandırılarak yorumlanmış, ayrıca bazı sorulara bazı cevaplar da aynen sunulma yoluna gidilmiştir. Çalışmanın güvenilirliğini arttırmak amacıyla bir uzmanın görüşlerinden yararlanılmıştır.

Görüşme formları tespit edilerek gidilen okullarda görüşmemizi kabul eden müsait durumdaki öğretmenlere bizzat verilmiş öğretmenlerin sözlü olarak verdikleri cevaplar tek tek kayıt altına alınmış, kayıtlar çözülmüş, tarafımızdan gruplandırılarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

2. BULGULAR

Bu bölümde ilköğretim okul binalarının fiziksel sorunlarını belirlemeyi amaçlayan bu nitel araştırma kapsamında katılımcı öğretmenlerin görüşme sorularına verdikleri yanıtların analizinden elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

2.1. Katılımcı Öğretmenlerin Okul Binalarının Yeterliliği Hakkındaki Görüşleri

Katılımcı öğretmenlerin önemli bir kısmı (G1, G3, G4, G6, G11, G12, G13, G14 ve G16) derslik sayısının yetersiz olduğuna vurgu yapmıştır. Öğretmen görüşlerine göre yeterli sayıda derslik olmadığı için sınıfların mevcut sayısı artmakta ve bu durum eğitim öğretim sürecine olumsuz etki yapmaktadır. Ayrıca yeteri kadar sınıf olmadığı için okullarda ikili öğretim yapılmaktadır (G6, G14 ve G16). Katılımcı öğretmenlerden bir kısmı dersliklerden daha fazla yararlanılabilmesi için branş dersliklerinin oluşturulması gerektiğini ifade etmişlerdir (G1 ve G18). Bununla birlikte beş görüşmeci de derslik sayılarının yeterli olduğunu ifade belirtmiştir (G7, G8, G10, G21, G22). Görüşmecilerden üçü (G1, G2 ve G11) koridor büyüklüklerinin yeterli olduğunu, ikisi ise yeteri kadar geniş olmadığını söylemişlerdir. Görüşme yapılan öğretmenlerden sadece biri (G7) okul kütüphanesinden memnun olduğunu belirtmiştir, ancak altı katılımcı (G2, G4, G8, G11, G14 ve G15) okul kütüphanesinin ya yetersiz olduğunu ya da okulda hiç kütüphane olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca katılımcılardan biri (G5) okul binasını oldukça hantal ve kasvetli bulduğunu söylerken bir diğeri (G19) okulun bulunduğu çevre ve veli profili itibari ile eğitime yeterince önem verilmediğini, dolayısıyla çevreden destek alamayan okulların öğrencilerin akademik başarılarını arttırmak yolunda yalnız kaldıklarını bu sebepten de okulun fiziksel problemlerinin çok arka planda kaldığını belirtmiştir. Katılımcı öğretmenlerin bazı görüşleri aşağıda verilmiştir:

G5: “Okul binamız yeterdi değil ayrıca oldukça hantal ve biraz da kasvetli. Bu kadar hantal binalar eğitim psikolojisi açısından uygun değil.”

G1: “Okulda yeteri kadar derslik yok. Bu yüzden sınıf mevcutlarımız özellikle bazı sınıflarda oldukça kalabalık. Seneye de bazı sınıfları birleştirmek zorunda kalacağız. Branş derslikleri zaten yok. Yapılamıyor da. Ben branş dersim için derslik istiyorum ama yer sıkıntısından dolayı yapılamıyor.”

G24: “Bana kalırsa okulumuzun bölümleri yetersiz durumda. Eğitim öğretimi sağlayabilmek için, sınıf sayısında bahçe düzeninde koridor genişliğinde ve temizlik anlayışında değişime gidilmeli.”

2.2. Katılımcı Öğretmenlerin Derslik Altyapısının Ders İşlemeye Uygunluğu Hakkındaki Görüşleri

Görüşme yapılan öğretmenlerin üçte biri (G3, G6, G7, G9, G10, G15, G18 ve G22) bir kısım sorunların olmasına rağmen derslik altyapısının genel olarak ders işlemeye uygun olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte benzer bir çoğunlukla katılımcı öğretmenler derslik altyapısının yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir (G2, G4, G5, G16, G17, G19, G20, G23 ve G24). Öğretmenlerin en fazla dile getirdiği problemler ise kapı sıra ve pencerelerin eski ve kötü durumda olması ile özellikle de hala kara tahtaların kullanılması. Derslik altyapısını uygun bulmadığını belirten öğretmenlerin tamamı ile genel anlamda uygun bulunduğunu söyleyenlerden biri (G6) bu problemlerden en az birini dile getirmiştir. Görüşmecilerden biri (G17) dersliklerde perde problemi yaşandığını ve perdeleri öğretmenlerin aldığını ifade etmiştir. Bununla birlikte bir diğer katılımcı (G11) ise sınıftaki pencerelerin açılması diye civilendiğini dile getirmiştir. Görüşülen öğretmen görüşlerine bazı örnekler aşağıdadır:

G8: *“Aslında sıralarla ilgili biraz sıkıntı yaşıyoruz. Sıralar öğrencilerin yaşı ve boyuna uygun değil. Öğrencilerin ayakları yere değmiyor. Ancak, kapı pencerelerin iyi durumda olduğu söylenebilir.”*

G19: *“Sınıf altyapısı uygun mu diye sorulduğunda, bunu ders ders düşünerek bazılarına uygun denebilir. Ancak sınıfları hem ilk hem ortaokul öğrencileri kullanıyor. Yani 1A sınıfı ile 8A sınıfı aynı dersliği kullanıyor. Derslik yapısı bu yüzden uygun denemez. Hem 8. sınıf öğrencilerine hem de 1. sınıf öğrencilerine uygun olamaz zaten.”*

G17: *“Tam olarak değil. Sınıflar çok eski. Tebeşir kullanıyoruz hala. Sıralar aynı şekilde kötü durumda. Sınıflar çok kalabalık. Pencerelerde perde yok. Çoğu zaman perdeleri öğretmenler alıyor.”*

2.3. Katılımcıların Elektronik Donanımların Yeterliliği ve Etkililiği Hakkındaki Görüşleri

Görüşme yapılan öğretmenlerden altısı (G5, G8, G9, G13, G16 ve G17) okullarında elektronik donanımlardan orta seviye de yararlandıkları görüşündedirler. Katılımcı öğretmenlerden biri (G8) bazı öğretmenlerin sınıflarına projeksiyon alarak bu duruma çözüm aradıklarını belirtirken, bir diğer katılımcı (G5) okulda yeteri kadar bilgisayar olmadığından öğretmenlerin okula kişisel bilgisayarlarını getirerek dersleri bu şekilde takviye etmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Diğer görüşmeciler ders anlatımlarında yeterince elektronik donanım kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun nedenleri ise elektrik kesintileri (G1, G2, G ve G15), internet bağlantısı problemleri (G9, G13 ve G14) ve donanım eksikliği (G6, G10, G18, G22 ve G24) olarak görülmektedir. Bununla birlikte bir çok katılımcı özellikle Fatih Projesine atıf yaparak sınıflarda akıllı tahta ve internet bağlantısına ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir (G9, G10, G13, G16, G18 ve G19). Okullarda elektronik donanımların yeterliliği hakkında öğretmen görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

G8: *“Donanımlar yeterli değil bu yüzden bazı hocalar projeksiyon alıyor. Öğretmenler ellerinden geldiği kadar bu durumu dengelemeye çalışıyor.”*

G17: “Bir bilgisayar sınıfımız var. Bazen öğretmenler o sınıfı kullanmak için sıraya girip ders ayarlamaya çalışıyor. Ancak bu sınıfın olması yine de iyi. Çocuklar burada eğitsel ve eğlenceli filmler izleyebiliyor.”

G24: Branş öğretmenleri olarak olduğum için bu yetersizliği özellikle fark ediyoruz. Sınıflarda akıllı tahta, bilgisayar ve projeksiyon yok. Bu durum özellikle İngilizce derslerini etkiliyor. Öğretmen ve öğrencilerin bilgisayara ulaşım imkânı yok. Maalesef okulumuzun elektronik altyapısı yetersizdir.”

2.4. Katılımcıların Okullarının Gün Aşığı İle Aydınlanması Hakkındaki Görüşleri

Katılımcıların yarısından fazlası okullarının yeteri kadar güneş ışığı ile aydınlandığını belirtmişlerdir (G1, G3, G14, G18, G20 ve G23). Bununla birlikte üç katılımcı (G9, G12 ve G15) ise bazı sınıfların güneş ışığına fazla maruz kaldığını dile getirmişlerdir. Görüşülen öğretmenlerin yarısına yakını (G2, G6, G8, G19 ve G21) ise okullarının güneş ışığı ile aydınlanmasında sorun yaşadıklarını özellikle kuzey cephede bulunan sınıfların kış aylarından bundan etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Konu hakkında öğretmenlerin görüşlerine bazı örnekler şu şekildedir:

G19: “Okulumuz kuzey güney istikametine uzanmış durumda. Yani güneş bazı sınıflara sabah bazılarında öğleden sonra vuruyor. Tabii ikili eğitim verdiğimiz için bu durum özellikle kışın problemlere yol açıyor. Bazı sabahçı öğrencilerle, bazı öğlenci öğrenciler güneşi hiç görmüyorlar. Okulumuz maalesef güneş enerjisinden yeterli ölçüde yararlanmıyor.”

G12: “Evet fazlasıyla alıyor. Hatta gün ışığı alan sınıflarda perde eksik olduğunda çok da rahatsız ediyor.”

G24: “Okulun bir cephesi iyi aydınlanıyor ancak. Diğer taraf yeterli değil. Elektrikler de bazen olmayınca ya da arızalı olunca yetersiz kalıyor aydınlanma.”

2.5. Katılımcı Öğretmenlerin Okul Bahçesi Hakkındaki Görüşleri

Katılımcı öğretmenlerin neredeyse tamamı okul bahçesinin yeterince yeşillendirilmediği düşünmektedirler. Görüşmecilerden bir kısmı fidan dikilmesine rağmen öğrencilerin ve çevrenin yeterince özen göstermemesinden dolayı dikim işleminin başarıya ulaşmadığını ifade etmişlerdir (G8, G11, G19, G20 ve G22), bir kısmı ise bahçeyi yeşillendirmek için çalışma yapmayı planladıklarını belirtmişlerdir (G1, G2 ve G3). Bununla birlikte üç katılımcı okul bahçesinin yeşil alandan çok betonarme olduğunu ifade etmiştir (G5, G13 ve G16). Görüşmecilerden ikisi (G7 ve G11) ise okul bahçelerinin yeterince yeşil ve öğrenci ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olduğu görüşündedirler. Okul bahçesinin yeşillendirilmesi hakkında katılımcı öğretmen görüşlerine şu örnekler verilebilir:

G8: “Aslında yeşillendirme çalışması yapılıyor her sene ama çevresel koşullar yüzünden bu fideler büyümeden zarar görüyor. Öğretmenler, idare ve öğrenciler de ellerinden geleni yapıyorlar aslında.”

G5: “Bence okulumuzun en büyük problemi budur. Okulun bahçesi tamamen betonarme. Bahçemiz yok diyebiliriz. Bir iki köşede bir kaç cılız ağaç var ancak çok yetersiz.”

G16: “Okulun bahçesi yeteri kadar yeşil değil daha çok betonarme. Ben çocukların orda oynamasını, koşmasını istemiyorum. Düşme durumunda yaralanmalara yol açabilir.”

G17: “Okulumuzun bahçesi çok küçük de değil büyük de değil. Park da var basket ve voleybol sahası da var ancak alan küçük olduğu için hepsi iç içe. Yeşil alanımız yok maalesef.”

2.6. Katılımcı Öğretmenlerin Okullarının Sınıf Koridor ve Dış Cephe Boyasının Öğrenci Psikolojisi Üzerine Etkileri Hakkındaki Görüşleri

Katılımcı öğretmenlerin yarısı boya seçiminin uygun olmadığı görüşündedirler (G5, G11, G15, G19 ve G24). Görüşmecilerin ikisi (G4 ve G14) boya seçiminin öğrenci psikoloji üzerine çok fazla etki etmeyeceği görüşünde olduklarını paylaşmışlardır. Öğretmenlerin üçü (G5, G19 ve G24) renk seçimi yapılırken renklerin psikoloji üzerindeki etkilerinin göz ardı edilerek, temizlik ve ekonomiklik faktörlerine göre önem verildiğini düşünmektedirler. Bir kısım öğretmen ise kullanılan renk tonlarını koyu ve basık olarak nitelendirmekte ve özellikle de ilkokullarda daha renkli ve açık renkler kullanılması gerektiğini dile getirmektedirler (G6, G8, G11, G13, G15, G16 ve G20). Okulun koridor, sınıf ve dış cephe boyasının öğrenci psikolojisi üzerine etkileri hakkındaki öğretmen görüşlerine şu örnekler verilebilir:

G5: “Bu da oldukça bilinçsizce yapılıyor. Okulda görsel sanatlar öğretmeni olmasına karşın, tatillerde bize hiç sorulmadan öğretmenler odası mora boyanmış başka bir yer pembeye boyanmış oluyor. Psikolojik etkisi hiç göz önüne alınmadan yapılıyor bu işler. Öğrencileri hangi renk derse motive eder diye düşünülmeden boya seçimi yapılmış.”

G4: “İlkokul olduğu için renklerin çok fazla etki edeceğini düşünmüyorum.”

G3: “Ben bu okulda göreve başlamadan önce sıkıntı vardı ama ben geldikten sonra düzeldi görsel sanatlar öğretmeni olarak ister istemez ilgilendik o konuyla ve uygun tonları seçtik.”

G19: “Okulumuz standart tipte boyanmış. Okul bahçe duvarı açık bordo renginde. İç cephe ise iki farklı renge boyanmış durumda daha kolay temizlensin diye. Büyük ihtimalle çok düşünülerek seçilmiş renkler değil. Zaten sınıfların bir kısmı farklı renklerde boyanmış. Bazı sınıflar sarıyken, bazıları mor. Aslında bunlar başarıyı arttırmadaki ana durumlardan sonra ekstra düzenlemeler. Ancak biz daha temel sorunlarla işlerle uğraştığımız için buna çok önem verildiğini düşünmüyorum.”

2.7. Katılımcı Öğretmenlerin Okullarında Engelli Bireyler İçin Alınan Özel Düzenlemeler Hakkındaki Görüşleri

Yirmi dört katılımcıdan sadece 7’si engelli bireyler için okulda özel bir düzenleme olduğunu ifade etmişlerdir (G3, G5, G6, G7, G8, G13 ve G15). Bu görüşmecilerin tamamı okulda engelli bireyler için yapılan düzenlemeler olarak merdiven rampası, engelli tuvaleti ve asansörden biri ya da bir kaçını saymıştır. Bunların dışında engelli bireyler için alınan

özel bir kolaylık olmadığını dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin üçte ikisi ise okulda engelli bireyler için herhangi bir düzenleme yapılmadığını ifade etmişlerdir. Öğretmen görüşlerine örnekler şu şekildedir:

G9: “Hayır özel bir düzenleme yok. Bu konuda eksiklikler var. Engelli öğrencilerimiz var ve bu yüzden öğretmenlerinden destek almadan bir yere gidemiyorlar veya tuvalet ihtiyaçlarını karşılayamıyorlar.”

G24: “Okulumuz maalesef mimari yapı olarak ana giriş kapısı dahil olmak üzere yüksek merdivenlere sahip. Engelliler için herhangi bir düzenleme yok maalesef.”

G6: “Aslında düzenleme var ama kullanılmıyor. Asansör, rampa merdivenler engelli tuvaletleri var. Aktif değil ancak düşünülmüş.”

2.8. Katılımcı Öğretmenlerin Okul Zili Hakkındaki Görüşleri

Araştırmaya katılan 24 öğretmenden sadece biri okul zilini rahatsız edici bulduğundan bahsetmiştir. Okul zili hakkında ilginç bulgulardan biri de beş katılımcının zili duymadıklarını belirtmeleri olmuştur (G1, G2, G5, G6, G9 ve G12). Bir görüşmeci okul zillerinin standart hale getirilmesi gerektiğinden bahsederken (G15), bir katılımcı (G13) okulda zil sesi olarak klasik müzik kullandıklarını, bir katılımcı (G16) iyi dersler dileyen sesli bir zil tonu kullandıklarını, diğer bir katılımcı (G2) ise canlı bir melodi kullandıklarını dile getirmişlerdir. Bununla birlikte öğretmenlerden biri (G24) okullarda farklı tarzlarda müziklerin zil sesi olarak kullanılabileceğini ya da özel günlerde zil sesi olarak özel seslerin kullanılabileceğini ifade etmiştir. Bir katılımcı ise okul zilinin ne olarak çaldığının bir önemi olduğunu düşünmediğini ifade etmiştir (G19). Aşağıda okul zili hakkında görüşülen öğretmenlerin görüşlerine örnekler verilmiştir:

G19: “Bunla ilgili bir çalışma var mı bilmiyorum ama bence çok önemi yok. Tuhaf bir örnek olacak ama Pavlov köpeğiyle deneyler yaparken ha kapı zili çalmış ha çan çalmış ha melodi çalmış. O kadar önemi yok, zilin işlevi önemli. Zilimiz klasik zildi ama değiştirdik. Öğretmenler ve öğrenciler için ayrı ziller kullanıyoruz. Zaten öğrencilerin içeri girerken zili pek umursadıklarını düşünmüyorum.”

G24: “Bu konuda katı düşüncelere sahip değilim popüler müzik, klasik müzik ya da günün anlamına uygun başka bir şeyler yapılabilir. Fakat şuanda kullanılan melodi beni rahatsız etmiyor.”

G15: “Okul zili beni rahatsız ediyor. Her okul istediği melodiyi kullanıyor. Kimi okul davul zurna çalıyor, kimi ‘Bu Akşam Ölürümü çalıyor, kimi ‘Türkiye’ mi çalıyor. Kimi normal zil sesini kullanıyor bence standart bir ses kullanılmalı hepsinde.”

2.9. Katılımcı Öğretmenlerin Öğrenci Lavabolarının Niteliği Hakkındaki Görüşleri

Görüşülen öğretmenlerin yarısından fazlası lavaboların kapasite olarak yeterli olduğunu düşündüklerini dile getirmişlerdir (G1, G3, G4, G10 ve G13). Katılımcıların bir kısmı lavabo boylarının olması gereken standartlarda olmadığını ve özellikle 1. ve 2. Sınıf öğrencilerinin

bunları kullanmada sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir (G2, G20, G23 ve G24). Katılımcıların yarısına yakını öğrenci lavabolarını yeterince hijyenik bulmadıklarını ifade etmişlerdir (G9, G11, G14, G15, G17 ve G18). Görüşülen öğretmenlerden iki si (G5 ve G19) öğrencilerin okulu sahiplenmediklerini ve okul lavabolarına kasten zarar verdiklerini söylerken diğer bir öğretmenlerden (G17) öğretmenlerin lavabolara peçete ve sabunları kendilerinin alıp bırakmalarını belirtmiştir. Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri şu şekilde örneklendirilebilir:

G5: “*Nitelik olarak iyi öğrencilerimiz bunları fazla tahrif ediyor. Anasınıfına kadar uygun lavabolar var. Ama öğrencilerimiz okulu sahiplenemiyor. Okulu yaşamının bir parçası olarak görmüyorlar ancak sanırım psikolojik olarak devlete karşı hincını lavabodan alıyorlar kapıdan çıkarıyorlar. Kırıp döküyorlar.*”

G24: “*Okulumuzun önemli problemlerinden biri. Çocuklara uygun hazırlanmamış. Lavabo boyları uygun değil. Ayrıca hijyen açısından da uygun değil bence En ufak bir hijyen belirtisi görmüyorum. Çok kötü durumdadır.*”

G12: “*Sayı olarak yeterli. Temizlik personelimiz de yeterli sayıda ve çalışıyorlar o yönden yeterli olduğunu düşünüyorum*”

2.10. Katılımcı Öğretmenlerin Okul Kantini Hakkındaki Görüşleri

Araştırma kapsamında görüşülen 24 öğretmenden dörtte biri okullarında kantin bulunmadığını belirtmişler (G1, G2, G4, G11, G14 ve G16). Bu katılımcıların bazıları öğrencilerin ihtiyaçlarını okul yakınında bulunan bakkallardan karşıladıklarını ve satılan ürünlerin kalitesinden şüphe ettiklerini belirtirken (G1, G2 ve G14), biri ise öğrencilerin okula beslenme getirdiklerini ifade etmiştir (G16). Katılımcılardan yedisi okul kantinini hijyen açısından yeterli bulmadıkları dile getirmişlerdir (G3, G6, G12, G15, G19, G23 ve G24), üçte biri ise kantinlerinde hijyen açısından bir problem görmediklerini belirtmişlerdir (G5, G7, G8, G9, G10, G13, G17 ve G21). Katılımcılardan beşi (G5, G6, G7, G8 ve G9) okul kantinini yeterli kapasite olarak yeterli görmediklerini belirtmişlerdir, yine aynı sayıdaki öğretmen (G9, G12, G13, G15 ve G17) ise okul kantinini kapasite açısından yeterli görmektedirler. Öğretmenlerin okul kantini hakkındaki görüşlerine bazı örnekler şu şekildedir:

G19: “*Kantinimiz yeterince hijyenik değil. Tabi bana göre. Masaların hali berbat. Öğrenciler aslında mutlu halinden. Ama dünya standartlarına bakıldığı zaman hatta dünya standartlarını geçelim sıradan bir insanın aklına gelebilecek normal bir temizlikten de daha aşağıda. Tost makinesi falan hepsi dışarda. Zaten yedikleri yiyeceklerin sağlıklı olup olmadığı kuşkulu iken ortamın sağlıklı olması beklenemez. Kantinin karşısından hemen tuvaletler var zaten hal böyleyken çok sağlıklı bulmuyorum ki değil zaten.*”

G24: “*Ben kantinin denetiminin sağlıklı yapıldığını düşünmüyorum. Öğrenci ihtiyaçlarını da karşılayacak durumda olduğunu düşünmüyorum. Hem ücretlendirme hem hijyen konusunda yetersiz. Öğrencilerimizin büyük bölümü her teneffüs dışardaki bakkala giderek, kaçak yollarla getirilen kolaları alıyorlar. Bunlar da öğrenci sağlığını tehdit eder nitelikte. Hijyen açısından da yeterli olduğunu düşünmüyorum.*”

G12: “Çok hijyenik bulmuyorum. Kapasite olarak da yetersiz ve küçük olduğu kanaatindeyim. Çok fazla yiyecek alternatifi sunmuyor. Satılan şeyler açısından çocukların çok fazla yemesi gereken şeyler olduğunu düşünmüyorum.”

G1: “Okulumuzda kantinimiz yok. Okulun karşısında bir bakkal var oradan çocuklar alışveriş yapıyorlar. Satılan ürünler konusunda çok emin değilim. Genelde düşük kalite ürünler satılıyor.”

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Verilen eğitimin amacı niteliği ve verimliliği arttırmak şüphesiz eğitim örgütleri olan okulların en temel amaçlarından biridir. Bunun sağlanabilmesi için iyi yetişmiş öğretmenlere, eğitim bilimcilere ve yöneticilere ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bunlar sağlanırken, eğitim ortamlarında da fiziksel düzenlemelere gidilmeli, eğitim öğretimim sağlayacak tedbirler alınmalı ve düzenlemeler yapılmalıdır. Aksi takdirde fiziksel olarak sorunlu bir eğitim ortamından en yüksek seviyede çıktı beklemek gerçekçi olmayacaktır.

Işık'a (2004:62) göre öğretim ortamlarının uygun bir fiziksel düzene sahip olmasının üç temel fonksiyonu vardır. Bunlar: (1) Öğrencilerin daha kolay öğrenmesini sağlamak, (2) Öğrencileri fiziksel olarak rahat ettirmek ve (3) öğrencileri derse karşı motive etmektir. İlköğretim okul binalarının fiziksel problemlerini belirlemeyi amaçlayan çalışmanın bulgularına göre görüşülen öğretmenlerin yarısına yakını okulda derslik sayısının azlığını dile getirmiştir. Yeteri kadar derslik olmadığı için sınıf mevcutlarının arttığı, ikili eğitimin yapıldığı belirlenmiştir. Bu durum eğitim öğretim çalışmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Katılımcı öğretmenlerden bir kısmı okullarında branş derslikleri oluşturmak istediklerini ancak yeteri kadar derslik bulunmadığı için bunu gerçekleştiremediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca Ellis'e (1984) göre küçük sınıflar ilköğretimin ilk sınıflarında özellikle de okuma yazma ve matematik öğretiminde küçük sınıflar daha etkilidir (Akt. Işık, 2004:64). Bu bulgular göz önüne alındığında okullarda derslik eksikliği probleminin sınıf mevcutlarını arttırarak değil, yeni derslikler oluşturarak çözülmesi gerektiği söylenebilir.

Katılımcı 24 öğretmenden sadece birinin okul kütüphanesinden memnun olduğunu dile getirmesi, altı katılımcının ise kütüphanenin ya hiç olmadığını ya da çok yetersiz olduğunu ifade etmesi oldukça kaygı verici bir durumdur. Okullarda nitelikli kütüphanelerin bulunmasıyla, öğrencilerin uygun okuma kaynaklara erişiminin sağlanmasına, okuma ve araştırma alışkanlığı kazandırılmasına katkıda bulunulmalıdır. Bu şekilde öğrencilerin okuduklarını anlama düzeyleri artarak akademik başarılarına da destek olunabilir.

Görüşülen öğretmenler dersliklerin uygunluğu konusunda neredeyse tam olarak ikiye ayrılmış durumdadırlar. Derslikler hakkında öğretmenlerin en sık rahatsızlıklarını belirttikleri konular eski tip tahtaların işlevsizliği; kapı, sıra ve pencerelerin eski ve kötü durumda olmasıdır. Bununla birlikte ikili öğretim yapan okullarda aynı sıraların hem ilkokul hem de ortaokul öğrencileri tarafından kullanılması da bazı sorunları beraberinde getirmektedir.

Araştırma sonucunda katılımcı öğretmenlerin önemli bir kısmının okullarında elektronik donanımlardan yeterli seviyede yararlanamadıkları görüşünde oldukları tespit edilmiştir. Öğretmenler dersleri öğrenciler için daha ilgi çekici kılmak ve öğrencilere bilişsel, duyuşsal ve görsel açıdan daha zengin bir ders ortamı sunabilmek için bireysel çabalar içindedirler. Okullarda internet bağlantı problemlerinin yaşandığını, derslerinde teknolojiyi daha verimli kullanmak isteyen öğretmenlerin donanım eksikliği ile karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Fatih projesi ile ortaöğretim okulları elektronik donanım zenginliği ve erişilebilirliği konusunda önemli gelişmeler kaydederken, ilkokulda görev yapan öğretmenlerin de Fatih Projesine atıf yaparak sınıflarında akıllı tahta ve internet bağlantısına ihtiyaç olduğu görüşündedirler.

Okul binalarının planlamaları yapılırken, göz ardı edilen belki de en önemli noktalardan biri de gün ışığı ile aydınlanmalarıdır. Araştırma kapsamında görüşülen öğretmenlerin yarısına yakını gün ışığından yararlanmada sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle kuzey cephede bulunan sınıfların yeteri kadar gün ışığı ile aydınlanmadığı tespitinde bulunulmuştur. Araştırmanın yapıldığı Van ilinin iklimsel özellikleri göz önüne alındığında özellikle sert geçen kış aylarında bazı okulların özellikle kuzey cephede bulunan sınıfların ve bahçesinin kullanımında sorunlar yaşandığı görülmektedir. Okul dizaynlarının okulun yapılacağı özel çevre göz önüne alınarak yapılması gerekliliği göze çarpmaktadır.

Öğretmenlerin okul bahçesi hakkındaki görüşleri farklılaşmakla beraber genel olarak okul bahçesinin yeterince yeşillendirilmemiş olduğu kanısındadırlar. Özdemir ve Yılmaz (2009) kullanıcıların ve okul yönetimlerinin okul bahçelerinin fiziksel ve peyzaj özelliklerini yeterli bulmadıklarını ortaya çıkarmışlardır (Akt. Karatekin ve Çetinkaya, 2013:309). Okul bahçesinde zaman zaman ağaçlandırma çalışmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır ancak öğretmenlerin, öğrencilere yeşili koruma bilincinin yeterince verilemediğini bazen ise okul çevresinin sorumluluk almamasından kaynaklı yapılan ağaçlandırma çalışmalarının tam anlamıyla başarıya ulaşmadığı görüşleri mevcuttur. Sivil toplum örgütleri, belediye ve valilik gibi yerel yönetimlerin bu konuda okullarla ve milli eğitim müdürlükleriyle koordineli çalışmaları gerekmektedir. Bu konuda özellikle öğrencilere bilgilendirme seminerleri verilmeli, öğrencilere sorumluluk verilerek düzenlenecek ağaç dikme ve yeşillendirme çalışmaları daha kapsamlı yapılmalı ve yeşillendirme projelerinin sürekliliğinin sağlanmaması için çaba sarf edilmelidir. Bununla birlikte bazı okul bahçelerinin betonarme ya da asfalttan oluştuğu görülmektedir. Bunun önüne geçilmesi için okul bahçelerine yeşil alanlar ile beraber spor alanlarının da yapılması gerekmektedir. Bu konuda Siirt Valiliği, SODES ve Siirt Milli Eğitim Müdürlüğü'nün koordineli yürüttüğü "Okulun Sokaktan Farkı Olsun Projesi" örnek gösterilebilir. Proje kapsamında çocuğa okulu sevdirmek, çocukları kötü alışkanlıktan korumak, boş zamanlarını sokaktan çok okulda geçirmelerini sağlamak, hem akıl hem de oyun dünyalarına hitap edebilmek, okul ile sokak arasında fark olduğunu göstermek, okuldaki Beden Eğitimi ve Spor derslerini daha işler hale getirmek gibi amaçlarıyla Siirt ilindeki okullara spor alanları inşa edilmiş ve öğrencilerin hafta sonları da dâhil olmak üzere okulda daha fazla zaman geçirmeleri hedeflenmiştir (Milliyet, 14.03.2014).

Okul binalarının uygun eğitim ortamları haline getirilmesi amacıyla, eğitim yapılarının mimari ve mühendislik projelerinin hazırlanması tek başına yeterli olmamaktadır, dış cephe ve iç mekânlarının renk uyumu da önemli bir faktördür. Eğitim yapılarının cepheleri ve iç mekânlarının renk seçiminde, koyu ve parlak renkler tercih edilmemeli, pastel renkler seçilmeli, dış cephelerde mavi, lacivert, bordo, kırmızı ve koyu yeşil renkler uygulanmamalıdır (Milli Eğitim Bakanlığı, [MEB], 2012). Araştırma bulgularına göre okul binalarının iç ve dış mekan renklerinin seçiminde, renklerin psikoloji üzerindeki etkisinin göz önüne alındığı her okul için söylenemez. Katılımcı öğretmenlerin bir kısmı renk seçimlerinin psikolojik etmenlerden ayrı olarak genelde elde bulunan renkler değerlendirilerek ya da “nasıl daha az kirlenir?” düşüncesiyle yapıldığını düşünmektedir. Çabuk (2006:1) okul binalarının renk seçimleri yapılırken kullanıcıların psikolojik gereksinimlerinin yeterince önemsenmediğini ya da “görsel konfor” kavramının kişisel gelişim üzerine etkisinden haberdar olunmadığını dile getirmiştir. Bunun yanı sıra okul renklerini basık ve fazla koyu bulan öğretmenlerin sayısı da anımsanamayacak seviyededir. Renk seçimlerinde MEB’in hazırlamış olduğu genel ilkelere okulların gerek kaynak sıkıntısı gerekse bilgi eksikliğinden kaynaklı olarak uymadığı durumların olduğu aşikârdır. Bunun önüne geçilebilmesi ve okul yapılarının renk seçimi olarak da eğitim öğretim çalışmalarını kolaylaştıracak niteliğe kavuşması için okulların bu konularda özellikle tamiratların yapıldığı yaz aylarında daha sık bilgilendirilmesi ve denetlenmesi, maddi olarak desteklenmesi gerekmektedir. Okulda görev yapan Görsel Sanatlar, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Öğretmenlerinin veya akademisyenlerin bu konuda görüşlerinin alınması gerekmektedir.

Okullarda engelli bireylerin eğitimlerine devam edebilmeleri için psikolojik olarak arkadaşlarından ve öğretmenlerinden destek almaları oldukça önemlidir. Ancak bu desteğin sağlandığı durumlarda bile engelli bireyler eğitim yapılarının fiziksel özelliklerinden kaynaklı diğer öğrencilerin karşılaşmadıkları bazı problemlerle karşılaşmaktadırlar. Eğitim yapıları tasarlanırken bu bireylerin ihtiyaçlarının da mutlaka göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Katılımcı öğretmenlerin yüzde yetmiş okullarında engelli bireyler için özel bir düzenlemenin bulunmadığını belirtmişlerdir. Diğer öğretmenler ise alınan tedbirlerin merdiven rampası, engelli tuvaleti ya da asansörden biri ya da bir kaç ile sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. Karasolak (2009:135)’a göre ise bunlara ek olarak engelli bireyler için bahçe, bahçe yolları, elektrik anahtarı, sıra, masa ve soyunma odası da engelli bireyin kullanabileceği şekilde düzenlenmelidir. Okul yapılarının tamamında inşasıyla birlikte asansör ve engelli tuvaleti gibi tedbirler alınmalıdır bununla birlikte eğitime devam eden engelli bireyin engel türüne ve özelliklerine göre de ek düzenlemeler yapılmalıdır. Katılımcı öğretmenlerden birinin engelli öğrencilerini tuvalete öğretmenlerinin götürmek durumunda kaldığını belirtmesi ve aynı katılımcı öğretmenin okullarında engelli bireyler için engelli tuvaleti de dâhil herhangi bir düzenlemenin olmadığını dile getirmesi oldukça çarpıcıdır.

MEB (2008) okullara gönderilen genelge ile okul zili olarak çevreyi rahatsız etmeyecek bir melodinin kullanılmasını, zil süresinin 5 saniye ile sınırlandırılması gerektiğini ve okulda eğitimin olmadığı zamanlarda zil sisteminin kapatılması gerektiğini bildirmiştir.

Araştırma bulguları incelendiğinde okullarda genelge de bildirilen kurallara genel anlamda uyulduğu anlaşılmaktadır. Ancak zil sesinin okulun tüm sınıflarında duyulması ile ilgili problem yaşanmaktadır. Bazı öğretmenler ders zilini duymadıklarını belirtmişlerdir.

Öğrenci lavabolarına ilişkin öğretmen görüşleri, okullarda kapasite olarak genel anlamda yeterli sayıda lavabo bulunduğu ancak lavaboların temizlik açısından zaman zaman problemler yaşandığı yönündedir. Bu bağlamda öğrencilere lavaboları daha özenli kullanmalarına yönelik özendirici kampanyalar yürütülebilir. Bazı okul lavabolarında sabun, peçete ve tuvalet kâğıdı gibi temizlik malzemelerinin eksik olduğu ve öğretmenlerin bu eksiklikleri kapatmaya dair çabaları olduğu görülmektedir. Okulların bu ihtiyaçlarını karşılamaları için ek ödeneklerle desteklenmeleri öğrenci sağlığı açısından önemli görülmektedir. Bununla birlikte lavabo boylarının öğrencilerin gelişimsel özelliklerine uygun olmadığı şeklinde görüş bildiren katılımcılar da mevcuttur. Lavaboların özellikle ilköğretimin birinci kademesi için yeniden düzenlenmesi gerekli görülmektedir.

Okul kantinlerini kapasite ve hijyen açısından değerlendirmeleri istendiğinde katılımcı öğretmenlerin dörtte birinin okullarında kantin bulunmadığını belirttikleri görülmektedir. Öğrenciler bu ihtiyaçlarını okul çevresindeki bakkallardan karşıladıkları ve öğretmenlerin bu bakkalların hijyenik bulmadıkları, satılan ürünleri güvenilir görmedikleri anlaşılmaktadır. Bu sorunun çözümü için kantin bulunmayan okullara mutlaka kantinler açılmalı ve MEB kriterlerine göre düzenli olarak denetlenmelidir. Kantinlerin hijyenik ve yeterli kapasitede olup olmadığı hakkındaki öğretmen görüşleri çeşitlilik arz etmektedir. Kantini hijyenik bulan öğretmenler toplam katılımcıların yaklaşık olarak %30'u dur. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda okul kantinlerinin daha sık ve ayrıntılı olarak hem okul yöneticileri hem de MEB ilgili birimleri tarafından denetime tabi tutulması öğrenci sağlığı açısından önem arz etmektedir.

Son yıllarda yapılan çalışmalarla eğitim yapılarının fiziki durumları ile öğrencilerin okuma yazma ve matematik başarıları arasında ilişki olduğunun ortaya çıkarıldığını ifade etmiştir (Karasolak, 2009:3). Bununla birlikte öğrencilerin günün önemli bir bölümünü okulda geçirdikleri düşünüldüğünde öğrenci sağlığı açısından da alınacak önlemlerin ve yapılacak iyileştirmelerin hayati önem arz ettiği açıktır. Son yıllarda, özellikle 2005'te Türk eğitim sistemi yapılandırmacı yaklaşıma göre düzenlemeye başlandıktan sonra, çok önemli değişikliklere ve iyileştirmelere imza atılmıştır. Ancak bunlar yapılırken okulların fiziki yapılarının bu değişimlere yeterince ayak uyduramadıkları görülmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında hedeflenen çağdaş eğitimi vermekte bir adım daha ileri gidilebilmesi için ilköğretim okul binalarının fiziki durumlarının düzenlemeye ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akkalkan, H. (2009). *Ankara İli Çankaya İlçesinde Okul Büyüklüğünün Öğrencilerin Akademik Başarısı, Okula Devamı ve Disiplini İle İlişkisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çabuk, G. (2006). *İlköğretim Binalarının Renk Açısından Değerlendirilmesi*, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dinç, P. & Onat, E. (2002). Bir İlköğretim Yapısının Bina Programı ve Tasarımı Bağlamında Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 17, 35-55.
- Eren, E. (1993). *Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Hayta, A. B. (2007). Çalışma Ortamı Koşullarının İşletme Verimliliği Üzerindeki Etkisi, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 21-41.
- Işık, H. (2004). Öğrenme Ortamlarının Fiziksel Düzeni, *Sınıf Yönetimi*, (Ed. Mehmet Şişman ve Selahattin Turan), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karadolak, K. (2009). *Mimari Özellikleri Farklı İlköğretim Okullarındaki Öğrenci ve Öğretmenlerin Okullarının Bina ve Bahçeleri Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karatekin, K. & Çetinkaya, G. (2013). Okul Bahçelerinin Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Manisa İli Örneği), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (27), 307-315.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). Eğitim Yapıları Mimari Proje Hazırlama Genel İlkeleri, [http://mevzuat.meb.gov.tr/html/genelge\(2012-5\).pdf](http://mevzuat.meb.gov.tr/html/genelge(2012-5).pdf). (15.07.2014).
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2008). Zil Seslerinin Oluşturduğu Gürültü (2008/30 sayılı Genelge).
- Milliyet. (2014). Siirt'te "Okulun Sokaktan Farkı Olsun Projesi", <http://www.milliyet.com.tr/siirt-te-okulun-sokaktan-farki-olsun-siirt-yerelhaber-80853>. (14.03.2014).
- Öğülmüş, S. & Özdemir, S. (1995). Sınıf ve Okul Büyüklüğünün Öğrenciler Üzerindeki Etkisi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 1, 261-273, <http://kuey.net/index.php/kuey/article/view/776>. (17.03.2014).
- Özdemir, T. (2005). Tasarımda Renk Seçimini Etkileyen Kriterler, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(14), 391-402.
- Tutkun, Ö. F. (2003). Sınıfta Yerleşim Düzeni, *Sınıf Yönetimi*. (Ed. Zeki KAYA), Ankara: Pegem A Yayıncılık.

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ SOSYO EKONOMİK PROFİLİ^{*,**}

SOCIO-ECONOMIC PROFILE OF INCOME DISTRIBUTION IN TURKEY

Egemen İPEK^{***}
Özlem SEKMEN^{****}

Öz:

Bu çalışmanın amacı 2002 yılından bu yana Türkiye'de gerçekleşen ekonomik büyüme ve refah artışının farklı sosyo-ekonomik profile sahip hanehalkları arasında nasıl dağıldığını analiz etmektir. Bu amaçla Türkiye'de yerleşik hanehalklarına uygulanan Hanehalkı Bütçe Anketi verilerinden yararlanılarak 2003-2012 yılları için gelir eşitsizliği, hanehalkı reisine ait eğitim, yaş, cinsiyet, meslek kolu, iktisadi faaliyet kolu, yerleşim yeri gibi sosyo-ekonomik değişkenlerine göre alt gruplara ayrıştırılarak Theil endeksleri hesaplanmıştır. Bu sayede ilgili dönem için gelir eşitsizliğinin, oluşturulan bu alt gruplar içindeki ve arasındaki seyri de gözlemlenebilmiştir. Çalışmadan elde edilen en önemli bulgulardan birincisi cinsiyetler arası eşitsizliğin azaltılmasının toplam eşitsizliği azaltmada hiçbir rolünün olmadığı, ikincisi ise gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetlerinden gelir elde eden hanehalklarının grup içi gelir eşitsizliğinin en yüksek grup olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Gelir Eşitsizliği, Demografik Değişkenler, Ayrıştırma.

JEL Sınıflandırması: D63,D31

Abstract:

The aim of this study is to analyze the distribution of economic growth and welfare increase that have been performing in Turkey since 2002 among households with different socio-economic profile. For this purpose, the income inequality is decomposed by subgroups according to head of household's demographic variables such as education level, age, gender, occupation, working sector, and living area by calculating the Theil index using the 2003-2012 Household Budget Survey data conducted on resident households in Turkey. Thus the pattern of the income inequality between and within these subgroups could be observed during the corresponding term. The first main findings obtained from this study is that there is no role of the decreasing inequality between male and female on reducing the overall inequality, second is that households earning income from real estate, rental, and business activities is the highest group having income inequality within the group.

Keywords: Income Distribution, Income Inequality, Demographics Variables, Decomposition.

JEL Classifications: D63, D31

* Makale Gönderim Tarihi: 23.11.2016

Makale Kabul Tarihi: 19.12.2016

** Bu çalışma Türkiye Ekonomi Kurumu tarafından düzenlenen, Beşinci Uluslararası Ekonomi Konferansı'nda sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

*** Yrd. Doç. Dr., Sorumlu yazar; Gümüşhane Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü. eipek@gumushane.edu.tr

**** Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü. osekmen@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

Gelir dağılımı kavramı, ülke içinde meydana gelen gelirin, geliri oluşturan sosyal gruplar arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Bu kavram yardımıyla, Türkiye’de 2002 yılından bu yana gerçekleşen yaklaşık %4’lük ortalama büyüme oranı ile sağlandığı düşünülen refah artışının toplumdaki sosyo-ekonomik gruplar arasında nasıl dağıldığı bu çalışmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Gelir getiren bireylerin sahip olduğu farklı demografik özellikler mevcut gelir eşitsizliğinin önemli bir bölümünün açıklayıcısı olarak görülmektedir. Bu nedenle, gelir dağılımının sosyo-ekonomik alt gruplara ayrıştırılarak incelenmesi gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik oluşturulacak politikaların belirlenmesinde ve etkinliğinin artırılmasında politika yapıcılara önemli bilgiler sağlayacaktır.

Bu nedenle çalışmada, hanehalkı reisine ait yaş, eğitim, cinsiyet, esas işteki meslek kolu, esas işteki faaliyet kolu ve hanenin yerleşim yeri gibi önemli sosyo-ekonomik değişkenler yardımıyla oluşturulan alt gruplar içinde ve arasında mevcut olan gelir eşitsizliğinin tespit edilmesi ve seyrinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Literatür araştırmasına dayanarak, daha önce hem kapsadığı dönem itibariyle hem de analize konu olan demografik değişkenler itibariyle bu kapsamda bir çalışmanın Türkiye için gerçekleştirilmemiş olduğu görülmüştür. Bu yönüyle, bu çalışmanın Türkiye özelinde gelir dağılımı literatürüne önemli katkılar sağlaması da beklenilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde gelir dağılımının sosyo ekonomik alt gruplar içinde ve arasındaki dağılımı üzerine literatür taramasına yer verilecek olup ardından analizde kullanılan veri seti tanıtılacaktır. Üçüncü bölümde analiz bulguları detaylı olarak incelenecek ve son olarak sonuç bölümünde elde edilen önemli bulgulara ve önerilere değinilecektir.

1. LİTERATÜR

Gelir getiren bireylerin sahip olduğu farklı demografik özellikler mevcut gelir eşitsizliğinin önemli bir bölümünün açıklayıcısı olarak görülmektedir. Çok sayıda teorik ve ampirik çalışma, eğitim, yaş, cinsiyet, ve yerleşim yeri gibi bazı demografik değişkenlerin kişiler arasındaki gelir farklılıklarını açıklamada önemli bir rolünün olduğunu göstermiştir.

Mookherjee ve Shorrocks (1982) İngiltere 1965-1980 dönemi için gelir eşitsizliğinin seyrini hanehalkı harcama anketi mikro veri seti yardımıyla incelemiştir. Veri setinin sahip olduğu kısıtlar nedeniyle çalışmada haneleri hanehalkı reisinin yaşına bağlı olarak alt gruplara ayırmış ve bu alt gruplar arasındaki gelir eşitsizliğini Gini ve genel entropi endeksleri yardımıyla analiz etmiştir. Çalışmadan elde edilen en önemli sonuç hanehalklarının yaş alt grubuna göre ayrıştırılması mevcut gelir eşitsizliğinin anlaşılmasına önemli katkılar sağladığıdır.

Tsakoglou (1993), çalışmasında Yunanistan’daki gelir eşitsizliğini, hanehalkı bütçe anketi verilerinden yararlanarak 1974 ve 1982 yılları için karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir. Çalışmada, hanehalkları yaşadıkları bölge, kırsal/kent, hanehalkı reisinin yaşı ve eğitim seviyesi üzere dört alt gruba ayrılmıştır. Söz konusu gruplar arasındaki ve içindeki

gelir eşitsizlikleri Theil indeksi ile, genel eşitsizlik ise logartimaların varyansı indeksini kullanarak hesaplamıştır. Çalışmada alt gruplar içindeki ve arasında gelir dağılımının ayrıştırılmasının gelir eşitsizliğinin seyrini anlamada önemli olduğu vurgulanmış ve hanehalkı reisinin eğitim seviyesinin gelir eşitsizliğinde önemli bir değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Atkinson (1993), çalışmasında Birleşik Krallık hanehalkı tüketim veri setinden hareketle 1975-1985 yılları arasındaki gelir dağılımını incelemiş ve haneleri, hanehalkı reisinin çalışma durumuna göre iki alt gruba ayırmıştır. Çalışmanın sonucunda, hanehalkı reisi çalışmayan hanelerde gelir eşitsizliğinin daha yüksek olduğu, bu nedenle hükümetin sosyal politikalar aracılığıyla bu eşitsizliğin azaltılması yönünde gayret göstermesi gerektiği vurgulanmıştır.

Jenkins (1995), Birleşik Krallık hanehalkı tüketim mikro veri seti kullanarak yaptığı çalışmada veri setini 1971-1986 yılları arasında beşer yıllık dönemler halinde elde aldığı çalışmasında hanehalklarını, hanehalkı reisinin yaşı, hanehalkı tipi, hanenin yerleşim bölgesi gibi 5 farklı alt gruba ayırmıştır. Çalışmada Mookherjee ve Shorrocks (1982)’dan farklı olarak yaştan gelir eşitsizliğini açıklamada rolünün düşük olduğu görülmüş ancak gelir dağılımının farklı sosyo-ekonomik alt gruplara ayrılarak incelenmesinin gelir eşitsizliğinin sebeplerini anlamada önemli olduğu vurgulanmıştır. Sonrasında farklı ülke deneyimlerine dayalı olarak yapılan pek çok çalışmada, gelir getiren bireylerin sahip olduğu farklı demografik özelliklerin mevcut gelir eşitsizliğini açıklamada önemli bir rolünün olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Parker, 1999; Papatheodorou, 2000; Barandolini ve D’Alessio, 2001; Breen vd. 2008).

Türkiye’de özelinde TÜİK tarafından sağlanan Hanehalkı Bütçe Anketi (HBA) mikro veri setinden yararlanarak hanehalkları arasındaki gelir dağılımını araştıran çalışmalar da mevcuttur. Kuştepeli ve Halaç (2004) çalışmasında, 1994 ve 2002 yılları için haneleri bölgesel, kır-kent, hanehalkı reisinin çalıştığı sektör ile meslek grubuna göre dörde ayırmış ve bu grupların gelirden aldıkları payları hesaplamıştır. Ancak söz konusu çalışma gelir dağılımının grup içi ve gruplar arasındaki etkisini dikkate almamıştır.

Türkiye’de mikro veri üzerinden hem grup içi hem de gruplar arası gelir dağılımını inceleyen çalışmalar ise bir hayli sınırlı kalmıştır. Kaya ve Şenesen (2011)’in yaptıkları çalışmada, gelir dağılımının bireylerin eğitim durumuna, yerleşim yerine, çalıştıkları faaliyet alanına ve cinsiyete göre bir eşitsizliğe neden olup olmadığı analiz edilmiştir. 2005 HBA veri setinden hareketle oluşturulan bu alt gruplar için grup içi ve gruplar arası gelir eşitsizliği Dagum (1997) Gini ayrıştırma yöntemiyle analiz edilmiştir. Yapılan çalışma gelir eşitsizliğinde cinsiyetin önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur.

Aydın (2012) çalışmasında, 2003-2006 dönemi için gelir dağılımının sosyo-ekonomik ve demografik belirleyicileri HBA verileri yardımıyla analiz edilmiştir. Çalışmada hanehalkı reisinin ortalama gelirleri beş eşit %20’lik dilimlere bölünerek sınıflandırılmış, hanehalkı reisinin cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, iş kolu ve kır-kent değişkenlerine göre dağılımı sunulmuştur. Kırsal bölgelerde gelir dağılımının kente göre nispeten daha iyi olduğu, en alt gelir

katmanında yer alan hanehalkı reislerinin %65.4'ünün ilkokuldan daha az, %47.3'ünün ilkokul mezunu ve %50'den fazlasının da tarım, hayvancılık ile nitelik gerektirmeyen işlerde çalıştığı tespit edilerek gelir dağılımına etki eden en önemli faktörlerin ise eğitim düzeyi ve iş kolu olduğu belirtilmiştir.

Ekşi ve Kırdar (2015) çalışmasında ise saatlik ücret ve yıllık emek gelirinde 2002-2011 yılları arasında meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin bireyler arasında ortaya çıkardığı eşitsizlikler 25-49 yaş arası erkeklerden oluşan örneklem grubu için eğitim ve yaş üzerinden araştırmıştır. Emek geliri üzerinden yapılan çalışmada genç (25-34) ve yaşlı (40-49) gruplar arasındaki gelir eşitsizliği 2002-2005 dönemi için azalırken 2005-2011 dönemi için azaldığı ancak grup içi eşitsizliğin 2005 sonrası için net bir resim vermediği vurgulanmıştır.

2. VERİ SETİ

Bu bölümde yararlanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin hazırladığı Hanehalkı Bütçe Araştırması Mikro Veri Seti (HBA) 2003-2012 yıllarında yapılan çalışmalarından derlenmiştir. HBA ilgili yıl için 1 Ocak-31 Aralık tarihleri arasında her ay, o yıl için belirlenen sabit sayıda ve belirli bölgeler içinden rastsal olarak seçilen hanehalklarına tekrarsız olarak uygulanarak elde edilmektedir. Bu nedenle HBA panel boyutu olmayan tekrarlı yatay kesit veri özelliğindedir. 2003-2012 dönemine ait toplam 108486 hanehalkına (toplamda 69 gözlem gelirden ölçüm hatası olduğu gerekçesiyle analiz dışı tutulmuştur) ait veri *faktör*¹ ile ağırlıklandırılarak analize tabi tutulmuştur. Haneye ve hanehalkına ilişkin değişkenler HBA'dan yararlanılarak aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (TÜİK):

Hanehalkı, aralarında akrabalık bağı bulunma durumuna bakılmaksızın aynı konutta veya aynı konutun bir bölümünde yaşayan, temel ihtiyaçlarını birlikte karşılayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine katılan bir veya birden fazla kişiden meydana gelen topluluk olarak tanımlanmıştır. *Hanehalkı reisi*, hanehalkının kazanç ve masraflarından sorumlu olmakla kalmayıp haneyi en iyi temsil ettiğine inanılan hanehalkı adına hukuki, iktisadi ve sosyal tasarruflarda bulunabilen kişidir. *Hanehalkı yıllık kullanılabilir geliri*, gelir getiren hanehalkı fertlerinin çalıştıkları işlerden kazandıkları gelir, sermaye ve mülk (ücret, kâr, faiz, kira) geliri ile emekli maaşı, dul-yetim aylıkları ve yaşlılara yapılan ödemeler, karşılıksız burs vb. transfer gelirleri gibi parasal gelirleri ve aynı gelirlerin toplamı kişisel kullanılabilir gelir olarak tanımlanmıştır. Hanede yer alan her bir bireyin kişisel yıllık kullanılabilir gelirinin toplamıyla hanehalkı toplam kullanılabilir gelirine ulaşılmıştır. Hanehalkı toplam yıllık geliri hanehalkının eşdeğer hanehalkı büyüklüğüne bölünerek, o hanehalkı için eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri hesaplanmıştır. *Eşdeğerlik Ölçeği*, farklı büyüklük ve bileşimlerdeki hanehalkları arasında karşılaştırma yapmayı mümkün hale getiren, her bir hanehalkı büyüklüğünün kaç yetişkine denk olduğunu ortaya koyan katsayılarıdır. OECD eşdeğer fert ölçeğine göre, hanehalkındaki ilk yetişkin fert için 1, 14 ve daha büyük yaştaki diğer fertler için 0.5, 14 yaşından küçük fertler için ise 0.3 katsayıları dikkate alınmıştır.

¹ TÜİK tarafından tahmin yapılırken, her yıl Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre revize edilen nüfus projeksiyonları esas alınarak hesaplanan hanehalkı ağırlığı.

3. YÖNTEM

3.1. Gelir Eşitsizliği Hesaplama Ölçütleri

Gelirin dağılımının gerek ülkeler arasında gerekse aynı ülkedeki farklı gruplar içinde aynı olmaması nedeniyle hangi dağılımın daha iyi bir dağılım olduğunu söyleyebilmek gelirin görece daha zengin olandan diğerine transfer olması ile mümkün olmaktadır. Bu görüş Pigou-Dalton transfer kuralı olarak bilinmekte ve dağılımların hangisinin daha çok veya daha az eşit olduğunu göstermektedir. Bu kural ile gelir dağılımındaki eşitsizliğin daha çok veya daha az olduğu Lorenz eğrisi yardımıyla görsel olarak karşılaştırılır. Bir Lorenz eğrisinin diğerinin altında olması o dağılımın daha az eşit bir gelir dağılımına sahip olduğunu gösterirken bu eğri Pigou-Dalton transfer etkisinin bir serisi olarak diğer eğri tarafından türetilir. Ancak Lorenz eğrileri birbirlerini kestiği zaman hangi eğrinin daha az eşit olduğunu söyleyebilmek ve söz konusu eğrinin Pigou-Dalton transfer etkisinin bir serisi olarak üretilebilir mümkün olmamaktadır. Bu nedenle bir eşitsizlik endeksi transferin herhangi bir kişiden daha zengin olana gerçekleşmesi durumunda yeni dağılımın daha yüksek bir eşitsizlik göstermesi halinde tutarlı bir endeks olacaktır (Dollar vd. 1998: 39). Gini eşitsizlik endeksi ve genelleştirilmiş entropi endeksleri bu özelliği sağlamaktadır. Ancak gelir eşitsizliği hesaplamalarında sıklıkla Gini endeksi tercih edilmiş olmasına rağmen bu endeksin eşitsizliği alt gruplara ayıramamasının eksikliği genelleştirilmiş entropi endeksler yardımıyla giderilmiştir (Cowell, 1980; Cowell ve Kuga, 1981; Shorrocks, 1984).

Genelleştirilmiş Entropi Endeksleri; gruplar arasındaki eşitsizliği ve grup içindeki eşitsizliği kolayca ikiye ayırıştırabilen endekslerdir. Bu eşitsizlik ölçütünün genel matematiksel gösterimi denklem (1)’ de gösterilmiştir:

$$GE(\alpha) = \frac{1}{\alpha(1-\alpha)} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{Y_i}{\mu} \right)^\alpha - 1 \right] \quad (1)$$

(1) no.lu eşitlikte n , örneklem sayısını; Y_i i. kişinin gelirini ve μ , gelirlerin aritmetik ortalamasını göstermektedir. GE ’nin değeri 0 ile ∞ arasında değişmektedir. 0 olması eşit dağılıma karşılık gelirken yüksek değerler eşitsizliğin arttığı anlamına gelmektedir. Eşitlikteki α parametresi ise gelir dağılımındaki farklı noktalarda yer alan gelirler arasındaki uzaklığı ortaya koyan bir ağırlıktır ve herhangi bir reel sayı değerini alabilir. Bu α parametresinin aldığı değere göre genelleştirilmiş entropi endeksleri özel isimler almaktadır. Genel entropi endeksinde $\alpha = 1$ ise Theil endeksi, $\alpha = 2$ ise Varyans Katsayısının Karesinin yarısını ($C^2/2$) ve $\alpha = 0$ ise Logaritmik Standart Sapma (L) endeksi olarak adlandırılır (Bourguignon, 1979; Cowell, 1980; Shorrocks, 1980; Conceição ve Ferreira, 2000).

Theil Endeksi (T), Genel entropi endeksinde α ’nın 1 ’e eşit olduğu özel durumdur. Theil endeksinin değerinin sıfırdan uzaklaşması gelir eşitsizliğinin arttığı anlamına gelir ve matematiksel olarak (2) no.lu denklemde gösterilmiştir:

$$GE(1) = T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{Y_i}{\mu} \log \frac{Y_i}{\mu} \quad (2)$$

3.2. Eşitsizliğin Nüfus Alt Gruplarına Göre Ayrıştırılması

Mevcut genel gelir eşitsizliğine nüfusun alt grupları arasındaki ve içerisindeki eşitsizliğin ne ölçüde katkısının olduğunun bilinmesi uygulanacak politikaların etkinliği açısından önemlidir. Dolayısıyla eşitsizliği gruplar içi ve gruplar arası bileşenlerine ayırmak gerekmektedir (Papatheodorou, 2000).

Eşitsizlik endeksi, toplam eşitsizliği her bir gruptaki eşitsizliğin, ortalama gelirin ve her bir grubun nüfusunun toplam fonksiyonu olarak ifade edilebiliyorsa ayrıştırıcı olabilmektedir. Böylece herhangi bir gelir dağılımı için toplam eşitsizlik (3) no.lu eşitlikteki gibi yazılması mümkündür (Shorrocks, 1984; Cowell, ve Jenkins, 1995; Papatheodorou, 2000):

$$I_T = F(I_1, I_2, \dots, I_k; \mu_1, \mu_2, \dots, \mu_k; n_1, n_2, \dots, n_k) \quad (3)$$

(3) no.lu eşitlikte I_T tüm nüfustaki genel eşitsizlik; I_k , k grubundaki eşitsizlik; μ_k , k grubunun ortalama geliri ve n_k , k grubunun nüfusudur. Genelleştirilmiş entropi endekslerinde yer alan her bir endeks (T, $C^2/2$, L) için, I_w , grup içi eşitsizlik ve I_B gruplar arası eşitsizlik olmak üzere;

$$I_T = I_B + I_w \text{ dir.} \quad (4)$$

Dolayısıyla gruplar arası eşitsizlik genel olarak aşağıdaki gibi formüle edilebilir:

$$I_B = \frac{1}{\alpha(1-\alpha)} \left[\sum_k \frac{n_k}{n} \left(\frac{\mu_k}{\mu} \right)^\alpha - 1 \right] \quad (5)$$

Grup içi eşitsizlik ise denklem (6)'da gösterilmiştir:

$$I_w = \sum_k \left(\frac{n_k \mu_k}{n \mu} \right)^\alpha \left(\frac{n_k}{n} \right)^{1-\alpha} I_k \quad (6)$$

Denklemlerde yer alan $\frac{n_k}{n}$, k grubunun nüfus içindeki oranı; $\frac{n_k \mu_k}{n \mu}$ ise k grubunun toplam nüfusun gelirinin içindeki payını ifade etmektedir.

4. BULGULAR

Gelir dağılımının incelenmesinde sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri olan faktör gelirlerinin (emek, girişimci, faiz, gayrimenkul, emekli geliri gibi) toplam gelirdeki paylarına bakmak, kişinin birden fazla faktör geliri elde etmesi durumunda (hem kira geliri hem de emekli maaşı gibi) tercih edilmemektedir. Bu yaklaşım yerine, son yıllarda, haneye ait ekonomik ve demografik özelliklerin gelir dağılımı üzerinde neden olduğu farklılıkları ortaya çıkartılabilen yaklaşımlar kullanılmaya başlanmıştır. Bütçe anketi verileri kullanılarak yapılan çalışmalarda hanehalkları arasındaki mevcut farklılıklarının belirlenmesi, sıklıkla hanehalkı reisine ait demografik değişkenler üzerinden olmaktadır. Bunun temel sebebi, hanehalkı reisinin yalnız ka-

zanç ve masraflarından sorumlu olmakla kalmayıp hanehalkı adına hukuki, iktisadi ve sosyal tasarrufta bulunabilen kişi olmasıdır. Çalışmada hanehalkı reisine ait (k) demografik değişken üzerinden μ_k , k grubunun ortalama gelirini; $\frac{n_k}{n}$, k grubunun nüfus içindeki payını; $\frac{\mu_k}{\mu}$, k grubunun toplam gelir içindeki payını; T , gruba ait genel Theil endeksini; T_w , grup içi Theil endeksini; T_B , gruplar arası Theil endeksini ve son olarak T_T , tüm nüfus için genel Theil endeksini göstermektedir. İlgili Theil endeksi değerleri hesaplanarak 2003-2012 döneminde Türkiye’de gelir dağılımının grup içi ve gruplar arasındaki seyri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İlk olarak demografik değişkenlerden hanehalkı reisinin yaşı alınmış ve söz konusu endeks değerleri hesaplanarak Tablo 1’de gösterilmiştir. Ortalama eşdeğer kullanılabilir gelir yıllar itibariyle 2006 yılı 25 yaş altı hariç her yıl ve her yaş grubu için arttığı görülmektedir. Ayrıca hanehalkı ortalama eşdeğer kullanılabilir geliri ile hanehalkı reisinin yaşı arasında ters U şeklinde bir ilişkinin olduğu görülmekte ve gelir 45-54 yaş grubuna kadar artmakta daha sonra tekrar azalmaktadır.

Tablo 1: Hanehalkı Reisinin Yaşına Göre Eşitsizliğin Ayrıştırılması

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
25 altı	μ_k	3129	5686	5601	4872	6425	7401	9152	9023	11597	13067
	$\frac{n_k}{n}$	0.014	0.011	0.011	0.011	0.014	0.012	0.017	0.013	0.012	0.016
	T_k	0.413	0.500	0.324	0.174	0.244	0.279	0.255	0.242	0.260	0.218
25-34	μ_k	4061	5077	5765	5993	7233	8050	9760	10552	12444	14309
	$\frac{n_k}{n}$	0.187	0.179	0.172	0.188	0.207	0.200	0.198	0.194	0.191	0.191
	T_k	0.495	0.373	0.342	0.271	0.276	0.213	0.311	0.312	0.294	0.290
35-44	μ_k	4031	5070	5846	6208	7145	8520	9016	10245	11709	13467
	$\frac{n_k}{n}$	0.289	0.284	0.273	0.281	0.269	0.267	0.260	0.258	0.257	0.255
	T_k	0.484	0.438	0.345	0.288	0.309	0.348	0.322	0.387	0.334	0.312
45-54	μ_k	4637	5512	5929	7176	7948	9591	10825	10749	12434	14266
	$\frac{n_k}{n}$	0.233	0.250	0.254	0.251	0.233	0.229	0.228	0.232	0.230	0.228
	T_k	0.482	0.354	0.273	0.314	0.258	0.282	0.393	0.304	0.290	0.307
55-64	μ_k	4310	5308	6079	6442	7804	9164	10288	10979	12999	14048
	$\frac{n_k}{n}$	0.143	0.145	0.154	0.149	0.145	0.154	0.152	0.156	0.166	0.164
	T_k	0.436	0.341	0.291	0.284	0.241	0.278	0.334	0.320	0.339	0.348
65+	μ_k	4026	4164	5086	5483	6209	7440	7862	8800	10588	11318
	$\frac{n_k}{n}$	0.134	0.131	0.135	0.121	0.132	0.138	0.146	0.147	0.144	0.145
	T_k	0.451	0.251	0.297	0.250	0.247	0.249	0.365	0.311	0.335	0.379
T_T	0.4066	0.3734	0.3123	0.2909	0.2743	0.2857	0.3492	0.3322	0.3181	0.3220	
T_w		0.4043	0.3700	0.3110	0.2870	0.2713	0.2820	0.3439	0.3298	0.3162	0.3192
		0.995	0.991	0.996	0.987	0.989	0.987	0.985	0.993	0.994	0.991
T_B		0.0022	0.0033	0.0013	0.0039	0.0030	0.0037	0.0053	0.0024	0.0019	0.0028
		0.005	0.009	0.004	0.014	0.011	0.013	0.015	0.007	0.006	0.009

Not: μ_k , k grubunun ortalama gelirini; $\frac{n_k}{n}$, k grubunun nüfus içindeki payını; T_k k gruba ait genel Theil endeksini; T_w , grup içi Theil endeksini; T_B , gruplar arası Theil endeksini ve son olarak T_T , tüm nüfus için genel Theil endeksini göstermektedir.

En düşük ortalama gelire 2003, 2006 ve 2008 yıllarında 25 yaş altı, diğer yıllarda 65 yaş ve üzeri grup sahip olmuştur. 35-44 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı yıllar itibariyle azalırken, 55-64 ve 65 yaş üzeri grubun payı artmaktadır. Bu yaş gruplarının nüfus

içerisindeki payının emeklilik yaşının artması, yaşam süresinin uzaması gibi nedenlerle arttığı söylenebilir. Theil endeksi yardımıyla gelir dağılımındaki eşitsizlik incelendiğinde 2003-2007 döneminde Türkiye geneli gelir dağılımında bir iyileşme (0.4066' dan 0.2743'e inmiştir) yaşandığı ancak, 2008-2012 döneminde tekrar bir bozulma (0.2857'den 0.3220'ye yükselmiştir) yaşandığı görülmektedir. Yaşanan bu kırılmanın 2008 küresel ekonomik krizden kaynaklandığı düşünülmektedir. Kriz sonrası gelir dağılımı olumsuz yönde en çok etkilenen yaş grupları ise 55-64 ile 65 yaş üzerindeki gruplar olmuştur.

Son olarak, yaş grupları itibariyle toplam gelir eşitsizliğinde grup içi ve gruplar arasındaki eşitsizliğin etkileri ayrıştırıldığında toplam eşitsizliğin yaklaşık olarak %99'unu grup içi gelir eşitsizliğinin oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla yaş grupları arasındaki gelir eşitsizliğinin azaltılması toplam eşitsizliğin düzelmesi üzerinde %1'den daha az bir etki yaratacaktır. Elde edilen bu sonuç Yunanistan (Tsakloglou, 1988; Papatheodorou, 2000), İngiltere (Jenkins, 1995) için yapılan çalışmalarda sonuçlar ile benzerlik göstermektedir.

Tablo 2: Hanehalkı Reisinin Eğitim Seviyesine Göre Eşitsizliğin Ayrıştırılması

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
0	μ_k	2174	2345	3073	3334	4114	4136	4865	5503	6182	7138
	$\frac{n_k}{n}$	0.06	0.07	0.07	0.07	0.07	0.06	0.08	0.08	0.07	0.07
	T_k	0.2605	0.2224	0.2984	0.2147	0.2651	0.2246	0.2504	0.2192	0.2195	0.2276
1	μ_k	3092	3890	4587	5227	5907	6608	7312	7821	9189	10006
	$\frac{n_k}{n}$	0.57	0.56	0.58	0.58	0.56	0.51	0.54	0.53	0.52	0.49
	T_k	0.2650	0.2557	0.2300	0.2429	0.2049	0.2196	0.2531	0.2211	0.2446	0.2163
2	μ_k	3916	5006	5639	6232	7202	8222	8590	9536	11852	11306
	$\frac{n_k}{n}$	0.11	0.10	0.11	0.11	0.10	0.11	0.10	0.10	0.10	0.11
	T_k	0.2377	0.2246	0.2042	0.2053	0.2213	0.2059	0.2026	0.2055	0.2487	0.1787
3	μ_k	5191	6267	7459	7902	8938	10251	12138	11780	13379	15798
	$\frac{n_k}{n}$	0.16	0.17	0.16	0.16	0.17	0.19	0.17	0.17	0.17	0.18
	T_k	0.2740	0.2500	0.2332	0.2312	0.2197	0.1917	0.3098	0.2294	0.2150	0.3059
4	μ_k	10765	12174	12774	13428	15013	17020	20943	22351	24602	27337
	$\frac{n_k}{n}$	0.10	0.10	0.09	0.09	0.10	0.12	0.11	0.12	0.14	0.15
	T_k	0.3728	0.3492	0.2573	0.1957	0.2014	0.2174	0.2368	0.2910	0.2285	0.2100
T_T	0.4066	0.3734	0.3123	0.2909	0.2743	0.2857	0.3492	0.3322	0.3181	0.3220	
T_w		0.2903	0.2720	0.2358	0.2269	0.2112	0.2114	0.2565	0.2400	0.2339	0.2303
		0.714	0.729	0.755	0.780	0.770	0.740	0.734	0.723	0.735	0.715
T_B		0.1163	0.1014	0.0765	0.0640	0.0631	0.0743	0.0927	0.0921	0.0842	0.0916
		0.286	0.271	0.245	0.220	0.230	0.260	0.266	0.277	0.265	0.285

Not 1: μ_k , k grubunun ortalama gelirini; $\frac{n_k}{n}$, k grubunun nüfus içindeki payını; T_k k gruba ait genel Theil endeksini; T_w , grup içi Theil endeksini; T_B , gruplar arası Theil endeksini ve son olarak T_T , tüm nüfus için genel Theil endeksini göstermektedir.

Not 2: 0: okuryazar değil; 1 okuryazar veya ilk ilkököl mezunu; 2: ortaokul mezunu; 3: lise mezunu 4: yüksek eğitim mezunu (yükseköğretim, fakülte, yüksek lisans, doktora) olan hanehalkı reisinin eğitim seviyesini temsil etmektedir.

Hanehalkı reisi eğitim seviyesinin gelir dağılımı üzerinde yarattığı farklılıklar ise Tablo 2’de sunulmuştur. Eğitim seviyesi arttıkça ortalama eşdeğer kullanılabilir gelirin arttığı görülmektedir. Hanehalklarının yüksek beşeri sermayeye sahip olması yüksek gelir elde etmelerindeki temel faktör olduğu söylenebilir. Yüksekokul, fakülte veya üzeri eğitilmiş gelir getiren hanehalkı reisinin toplam nüfusa oranı 2003 yılında %9 seviyesindeyken 2012 yılında %15 seviyesine ulaşarak önemli bir artış göstermiş olmasına rağmen ülkedeki hanehalklarının yaklaşık olarak %50’si halen ilkökul dengi veya altı eğitim seviyesinde hanehalkı reisine sahiptir.

Yıllar itibariyle eğitim grupları içinde gelir dağılımı eşitsizliğinde bir dalgalanma yaşanmakla birlikte 2012 yılında ortaokul eğitilmiş hanehalkı reisine sahip haneler arasında gelir eşitsizliği en düşük seviyeye inmiş, 2003 yılında yüksek eğitilmiş hanehalkı reisine sahip haneler arasında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2008 küresel kriz nedeniyle gelir dağılımı en kötü etkilenen grup ise lise ve dengi eğitime sahip hanehalkları olmuştur. Söz konusu grup 2007’de 0.1917 gibi düşük bir eşitsizlik endeksine sahipken 2008’de 0.3098 gibi yüksek bir değere sıçramıştır. Genel olarak en düşük gelir eşitsizlikleri ortaokul grubunda görülürken en yüksek gelir eşitsizliklerine ise ilkökul altı ve yüksek eğitilmiş haneler arasında rastlanmaktadır. Farklı eğitim seviyesine sahip hanehalkları arasındaki gelir eşitsizliğinin genel gelir dağılımı üzerindeki etkisi, yaklaşık olarak %30 seviyesinde hesaplanmıştır.

Tablo 3: Hanehalkı Reisinin Cinsiyetine Göre Eşitsizliğin Ayrıştırılması

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kadın	μ_k	4237	5410	6006	5522	6957	7761	8576	9695	11869	13475
	$\frac{n_k}{n}$	0.10	0.10	0.10	0.10	0.11	0.11	0.14	0.14	0.13	0.13
	T_k	0.4031	0.4667	0.3737	0.2456	0.2648	0.2552	0.3355	0.3243	0.3375	0.3765
Erkek	μ_k	4200	5070	5758	6438	7356	8714	9769	10404	12097	13603
	$\frac{n_k}{n}$	0.90	0.90	0.90	0.90	0.89	0.89	0.86	0.86	0.87	0.87
	T_k	0.4069	0.3619	0.3048	0.2942	0.2752	0.2884	0.3500	0.3330	0.3153	0.3141
T_T		0.4066	0.3734	0.3123	0.2909	0.2743	0.2857	0.3492	0.3322	0.3181	0.3220
T_w		0.4066	0.3732	0.3122	0.2899	0.2741	0.2851	0.3482	0.3319	0.3181	0.3220
		1.000	0.999	1.000	0.997	0.999	0.998	0.997	0.999	1.000	1.000
T_B		0	0.0002	0.0001	0.0010	0.0002	0.0006	0.0010	0.0003	0.0	0.0
		0.0	0.001	0.0	0.003	0.001	0.002	0.003	0.001	0.0	0.0

Not: μ_k , k grubunun ortalama gelirini; $\frac{n_k}{n}$, k grubunun nüfus içindeki payını; T_k k gruba ait genel Theil endeksini; T_w , grup içi Theil endeksini; T_B , gruplar arası Theil endeksini ve son olarak T_T , tüm nüfus için genel Theil endeksini göstermektedir.

İstihdamda olan kadın hanehalkı reisi oranı 2003-2012 döneminde %9’dan %13’e çıkmış olmasına rağmen, hanehalkı reisi erkek olan hanelerin kadın olanlara kıyasla

2003-2005 dönemi hariç her yıl daha yüksek ortalama eşdeğer kullanılabilir gelirine sahip olduğu Tablo 3'te görülmektedir. 2004-2005 ve 2011-2012 yıllarında kadın hanehalkı reisine sahip haneler içinde gelir eşitsizliği erkek hanehalkı reisine sahip hanelere kıyasla daha kötü iken, diğer yıllarda erkek hanehalkı reisine sahip haneler arası eşitsizlik daha yüksek olmuştur. Grup içi ve gruplar arası eşitsizlik değerleri hesaplandığında cinsiyetler arası eşitsizliğin toplam eşitsizlikteki payının neredeyse hiç olmadığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuç gerek beklentilerimizle gerekse de daha önceki çalışmalarla çelişmektedir. Bu sonucun elde edilmesinde cinsiyete dayalı gelir dağılımı çalışmalarında bireyler üzerinden hesaplamalar yapılırken bu çalışmada hanehalkını temsilen hanehalkı reisinin cinsiyetinin demografik değişken olarak kullanılmış olmasıdır. Bu nedenle gelir dağılımı çalışmalarında hanehalkına ait demografik değişkenler belirlenirken cinsiyet değişkeninin analiz dışında tutulmasının daha tutarlı sonuçların elde edilmesinde yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 4: Hanehalkının Yerleşim Yerine Göre Eşitsizliğin Ayrıştırılması

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kır	μ_k	3178	3743	4468	5103	5452	6366	6376	7686	8630	10065
	$\frac{n_k}{n}$	0.36	0.36	0.36	0.36	0.28	0.29	0.29	0.30	0.30	0.31
	T_k	0.3203	0.2974	0.2884	0.2850	0.2701	0.2731	0.3105	0.3085	0.2807	0.2915
Kent	μ_k	4785	5873	6509	7029	8038	9532	10896	11421	13529	15145
	$\frac{n_k}{n}$	0.64	0.64	0.64	0.64	0.72	0.71	0.71	0.70	0.70	0.69
	T_k	0.4148	0.3721	0.3008	0.2780	0.2584	0.2703	0.3279	0.3203	0.3048	0.3106
T_T		0.4066	0.3734	0.3123	0.2909	0.2743	0.2857	0.3492	0.3322	0.3181	0.3220
T_w		0.3890	0.3523	0.2974	0.2800	0.2609	0.2709	0.3246	0.3176	0.2997	0.3062
		0.957	0.944	0.952	0.962	0.951	0.948	0.930	0.956	0.942	0.951
T_B		0.0176	0.0211	0.0149	0.0109	0.0134	0.0148	0.0245	0.0145	0.0184	0.0157
		0.043	0.056	0.048	0.038	0.049	0.052	0.070	0.044	0.058	0.049

Not: μ_k , k grubunun ortalama gelirini; $\frac{n_k}{n}$, k grubunun nüfus içindeki payını; T_k k gruba ait genel Theil endeksini; T_w , grup içi Theil endeksini; T_B , gruplar arası Theil endeksini ve son olarak T_T , tüm nüfus için genel Theil endeksini göstermektedir.

Tablo 4'e bakıldığında, 2003-2012 yılları arasında kentleşmenin arttığı ve kentte yaşayan hanehalklarının ortalama eşdeğer kullanılabilir gelirinin ise kırdaki yaşayanlara oranla yaklaşık olarak 1,5 kat daha fazla olduğu görülmektedir. 2006-2008 dönemi hariç kentte yerleşik hanehalkları arasında gelir dağılımının kırdaki yaşayan hanelere oranla daha kötü olduğu ve özellikle bu durumun 2008 sonrası giderek arttığı söylenebilir. Genel gelir eşitsizliği yaklaşık olarak %95 ile grup içi eşitsizlikten kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de hanehalkı reisinin esas işinin (en çok gelir elde edilen iş) dâhil olduğu sektörler itibarıyla ortalama eşdeğer kullanılabilir geliri, nüfus içindeki payı ve Theil endeksine

ait sonuçlar Tablo 5’te gösterilmiştir.² İktisadi faaliyet sınıflaması NACE Rev.1’e³: göre verilmiştir. İlk olarak hanehalkı reisinin esas iş faaliyet koluna bağlı olarak elde ettiği ortalama eşdeğer kullanılabilir gelir hesaplandığında, en yüksek geliri 2004-2005 ve 2008 yıllarında gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetlerinde bulunan, diğer yıllarda ise mali aracı kuruluşların faaliyetlerinde bulunan hanehalklarının elde ettiği görülmektedir. 2007 yılı sonrasında ise ikinci en yüksek ortalama eşdeğer kullanılabilir gelir ise sağlık işleri ile sosyal hizmetleri grubunda görülmektedir. 2003-2012 dönemi arasında en düşük ortalama eşdeğer kullanılabilir gelire tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık faaliyet koluna bağlı hanelerde rastlanılmaktadır. 2005 ve 2008 yıllarında imalat sanayi ile toptan ve perakende satış, motorlu araç vs. faaliyet kolunda bulunan hanelerin nüfus içindeki payı ciddi oranda azalırken, elektrik gaz ve su ile otel ve lokantalar faaliyet kolunda bulunan hanelerin nüfus içindeki payı tam tersine ciddi şekilde artmıştır.

Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetlerinden gelir elde eden hanehalklarının gelir eşitsizliği genellikle yüksek iken, madencilik ve taş ocakçılığı faaliyet kolundan gelir getiren haneler arasındaki eşitsizlik ise en düşük gruplar olmuştur. 2008 küresel krizin gelir dağılımı üzerinde yarattığı olumsuz etki ise en çok inşaat ve bayındırlık işleri ile gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri grubunda yer alan hanehalkları grubunda olmuştur. Genel gelir eşitsizliğinin yaklaşık olarak %12’si ise gruplar arasındaki gelir eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır.

² HBA’ da hanehalkı reisine ait ana sektör kodu tüm gözlemler için tanımlanmamıştır. Bu nedenle ana sektör kodu tanımlanan haneler dikkate alınarak hesaplamalar yapılmıştır.

³ 2003 (17), 2008 (16), 2009, 2010,2011 ve 2012 yıllarında (18) meslek grubuna ayrılmış olup analiz yapılırken 14 meslek grubu üzerinden ilgili yıllar için tarafımızdan normalleştirme yapılmıştır.

Tablo 5: Hanehalkı Reisinin Esas İş Faaliyet Koluna Göre Eşitsizliğin Ayrıştırılması

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	μ_k	2785	3334	3934	4396	5091	5405	6581	7191	8823	9239
	$\frac{n_k}{n}$	0.23	0.23	0.23	0.20	0.17	0.17	0.22	0.19	0.20	0.19
	T_k	0.2985	0.3934	0.2643	0.2633	0.2723	0.2839	0.3152	0.2619	0.2788	0.2835
2	μ_k	5598	5251	4612	8172	8127	6524	9370	9163	9501	13742
	$\frac{n_k}{n}$	0.01	0.01	0.00	0.01	0.01	0.00	0.01	0.01	0.01	0.01
	T_k	0.3829	0.1527	0.1194	0.3643	0.1345	0.1333	0.1374	0.1277	0.1211	0.1840
3	μ_k	4757	5592	6270	6644	7329	8552	8962	10142	11952	13348
	$\frac{n_k}{n}$	0.17	0.18	0.01	0.18	0.20	0.01	0.18	0.19	0.17	0.18
	T_k	0.4767	0.3130	0.1740	0.2424	0.2309	0.2320	0.2219	0.2819	0.3047	0.3663
4	μ_k	5201	6850	6492	12478	7970	8864	10374	12842	13865	13459
	$\frac{n_k}{n}$	0.01	0.01	0.18	0.01	0.01	0.19	0.01	0.01	0.01	0.01
	T_k	0.1278	0.0816	0.2894	0.3152	0.1454	0.2730	0.2382	0.2219	0.4496	0.2164
5	μ_k	3187	3962	8349	4707	6641	10804	8043	8104	10734	10879
	$\frac{n_k}{n}$	0.08	0.07	0.01	0.09	0.09	0.01	0.07	0.09	0.10	0.10
	T_k	0.4709	0.4602	0.1349	0.3166	0.4203	0.1394	0.4024	0.3512	0.4252	0.3012
6	μ_k	4961	6236	4349	8330	9250	7990	12001	12167	13439	15242
	$\frac{n_k}{n}$	0.18	0.17	0.08	0.16	0.17	0.08	0.17	0.16	0.16	0.14
	T_k	0.3956	0.3827	0.3402	0.3948	0.3252	0.4124	0.4512	0.3883	0.3178	0.3573
7	μ_k	3630	4968	6709	5430	6435	10026	8990	9711	11675	14011
	$\frac{n_k}{n}$	0.05	0.04	0.17	0.04	0.05	0.19	0.07	0.07	0.07	0.06
	T_k	0.2900	0.3535	0.3229	0.2028	0.1657	0.3231	0.1645	0.2127	0.2428	0.2324
8	μ_k	4346	5134	6305	6634	7839	9406	11711	11200	12450	14953
	$\frac{n_k}{n}$	0.07	0.08	0.05	0.09	0.09	0.05	0.05	0.05	0.05	0.05
	T_k	0.2806	0.2604	0.3029	0.1951	0.2001	0.3167	0.3698	0.3221	0.2850	0.2536
9	μ_k	12594	12974	6732	13230	13401	9800	25422	30263	28476	34139
	$\frac{n_k}{n}$	0.01	0.01	0.07	0.01	0.01	0.07	0.01	0.01	0.01	0.01
	T_k	0.3961	0.5604	0.3756	0.2457	0.1667	0.3020	0.3875	0.4276	0.2565	0.2555
10	μ_k	9289	13103	13228	9325	10494	15748	14360	14000	16308	18783
	$\frac{n_k}{n}$	0.02	0.02	0.01	0.03	0.04	0.01	0.05	0.05	0.06	0.06
	T_k	0.5386	0.5974	0.2970	0.3154	0.3755	0.1713	0.4480	0.5178	0.3328	0.5466
11	μ_k	4430	5843	10738	7149	8641	11356	12845	13638	15978	19380
	$\frac{n_k}{n}$	0.08	0.07	0.03	0.08	0.07	0.05	0.07	0.07	0.07	0.08
	T_k	0.1806	0.1984	0.4445	0.1511	0.1747	0.3158	0.1802	0.1400	0.1450	0.1368
12	μ_k	6156	7761	6423	10111	10023	9618	16863	16862	20993	21858
	$\frac{n_k}{n}$	0.04	0.04	0.07	0.04	0.04	0.09	0.05	0.04	0.04	0.05
	T_k	0.2571	0.2083	0.1517	0.1511	0.1646	0.1416	0.1782	0.1338	0.1637	0.1206
13	μ_k	9089	10340	8557	11472	12576	14844	17185	20644	24090	29517
	$\frac{n_k}{n}$	0.02	0.02	0.04	0.02	0.02	0.04	0.02	0.02	0.02	0.03
	T_k	0.5621	0.4191	0.1585	0.3335	0.3537	0.1905	0.3287	0.2841	0.3059	0.3400
14	μ_k	3533	4133	6816	6709	7340	10216	8359	10201	11724	12756
	$\frac{n_k}{n}$	0.04	0.05	0.06	0.04	0.04	0.06	0.03	0.04	0.03	0.03

Not 1: μ_k , k grubunun ortalama gelirini; $\frac{n_k}{n}$, k grubunun nüfus içindeki payını; T_k k gruba ait genel Theil endeksini; T_w , grup içi Theil endeksini; T_B , gruplar arası Theil endeksini ve son olarak T_T , tüm nüfus için genel Theil endeksini göstermektedir.

Not 2: 1: tarım, avcılık, ormancılık, balıkçılık; 2: madencilik ve taş ocaklığı; 3: imalat sanayi; 4: elektrik gaz ve su; 5: inşaat ve bayındırlık işleri; 6: toptan ve perakende satış, motorlu araç, kişisel ve ev eşyalarının tamiri; 7: otel ve

lokantalar; 8: ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri; 9: mali aracı kuruluşların faaliyetleri; 10: gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri; 11: kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik; 12: eğitim; 13: sağlık işleri ve sosyal hizmetler; 14: diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetlerini kapsamaktadır.

Son olarak, çalışılan esas işe ilişkin meslek gruplarına ait bilgiler Tablo 6’da gösterilmiştir. Hanehalkı reisine ait meslek sınıflandırılması ISCO 88’e göre yapılmıştır. 2003-2012 yılları arasında ortalama eşdeğer kullanılabilir gelirin en yüksek olduğu gruplar sırasıyla; profesyonel meslek mensupları, kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürlerin oluşturduğu hanehalklarıdır. Aynı dönemde en düşük ortalama eşdeğer kullanılabilir gelir ise nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan hanehalkı reisine sahip hanelerde rastlanılmakta iken, bu grubu nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanlarının oluşturduğu hanehalkları takip etmektedir. Bu grup aynı zamanda ilgili dönem itibariyle nüfus içindeki payı en çok dalgalanan grup olmuştur.

Tablo 6: Hanehalkı Reisinin Esas İş Meslek Koluna Göre Eşitsizliğin Ayrıştırılması

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
μ_k	8064	9419	10415	11256	12540	15267	17533	18910	21803	27844
$\frac{n_k}{n}$	0.14	0.15	0.15	0.14	0.14	0.17	0.15	0.14	0.13	0.09
T_k	0.4322	0.3994	0.3597	0.3577	0.2973	0.3145	0.3820	0.4133	0.3566	0.4206
μ_k	9832	10619	10983	12819	15363	18217	22062	22920	25972	29667
$\frac{n_k}{n}$	0.06	0.06	0.06	0.05	0.06	0.05	0.06	0.07	0.07	0.08
T_k	0.4155	0.3482	0.2291	0.1939	0.2026	0.1866	0.2122	0.2388	0.1754	0.1975
μ_k	6333	7709	9624	9927	10037	11216	12794	14124	16093	20531
$\frac{n_k}{n}$	0.05	0.05	0.04	0.05	0.06	0.07	0.06	0.06	0.07	0.06
T_k	0.3140	0.3880	0.2218	0.2638	0.2381	0.1677	0.2441	0.2019	0.1737	0.2323
μ_k	4794	5690	6423	7514	8375	9846	11444	12805	14555	16451
$\frac{n_k}{n}$	0.04	0.05	0.04	0.04	0.05	0.05	0.04	0.05	0.05	0.05
T_k	0.1978	0.1574	0.1355	0.1303	0.1155	0.1468	0.1613	0.1627	0.1726	0.2072
μ_k	3432	4117	5061	5502	6919	7395	8872	9238	10843	13801
$\frac{n_k}{n}$	0.09	0.08	0.09	0.10	0.10	0.10	0.09	0.10	0.10	0.17
T_k	0.2055	0.1655	0.1856	0.1718	0.1580	0.1200	0.2198	0.1815	0.1881	0.2419
μ_k	2879	3513	4136	4566	5243	5665	6780	7376	9099	9580
$\frac{n_k}{n}$	0.22	0.21	0.22	0.18	0.16	0.15	0.20	0.17	0.18	0.18
T_k	0.2939	0.3907	0.2506	0.2572	0.2510	0.2820	0.3132	0.2506	0.2662	0.3066
μ_k	3126	4137	4880	5236	5959	7081	7618	7830	9057	9901
$\frac{n_k}{n}$	0.17	0.16	0.17	0.18	0.18	0.15	0.14	0.17	0.14	0.16
T_k	0.2113	0.2488	0.2071	0.1747	0.1767	0.1733	0.2211	0.1531	0.1889	0.1343
μ_k	3531	4380	5180	5895	6607	7207	8091	8304	9856	11005
$\frac{n_k}{n}$	0.11	0.12	0.11	0.14	0.13	0.13	0.13	0.13	0.12	0.12
T_k	0.1748	0.1521	0.1612	0.1434	0.1507	0.1483	0.1422	0.1208	0.1445	0.1296
μ_k	2312	3074	3532	4065	4569	4995	5993	6486	7506	7988
$\frac{n_k}{n}$	0.11	0.12	0.13	0.12	0.12	0.12	0.12	0.12	0.13	0.10
T_k	0.1919	0.2126	0.2087	0.2002	0.1804	0.1504	0.1939	0.1637	0.1810	0.1504
T_T	0.4318	0.4076	0.3321	0.3126	0.2903	0.3081	0.3597	0.3404	0.3193	0.3485
T_w	0.3103	0.3087	0.2475	0.2337	0.2136	0.2159	0.2615	0.2420	0.2269	0.2437
	0.719	0.757	0.745	0.748	0.736	0.701	0.727	0.711	0.711	0.699
T_B	0.1214	0.0988	0.0846	0.0789	0.0767	0.0923	0.0982	0.0985	0.0923	0.1048
	0.281	0.243	0.255	0.252	0.264	0.299	0.273	0.289	0.289	0.301

Not 1: μ_k , k grubunun ortalama gelirini; $\frac{n_k}{n}$, k grubunun nüfus içindeki payını; T_k k gruba ait genel Theil endeksini; T_w , grup içi Theil endeksini; T_B , gruplar arası Theil endeksini ve son olarak T_T , tüm nüfus için genel Theil endeksini göstermektedir.

Not 2: 1: kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürleri; 2: profesyonel meslek mensuplarını; 3: yardımcı profesyonel meslek mensuplarını; 4: büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlarını; 5: hizmet ve satış elemanlarını; 6: nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanlarını; 7: sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlarını; 8: tesis ve makine operatörlerini ve montajcılarını; 9: nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarını kapsamaktadır

Yıllar itibarıyla grup içi Theil endeksleri hesaplandığında kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürlerden oluşan hanehalkları arasında gelir dağılımının her zaman en dengesiz olan grup olduğu görülmüştür. Bu grubu nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanlarından oluşan grup takip etmektedir. Grup içi gelir eşitsizliği en düşük olan meslek grupları ise, büro ve müşteri hizmetlerinde çalışanlarından oluşan hanehalkları ile tesis ve makine operatörlerinden oluşan hanehalklarıdır. Meslek grupları arasındaki gelir eşitsizliğini genel gelir eşitsizliğini açıklama payı ise yaklaşık olarak %30 seviyesindedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de gelir dağılımı, hanehalkları eğitim, yaş, cinsiyet, yerleşim yeri, çalışılan sektör ve meslek kolu olmak üzere farklı sosyo-ekonomik alt gruplara ayrıştırılarak 2003-2012 dönemi için HBA mikro veri setinden yararlanılarak incelenmiştir. Gelir eşitsizliğinin farklı sosyo-ekonomik alt gruplara ayrıştırılarak incelenmesi ile haneler arasında ve içinde var olan gelir eşitsizliğinin açıklanabilirliğine ve anlaşılabilirliğine katkı sağlandığı düşünülmektedir. Bu katkının gelir eşitsizliği ve yoksullukla mücadele konusunda politika yapıcılara önemli ipuçları sunması beklenmektedir.

Grup içi ve gruplar arası gelir eşitsizliğinin Theil endeksi yardımıyla ayrıştırılarak hesaplanması sonucunda gruplar arasındaki eşitsizliğin giderilmesinin genel eşitsizliğe katkısı en çok olan demografik değişkenler yaklaşık olarak %30 ile eğitim ve meslek kolu olmuştur. Kır ve kentte yerleşik hanehalkları arasındaki eşitsizliğin azaltılmasının toplam gelir eşitsizliği azaltmada yaklaşık olarak %5 seviyelerinde düşük bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Ancak en çarpıcı sonuç beklentilerimizin aksine cinsiyetler arası gelir eşitsizliğinin giderilmesinin toplam eşitsizliği azaltmaya hiçbir katkısının olmayacağıdır. Bu sonuca göre gelir dağılımı analizlerinde cinsiyetin hanehalkı demografik değişkeni olarak kullanılması uygun olmayacağı düşünülmektedir. Memiş (2013) çalışmasında vurgulanan cinsiyete dayalı alt grup ayrıştırma yöntemlerinin dikkatle yapılması gerektiği, yanıltıcı sonuçların kolaylıkla elde edilebileceği sonucu önerimizi desteklemektedir.

Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetlerinden gelir elde eden hanehalklarının grup içi gelir eşitsizliği genellikle yüksek seyrederken, eşitsizliğin en az bulunduğu grup madencilik ve taş ocakçılığı faaliyet kolundan gelir getiren haneler arasında olmuştur. 2008 küresel krizin gelir dağılımı üzerinde yarattığı olumsuz etki ise en çok inşaat ve bayındırlık işleri ile gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri grubunda yer alan hanehalkları içinde gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA

- Atkinson, A.B., (1993). What is Happening to the Distribution of Income in the UK?, *Proceedings of the British Academy*, 82, 317-351.
- Aydın, K., (2012). Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyo Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri, *Çalışma ve Toplum* 2012(1), 147-166.
- Brandolini, A., & D'Alessio, G., (2001). Household Structure and Income Inequality, *Ceps/Ins-tead-Centre D'etudes De Populations, De Pauvrete Et De Politiques Socio-Economiques/ International Networks for Studies in Technology, Environment, Alternatives, Development*.
- Bourguignon, F., (1979). Decomposable Income Inequality Measures, *Econometrica*, 47(4), 901-920.
- Breen, R., García-Peñalosa, C., Orgiazzi, E., (2008). Factor Components of Inequality: Cross-Country Differences and Time Changes, *Luxembourg Income Study, Working Paper Series*, (503).
- Conceição, P., & Ferreira, P., (2000). The Young Person’s Guide to the Theil Index: Suggesting Intuitive Interpretations and Exploring Analytical Applications, *UTIP Working Paper No. 14*.
- Cowell, F., (1980). On the Structure of Additive Inequality Measures, *The Review of Economic Studies*, 47(3), 521-531.
- Cowell, F., & Jenkins, S., (1995). How Much Inequality Can We Explain? a Methodology and an Application to the United States, *The Economic Journal*, 105(429), 421-430.
- Cowell, F., & Kuga, K., (1981). Additivity and the Entropy Concept: an Axiomatic Approach to Inequality Measurement, *Journal of Economic Theory*, 25(1), 131-143.
- Dagum, C. (1998). A New Approach to the Decomposition of the Gini Income Inequality Ratio, içinde *Income Inequality, Poverty, and Economic Welfare*, 47-63, Physica-Verlag HD.
- Dollar, D. & Glewwe, P. & Litvack, J. I., (1998). içinde *Household Welfare and Vietnam's Transition*, World Bank Publications.
- Eksi, O., & Kırdar, M. G., (2015). Emek Gelirlerinin ve Eşitsizliğinin Türkiye için bir Analizi: 2002-2011, *Turkish Economic Association, Discussion Paper 2015/2*.
- Gürler, Ö. K., & Üçdoğruk, Ş., (2007). Türkiye’de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayrıştırma Yöntemiyle Uygulanması, *Journal of Yaşar University*, 2(6), 571-588.
- Jenkins, S. P., (1995). Accounting for Inequality Trends: Decomposition Analyses for the UK, 1971-86, *Economica*, 29-63.
- Kaya E., & Şenesen, Ü., (2011). Türkiye’de Gelir Bölüşümü Eşitsizliğine Cinsiyet Ayrımının Katkısı, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25.
- Kuştepe, Y., & Halaç, A., (2004). Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6 Sayı 4: 143-160.
- Memiş, E. (2013). Deriving Macro Policy from Income Inequality Decompositions by Subgroups: A Cautionary Discussion. *Ekonomik Yaklaşım*, 24(87), 69-84.
- Mookherjee, D., & Shorrocks, A., (1982). A Decomposition Analysis of the Trend in UK Income Inequality, *The Economic Journal*, 92(368), 886-902.
- Papatheodorou, C., (2000). Decomposing Inequality by Population Subgroups in Greece: Results and Policy Implications, *Suntory and Toyota International Centres for Economics and Related Disciplines*.

- Parker, S. C., (1999). The Inequality of Employment and Self-Employment Incomes: A Decomposition Analysis for the U.K., *Review of Income and Wealth*, 45: 263–274.
- Shorrocks, A., (1980). The Class of Additively Decomposable Inequality Measures, *Econometrica*, 48(3), 613-625.
- Shorrocks, A. (1984). Inequality Decomposition by Population Subgroups, *Econometrica*, 52(6), 1369-1385.
- TÜİK (2003-2012). Hanehalkı Bütçe Anketi, Ankara.
- Tsakoglou, P., (1993). Aspects of Inequality in Greece: Measurement, Decomposition and Intertemporal Change: 1974-1982, *Journal of Development Economics*, 40(1), 53-74.

TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI ENFLASYON İLİŞKİSİNİN AMPİRİK ANALİZİ: 1990-2015 DÖNEMİ^{*,**}

EMPIRICAL ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC EXPENDITURES AND INFLATION IN TURKEY: THE PERIOD 1990-2015

Ahmet ULUSOY^{***}
Necdet YİĞİT^{****}

Öz:

Toplumda, bir arada yaşama arzusunda olan insanların birtakım ihtiyaçları ortaya çıkmış ve toplum zamanla gelişmesi bu ihtiyaçları önemli boyutlara ulaştırmıştır. İhtiyaçların yerine getirilebilmesi de önemli miktarda harcama yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda devletin yapmış olduğu harcamalar da giderek artmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisindeki kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki ilişkinin analiz edilmesidir. Söz konusu ilişkinin belirlenmesinde 1990-2015 dönemine ait yıllık veriler, zaman serisi analizi yöntemine tabi tutulmuştur. Çalışmada yer alan modellerde; tek değişkenli ve çok değişkenli zaman serisi analizleri kullanılmıştır. Tek değişkenli analizlerde; toplam kamu harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamalarının enflasyon oranı üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç verdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çok değişkenli analizde ise; cari harcama değişkeninin enflasyon oranı üzerindeki etkisinin de tek değişkenli analizde olduğu gibi pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık yatırım harcamaları ve transfer harcamaları değişkenleri için istatistiksel olarak güçlü kanıtlar sağlanamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Enflasyon, Zaman Serisi Analizi.

Abstract:

As a result of living together in society, human being requires a number of needs and they enhanced these needs with the development of society to a great extent. There should be a significant amount of expenditure to fulfil these needs. The expenditures which are made by the government have been increasing over time. The aim of this study is to analyse the relationship between state expenditure and inflation. To determine this relationship, the annual data between 1990-2015 is used. This article includes two different model; univariate-regression analysis and multi-variate regression analysis. The empirical results of univariate regression analysis indicate that inflation rates are positively and significantly correlated with total public expenditure, current expenditures, investment expenditures and transfer expenditures. Similarly, the empirical results of multivariate regression analysis demonstrate that the impacts of current expenditure on inflection rate are positively and statistically significant. On the other hand, there was no statistically strong evidence for investment expenditures and transfer expenditure variables.

Keywords: Public Expenditures, Inflation, Time Series Analysis.

* Makale Gönderim Tarihi: 14.11.2016

Makale Kabul Tarihi: 14.12.1016

** Bu çalışma Necdet YİĞİT tarafından Prof. Dr. Ahmet ULUSOY yönetiminde hazırlanan "Türkiye'de Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Analizi (1990-2012)" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

*** Prof. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, aulusoy@ktu.edu.tr

**** Öğr. Gör. Gümüşhane Üniversitesi, İrfan Can Köse MYO, Hukuk Bölümü, nyigit@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

Toplumda bir arada yaşama isteğinde olan insanların zamanla ihtiyaçlarındaki artış, bir kamu hizmeti yapılmasını gerekli kılmıştır. Sosyal devlet anlayışına bağlı olarak kamu hizmeti sağlamaya çalışan devletin de bir kamu harcaması yapması zorunlu hale gelmiştir. Ayrıca devletin en azından iç ve dış güvenliğini sağlaması için de bir kamu harcamasında bulunması kaçınılmazdır.

Gerek toplumların zamanla gelişen ve çeşitlenen ihtiyaçları gerekse ekonomik ve sosyal nedenlerle ortaya çıkan kamu hizmetleri, zaman içerisinde çeşitlenerek kamu harcamalarının hızlı bir şekilde artmasına sebep olmuştur. Bu hızlı artışa paralel olarak devlet anlayışındaki değişikliklerde zamanla kedisini gösterir hale gelmiştir. Bu değişiklik ile klasik iktisatçıların savundukları ekonomideki tam rekabet halinin mevcudiyeti, piyasanın görünmez bir şekilde en iyi idare edildiği ve devletin harcamalarını sınırlı tutarak bu doğal düzeni bozmaması fikri, yaşanan 1929 Ekonomik Buhranıyla devlet anlayışını değişikliğe uğratarak artık ekonomik durgunluğu önlemek için kamu harcamalarının artırılması gerektiğini savunan Keynesyen politikalar hâkim olmaya başlamıştır.

Aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapıda etkiler meydana getirmek, mili gelir seviyesini yükseltebilmek için ürün ve hizmet alımı şeklinde de kamu harcaması yapılabilir. Bazı harcamalar ise yatırımlara yönelik olup istihdam hacmini yükseltebilmek için yapılırken, bir kısmı da gelir dağılımında adaletsizlikleri önlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu bağlamda, hangi amacı gerçekleştirmek için yapılmış olursa olsun yapılacak kamu harcamaları artış yönünde bir eğilim gösterecektir.

Artan kamu harcamaları, bir ekonomide hem olumlu sonuçlar doğurabilmekte, hem de birtakım ekonomik istikrarsızlıklara sebep olabilmektedir. Özellikle kamu harcamaları içerisinde yer alan yatırım harcamaları, hem istihdamı, hem de ekonomik büyümeyi artırabilecektir. Aynı zamanda belirli bir bölge ya da sektörün kalkınmasını sağlayabilmek ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri önleyebilmek, refah seviyesinin yükseltilebilmesi için de kamu harcamalarından yararlanılabilmektedir. Buna karşılık, siyasal istikrarsızlıklar ve uygulanan popülist politikalar nedeniyle artan kamu harcamaları, hem kaynakların etkin kullanımını engellemekte, hem de vergi yüklerinin artmasına neden olabilmektedir. Aynı zamanda devletin olağan geliri olan vergi gelirleri ile finanse edilemeyen kamu harcamaları, bütçe açıklarına neden olabilmekte ve bunun sonucunda kamu borç stoku artış göstererek faiz oranları üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturabilmektedir. Ayrıca artan kamu harcamaları, hem ekonomide ek bir talep oluşturmakta, hem de bütçe açıklarının büyüklüğüne bağlı olarak üretim maliyetlerini olumsuz yönde etkileyerek enflasyonu tetikleyebilmektedir.

Geçmişten beri Türkiye ekonomisini etkileyen enflasyon, birçok değişkenden etkilendiği gibi kamu harcamalarından da etkilenmektedir. Kamu harcamalarındaki artışa bağlı olarak enflasyon da artmakta, azalışlar ise enflasyon üzerinde olumlu etkiler doğurabilmektedir.

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki ilişki ile alakalı ülkemizde çalışmalar olmakla birlikte diğer ülkelerde de kamu harcamalarının etkilerini inceleyen çalışmalar mevcuttur. Bu başlık altında kamu harcamalarının ekonomik etkilerini inceleyen ve tarihi süreç içerisinde yapılan çalışmalara yer verilerek literatür taraması yapılmıştır. Bu çalışmaları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Tablo 1: Kamu Harcamaları ve Enflasyon Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan Çalışmalar

Yazar	Ülke	Baz Alınan Yıl	Veri	Metodoloji
Francisco Ruge-Murcia (1999)	Brezilya	Ocak 1980, Aralık 1989	Brezilya Coğrafi İstatistikî Genel Sanayi Üretim İndeksi (IBGE)	Markow-Switching Model
Bulgular:				
-Çalışmada enflasyon oranları; düşük ve yüksek enflasyon olarak iki gruba ayrılmıştır.				
-Düşük enflasyon oranı olarak, enflasyonun %8,22 arttığı durumda kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı %22,73 iken yüksek enflasyon oranı olan %19,12 düzeyinde kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı %33,43 düzeyine yükselmiştir. Dolayısıyla yüksek enflasyon oranlarında kamu harcamaları nominal düzeyde artış göstermektedir.				
M. Faysal Gökalp, Mehmet Avcı (2002)	Türkiye	1980-2000	DİE, TCMB	Granger Nedensellik Testi
Bulgular:				
-Kamu harcamalarının enflasyonun bir nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; toplam kamu harcamalarında meydana gelen %1’lik bir artış, enflasyon oranını % 0.83 oranında artırmıştır.				
Yazar	Ülke	Baz Alınan Yıl	Veri	Metodoloji
Mehmet Şahin, Çiğdem Özenç (2007)	Türkiye	1988-2006	TCMB, Muhasebat Genel Müdürlüğü	Granger Nedensellik Testi
Bulgular:				
-Kamu harcamalarından enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’de kamu harcamalarında meydana gelen değişimin enflasyon oranında da bir değişime neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.				
Chinedu B. Ezirim, Mike I. Muoghalu, UchennaElike (2008)	Amerika	1970-2002	Zaman Seri Yıllık Verileri	Eş-bütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi
Bulgular:				
- Enflasyon oranının kamu harcamaları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan; kamu harcamalarının da enflasyon oranları üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın sonucuna göre; 1970-2002 yılları arasında Amerikan ekonomisinde kamu harcamaları ve enflasyon arasında çift yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı etkilere ulaşılmıştır. Bu çalışmanın analizine göre; enflasyon oranları Amerikan ekonomisinde %1 birim arttığı zaman kamu harcamaları %1,73 kadar artarken; kamu harcamalarındaki %1’lik bir artış sonucunda enflasyon oranlarında %0, 50’lik bir artışa neden olmuştur.				
Song Han, Casey B. Mulligan (2008)	80 Ülke	1973-1990	80 ülkeden elde edilen veriler	En Küçük Kareler Yöntemi
Bulgular:				
-Uzun dönemde kamu harcamaları ile enflasyon oranları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu çalışmalarında, enflasyon oranlarıyla savunma harcamaları arasında pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsız bir sonuca ulaşılmışlarken, enflasyon oranları ile savunma dışı kamu harcamaları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.				

Tablo 1'in Devamı

Cosimo Magazzino (2011)	Kıbrıs, Fransa, Yunanistan, İtalya, Malta, Portekiz, İspanya	1970-2009	Uluslararası Para Fonu (IMF)	Granger Nedensellik Testi
Bulgular:				
- Kamu harcamalarındaki artış ile enflasyon arasında uzun dönemde ilişki sadece Portekiz'de ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıca Granger Nedensellik Test sonuçlarına göre, kısa dönemde kamu harcamalarından enflasyona doğru etki; Kıbrıs, Malta ve İspanya'da ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, çift yönlü etki yalnızca İtalya'da görülmüştür. Enflasyondan kamu harcamalarına doğru etki ise sadece Fransa için söz konusudur.				
Yazar	Ülke	Baz Alınan Yıl	Veri	Metodoloji
C. Okafor ve O. Eiya (2011)	Nijerya	1999-2008	Nijerya Merkez Bankası (CBN)	En Küçük Kareler Yöntemi
Bulgular:				
- Enflasyon oranları ile kamu harcamaları arasında negatif fakat istatistiksel olarak anlamsız bir ilişkiye ulaşılmıştır.				
Francis Agbewali (2011)	Gana	1985-2005	Sosyal ve Ekonomik Araştırma Merkezi İstatistik Kurumu (ISSER), İçişleri Bakanlığı, Ekonomi Kurumu (IEA), Ekonomi ve Finans Planlama Başkanlığı (MOFEP), Gana Merkez Bankası (BOG)	Çoklu Regresyon Analizi
Bulgular:				
- Kamu harcamalarındaki %1'lik bir değişimin, enflasyon oranlarını %3,06 değiştireceğini ve para arzındaki %1'lik değişimin, enflasyon oranlarını %1,88 oranında değiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.				
Olaiya Sam Ayo, Nwosa Philip Ifeakachukwu, Amassoma Ditimi (2012)	Nijerya	1970-2010	Nijerya Merkez Bankası (CBN), Federal İstatistik Kurumu (FOS)	Granger Nedensellik Testi
Bulgular:				
- Uzun dönemde enflasyon ve ekonomik büyümenin kamu harcamaları üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır. Kısa dönemde ise, kamu harcamaları ve ekonomik büyümenin enflasyon üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada, hükümetin enflasyon oranını azaltması için orta derecede kamu harcamaları uygulaması gerektiğini belirtmişlerdir.				
Andreas G. Georgantopoulos, Anastasios D. Tsamis (2012)	Kıbrıs	1980-2009	Dünya Bankası, IMF	Eş-bütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi
Bulgular:				
- Kıbrıs ekonomisinin incelenen dönemde kamu harcamaları desteği ile ekonomik büyüme konusunda başarı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bütçe açıklarının finansmanının enflasyonist baskılara neden olduğu sonucuna ulaşarak, enflasyondaki bu artışın nedeninin kamu harcamaları aracılığıyla piyasadaki para arzının artmasını neden göstermişlerdir. Granger nedensellik testi sonucunda, kamu harcamalarından enflasyon oranları yönünde bir ilişki tespit edilirken, enflasyon oranlarından kamu harcamaları yönünde bir ilişki bulunamamıştır.				

Not: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

2. METODOLOJİ

Çalışmanın bu bölümünde kamu harcamalarına ilişkin veriler kullanılarak bir model oluşturulmuştur. Yöntem olarak kullanılan Basit Regresyon Modeli analizi ifade edilecektir.

2.1. Değişkenler ve Yöntem

Çalışmada 1990-2015 yıllarına ait TÜFE verileri BÜMKO erişim kaynağındaki Ekonomik Göstergeler (1950-2016) verilerinden elde edilmiştir. Ayrıca çalışmada kullanılan tüm veriler yıllık frekansta olup TÜFE değişkeni dışındakilerin tamamı yüzdesel değişme formunda analize dahil edilmiştir. Basit Doğrusal Regresyon Modeli ve Zaman Serisi Analizini yöntemin içeren araştırmalarda değişkenlerin gözlem değerlerinin seviyesinde alındığında yani düzey değerleri kullanıldığında logaritmik dönüşüme tabi tutulması veya yüzde değişimlerinin hesaplanması tahmin edilen parametre ve katsayıların yorumlanmasında istatistiksel olarak daha kararlı ve tutarlı sonuçlar vermektedir. Bu bakımdan ampirik analizin başlangıcında yöntembilim olarak değişkenlerin yüzdesel değişme formunda analiz edilmesi tercih edilmiştir (Bozkurt, 2007). Çalışmada 1990-1999 yılları arasındaki kamu harcama rakamları, BÜMKO erişim kaynağındaki Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri (1990-2003) tablosundan alınmış, 2000-2015 yılları arasındaki kamu harcama rakamları ise yine BÜMKO erişim kaynağındaki Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi (2000-2016) tablosundan alınarak yıllık yüzde değişimleri tarafımızca hesaplanmıştır. Bu bağlamda çalışmada kullanılan değişkenler % değişim olarak analize sokulmuştur ve Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Modelde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Veri Tabanı
TUFE	BÜMKO
Toplam Kamu Harcamaları (TKH)	BÜMKO
Cari Harcamalar (CH)	BÜMKO
Yatırım Harcamaları (YH)	BÜMKO
Transfer Harcamaları (TH)	BÜMKO

Zaman serisi analizlerinde değişkenler arasında sahte regresyon sorununun ortaya çıkması için kullanılan serilerin durağan olması gerekmektedir. Stokastik bir değişkenin zaman içinde ortalaması, varyansı ve otokovaryansının sabit olması olarak tanımlanan durağanlık kavramı gelecek için doğru kestirimler yapabilmek açısından önemlidir (Bozkurt, 2007: 27). Bu nedenle çalışmada öncelikle regresyon denkleminde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadıklarının belirlenmesi için birim kök testleri uygulanmıştır. Bu doğrultuda, değişkenlerin durağanlıkları Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılarak araştırılmıştır. Durağanlıkların araştırılmasında her değişken için de; hem trendli-sabitli hem de trendsiz-sabitsiz modeller kullanılmış olup, birim kök testine tabi tutulan değişkenlere ait gecikme sayısı Akaike Bilgi Ölçütü (SIC) dikkate alınarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait birim kök test sonuçları Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi

<i>Değişkenler</i>	ADF Testi	
	Sabit terimli test istatistiği	Sabit terimsiz test istatistiği
TUFE	-3.818818 ^a	-4.894270 ^a
CH	-2.968736 ^a	-3.130419 ^a
YH	-3.162819 ^a	-3.536795 ^a
TH	-3.040837 ^a	-2.470610 ^a
TKH	-3.249868 ^a	-3.278479 ^a

Not: a, ilgili değişkenlere ait serilerin %5 düzeyinde durağan olduğunu temsil etmektedir.

Değişkenlerin durağanlıklarını sınamak üzere uygulanan ADF testinin Tablo 3’de yer alan sonuçlarına göre; TUFE, CH, YH, TH ve TKH değişkenleri, seviyelerinde birim kök içermemektedir yani durağanlık koşulunu sağlamaktadır. Bu sebeple, takip eden ampirik bulgular ve alternatif hipotezlerde sunulan tüm regresyon analizlerinde, yukarıda anılan düzey-durağan seriler kullanılmıştır. Analize konu değişkenlerin tümü durağanlık koşulunu sağlamakta olup birim kök yani sahte regresyon sorunundan arındırılmıştır.

2.1.2. Bulgular

1990-2015 yıllarına ait TÜFE verileri ile kamu harcamaları verileri BÜMKO erişim kaynağından elde edilerek STATA11 paket programı kullanılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

2.1.2.1. Hipotez 1 ve Kullanılan Değişkenler

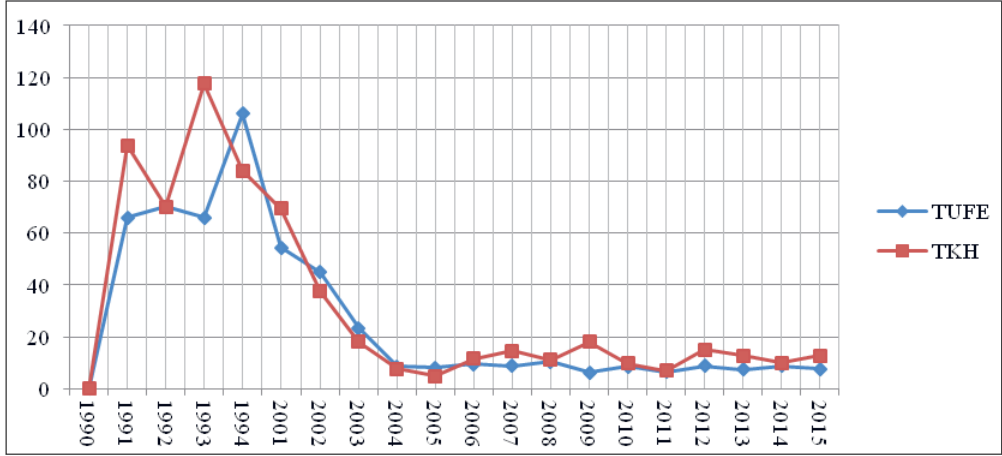
Çalışmada kullanılan ilk hipotez; *Toplam kamu harcamaları, enflasyon oranı üzerinde etkilidir*. Bu hipotezin ölçülmesinde kullanılan bağımlı değişken; TÜFE iken; bağımsız değişken TKH’deki yıllık yüzde değişim olarak ifade edilecektir. Bu değişkenlerden TÜFE ve TKH değişkeninin verileri BÜMKO’dan alınmıştır. Burada TÜFE, BÜMKO’nun oluşturmuş olduğu indekslerle ölçülürken; TKH değişkenlerinin verileri bu harcamaların bir önceki yıla göre yıllık yüzde değişimleri alınarak ölçülmüştür. Çalışmaya ait veriler Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4: Çalışmaya Ait Veriler

YILLAR	TUFE	TKH	YILLAR	TUFE	TKH
1990	0	0	2006	9,6	11,55
1991	66	93,7	2007	8,8	14,56
1992	70,1	70,24	2008	10,4	11,25
1993	66,1	117,59	2009	6,3	18,14
1994	106	84,01	2010	8,6	9,75
2001	54,4	69,39	2011	6,5	6,88
2002	45	37,52	2012	8,9	15,03
2003	23,3	18,1	2013	7,5	12,8
2004	8,6	7,68	2014	8,9	9,93
2005	8,2	4,99	2015	7,7	12,76

İlgili verilere ait yüzdellik değişimler Grafik 1’de gösterilmektedir.

Grafik 1: TÜFE- TKH Değişimi (%)

Kaynak: BÜMKO, Ekonomik Göstergeler (1950-2016); BÜMKO, Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri (1990-2003); BÜMKO, Merkezi Yönetim Bütçe Dengesinden (2000-2016) alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

$$TÜFE = \beta_0 + \beta_1TKH + \varepsilon_t$$

Tablo 5: Hipotez 1 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Beta Katsayısı	t değeri	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	8.252528	1.648434	0.1123
TKH	0.694991	8.638439	0.0000
R ²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi	Gözlem Sayısı
0.756648	74.62263	0.000000	26

Hipotez 1 için yapılmış olan tek değişkenli regresyon analizi sonuçları Tablo 5’te görüldüğü üzere, bağımsız değişken olan TKH değişkeni ile bağımlı değişken olan TÜFE değişkeni arasında istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu pozitif ilişki; modeldeki β_1 katsayısının 0.694991 seviyesinde çıkmış olmasındandır. Bu katsayının bu seviyede çıkmış olması; TKH değişkeninin %1 artması durumunda TÜFE değişkeninin yaklaşık olarak %0.694991 kadar artış göstereceğini ifade etmektedir (F-istatistik=74.62263, p=0.000).

2.1.2.2. Hipotez 2 ve Kullanılan Değişkenler

Çalışmada kullanılan ikinci hipotez; kamu harcamalarının alt kalemi olan cari, harcamaların enflasyon oranı üzerinde etkili olmasıdır. Bu hipotezin ölçülmesinde kullanılan bağımlı değişken; TÜFE iken; bağımsız değişkenler; cari, yatırım ve transfer harcamaları

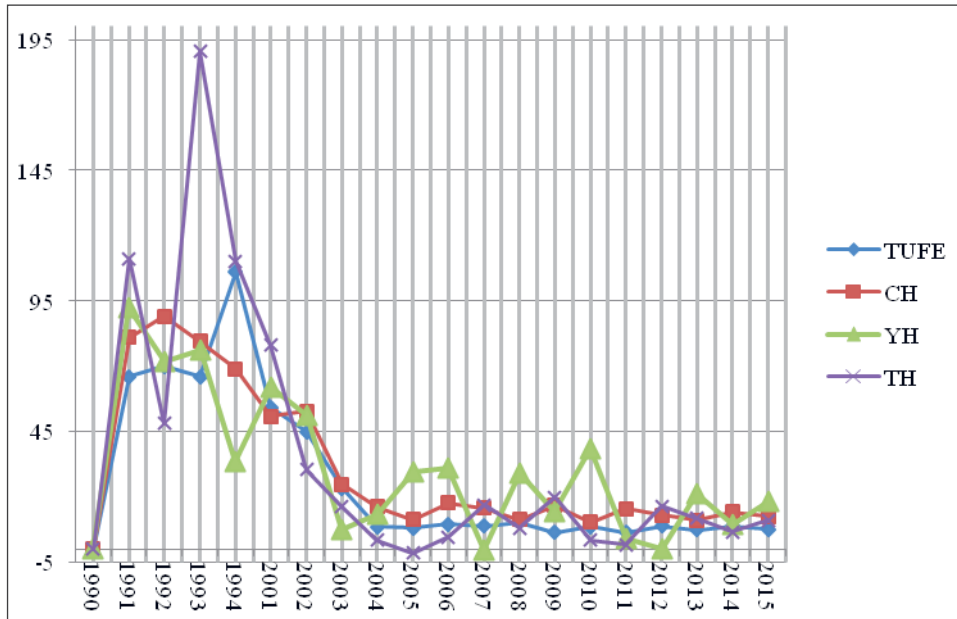
ve bu harcamalardaki yıllık değişimler alınacaktır. Bu değişkenlerden TÜFE değişkeni ile cari, yatırım ve transfer harcamaları değişkenlerinin verileri BÜMKO'dan alınmıştır. Burada TÜFE, BÜMKO'nun oluşturmuş olduğu indekslerle ölçülürken; CH, YH ve TH değişkenlerinin verileri bu harcamadaki yıllık yüzde değişimler alınarak ölçülmüştür. Çalışmaya ait veriler Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Çalışmaya Ait Veriler

YILLAR	TUFE	CH	YH	TH	YILLAR	TUFE	CH	YH	TH
1990	0	0	0	0	2006	9,6	17,71	31,24	4,66
1991	66	80,96	92,65	111,13	2007	8,8	15,74	-0,16	16,94
1992	70,1	89,05	71,71	48,15	2008	10,4	11,23	29,15	8,01
1993	66,1	79,52	76,09	190,59	2009	6,3	16,66	14,26	19,96
1994	106	69,03	33,72	110,26	2010	8,6	10,34	38,39	3,43
2001	54,4	50,89	61,89	78,19	2011	6,5	15,6	4,02	1,71
2002	45	52,78	51,21	30,5	2012	8,9	13,09	15,,22	16,47
2003	23,3	24,75	7,64	16,23	2013	7,5	11,07	21,36	11,71
2004	8,6	16,12	13,64	3,5	2014	8,9	14,22	9,72	6,78
2005	8,2	11,23	29,38	-1,34	2015	7,7	12,6	18,37	11,12

İlgili verilere ait yüzdelerik değişimler Grafik 2'de gösterilmektedir.

Grafik 2: TÜFE-CH-YH-TH Değişimi (%)

Kaynak: BÜMKO, Ekonomik Göstergeler (1950-2016); BÜMKO, Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri (1990-2003); BÜMKO, Merkezi Yönetim Bütçe Dengesinden (2000-2016) alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

$$TÜFE = \beta_0 + \beta_1CH + \beta_2YH + \beta_3TH + \varepsilon_i$$

Tablo 7: Hipotez 2 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Beta Katsayısı	t değeri	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	6.013000	1.168809	0.2550
CH	0.748531	3.856899	0.0009
YH	-0.138979	-1.287185	0.2114
TH	0.167578	1.450558	0.1610
R ²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi	Gözlem Sayısı
0.798201	29.00654	0.000000	26

Hipotez 2 için yapılmış olan çok değişkenli regresyon analizi sonuçları Tablo 7’de görüldüğü üzere, bağımsız değişken olan CH ile bağımlı değişken olan TÜFE değişkeni arasında istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, YH ve TH değişkenleri için istatistiksel güçlü kanıtlar sağlanamamıştır. Modele göre, CH değişkeni %1 arttığında TÜFE değişkeninin %0.748531 kadar artması beklenmektedir.

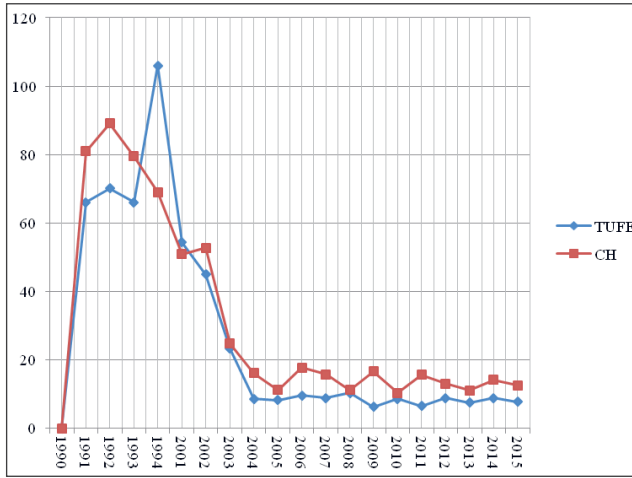
2.1.2.3. Hipotez 3 ve Kullanılan Değişkenler

Çalışmada kullanılan üçüncü hipotez; *kamu harcamalarının alt kalemi olan cari harcamaların enflasyon oranı üzerinde etkili olduğu yönündedir*. Bu hipotezin ölçülmesinde kullanılan bağımlı değişken TÜFE iken, bağımsız değişken cari harcamalardaki yıllık değişim oranlarıdır. Bu değişkenlerden TÜFE değişkeni ile cari harcamalar değişkeninin verileri BÜMKO’dan alınmıştır. Burada TÜFE, BÜMKO’nun oluşturmuş olduğu indekslerle ölçülürken; CH değişkeninin verileri bu harcamadaki yıllık yüzde değişimler alınarak ölçülmüştür.

Tablo 8: Çalışmaya Ait Veriler

YILLAR	TUFE	CH	YILLAR	TUFE	CH
1990	0	0	2006	9,6	17,71
1991	66	80,96	2007	8,8	15,74
1992	70,1	89,05	2008	10,4	11,23
1993	66,1	79,52	2009	6,3	16,66
1994	106	69,03	2010	8,6	10,34
2001	54,4	50,89	2011	6,5	15,6
2002	45	52,78	2012	8,9	13,09
2003	23,3	24,75	2013	7,5	11,07
2004	8,6	16,12	2014	8,9	14,22
2005	8,2	11,23	2015	7,7	12,6

İlgili verilere ait yüzdelerik değişimler Grafik 3’de gösterilmektedir.

Grafik 3: TÜFE-CH Değişimi (%)

Kaynak: BÜMKO, Ekonomik Göstergeler (1950-2016); BÜMKO, Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri (1990-2003); BÜMKO, Merkezi Yönetim Bütçe Dengesinden (2000-2016) alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

$$TUF = \beta_0 + \beta_1 CH + \varepsilon_i$$

Tablo 9: Hipotez 3 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Beta Katsayısı	t istatistiği	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	4.375629	0.840455	0.4089
CH	0.830020	8.900512	0.0000
R ²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi	Gözlem Sayısı
0.767485	79.21911	0.000000	26

Hipotez 3 için yapılmış olan tek değişkenli regresyon analizi sonuçları Tablo 9’da görüldüğü üzere, bağımsız değişken olan CH değişkeni ile bağımlı değişken olan TÜFE değişkeni arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Bu pozitif ilişki; modellerdeki katsayılarının pozitif değerde olmasından kaynaklanmıştır. Bu katsayılar incelendiğinde; CH değişkeninin katsayısı 0.830020 şeklinde pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Model genel olarak incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlıdır (F-istatistik=79.21911, p=0,000). Modele göre, CH değişkenindeki %1 kadarlık bir artışın, TÜFE değişkenini %0.830020 kadar artırması beklenmektedir.

2.1.2.4. Hipotez 4 ve Kullanılan Değişkenler

Çalışmada kullanılan dördüncü hipotez; *kamu harcamalarının alt kalemlerinden biri olan yatırım harcamalarının enflasyon oranı üzerinde etkili olmasıdır*. Bu hipotezin ölçülmesinde kullanılan bağımlı değişken TÜFE iken; bağımsız değişken yatırım harcamala-

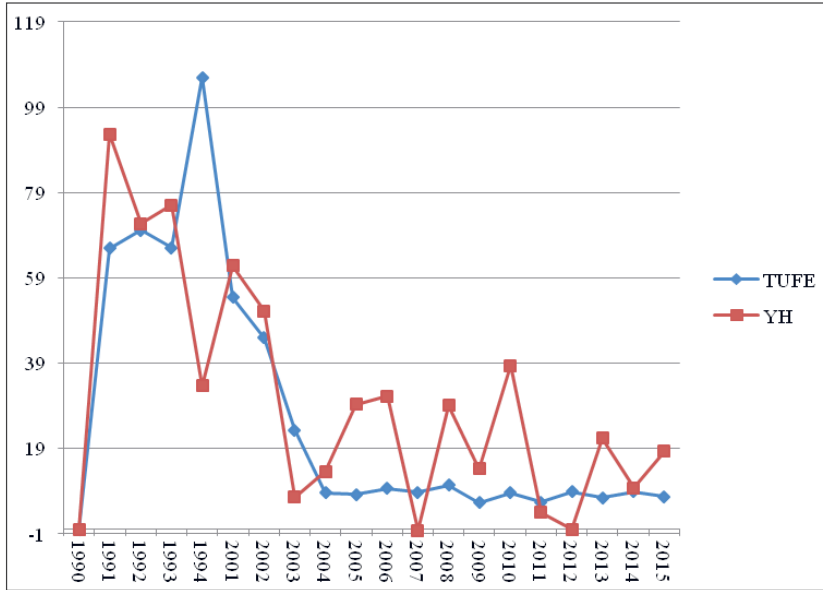
rındaki yıllık değişimdir. Bu değişkenlerden TÜFE ve yatırım harcamaları değişkeninin verileri BÜMKO’dan alınmıştır. Burada TÜFE, BÜMKO’nun oluşturmuş olduğu indekslerle ölçülürken; YH değişkeninin verileri bu harcamadaki yıllık yüzde değişimler alınarak ölçülmüştür.

Tablo 10: Çalışmaya ait veriler

YILLAR	TUFE	YH	YILLAR	TUFE	YH
1990	0	0	2006	9,6	31,24
1991	66	92,65	2007	8,8	-0,16
1992	70,1	71,71	2008	10,4	29,15
1993	66,1	76,09	2009	6,3	14,26
1994	106	33,72	2010	8,6	38,39
2001	54,4	61,89	2011	6,5	4,02
2002	45	51,21	2012	8,9	15,,22
2003	23,3	7,64	2013	7,5	21,36
2004	8,6	13,64	2014	8,9	9,72
2005	8,2	29,38	2015	7,7	18,37

İlgili verilere ait yüzdelerik değişimler Grafik 4’te gösterilmektedir.

Grafik 4: TÜFE-YH Değişimi (%)

Kaynak: BÜMKO, Ekonomik Göstergeler (1950-2016); BÜMKO, Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri (1990-2003); BÜMKO, Merkezi Yönetim Bütçe Dengesinden (2000-2016) alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

$$TUFE = \beta_0 + \beta_1 YH + \varepsilon_i$$

Tablo 11: Hipotez 4 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Beta Katsayısı	t İstatistiği	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	20.10437	2.549677	0.0176
YH	0.433794	3.583929	0.0015
R ²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi	Gözlem Sayısı
0.348615	12.84455	0.001496	26

Hipotez 4 için yapılmış olan tek değişkenli regresyon analizi sonuçları Tablo 11’de görüldüğü üzere, bağımsız değişken olan YH değişkeni ile bağımlı değişken olan TÜFE değişkeni arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu pozitif ilişki; modellerdeki β katsayılarının pozitif değerde olmasından kaynaklanmıştır. Bu katsayılar incelendiğinde; YH değişkeninin katsayısı 0.433794 şeklinde pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Hipotez istatistiksel olarak bakıldığında ise; YH değişkeninin TÜFE değişkeni üzerinde anlamlı bir sonuç verdiği gözlemlenmiştir (F-istatistik=12.84455, p=0,0015). Modele göre, YH değişkeni %1 arttığında TÜFE değişkeninin %0.433794 kadar artması beklenmektedir.

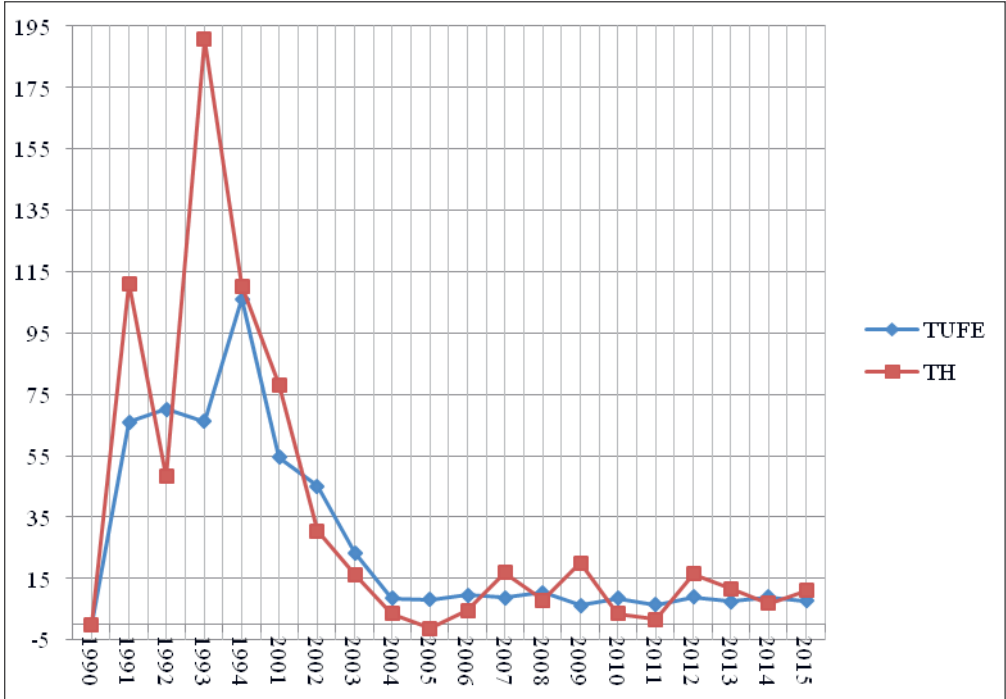
2.1.2.5. Hipotez 5 ve Kullanılan Değişkenler

Çalışmada kullanılan beşinci hipotez; *kamu harcamalarının kalemlerinden biri olan transfer harcamalarının enflasyon oranı üzerinde etkili olduğudur*. Bu hipotezin ölçülmesinde kullanılan bağımlı değişken TÜFE iken; bağımsız değişken transfer harcamalarındaki yıllık değişimdir. Bu değişkenlerden TÜFE ve transfer harcamaları değişkeninin verileri BÜMKO’dan alınmıştır. Burada TÜFE, BÜMKO’nun oluşturmuş olduğu indekslerle ölçülürken; TH değişkeninin verileri bu harcamadaki yıllık yüzde değişimler alınarak ölçülmüştür.

Tablo 12: Çalışmaya ait veriler

YILLAR	TUFE	TH	YILLAR	TUFE	TH
1990	0	0	2006	9,6	4,66
1991	66	111,13	2007	8,8	16,94
1992	70,1	48,15	2008	10,4	8,01
1993	66,1	190,59	2009	6,3	19,96
1994	106	110,26	2010	8,6	3,43
2001	54,4	78,19	2011	6,5	1,71
2002	45	30,5	2012	8,9	16,47
2003	23,3	16,23	2013	7,5	11,71
2004	8,6	3,5	2014	8,9	6,78
2005	8,2	-1,34	2015	7,7	11,12

İlgili verilere ait yüzdelerik değişimler Grafik 5’te gösterilmektedir.

Grafik 5: TÜFE-TH Değişimi (%)

Kaynak: BÜMKO, Ekonomik Göstergeler (1990-2016); BÜMKO, Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri (1990-2003); BÜMKO, Merkezi Yönetim Bütçe Dengesinden (2000-2016) alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

$$TUFİ = \beta_0 + \beta_1 TH + \varepsilon_i$$

Tablo 13: Hipotez 5 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Beta Katsayısı	t İstatistiği	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	14.92148	2.741241	0.0114
TH	0.507633	6.819936	0.0000
R ²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi	Gözlem Sayısı
0.659630	46.51153	0.000000	26

Hipotez 5 için yapılmış olan tek değişkenli regresyon analizi sonuçları Tablo 13’de görüldüğü üzere, bağımsız değişken olan TH değişkeni ile bağımlı değişken olan TÜFE değişkeni arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu pozitif ilişki; modellerdeki β katsayılarının pozitif değerde olmasından kaynaklanmıştır. Bu katsayılar incelendiğinde; TH değişkeninin katsayısı 0.507633 şeklinde pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Hipotez istatistiksel olarak bakıldığında ise; TH değişkeninin TÜFE değişkeni üzerinde anlamlı bir sonuç verdiği gözlemlenmiştir (F-istatistik=46.51153,

$p=0.000$). Modele göre, TH değişkenindeki %1 kadarlık bir artışın, TÜFE değişkenini %0.507633 kadar artırması beklenmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye ekonomisinde enflasyon oranları yaşanan son ekonomik gelişmeler ile birlikte gözle görülür şekilde azalma eğilimine girmiştir. Türk ekonomisinde gözlemlenen bu olumlu gelişmeler önceden yaşanmamış deneyimlerle de karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur. Dolayısıyla önceden düşük enflasyon oranlarında kamu harcamalarının etkilerinin incelenmesi yeniden önem arz etmektedir. Enflasyon oranlarının yüksek olduğu dönemlerdeki gibi kamu harcamalarının etkilerinin düşük enflasyon oranlarında da aynı etkiyi doğurup doğurmayacağı sorusu önem taşımaktadır.

Bu çalışmada; Türk ekonomisinde kamu harcamalarının enflasyon oranları üzerindeki etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada; beş farklı modelde kamu harcamalarının enflasyon oranları üzerindeki etkisi ve şiddeti araştırılmıştır. Kurulan her bir model ve elde edilen sonuçları aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Model 1’de toplam kamu harcamalarının enflasyon oranı üzerindeki etkisini 1990-2015 yıllık verileri kullanılarak ele alan tek değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre; toplam kamu harcamalarında meydana gelen %1’lik bir artışın enflasyon oranı üzerinde %0,694991’lik bir artışa neden olduğu sonucuna istatistiksel olarak anlamlı sonuçlarla ulaşılmıştır.

Model 2’de toplam kamu harcamalarının alt kalemlerini oluşturan cari, yatırım ve transfer harcamalarının enflasyon oranı üzerindeki etkilerini 1990-2015 yıllık verileri kullanılarak inceleyen çok değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre, cari harcamalarda meydana gelen %1’lik bir artışın enflasyon oranı üzerinde %0.748531 kadarlık bir artış göstermesi beklenmektedir. Yatırım harcamaları ve transfer harcamaları değişkenleri için istatistiksel güçlü kanıtlar sağlanamamıştır.

Model 3’de cari harcamaların enflasyon oranı üzerindeki etkilerini 1990-2015 yıllık verileri kullanılarak ele alan tek değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre; cari harcamalarında meydana gelen %1’lik bir artışın enflasyon oranları üzerinde %0.830020’lik bir artışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model 4’de yatırım harcamalarının enflasyon oranı üzerindeki etkilerini 1990-2015 yıllık verileri kullanılarak inceleyen tek değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre; yatırım harcamalarında meydana gelen %1’lik bir artışın enflasyon oranı üzerinde %0.433794’lük bir artışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model 5’de transfer harcamalarının enflasyon oranı üzerindeki etkilerini 1990-2015 yıllık verileri kullanılarak ele alan tek değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre; transfer harcamalarında meydana gelen %1’lik bir artışın enflasyon oranları üzerinde %0.507633’lük bir artışa neden olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşıldığı görülmüştür.

Sonuç olarak, 1990 yılından 2015 yılına kadar inceleme alanına sahip Türkiye Ekonomisi’nde artan kamu harcamaları, bir yandan talep baskısı oluşturarak enflasyon oranlarını yükseltirken, diğer yandan da harcamaların finansman şekline bağlı olarak para arzı ve faiz oranlarını artırıcı bir etkide bulunmuştur. 2000’li yıllara kadar yüksek düzeyde seyreden enflasyon, artan kamu harcamaları ile paralellik göstermiştir. Özellikle 2001 yılından sonra *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* kapsamında hem uygulanan sıkı maliye ve para politikaları, hem de programa duyulan güven sayesinde enflasyon oranları düşme eğilimine girmiştir.

Yapılan çalışma ışığında ortaya çıkan sorunların çözümünde;

- Türkiye’de etkin olmayan kamu harcamalarından vazgeçilmesi,
- Harcamaların tüketimden ziyade üretim odaklı bir şekilde yapılması,
- Popülist politikalardan uzak durulması,

şeklinde öneriler sunulabilir.

KAYNAKÇA

- Agbewali, F. (2011). Critical Analysis of the Impact of Government Expenditure and Money Supply on Inflation Rate on the Economy of Ghana, *Regent-Maastricht School of Management*, 1-54.
- Ayo, O. S., Ifeakachukwu, N. P., & Ditimi, A. (2012). A Trivariate Causality Test among Economic Growth, Government Expenditure and Inflation Rate: Evidence from Nigeria, *Research Journal of Finance and Accounting*, 3(1), 65-72.
- Bozkurt, H. Y. (2007). *Zaman Serileri Analizi*, Birinci Basım, Ankara: Ekin Kitabevi.
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BÜMKO), (2016), <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html> (08.11.2016).
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BÜMKO), (2016), <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/9922,denge2016.pdf?0> (08.11.2016).
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BÜMKO), (2016), <http://www.bumko.gov.tr/TR,160/konsolide-butce-buyuklukleri-program-butce-siniflandirm-.html> (08.11.2016).
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BÜMKO), (2016), <http://www.bumko.gov.tr/TR,164/merkezi-yonetim-butce-dengesi-donusum-tablosu--2000-201-.html> (08.11.2016).
- Ezirim, C., Muoghalu, M., & Elike, U. (2008). Inflation versus Public Expenditure Growth in the US: An Empirical Investigation, *North American Journal of Finance and Banking Research*, 2(2), 26-40.
- Georgantopoulos, A. & Tsamis, A. (2012). The Inter relationship Between Money Supply, Prices and Government Expenditures and Economic Growth: A Causality Analysis for the Case of Cyprus, *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 5(3), 115-128.
- Gökalp, M. F. & Avcı, M. (2002). Türkiye Ekonomisi'nde Mali Disiplinsizlik Olgusu, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 1-15.
- Han, S. & Mulligan, C. (2008). Inflation and the Size of Government, *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 90(3), 245-267.
- Magazzino, C. (2011). "The Nexus Between Public Expenditure and Inflation in the Mediterranean Countries, *Munich Personal Repec Archive (MPRA)*, Paper No: 28493, 1-19.
- Okafor, C. & Eiya, O. (2011). Determinants of Growth In Government Expenditure: An Empirical Analysis of Nigeria, *Research Journal of Business Management*, 5(1), 44-50.
- Ruge M.F. (1999). Government Expenditure and the Dynamics of High Inflation, *Journal of Development Economics*, (58), 333-358.
- Şahin, M. & Özenc, Ç. (2007). Kamu Harcamaları ile Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkileri, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 199-225.

YAZIM KURALLARI

1. Yayınlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.
2. Yazılarda metnin başında Türkçe özet ve altında İngilizce başlık ve özet verilmelidir. Özler **9 punto** ile yazılmış ve **200 kelimeyi** aşmayacak şekilde olmalıdır. “ÖZ” başlığı ortalanarak bold yazılmalıdır. Metin dili yabancı dilde olan çalışmalarda yabancı dildeki özetin altında Türkçe özet yer almalıdır. Özün altında, çalışmanın alanını tanımlayabilecek en az üç en fazla beş adet “anahtar kelime” (**Keywords**) bulunmalıdır. Özde denklem, atıf, standart dışı kısaltmalar, vb. yer almamalıdır.
3. Yazılar, MS Word 97 veya üzeri sürümlerde **A4 kâğıdı** boyutunda, “**Times New Roman**” yazı stili, **tek satır** aralığı ve **(11) punto** ile; dipnotlar, tablo ve şekiller ise başlıkları da dâhil olmak üzere **(9) punto** yazılmalıdır. Paragraflarda ilk satır girintisi **0,7 cm** olmalıdır. Paragraflarda sağ ve sol girintiler **0 cm**, önce ve sonraki aralık ise **6 nk** olmalıdır.
4. Yazıların ana başlığı ortada olacak şekilde, büyük harflerle bold ve (11) punto ile yazılmalıdır. Yazarın adı başlığın sağ alt kenarına konulmalı; yazar birden fazla ise, adları alt alta yazılmalıdır. Yazar(lar)ın akademik ünvanı, bağlı olduğu kurumu ve e-posta adresi dipnot şeklinde ilk sayfada yer almalıdır. İlk sayfada ayrıca, dipnot olarak çalışmayı destekleyen kuruluşlar vb. de belirtilebilir.
5. Yazı, çizim veya grafiklerin yazım alanı içinde olmalarına dikkat edilmelidir. Yazılarda sayfa kenar boşlukları şu şekilde olmalıdır:
Üst: 6 cm
Alt: 5 cm
Sağ ve Sol: 3,5 cm
6. Yazılar, şekil ve tablolar dâhil **25 sayfayı geçmemelidir**.
7. Yazılardaki resim, şekil ve grafikler “Şekil” adı altında gösterilmeli; şekil ve grafikler bilgisayar ortamında çizilmelidir. Tablo, şekil ve denklemlere sıra numarası verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde, şekillerin ise altında her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde yer almalıdır. Ayrıca tablo ve şekillere ait kaynaklar, alt tarafta 9 punto ile verilmelidir.
8. Yazılarda sayfa numarası eklenmemelidir.
9. Yazılar, Giriş bölümü ile ikinci sayfadan başlamalı ve uygun bölümlere ayrılmalıdır. “**GİRİŞ**”, “**SONUÇ ve DEĞERLENDİRME**” ve “**KAYNAKÇA**” başlıklarına **numara verilmemeli** ve paragraf ile hizalı bir şekilde tamamen büyük harflerle **bold** yazılmalıdırlar. Başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır. Yazıda yer alan birinci derece alt başlıklar **1,2, 3, ...** gibi Romen rakamlarıyla sınıflandırılmalı, tamamen büyük koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. İkinci derece alt başlıklar **1.1, 1.2, 1.3 ...** gibi sınıflandırılmalıdır. Bu başlıklar her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde koyu

harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. Üçüncü derece alt başlıklar **1.1.1.**, **1.1.2.** , **1.1.3.** , ... gibi rakamlarla sınıflandırılmalıdır. Bu tür başlıklar da her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır. Madde ve işaretlemeler de yine 1,2,3,4.... Şeklinde numerik ve paragraf ile aynı hizada yazılmalıdır.

- 10.** Kaynaklara yapılan atıflar, metnin içinde parantez arasında veya dipnotlarla yapılmalıdır. Parantez içinde sırasıyla yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı: sayfa numarası yer almaktadır. (Şahin, 2010: 200). Birden çok kaynak noktalı virgül ile ayrılmalı, 3 veya daha çok yazar isimli bildirimlerde “vd” kısaltması kullanılmalıdır. Eğer, yazarın aynı yıl içinde yayınlanmış birden fazla eserine atıf yapılıyorsa, yıllar harfler ile farklılaştırılmalıdır. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atfın yazarı belli değil ise, parantez içerisindeki ifadeler şu şekilde sıralanmalıdır; internet sitesinin kurumu, erişim yılı. Yabancı dilde yazılan makalelerdeki atıflarda kullanılan bağlaçlar, metin dili ile uyumlu olmalıdır.
- 11.** Metin içerisinde atıfta bulunulan kaynaklar, eğer varsa notlardan sonra ayrı bir sayfada **“KAYNAKÇA”** başlığı altında alfabetik sıraya göre verilmelidir. Kaynakça başlığı paragraf ile hizalı bir şekilde tamamen büyük harflerle bold yazılmalıdır.

“Kaynakça” bölümü, APA (American Psychological Association) kurallarına uygun olacak şekilde aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi ve alfabetik sırayla yazılır:

Kitaplar:

Altuğ, O. (1999). *Banka İşlemleri ve Muhasebesi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Dergiler:

Epstein, M. & Freedman, M. (1994). Social Disclosure and the Individual Investor, *Accounting, Auditing, and Accountability Journal*, 7(4), 52-63.

- 12.** Yukarıdaki formatta olmayan çalışmalar içerik açısından değerlendirilmeye alınmayacak ve editör tarafından yazarına iade edilecektir.